

ABAD / JABS

JOURNAL OF ANATOLIA AND BALKAN STUDIES
ALTI AYDA BİR ÇIKAR / PERIODICAL PUBLISHED EVERY SIX MONTHS

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume:7 Sayı/Issue:13 Mayıs/May 2024

TEKİRDAĞ 2024

e-ISSN:2636 - 8188

ISSN:2618 - 6004

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERĐİSİ

e-ISSN: 2636-8188
ISSN: 2618-6004

Uluslararası Hakemli Dergi
International Peer-Reviewed Journal

Cilt: 7 Sayı: 13 Bahar 2024
Volume: 7 Number: 13 Spring 2024

Dergide Balkan konulu makalelere ağırlık verilir. Her sayıda Anadolu ile ilgili en fazla dört makaleye yer verilir. Ayrıca konu sınırlaması olmaksızın her sayıda en fazla iki özel makaleye yer verilebilir.

© Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Balkan Araőtirmaları Uygulama ve Araştırma
Merkezi

© Namık Kemal University Balkan Researches Application and Research Center

TEKİRDAĞ-2024

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERĐİSİ

Cilt / Volume: 7 Sayı / Number: 13 Bahar / Spring 2024
e-ISSN: 2636-8188 ISSN: 2618-6004

ABAD - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar ve Güz olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

JABS - International Journal of Social Sciences is a double blind peer-reviewed international journal published twice a year Spring and Autumn.

SAHİBİ / OWNER
Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Adına, Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü
Director of Balkan Researches Application and Research Center On Behalf of Tekirdag Namık Kemal University

YÖNETİM MERKEZİ / MANAGEMENT CENTER

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
Namık Kemal Mahallesi, Kampüs Caddesi, No: 1
59030 Tekirdağ - TÜRKİYE
Tel: + (90) 282 250 1192-93 ve 94
e-mail: abad@nku.edu.tr
Genel Ağ / Web: <http://balkam.nku.edu.tr/>

KAPAK TASARIM / COVER DESIGN BY
Haci TANRIVERDİ

İNDEKSLER / INDEXES

TR Dizin-Index Copernicus-idealonline-Crossref-JournalTOCs-Scilit-NSD Index
(Norwegian Register for Scientific Journals)-İSAM-ERIH PLUS-Google Akademik-I40C-
Paperity-Maktaba-Science Gate-ASOS

© Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Balkan Araştırmaları, Uygulama ve Araştırma Merkezi

©Namık Kemal University Balkan Researches, Application and Research Center

TEKİRDAĞ-2024

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

BAŞ EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF
Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ

EDİTÖR / EDITOR
Arş. Gör. Ömer Faruk METE

EDİTÖR YARDIMCISI / ASSISTANT EDITOR
Arş. Gör. Yunus Emre PEHLİVAN

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR

(Milli Savunma Üniversitesi)

Prof. Dr. Ayően SİNA

(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Prof. Dr. H. Veli AYDIN

(Atina Kültür ve Tanıtma Müşaviri)

Prof. Dr. Halit EREN

(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Prof. Dr. Levent KAYAPINAR

(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet

HACISALİHOğLU

(Yıldız Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Necdet HAYTA

(Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Refik TURAN

(Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Yasemin DEMİRCAN

(Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. İbrahim KELAğA

AHMET (Trakya Üniversitesi)

Prof. Dr. Nikolay Kanef

(Veliko Tırnova Üniversitesi)

Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ

(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

ALAN EDİTÖRLERİ / FIELD EDITORS

Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞEK

(İstanbul Üniversitesi Cerrahpaőa)

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR

(Milli Savunma Üniversitesi)

Prof. Dr. Emine E. ÖZÜNLÜ

(Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Levent KAYAPINAR

(Ankara Üniversitesi)

Doç. Dr. Oya ONAT

KOCABIYIK

(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Prof. Dr. Yakup YILMAZ

(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Doç. Dr. Bülent AKYAY

(Trakya Üniversitesi)

Doç. Dr. E. Çağrı MIZRAK

(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

YABANCI DİL EDİTÖRLERİ / FOREIGN LANGUAGE EDITOR

Almanca / Deutsch

Doç. Dr. Harun GÖÇERLER

(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Fransızca / French

Dr. Öğr. Üyesi Emine GÜZEL

(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Yunanca / Greek

Prof. Dr. Levent KAYAPINAR

(Ankara Üniversitesi)

Bulgarca / Bulgarian

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR

(Milli Savunma Üniversitesi)

İngilizce / English

Doç. Dr. Cansu Özge ÖZMEN

(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Rusça / Russian

Doç. Dr. Yasemin GÜRSOY

ŐUMNULU

(Trakya Üniversitesi)

İSTATİŐTİK EDİTÖRÜ / STATISTIC EDITOR

Öğr. Gör. Bülent KILIÇ

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / GENERAL MANAGER

Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ

MİZANPAJ / LAYOUT EDITOR

Arş. Gör. Ömer Faruk METE

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENCE AND ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞEK

İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Alaaddin YALÇINKAYA

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Ali EMINOV

Wayne State College

Prof. Dr. Ali YAMAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Prof. Dr. Arif BİLGİN

Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Aşkın KOYUNCU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR

Milli Savunma Üniversitesi

Prof. Dr. Bahri ATA

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Bernard LORY

**Institut National des Langues et Civilisations
Orientales**

Prof. Dr. Bülent BAYRAM

Kırklareli Üniversitesi

Prof. Dr. Celaleddin VATANDAŞ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU

Kastamonu Üniversitesi

Prof. Dr. Cezmi ERASLAN

İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Cüneyt KANAT

Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Çiğdem ÜNAL

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Prof. Dr. Dimitri KOROBENIKOV

University of Albany

Prof. Dr. Dragi GEORGIEV

Üsküp Üniversitesi

Prof. Dr. Erhan AFYONCU

Milli Savunma Üniversitesi

Prof. Dr. Ersin GÜLSOY

Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Emine DİNGEÇ

Dumlupınar Üniversitesi

Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ

Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Evangelia BALTA

Atina Ulusal Araştırma Merkezi

Prof. Dr. Fahri KILIÇ

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Prof. Dr. Fatih YEŞİL

Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Fatma ACUN

Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Fatma AKKUŞ YİĞİT

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Prof. Dr. Fehmi YILMAZ

Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Filiz ÇOLAK

Uşak Üniversitesi

Prof. Dr. Güray KIRPIK

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. H. Veli AYDIN

Atina Kültür ve Tanıtma Müşaviri

Prof. Dr. Hale ŞIVGIN

Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Halil Saim PARLATIR

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Prof. Dr. Halit EREN

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Prof. Dr. Hamiyet SEZER

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Hamza KELEŞ

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan MERT

Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Hülya BOYANA

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Hülya TAŞ

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Hüseyin MEVSİM

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim KELAĞA AHMET

Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. İdris BOSTAN

İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. İvan RUSEV

Varna Ekonomi Üniversitesi

Prof. Dr. Krasimira MUTAFOVA

Veliko Tırnova Üniversitesi

Prof. Dr. Kadir ULUSOY

Mersin Üniversitesi

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Prof. Dr. Levent KAYAPINAR
Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Mahir AYDIN
İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL
Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet ERSAN
Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet HACISALİOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN
Uşak Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet ÖZ
Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Melahat PARS
Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Akif KİREÇÇİ
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet YAVUZERLER
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ALKAN
Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa DAŞ
Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ
Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR
İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN
Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa TURAN
Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa TÜRKEŞ
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Necdet HAYTA
Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Necla GÜNAY
Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Nenad MOACANIN
Zagreb Üniversitesi

Prof. Dr. Neşe ÖZDEN
Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Nicolas VATIN
Ecole Pratique des Hautes Etudes

Prof. Dr. Nuray ÖZDEMİR TIRYAKI
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Prof. Dr. Nuri KARAKAŞ
Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Orlin SABEV
Bulgar Bilimler Akademisi Sofya

Prof. Dr. Ömer METİN
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Prof. Dr. Önder DUMAN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. Rasim YILMAZ
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Prof. Dr. Recep KARACAKAYA
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Refik TURAN
Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Rositsa GRADEVA
Bulgaristan Amerikan Üniversitesi

Prof. Dr. Salim KOCA
Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Selda KAYA KILIÇ
Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Serdar SARISIR
Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Sıddık ÇALIK
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Süleyman ÖZKAN
Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Süleyman POLAT
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Svetlana IVANOVA
Kliment Ohridski Üniversitesi

Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ
Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Turgut YİĞİT
Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Turhan KAÇAR
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Türkan DOĞRUÖZ
Kırklareli Üniversitesi

Prof. Dr. Tülay METİN
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Prof. Dr. Uğur DOĞAN
Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Ümit EKİN
Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Ümmügülüm POLAT
Dumlupınar Üniversitesi

Prof. Dr. Viorel DANAITE
Bükreş Üniversitesi

Prof. Dr. Yasemin DEMİRCAN
Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ
Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Yunus KOÇ
Hacettepe Üniversitesi

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Prof. Dr. Yücel ÖZTÜRK

Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Zekai METE

Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Zeliha DEMİREL

Eskişehir Anadolu Üniversitesi

Prof. Dr. Zeynep ZAFER

Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Aleksander FOTIC

Belgrad Üniversitesi

Doç. Dr. Aslıhan DİNÇER DAĞHAN

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. Beycan HOCAOĞLU

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. Bilge KAYA YİĞİT

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Doç. Dr. Birten ÇELİK

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Bülent AKYAY

Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. Dritan EGRO

Tiran Üniversitesi

Doç. Dr. Egemen Çağrı MIZRAK

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Doç. Dr. Gergana GEORGIEVA

Veliko Tırnova Üniversitesi

Doç. Dr. Güneş IŞIKSEL

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Doç. Dr. Hasan DEMİRHAN

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Doç. Dr. Hasan Yılmaz YAŞAR

Eskişehir Anadolu Üniversitesi

Doç. Dr. Hristiyan ATANASOV

Sofya Merkez Devlet Arşivleri

Doç. Dr. Kader ÖZLEM

Bursa Uludağ Üniversitesi

Doç. Dr. Marinos SARIYANNIS

Girit Akdeniz Araştırmaları Merkezi

Doç. Dr. Mehmet Kaan ÇALEN

Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet ERSAL

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. Murat ÖZKAN

Ordu Üniversitesi

Doç. Dr. Neriman HACISALİHOĞLU

İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Nilgün Nurhan KARA

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. Ökkeş NARİNÇ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Doç. Dr. Özgür KOLÇAK

İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Özlem SERT

Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Paschalidis ANDROUDIS

Aristoteles Üniversitesi

Doç. Dr. Sema KÜSKÜ

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Doç. Dr. Sırcan KATIC

Belgrad Tarih Enstitüsü

Doç. Dr. Sinan GÜZEL

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. Stefka PIRVEVA

Bulgar Bilimler Akademisi Sofya

Doç. Dr. Tatjana KATIC

Belgrad Tarih Enstitüsü

Dr. Öğr. Üyesi Meral ORTAÇ

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mümin İSOF

Trakya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Nuri ADIYEKE

Dokuz Eylül Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Rüstem BOZER

Ankara Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Selahattin BAYRAM

İstanbul Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şebnem PARLATIR

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Uğur ÖZGÜR

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ünal ŞENEL

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Dr. Anca POPESCU

Bükreş Üniversitesi

Dr. Dragana AMEDOSKI

Belgrad Tarih Enstitüsü

Dr. Georgi ZELENGORA

Sofya

Dr. Nevena GRAMATIKOVA

Sofya

Dr. Nevena NEDELÇEVA

Tırnova

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA-İNCELEME / RESEARCH

- Dilek Seniha CENEZ ÜLKER.....2-32**
Serhadlere Adanmış Bir Ömür: Koca Cafer Paşa'nın Askerî Faaliyetleri (1685-1697) / A Dedicated Life on The Frontiers: The Military Activities of Koca Cafer Pasha (1685-1697).
- Fulya KİNCAL.....33-46**
War and Identity: Modernity in Olivia Manning's The Balkan Trilogy / Savaş ve Kimlik: Olivia Manning'in Balkan Üçlemesi'nde Modernite.
- Ahmet YADİ.....47-57**
Selanikli Tüccar Alfred Abbott'un Oğlunun Fidyeye İçin Kaçırılması (1907) / Kidnapping for Ransom of The Son of The Salonica Merchant Alfred Abbott (1907).
- Emin ÜNSAL.....59-66**
İnöz (Enez) Kalesi'nde Kalebend Cezasının Tatbiki (XVIII. Yüzyıl Son Çeyreği) / Imposition of Kalebend Penalty in The Inoz (Enez) Fortress (Last Quarter Of The 18th Century).
- Ayşe Nur ÖZDEMİR.....67-96**
Trakya Paşaeli Gazetesinde Yayımlanan Edirne Şiirleri / Poems on Edirne Published in *Trakya Paşaeli* Newspaper.
- İsmail Orkun ATASOY – Emin ATASOY.....97-117**
Erken Sönen Güneş Işığı: Şair Petya Dubarova'nın Hüzünlü Hikayesi / Sunlight Fading Early: The Sad Story of Petya Dubarova.
- ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ YAYIN İLKELERİ.....119-124**

SERHADLERE ADANMIŞ BİR ÖMÜR: KOCA CAFER PAŞA'NIN ASKERÎ FAALİYETLERİ (1685-1697)

Dilek Seniha CENEZ ÜLKER*

“...hîç demediniz ki “Bizim dahi bir paşamız var, âyâ ne mahaldedir ve ne iştedir? Belki bir hizmet iktizâ eder ve bizi taleb eder.” deyü aslâ hâtırınıza hutûr eylemedi. Hoş, imdi çok ararsınız ve bulamazsınız!”

Koca Cafer Paşa

(Zenta Muharebesi'ndeki şehadetinden bir gün evvel, 10 Eylül 1697'de maiyetine hitaben söylediği sözler, Vak'a-nâme-i Ca'fer Paşa, vr. 161a).

Öz: Yaşamının ilk seneleri ile ilgili bilgiye sahip olmadığımız Koca Cafer Paşa'nın askeri kariyeri Budin muhafızı kethüdası olarak başlamıştı. İlerleyen yıllarda Balkan serhadlerinde Bosna beylerbeyi, Belgrad, Tımişvar gibi önemli kalelerde ve aynı zamanda Habsburg ile sürdürülen mücadelelerde kilit mevkilerde görev almıştı. Koca Cafer Paşa, Büyük Türk Savaşları olarak adlandırılan ve 1683-1699 yılları arasında devam eden Habsburg-Osmanlı mücadelelerinde de etkili ve oldukça başarılı olmuştur. Koca Cafer Paşa'ya, yönetimin üst kademeleri ve askerler arasında büyük saygı duyulması Paşa'yı diğer devlet adamları arasında ön plana çıkartmıştı. Ayrıca Habsburg komutanları tarafından da aynı hürmetin gösterilmesi oldukça kıymetlidir. Koca Cafer Paşa; özellikle II. Mustafa'nın 1695, 1696 ve 1697 senelerindeki seferlerine katılarak büyük bir özveri göstermişti. Görevine olan bağlılığını ise 1697 Zenta Seferi'ndeki vefatına kadar son nefesinde bile ispat etmişti. Bu çalışmada Paşa'nın mühürdarı Ali'nin kaleme almış olduğu vak'a-nâme başta olmak üzere dönem kroniklerinden faydalanılmıştır. Ek olarak hem Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi hem de Avusturya Devlet Arşivi'nden tespit edilen belgeler ışığında Koca Cafer Paşa'nın etkin olduğu 1685-1697 yılları arasındaki Osmanlı-Habsburg mücadeleleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Mustafa, Osmanlı-Habsburg İlişkileri, Büyük Türk Savaşları Zenta Seferi.

A DEDICATED LIFE ON THE FRONTIERS: THE MILITARY ACTIVITIES OF KOCA CAFER PASHA (1685-1697)

Abstract: Koca Cafer Pasha's military career began as the chamberlain of the Budin guard. Unfortunately, little is known about the first years of his life. He went on to serve as the beylerbeyi of Bosnia in the Balkan frontiers, holding important positions in key battles against the Habsburgs, including in castles such as Belgrade and Tımişvar. Koca Cafer Pasha was a successful figure during the Habsburg-Ottoman struggles, also known as the Great Turkish Wars, between 1683-1699. He was held in high regard by both the administration and soldiers, which distinguished him among other statesmen. This same level of respect was also demonstrated by the Habsburg commanders. Koca Cafer Pasha showed great dedication by taking part in Mustafa II's campaigns in 1695, 1696, and 1697. He remained committed to his duty until his passing at the Zenta expedition in 1697. In this study, the chronicles of the period, especially the vak'a-nâme written by Ali Efendi, the sealer of the Pasha, were used. Additionally, this paper discusses the Ottoman-Habsburg struggles between 1685 and 1697, in which Koca Cafer Pasha was active, in the light of the documents found in both the Ottoman Presidential Archives and the Austrian State Archives.

Key Words: Mustafa II, Ottoman-Habsburg Relations, Great Turkish Wars, Zenta Expedition.

* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, İstanbul, Türkiye. E-posta: dilekseniha.cenez@ogr.iu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1220-6191.

Giriş

Büyük Türk Savaşları (1683-1699) döneminde serhadlerdeki sürekli savaş ve çatışma hali ilgili bölgeleri ve dolayısıyla bu bölgelerden sorumlu olan devlet adamlarını meşgul etmişti. Osmanlı serhaddinde görev almış bu devlet adamlarından olan Koca Cafer Paşa, başarıları ile döneminde öne çıkan isimlerden olmuştur. Dönemin Osmanlı kroniklerinde Cafer Paşa'nın etkin olduğu 1685-1697 yıllarına dair hatırı sayılır miktarda bilgiye sahibiz. Bunlar içinde ilk olarak Abdullah bin İbrahim el-Üsküdârî'nin 1688 ile 1695 yılları arasını detaylı bir şekilde anlattığı dört ciltlik *Vâkı'ât-ı Rûz-merre* adlı eseri gösterilebilir¹. Bir diğer önemli kronik ise Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın, Katip Çelebi'nin *Fezleke*'si'ne zeyl olarak ve 1654-1695 yılları arasını konu aldığı *Zeyl-i Fezleke*'dir². Yine, Silahdar'ın *Nusretnâme*'si çalışmamızda sık sık başvurduğumuz kroniklerdendir³. Defterdâr Sarı Mehmed Paşa'nın *Zübde-i Vekayiât*'ı⁴ ve *Anonim Osmanlı Tarihi*⁵ diye adlandırılan yazarı belli olmayan tarih eseri de Koca Cafer Paşa'nın serhadlerdeki izlerini sürmemizi ve dolayısıyla o dönem Habsburg serhaddi ile ilgili bilgi edinmemizi kolaylaştırmaktadır. Fakat Koca Cafer Paşa'nın yaşamının son on senesine dair en detaylı ve toplu bilgiler Mühürdâr Ali Efendi'nin *Vak'anâme-i Cafer Paşa* adlı tarihinde aktarılmıştır⁶.

Mühürdâr Ali'nin kaleme almış olduğu *Vak'anâme-i Cafer Paşa* adlı eseri Koca Cafer Paşa'nın 1687'den 1697 senesindeki Zenta Muharebesi'nde vefatına kadar geçen süreyi ihtiva etmektedir. 1674 dolaylarında Tımişvar'da doğan Mühürdâr Ali, henüz dokuz yaşındayken II. Viyana Seferine katılmıştı. Bu sebeple ömrü serhadlerde geçmiş ve çocuk yaşına rağmen birçok tecrübe edinmişti. Koca Cafer Paşa'nın mihimandârı olarak 1688 yılı dolaylarında, Cafer Paşa Tımişvar muhafızı iken, Paşa'ya intisab eden Mühürdâr Ali kendisine büyük bir bağlılık duyuyordu. Paşa'nın hayatının son dokuz senesine yakından şahidi olmuş ve efendisinin ölümünün ardından onun hatırasını ölümsüzleştirmek için 1722 yılında bu vak'a-nâmeyi kaleme almıştı⁷.

Koca Cafer Paşa'nın Askerî Kariyerinin İlk Yılları

Mühürdâr Ali'nin verdiği bilgilere göre Koca Cafer Paşa, Budin muhafızı Çavuşbaşı Maglaylı Mahmud Paşa'nın ve Canpolad-oğlu'nun kethüdası idi⁸. Mühürdâr'ın bu naklinin haricinde Paşa'nın hayatının ilerleyen dönemi ile ilgili diğer bilgiler ise *Sicill-i Osmanî*'de yer almaktadır⁹. Enderun'da yetişmiş olan Koca Cafer Paşa, ilk vazifesinde Kars mutasarrıflığına atanmıştır. Daha sonra Erzurum ve Van beylerbeyi olup 1685'te vezirlikle Sivas valisi¹⁰ ve 1097'de (1686) Diyarbakır beylerbeyliği¹¹ ardından ise Anadolu müfettişliğine getirilmiştir¹².

¹ Üsküdârî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, c. II, haz. Recep Ahıskalı, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Ankara 2017.

² Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Zeyl-i Fezleke* (1065-22 Ca. 1106/ 1654-7 Şubat 1695), (haz. Nazire Karaçay Türkal), İstanbul 2012, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.

³ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme İnceleme-Metin* (1106-1133 / 1695-1721), (haz. Mehmet Topal), Ankara 2018.

⁴ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.

⁵ *Anonim Osmanlı Tarihi* (1099-1116 / 1688-1704), haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.

⁶ Yazma nüshaları Macar İlimler Akademisi Kütüphanesi'nin Şark yazmaları Koleksiyonu'nda bulunan bu vak'aname ilk olarak 1981 yılında Richard Franz Kreutel tarafından Almanca'ya tercüme edilerek yayınlanmıştır. Bkz. Mühürdâr Ali, *Der Löwe von Temeschwar- Erinnerungen an Ca'fer Pascha den Alteren, aufgezeichnet von seinem Siegelbewahre*, (haz. F. Kreutel-Karl Teply), Graz, 1981. Kreutel dipnotlarla beraber bazı açıklamalar ve bir de harita ekleyerek eseri zengin bir hale getirmiştir. Eserin asıl Türkçe metni ise 2021 yılında Abdülhadi Uysal tarafından bir inceleme yazısı ile birlikte neşredilmiştir. Bu çalışmanın inceleme kısmında; vak'aname müellifi Mühürdâr Ali'nin hayatı, eserin ismi, telif sebebi ve muhtevası, eserin kaynak olarak değeri ve kullanılması, yazmanın nüshaları gibi teknik kısımlara değinilmiştir. Tenkitli metin kısmında ise yazma eserin transkripsiyonu yapılmış ve dipnotlar ile de metin içindeki bazı sorunlar açıklanmış ve ek bilgiler verilerek oldukça faydalı bir çalışma vücuda getirilmiştir. Bkz. Mühürdâr Ali Efendi, *Vak'anâme-i Cafer Paşa*, (haz. Abdülhadi Uysal), İstanbul 2021, Türkiye Yazma Eserler Kurum Başkanlığı.

⁷ Vak'anâmenin bu öneminden dolayı ben de Uysal'ın çalışmasını ana kaynak olarak kullandım.

⁸ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 133. (1. Dipnot)

⁹ *Sicill-i Osmanî*'de verilen tarihler, dönem kronikleri ve vak'anâmede verilen tarihler ile mukayese edilmiştir.

¹⁰ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 321.

Cafer Paşa'nın Habsburg serhadlerindeki ilk faaliyetleri ise Diyarbekir Beylerbeyliği payesiyle 1098 Şevval/1687 Ağustos ayında Varadin'de orduya başbuğ tayin edilmesi ile başlar. O senelerde Avusturya, Budin başta olmak üzere Şimentorna, Şikloş, Peçuy, Segedin gibi Macaristan topraklarındaki kaleleri ele geçirmişti. Sadrazam Sarı Süleyman Paşa, Avusturya birliklerini durdurarak ele geçirilen yerleri tekrar elde etmek amacıyla harekete geçmişti fakat başarılı olamadı. Bunun neticesinde Varadin ordugahında askerler arasında huzursuzluk çıkınca Süleyman Paşa sancak-ı şerifi de alıp Tuna yoluyla Belgrad'a oradan Rusçuk yolu ile İstanbul'a kaçmaya karar verdi¹³. Evvela, Koca Cafer Paşa, Defterdar Seyyid Mustafa Paşa ve Yeniçeri Ağası Tekfurdağlı Mustafa Paşa, Ordu kadısı Sirozi Seyyid Abdülbaki Efendi ve Silahdar Ağası Süleyman Ağa da sadrazamla beraber gittiler. Ancak daha sonra Cafer Paşa, yeniçeri ağası ve ordu kadısı Belgrad'a vardıklarında sadrazamla gitmekten vazgeçip Varadin'e geri döndüler¹⁴. 8 Zil'kade 1098/15 Eylül 1687 tarihine gelindiğinde Koca Cafer Paşa'ya Habsburglara karşı Varadin Kalesi'ni muhafaza görevi verilmişti.¹⁵ Varadin Kalesi'ndeki vazifesini yerine getirdikten sonra Salankamen menzilinde Pojega Sancağı'na bağlı Dukin Kalesi ve etrafındaki Habsburgları buradan uzaklaştırarak 14 Zilkade 1098/21 Eylül 1687'de Zemun sahrasına geldi. Bölüklerini Belgrad önündeki köprüden geçirerek Preçav Ovası'na ulaştı. Mirahur-ı sâni Osman Ağa'nın, Sadrazam Süleyman'ın azli ve civardaki birliklerin Belgrad'da toplanarak kışı burada geçirmeleri şartıyla yerine Siyavuş Paşa'nın sadaret makamına getirildiğine dair ulaştırdığı hatt-ı hümayun¹⁶ neticesinde Cafer Paşa da Belgrad'da kışlamak üzere kaldı¹⁷.

Cafer Paşa'nın Tımişvar Muhafızlığı

Paşa'nın askeri kariyerinin en önemli dönemi 1688'de Tımişvar muhafızı ve ordu seraskeri olması ile başlar. Cafer Paşa'dan önce Tımişvar muhafızı olan Ahıskalı İbrahim Paşa'nın vazifesi sırasında Tımişvar kalesindeki askerler ulufelerinin ödenmemesi bahanesi ile isyan ederek İbrahim Paşa'yı öldürüp mallarına da el koymuşlardı¹⁸. İbrahim Paşa'nın Tımişvar'da katledildiği Belgrad'da duyulduktan sonra, serasker olan Hazinedâr Hasan Paşa orada bulunan vezirlerden Osman Paşa-zâde Ahmed Paşa'ya ve beylerbeylerinden Niğdeli Ali Paşa'ya, Deli Ömer Paşa'ya ve hatta diğer vezir ve beylerbeylerinden Tımişvar muhafızlığını kime teklif ettiyse hiçbiri bu görevi kabul etmemişti. Tımişvar Kalesi'nin stratejik önemi haiz olması ve bu sebeple devamlı saldırı altında bulunmasının yanı sıra etrafının bataklıklarla çevrili olmasından dolayı lojistik olarak desteğe ihtiyacı olduğunda çeşitli zorluklar yaşanılması gibi sebeplerle bu kalenin muhafazası zor olduğundan zikredilen kişilerin muhafazaya gelmek istememeleri muhtemeldir. -Cafer Paşa da bu göreve ikinci kez getirildiğinde gönülsüz olacaktı.- Nihayetinde bu vazife Koca Cafer Paşa'ya tevdi edildi¹⁹. Cafer Paşa, Belgrad'dan hareket ederek Semendire üzerinden Ahram'a gelmiş, Tuna Nehri'ni geçip Palanka-ı Cedid'de bir gün dinlendikten sonra Tımişvar'a geçmişti. Paşa'nın ilk işi buradaki zorbaları etkisiz hale getirerek kalede

¹¹ Mehmed Süreyya bu tarihte Cafer Paşa'nın Canik mutasarrıfı olduğunu söyler. Bkz: Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. 2, İstanbul, 1996, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 382. Cafer Paşa'nın ne zaman Diyarbakır valisi olduğunu tespit edememekle beraber bu tarihte Cafer Paşa'nın Diyarbakır beylerbeyi olduğuna dair bkz: Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 233. Ayrıca bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 1113.

¹² Mehmed Süreyya, a.g.e., s. 382.

¹³ Ekkehard Eickhof, *Venedig, Wien und die Osmanen: Umbruch in Südosteuropa 1645-1700*, Klet- Cotta, Stuttgart 1988, s. 386.

¹⁴ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 232-238.

¹⁵ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 238.

¹⁶ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 238-239.

¹⁷ Cafer Paşa'nın Belgrad kışlağında beklemesi ile ilgili bkz. BOA, İE.ML. 17-1590. (24 Zil'kade 1098/ 1 Ekim 1687).

¹⁸ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 293. Ayrıca Bkz. Mühürdâr Ali, s. 93.

¹⁹ Bu olay Zeyl-i Fezleke'ye göre 1099 Safer ayında gerçekleştiğinden Cafer Paşa'nın da Tımişvar muhafızı olması 1099 Safer ayına tekabül etmektedir. Ayrıca bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 1113. Bu kaynağa dayanarak Kreutel de benzer bir tahminde bulunarak 1687 Aralık ayı sonunda Tımişvar muhafızı olabileceğini belirtmektedir. Bkz. Mühürdâr Ali, s. 18. (5. dipnot) ve ayrıca bkz. Kreutel, a.g.e., s. 252.

kontrol ve sükuneti sağlamak olmuştur. Birikmiş olan ulufelerin ödenmesi için bir miktar para gönderilmiş Cafer Paşa bunu ulufelerin karşılığı olarak dağıtmıştı²⁰.

Paşa, vazifesine başladığı ilk kış mevsiminden 1688 yazının sonuna kadar olan sürede Tımsıvar kalesinin tamire muhtaç olan yerleri ile kaleye girişi engelleyen top mazgalları ve kale sepetlerini²¹ yeniletti. Kale bedenlerinin tamiri esnasında Antonia Graf von Caraffa'nın Erdel tarafından 15.000 kadar Nemçe ve 10.000 kadar Macar ve Sırp askeri ile Tımsıvar üzerine hareket ettiği haberi alındı. Bu habere göre Varadiya Boğazı'ndan Lipova Kalesi'ne gelen Caraffa, 12-22 Haziran 1688'de kaleyi ele geçirmiş ve içinde bulunan halk ile vezir ağasını da esir almıştı²² Lipova ve Lugoş kalelerini alan Caraffa ve Veterani adlı komutanların emrindeki Avusturya birlikleri burada kontrolü sağladıktan sonra²³ Tımsıvar üzerine dönmek için hareket etmek üzere iken Bavyera elektörü olan Max Emanuel von Bayern, Caraffa'ya Belgrad kuşatmasına gelmesini bildirmişti. Bu haber üzerine Caraffa, Moriş nehri kıyısından sırayla Arad, Fenlak ve Çanad üzerinden Segedin tarafına yönelmiş, buradan da Tisa Nehri'ni geçip Baçka'dan Belgrad Kalesi'ne gelmiş ve 7 Ağustos 1688'de kaleyi kuşatmışlardı²⁴.

Osmanlı birlikleri Lipova, Lugoş, Beçey, Beçerek, Pançova ve Çanad civarlarında giriştikleri mücadeleler neticesinde henüz somut bir başarı kazanamamışlar da Avusturya askerlerini oldukça uğraştırmış ve birçok ganimet elde etmişlerdi. Bu ganimetlerin bir kısmını Cafer Paşa'ya vermişler, kalanını ise kendi aralarında paylaşmışlardı²⁵. Tımsıvar muhafızı Cafer Paşa, Lipova Kalesi'nin kaybedilmesine kayıtsız kalmamıştı. Kale, 18 Haziran 1688'de Avusturyalıların eline geçtikten kısa bir süre sonra Cafer Paşa, altmış kadar askeri ile harekete geçmişti. O sırada Lipova Kalesi'nde güvenliği sağlamakla görevli olan elliye yakın Nemçe askerine baskın yapıldı. Bunlardan kimi esir düştü kimi ise firar etti. Lipova Kalesi Caraffa tarafından alındıktan sonra kale kumandanı olarak General Dietrich Heinrich Freiherr von Nehem²⁶ görevlendirilmişti. Nehem'in on beş kadar atı ele geçirildi ve mirahorları da esir alındı. O sırada Lipova Kalesi'nden top atılmakta, Nemçe atlı askerleri de tüfikle Cafer Paşa'nın birliklerine karşılık vermekteydi. Fakat meşelikler arasında Osmanlı bayraklarını gördüklerinde tahminlerinden daha kalabalık Osmanlı kuvvetinin üzerlerine geleceğini düşünerek geri çekildiler ve kaleyi teslim etmek zorunda kaldılar. Cafer Paşa ve birlikleri ise elde ettikleri ganimetlerle Tımsıvar'a geri döndüler²⁷.

Paşa, Tımsıvar'a gelmesinin ertesi günü Lipova Kalesi eski kumandanı General Nehem'den binecek atlarının dahi olmadığını hiç değilse kendi atını geri göndermesini isteyen bir mektup almıştı. Lipova Kalesi'nin Cafer Paşa ve birlikleri tarafından muhasarası sırasında ganimetler arasında Avusturya kumandanının atı da vardı. Ata el konulduktan sonra General Nehem'in av köpekleri de kendiliğinden gelmişlerdi. Cafer Paşa, General Nehem'e atlarıyla beraber bu av köpeklerini de geri gönderince Avusturya kumandanı çok sevinmiş ve Paşa'ya teşekkür mahiyetinde iki araba dolusu yağ, bal, pirinç, un ve on kıyye²⁸ kahve göndermişti. Fakat Cafer Paşa bu zahireye ihtiyaçlarının olmadığını söyleyerek

²⁰ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 93 Bkz. Harun Tolasa, Kendi Kalemile Tımsıvarlı Osman Ağa- Bir Osmanlı Türk Sipahisinin Hayatı ve Esirlik Hatıraları, Konya 1986, s.46. Ayrıca bakınız; Gezer, a.g.m., s. 75.

²¹ Tahribatı engelleyen içi toprak dolu tahkimatlardır.

²² Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 94. Mihai Maxim, "Lipova", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 27, s. 194. Bu esirlerden biri de Tımsıvarlı Osman Ağa idi. Bkz. Tolasa, a.g.e., s. 54. Ayrıca bakınız; Gezer, a.g.m., s. 76.

²³ Jiri Boritzka, "Die Türkenkriege in Ungarn in den Jahren 1684–1688: Der Kaiser und seine Verbündeten im Kampf gegen den Erbfeind" West Bohemian Historical Review, 2012, no. 1, s. 110.

²⁴ 27 Ramazan 1099 / 27 Temmuz 1688'de Yeğen Osman Paşa ve maiyetindeki askerler Habsburg kuvvetlerine 18 gün kadar direnmeleri neticesinde Belgrad kalesi elden çıktıysa da 22 Muharrem 1102 / 26 Ekim 1690'da Köprülü Fazıl Mustafa tarafından geri alındı. Bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s.376. Bkz. Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1704), haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 2000, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 1. Ayrıca bkz. Divna Djuric- Zamolo, "Belgrad" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 5, s. 408.

²⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 98.

²⁶ General Nehem 1688'den 1691 yılına kadar Lipova komutanı 1691'den itibaren ise Varadin komutanı idi. Bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 104.

²⁷ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 101-102.

²⁸ 1 kıyye, 400 dirhem yani 1,28 kiloya denk geldiğinden gönderilen kahve toplamda 12,8 kilogramdır.

kahve haricinde gelen tüm zahireyi geri göndermişti²⁹. General Nehem'in bu olaydan yaklaşık üç sene sonra (1693) Cafer Paşa'ya Belgrad Kalesi'nin yeniden muhasara edileceğini haber verecek kadar yakınlık hissetmesi oldukça ilginçtir. Bu yakınlığın sebebini sadece Cafer Paşa'nın kendisine at ve av köpeklerini geri göndermesi ile açıklamak pek mümkün değildir. Belki de General Nehem görevi esnasında bazı sorunlar yaşıyor ya da başka hesapları olmalıydı ki düşmana verilmemesi gereken bir bilgiyi iletmişti. *Vak'a-nâme* müellifi Mühürdâr Ali bu haberin verilmesindeki amacı generalin, Müslüman olmak istemesine bağlamaktadır. Hatta alınan esirlerden Pošta isimli birine “*Müslüman olsam şimdiki i'tibarımı bulup beni paşa ederler miydi?*” diye sorduğu Koca Cafer Paşa'ya aksettirilmiştir³⁰. Bu mesele net olmasa da *Vak'a-nâme*'de verilen anekdotun her türlü yorumu açık olduğu aşikardır. Bu detay haricinde General Nehem'in Zenta Muharebesi sonunda Cafer Paşa'nın cesedini çok aramış fakat bulamamış olması ve buna hayıflanması da zikredilmeye değer bir husustur³¹. Mühürdar'a göre Nehem eğer Paşa'nın cesedini bulsaydı orada defnettirip üstüne türbe yaptırılmayacağını düşünmüştü. Öyle anlaşılıyor ki, General Nehem, Cafer Paşa'ya hem insani olarak hem de bir devlet adamı ve asker olarak çok kıymet vermekteydi³². Fakat General Nehem ile ilgili verilen bu detayın başka kaynaklarla doğrulanamamasından dolayı Mühürdar'ın bu anlatımına biraz ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Mühürdâr'ın, Cafer Paşa'yı övmek ya da bölgedeki önemini daha da vurgulamak adına bu tarz bir anlatımı tercih etmiş olabileceği unutulmamalıdır.

Habsburg serhaddinde -tabii olarak- devamlı bir çatışma hali vardı. Üstelik 1688 yılında İstanbul'da yaşanan kargaşa ve Yeğen Osman Paşa'nın keyfi hareketleri sebebiyle Avusturya tehlikesine gereği gibi müdahale edilememiş, Şehirköy, Niş, Semendire ve Belgrad kaleleri kaybedilmişti. Belgrad hariç diğer üç kale Ağustos ve Eylül 1690'da tekrar geri alındı³³. Osmanlı ordusunun batı seferlerinde önemli bir yere sahip olan bu kalelerin Avusturyalılardan geri alınması büyük bir sevinç ve moral kaynağı oldu. Şehirköy, Niş ve Semendire kalelerini geri aldıktan sonra Tımişvar kalesinin durumunu öğrenmek ve bu kalelerin yeniden ele geçirildiği haberini vermek için Sadrazam Köprülü Fazıl Mustafa Paşa tarafından Siyarto Hüseyin adlı bir çavuş on kadar serhadli askeri ile Cafer Paşa'ya gönderildi. Sadrazamın, Cafer Paşa'ya hitaben yazdığı mektupta Şehirköy, Niş ve Semendire'nin fethedildiği şimdiki niyetinin ise Belgrad Kalesi'ni geri almak olduğu yazılıydı³⁴. Mektup ile gelen bu sevinçli haber karşısında Cafer Paşa şaşırarak elinde mektupla kalakalmıştı. Haberi alan Tımişvar halkı ve ümera ise duyulanarak sevinçten ağlamaya başlamışlardı³⁵.

15 Muharrem 1102/19 Ekim 1690 tarihine gelindiğinde ise sadrazam Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın gayretleriyle Belgrad Kalesi kuşatılmış, 22 Muharrem 1102/26 Ekim 1690'da ise kale tekrar Osmanlı hakimiyetine girmişti³⁶. Ertesi gün Köprülü Fazıl Mustafa Paşa, Cafer Paşa'dan Lugoş ve Şebeş tarafını kontrol edip güvenliğini sağlaması için akın yapmasını istedi. Cafer Paşa bu emri yerine getirdikten sonra, elde ettiği esir ve ganimetlerle 26 Muharrem 1102/30 Ekim 1690'da Tımişvar'a dönmüştü³⁷.

Belgrad Kalesi geri alındıktan sonra Erdel'de toplanan Avusturya birliklerine karşı Tökeli İmre'nin zor durumda olduğu ve yardıma ihtiyacı olduğu haberleri geldi. Bunun üzerine Sivas valisi Silahşör Süleyman Paşa'ya Erdel'e gidecek birliklerin başına tayin olduğu ve bir an evvel askerleri toplaması

²⁹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 103.

³⁰ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 106.

³¹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 106.

³² Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 110-111. Ayrıca bkz. s. 111, 3. dipnot.

³³ 6 Zilkade 1101/11 Ağustos 1690 tarihinde Şehirköy, 10 Zilhicce 1101/ 14 Eylül 1690 tarihinde Niş, 13 Zilhicce 1101/ 17 Eylül 1690 tarihinde ise Semendire kalesi Avusturya'dan geri alınmıştı. Bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 366-367, 370-371. Ayrıca bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Zeyl-i Fezleke*, s.1303.

³⁴ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 146-148.

³⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 146.

³⁶ Defterdar Sarı Mehmed, a.g.e., s. 374-375. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 149-150. Anonim Osmanlı Tarihi'ne göre Belgrad 28 Zilhicce 1101 / 2 Ekim 1690'da geri alınmıştı. Bkz. Anonim Osmanlı Tarihi, s.16. Ayrıca bkz. Ekkehard Eickhof, a.g.e., s. 395.

³⁷ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 150.

gerektiğine dair gelen emirle hazırlıklara başlayarak³⁸ Kalgay Devlet Giray Han ile veziri Bahadır Ağa askerleri ve kapı halkıyla beraber Erdel'e gitmek üzere hareket ettiler³⁹. Tımişvar'da dinlenmek üzere durduklarında, sadrazam Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın Cafer Paşa'yı taltif için gönderdiği hediyeler ile Tımişvar, Göle, Yanova ve Varad kalelerindeki askerler için yedi yüz atı kendisine tevcih ettiler. Ardından Cafer Paşa, Süleyman Paşa ve birliklerine dahil olarak Lipova Kalesi'ni ele geçirmek üzere yola çıktılar. Lipova Kalesi alındıktan sonra Tatar askerleri kaleyi yağmalamak istediye de Cafer Paşa buna engel oldu.⁴⁰ Lipova Kalesi'nin alınmasının ardından Süleyman Paşa görevini yerine getirmek üzere Erdel'e gitti. Cafer Paşa da ele geçirilen topları alarak dört günde Tımişvar'a geri döndü. Ardından, 1690 yılı Ekim ayı sonlarında, padişahın Cafer Paşa'ya Erdel'e gitmesi üzerine bir emir geldi.

Erdel seferi için görevlendirilmiş olan Süleyman Paşa görevini ihmal etmekteydi. Bu sebeple Cafer Paşa'nın Sivas ve Anadolu eyaleti askeri üzerine komutan olarak tayin olunduğu ve Erdel'e gitmesi gerektiği, ikinci bir emir gelmeden de oradan ayrılmaması bildirildi⁴¹. Erdel'e doğru yola çıkan Cafer Paşa ve birlikleri iki kolborna top ve iki havan alarak önce Lipova Kalesi'ne uğramak üzere harekete geçtiler⁴². Lipova üzerinden Yanova'ya oradan da Varad'a geldiler. Cafer Paşa, birlikleri ile Lipova Kalesi'ne geldiğinde Süleyman Paşa oldukça hastaydı. Süleyman Paşa hastalığından dolayı Erdel'e gidememişti. Cafer Paşa'nın yanına geleceğinden haberi de olmadığı için oldukça endişelenmişti. Cafer Paşa, Erdel'de Tökeli İmre'ye yardım etmek için vazifelendirildiğini bu sebeple geldiğini açıkladığında, Süleyman Paşa asker desteğine ihtiyacı olduğundan bu durumdan oldukça memnun kaldı. Süleyman Paşa bir müddet sonra vefat ettiyse de Cafer Paşa'nın Erdel görevi bitmemiştir. Cafer Paşa'nın Erdel'e ilerleyişi esnasında Tımişvar Kalesi'nin de güvenliğinin sağlanması istendi⁴³. Cafer Paşa Erdel'e doğru ilerlerken aynı şekilde Graf Friedrich Veterani ve Heißler'in birlikleri birleşerek Erdel'e doğru ilerlemekteydi. Neticede bölgedeki kalelerin birçoğunun Avusturyalıların eline geçmesi, Erdel'deki Tökeli İmre taraftarlarının Veterani ve Heißler tarafından bertaraf edilmesi ve kış mevsiminin iyiden iyiye kendini hissettirmesi sebebi ile olumlu bir sonuç alınamamış ve Cafer Paşa daha büyük kayıpları engellemek için komutasında olan birlikleri ile geri dönmek zorunda kalmıştı.⁴⁴

Cafer Paşa Erdel Seferi'nden sonra hemen Tımişvar'a dönmek istediye de bu o sırada mümkün olmadı. Çünkü bir süredir Tımişvar'da zahire sıkıntısı çekilmekteydi. Eğer Cafer Paşa birlikleri ile Tımişvar'a dönerse zahire bakımından Tımişvar halkı zorluk çekecekti. Bu sebeple Paşa, doğrudan Tımişvar'a gitmek yerine zahire bakımından çok daha iyi durumda olan Lugoş ve Şebeşe'ye gitme kararı aldı⁴⁵. Cafer Paşa Lugoş'a geldikten dört gün sonra, Sadrazam Fazıl Mustafa Paşa'nın Eflak Bey'i vasıtasıyla Tımişvar'daki zahire sıkıntısı çözüldüğünü bildiren mektubu üzerine yola çıktı⁴⁶. Cafer

³⁸ BOA, A.DVNSMHH.d.100, s. 61, hüküm no. 218. (Evâsıt-ı Muharrem 1102/ 15-22 Ekim 1690).

³⁹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 152.

⁴⁰ Mühürdâr Ali, *Vak'anâme-i Cafer Paşa*, s. 153.

⁴¹ Zeyl-i Fezleke'de Süleyman Paşa'nın, sadrazam Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın izni olmadan Lipova Kalesi'ni kuşatmasından dolayı azledildiği nakledilse de arşiv belgesinde Süleyman Paşa'nın görevini ihmal ettiği belirtilmiştir. Bkz: BOA, A.DVNSMHH.d.100, s. 62, hüküm no. 224. (Evâhir-i Muharrem 1102/ 24 Ekim-2 Kasım 1690) Ayrıca bkz: Mühürdâr Ali, *Vak'anâme-i Cafer Paşa*, s. 154. (1. dipnot).

⁴² Mühürdâr Ali, Tökeli İmre'ye yardım amacı ile düzenlenen Erdel Seferi için 12 Safer 1102 /15 Kasım 1690 tarihini vermektedir. Bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 155. Üsküdarî Abdullah Efendi ise 16 Safer 1102/ 19 Kasım 1690'da Ösek Kalesi muhasarasında olan Topal Hüseyin Paşa'ya muhasaradan vazgeçip Erdel'deki birliklere yardıma gitmesinin bildirildiğini nakletmektedir. Buna göre Mühürdârın vermiş olduğu tarih de doğru olmalıdır. Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, c. II, haz. Recep Ahıskalı, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Ankara 2017, s. 88.

⁴³ BOA, A.DVNSMHH.d.100, s.72, hüküm no.270. (Evâil-i Rebi'ü'l-evvel 1102/3-11 Aralık 1690)

⁴⁴ Mühürdâr Ali, *Vak'anâme-i Cafer Paşa*, s. 161.

⁴⁵ Mühürdâr Ali, *Vak'anâme-i Cafer Paşa*, s. 165.

⁴⁶ Mühürdâr Ali, *Vak'anâme-i Cafer Paşa*, s. 167. Belgrad Kalesi'nin tekrar Osmanlı hakimiyetine geçmesinden yaklaşık bir ay sonra, 1102 senesi Safer ayında (Kasım-Aralık 1690) Avusturya birlikleri Belgrad yakınında Tuna nehri üzerinde "Şanis" ismi ile bilinen bir adaya şarango ile müstahkem bir kale inşa edip, içine de top ve tüfekçi koyduğu haberi alınmıştı. Bu kalenin inşası Belgrad'a zahire götüren sefineleri engellemeceğinden Kırım Hanı Selim Giray ve sadrazam Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'ya hemen Belgrad'a gelmelerine dair emir gönderildi. O sırada Bosna Beylerbeyi olan Hüseyin Paşa hakkında

Paşa Tımişvar'a geldikten birkaç gün sonra 12 Rebi'ül-evvel 1102/14 Aralık 1690'da Bosna Beylerbeyi olduğuna dair ferman ulaştı⁴⁷.

Bosna Beylerbeyliği

Cafer Paşa, Bosna beylerbeyliğine tayin haberini aldıktan sonra derhal hazırlıklarını tamamlayarak Bosna'ya gitmek üzere yola çıktı. Cafer Paşa'nın Bosna'ya gelmesine değin Paşa'ya vekaleten görevde bulunan mütesellim Ahmed Ağa'ya vazifesini yerine getirebilmesi için askeri ve idari görevlilere kendisine gerekli ilgi ve yardım yapılması bildirildi.⁴⁸ Cafer Paşa yirmi dört gün sonra⁴⁹ (6 Rebi'ül-âhir 1102/7 Ocak 1691) Bosna'ya ulaştı ve bölgedeki serhadlere yakın bir mevkiye bulunması hasebiyle Vitovla (Bitovnja)⁵⁰ yaylağına yerleşti. Erdel Seferi'nden yeni döndükleri için Cafer Paşa ve birliklerinin ne giyecekleri ne de mühimmatları yeterli değildi. Bosna'da da o sıra zahire ve mühimmat sıkıntısı yaşanmaktaydı. Cafer Paşa bu sıkıntıları gidermek için çavuşlar kethüdasından giyim ve diğer masraflar için on beş kese akçe nakit, sekiz yüz arşın çuka ve iki yüz arşın kumaş istedi. Elbette mühimmata da ihtiyacı vardı. Arzuhal ile durumu bildirmesi üzerine Belgrad'dan otuz kantar top barutu (barut-ı siyah), otuz kantar tüfek barutu ve elli kantar kurşun gönderildi⁵¹.

Bu sırada Salankamen Seferi için harekât başlatılmış ve ordu-yı hümâyûn Niş'ten hareketle Belgrad'a gelmişti⁵². Orduya destek için paşadan mühimmat ile 100 piyadeyi acilen Belgrad'a göndermesi istendi⁵³. 24 Zilkade 1102/19 Ağustos 1691'de gerçekleşen Salankamen Muharebesi'nde Osmanlı ordusu yenildi ve Sadrazam Köprülü Fazıl Mustafa Paşa şehit, yerine ise Halil Paşa sadrazam oldu⁵⁴. Cafer Paşa ise Vitovla'ya geri döndü. Vitovla yolunda iken Ludwig Wilhem von Baden⁵⁵ komutasındaki Avusturya birliğinin Bosna'ya doğru ilerlediğini öğrenince, tüm birlikleriyle Orahoviça⁵⁶ denilen yerden bu birliğin önüne çıkmayı planladı. O sırada nehirlerin taşması dolayısıyla yollar çamur ve bataklık haline gelmişti. Avusturya birlikleri bu bataklık ve çamur engelini aşamadı ve geri dönmek zorunda kaldı.

Bosna üzerindeki bu tehdit ortadan kalktıktan sonra yaklaşık bir sene boyunca Bosna'da huzur ve sükûnet hakimdi. Cafer Paşa'nın Osmanlı ordusunun lojistik ihtiyaçlarının karşılanmasında da katkısı oldu. Banaluka baruthanesinde yeniden humbara dökülecekti. O sırada baruthanenin güvenliği Paşa tarafından sağlandı⁵⁷. Bu hizmetler devlet merkezi tarafından takip ve takdir ediliyordu. Paşa'nın daha büyük sorumlulukları yerine getirebileceği anlaşılmış olmalı ki Bosna beylerbeyi olarak görev aldıktan yaklaşık bir sene sonra, 21-30 Rebi'ül-evvel 1103/11-21 Aralık 1691'de Belgrad muhafızlığına getirildi⁵⁸. Belgrad Kalesi batı seferlerinde önemi haiz bir mevkiydi. Kale muhafızlığı için Cafer Paşa'nın gerekli kabiliyet ve tecrübeye sahip olduğu artık şüphesizdi.

halktan gelen şikayetler üzerine Cafer Paşa Bosna beylerbeyi oldu. Tımişvar muhafızlığına ise Ahmed Paşa getirildi. Bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayât*, s. 378.

⁴⁷ BOA, A.DVNSMHH.d.100, s. 112, hüküm no. 430.(12 Rebi'ül-âhir 1102/ 13 Ocak 1691).

⁴⁸ BOA, A.DVNSMHH.d.100, s. 112, hüküm no. 430.(12 Rebi'ül-âhir 1102/ 13 Ocak 1691).

⁴⁹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 169.

⁵⁰ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 172. Bkz. 2. dipnot.

⁵¹ BOA, AE.SSÛL.II,17/1711.

⁵² Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 173.

⁵³ BOA, A.DVNSMHH.d.101, s. 94, hüküm no. 301.

⁵⁴ BOA, A.DVNSMHH.d.102, s. 28, hüküm no. 101.

⁵⁵ Osmanlı kroniklerinde Prinç Luy olarak bilinmektedir.

⁵⁶ Bugün Hırvatistan sınırlarında bulunan Rahoviçe isimli şehirdir.

⁵⁷ BOA, A.DVNSMHH.d.100, s. 127, hüküm no. 485.

⁵⁸ BOA, A.DVNSMHH.d.102, s. 193, hüküm no. 405. (21-30 Rebi'ül-evvel 1103/ 11-21 Aralık 1691) Defterdar, tarihinde ve mühimme defterinden anlaşıldığı üzere Cafer Paşa 1104 senesi Rebi'ül-evvel ayında ikinci kez Belgrad muhafızlığına tayin edildi. Bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 438. BOA, A.DVNSMHH.d.104, s. 97, hüküm no. 434. (Evâil-i Rebi'ül-evvel 1104/ 10-19 Kasım 1692)

Belgrad Muhafızlığı ve Halep Beylerbeyliğine Tayini

Bosna'dan Belgrad'a gelen Cafer Paşa ve kapı halkı oldukça sert geçen kış mevsiminden dolayı bu yolculuklarında oldukça zor zamanlar yaşadı. Bu meşakkatli yolculuktan sonra Belgrad'a gelen Cafer Paşa Adana valisi olduğu haberini aldı ve burayı iltizam olarak Çekemoğlu Mehmed Ağa'ya vererek Belgrad'daki görevine başladı⁵⁹.

Belgrad Kalesi coğrafi konumu itibarıyla hem bölgenin güvenliği hem de zahire temini gibi hususlardan dolayı önem arz etmekteydi ve bu sebeple gerekli bakım, tamir ve inşaa faaliyetleri sıkça yapılmaktaydı⁶⁰. Yaz aylarında Cafer Paşa kalenin Sava Nehri tarafındaki burç ve tabyalarını denetlerken bir tabyanın inşaa edildiğini görmüştü. Bu tabyanın temeli Avusturyalılar tarafından atılmış olup 1690'da Belgrad Kalesi yeniden ele geçirilince aynı şekilde Osmanlılara tevâris etmişti. Fakat bu tabyanın inşası için gerekli kaynak yoktu. Hatta Cafer Paşa daha Belgrad'a gelmeden önce kalenin tamiri için Serasker Topal Hüseyin Paşa on bin kuruş istemiş ve Cafer Paşa da aynı husus için bir arz gönderdiyse de henüz bir cevap gelmemişti⁶¹. Tabii olarak Cafer Paşa tabyanın inşasının acilen yapılmasını istediğinden başka seçenekler düşünmeye başlamıştı. Öncelikli olarak kale dizdarından ihtiyaçları olan kireci temin edecek birkaç nefer istemişti. Yıkılan binalardan kalan taşlardan kireç elde edilmek üzere sekiz tane kireç fırını yaptırmış ve otuz kadar ulufeli kimseyi burada vazifelendirmişti. Fakat bu görevliler bu zamana kadar bu şekilde kale imar ve tamir etmediklerini Cafer Paşa'ya bildirmiş ve neticede 1690 yılında Osmanlılara esir düşen Kandiyeli Andrea Cornaro'ya⁶² bu görev verilmişti⁶³. Cornaro kireç fırınlarının küçük olması ve işçilerin ağır çalışmasından dolayı yeni fırın ve işçiye ihtiyacı olduğunu bildirmişti. Bunun üzerine üç yüz Macar esiri zindandan çıkartılıp bir kısmı yeni kireç fırınlarının yapılması ve çalıştırılmasında, bir kısmı taş kesilmesi ve bir kısmı da kale tamirinde görevlendirilmişti. Bu çabaların sonucunda tabya on sekiz günde tamamlanmıştı⁶⁴.

30 Haziran 1692 yılında sadrazam Hacı Ali Paşa Avusturya seferi niyeti ile Edirne'den yola çıkmıştı⁶⁵. Fakat bu birliklerin gecikmeleri ve Varad Kalesi'nin Avusturya kuşatmasına daha fazla dayanamamasından dolayı kaleyi teslim etmeleri sebebiyle Varad'dan vazgeçilmiş, Yeniçeri Ağası İsmail Paşa, Anadolu Beylerbeyi Mısırlı-zâde İbrahim Paşa ve Konya beylerbeyi Hasan Paşa ile yeniçeri ve eyalet askerleri ile 2 Ağustos 1692'de Belgrad Kalesi'ne gelmişlerdi. Belgrad'a gelindiğinde ordunun ne yöne gideceği müzakereleri yapıldı. Bu müzakereler neticesinde ise bir süre daha Belgrad'da kalma ve Belgrad Kalesi'nin tahkimine yardım etme kararı alındı⁶⁶. Kale ve tabyalar tamir edildiği sırada Tımsıvar'a zahire nakli konusu gündeme geldi. Zahire nakli için Topal Hüseyin Paşa görevlendirilmiş ve Tımsıvar muhafazasına tayin edilmişti.⁶⁷ Cafer Paşa'ya ise Topal Hüseyin'in mansıbı olan Halep beylerbeyliği ve Belgrad seraskerliği tevcih edildi⁶⁸. Avusturya ise bu sırada Fransa ile de savaş halindeydi. Bu yüzden Osmanlılarla doğrudan bir muharebeye girişmek

⁵⁹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 176- 177.

⁶⁰ Belgrad Kalesi'nin önemine dair bkz. Ömer Gezer, Kale ve Nefer; Habsburg Serhaddinde Osmanlı Askeri Gücü (1699-1715), İstanbul 2020, s. 178-216.

⁶¹ Cafer Paşa'nın Belgrad Kalesi'nin tamiri için gönderdiği arza 6 Şaban 1104/12 Nisan 1693'te zahriye olarak bir hüccet yazılmış ve buna göre kalenin tamiri için Cafer Paşa'ya gönderilmek üzere Bosna cizyesinden 4 yük akçe, Bosna cizyedarı Mehmed Ağa'dan alınmıştır. Fakat bu meblağ 3 Ağustos-12 Eylül arasında Avusturyalıların Belgrad'ı kuşatma denemeleri yüzünden gecikmiş ve 12 Safer 1105/ 13 Ekim 1693'te Belgrad'a ancak gönderilebilmiştir. Bkz. BOA, İE.ADL., 5-331.

⁶² Andrea Cornaro 1688'de Belgrad Kalesi Avusturya'nın eline geçince bu kalenin tamir ve tahkim işlerinin başına geçirilen mimar ve askeri mühendisti. 1690'da Osmanlılar Belgrad'ı geri aldıklarında esir düşmüş ve bu vakitten sonra Osmanlılar için çalışmaya başlamıştı. Bkz. Ömer Gezer, a.g.e., s. 203.

⁶³ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 178.

⁶⁴ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 180.

⁶⁵ Abdülkadir Özcan, "Hacı Ali Paşa", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 14, s. 194.

⁶⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Ankara 1988, c. 3, s. 550

⁶⁷ Hüseyin Paşa'nın bu tayini için bkz. BOA, A.DVNSMHH.d.104, s. 87, hüküm no. 386. (Evâhîr-i Muharrem 1104/ 1 Ekim-11 Ekim 1692).

⁶⁸ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 181.Ayrıca bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 1473. Halep valiliği daha sonra 18 Aralık 1694'te Dursun Mehmed Paşa'ya tevcih edildi. Bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 236. (4. dipnot)

istemiyordu. Avusturya kuvvetlerinin kışlaklarına çekildikleri haberi alındığında (1692) sadrazam Hacı Ali ordu ile Edirne'ye geri döndü⁶⁹.

Kısa bir süre sonra Sadrazam Hacı Ali Paşa azledilip yerine Bozoklu Mustafa Paşa tayin edildi. Cafer Paşa ise serhadlere zahire ve cephaneye temini ile ilgilenmekteydi. O sırada Kırım Hanı Hacı Selim Giray'dan, Avusturya birliklerinin Erdel'e doğru hareket ettiği haberi gelmişti. Ayrıca Avusturya'nın Varadin komutanı General Nehem'in Cafer Paşa'ya yazdığı mektupta Belgrad Kalesi'nin kuşatılacağı haberi geldi. 23 Şevval 1104/27 Haziran 1693'te Cafer Paşa bu haberi derhal Sadrazam Bozoklu Mustafa Paşa'ya ilettiler. Giray, Erdel tarafının güvende olduğundan emin olduktan sonra Cafer Paşa'dan gelen haber üzerine Belgrad'a yöneldi. Sadrazam Bozoklu Mustafa ile Rusçuk'ta buluşarak Belgrad'a doğru hızla ilerlediler. Bu sırada Karl Eugen von Croy'un başında bulunduğu Avusturya güçleri Sava Nehri'ne bir köprü inşa ederek Belgrad'a geçmiş, Osmanlı ordusunun gelişini engellemek için hendekler kazmış ve ağır toplarla kaleyi dövmeye başlamıştı. Cafer Paşa kaleyi büyük bir gayretle savunmaktaydı. Zaman zaman aksilikler yaşasa da -Kemankeş Tabyası'nda Topçubaşı Ahmed Ağa'nın top atışında iki kere hata yapması gibi- Avusturya güçlerine karşı büyük bir kararlılık göstermekteydi. Nihayet tam da Avusturya ordusunun genel taarruzunun başladığı 7 Muharrem 1105/8 Eylül 1693'te Kırım askerleri ile sadrazam, Cafer Paşa'nın yardımına geldi. Çarpışmalar devam ederken Cafer Paşa kale beden ve tabyalarını teftiş ettiği esnada orta kapı kısmındaki köprüye Avusturyalıların attığı bir humbaranın verdiği zarar ile sağ uyluğundan yaralanmıştı.⁷⁰ Tedavisinin yapılmasının ardından, sadrazamın otağına davet edilip kahve ve şerbet ikramından sonra kendisine serasere kaplı samur kürk giydirilmiş ve akşam da Cafer Paşa için ziyafet verilmişti.

Osmanlı birlikleri Tuna'dan Vidin tarafına ve oradan hızla Morova Nehri'ni geçtikten sonra Yogodine'den kuzeye doğru savaş düzeni alarak ilerledi. Osmanlı birliklerinin bu ilerleyişini gören Avusturya öncü birlikleri, Semendire'de bulunan Rumeli beylerbeyi ve Kırım Hanı'nın kuvvetlerinin baskınına uğradı ve bu baskın üzere Avusturya ordusu köprüyle Sava'dan geçti ve ardından köprüyü de yıkarak kaçtı⁷¹. Avusturya ordusunun bölgeyi terk etmesinden sonra Belgrad Kalesi'nin tamirine derhal başlandı. Yağmurlar başlayıp kış mevsimi de yaklaştığından Sadrazam Bozoklu Mustafa Paşa ordu ile Edirne'ye gelmiş ve gerekli görülen mevkilere asker yerleştirmişti.⁷²

Sadrazam Bozoklu Mustafa 15 Recep 1105/12 Mart 1694'te azledilip yerine Trablusşam valisi (Sürmeli) Ali Paşa getirildi ve yeni bir sefer için Belgrad tarafına gönderildi⁷³. Yeni sadrazam Belgrad'a gelinceye kadar da Cafer Paşa serasker olarak görevlendirilerek kendisine kıymetli hediyeler ile 2000 akçe ve kale muhafazasında kullanması için elli kese akçe gönderildi.⁷⁴ İlkbahar aylarına gelindiğinde Cafer Paşa, Halep'teki kardeşi Yusuf Bey'i ziyarete gitti. İki ay kadar burada kalıp Belgrad'a doğru yola çıktı. Bu sırada Avusturya üzerine sefer hazırlıkları tamamlanmış ve Sadrazam Sürmeli Ali Paşa Belgrad'a ulaşmıştı (24 Zilhicce 1105/16 Ağustos 1694)⁷⁵. 6 Muharrem 1106/27 Ağustos 1694 'te ise Cafer Paşa kapı halkı ile orduya katılmak üzere Zemun sahrasına geldi⁷⁶. Sürmeli Ali Paşa, Cafer Paşa'nın da ordu ile sefere katılmasını uygun gördüğü için Varadin'e gelmesini bildirdi

⁶⁹ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 551.

⁷⁰ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 194-195.

⁷¹ Bu olayı Mühürdâr Ali anlatırken Yalağası Osman Ağa ile üç döt bin mikdarı Kırım askerinin Habsburg birliklerine baskın yaptığını nakleder. Silahdar ise Rumeli beylerbeyi ile Kırım askerlerinin baskın yaptığını anlatır. Bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 203. Ayrıca bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.1507. 1693'te Belgrad Kalesi'ne yapılan bu saldırıda Habsburg ordusunun nitelik ve nicelik olarak Osmanlı ordusundan çok daha geride olduğu, Osmanlıların Tuna donanmasının mürettebat ve techizat bakımından çok daha iyi olduğu dört yıl sonra (1697 Şubat ayı) Saray Harp Şurası'nda yapılan görüşmelerde tekrar hatırlatılmıştı. Bkz. OeStA, Kriegsarchiv, Feld akten, Alte Feldakten, Hauptreihe Akten 206, fask.1, 8.

⁷² Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 467.

⁷³ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 209.

⁷⁴ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 477.

⁷⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 214. (1. dipnot)

⁷⁶ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 214. Ayrıca bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 1542.

ve Cafer Paşa geri dönene kadar Belgrad muhafazasına da Arapgir Sancağı mutasarrıfı olan İsmail Paşa başbuğ olarak tayin edilerek 19 Muharrem 1106/9 Eylül 1694'te Varadin'e ulaşıldı⁷⁷.

Karlofça tarafında olan Osmanlı birlikleri, zaman kaybetmeden Avusturya ordusuna saldırıya başlamıştı. Bu seferde Başka yakasına dört oda yeniçeri ve Topçubaşı Mehmed Ağa'nın kontrolündeki dokuz parça balyemez top ile memur olan Cafer Paşa, yukarı Ilok tarafına memur olan Rumeli beylerbeyi Mahmud Beyzade Mahmud Paşa ile kapı halkı ve mîrî Arnavut piyadesi ile hazır bulunmaktaydı⁷⁸. Cafer Paşa'nın büyük katkıları olduğu gibi her savaşta olabilecek aksilikler de yaşanmıyor değildi. Gece saatlerinde Avusturya taburuna yakın yerden yürüyen Osmanlı birliklerinin sesleri karşı taraftan duyulunca Osmanlı birlikleri üzerine ateş açıldı. Osmanlı birliklerindeki Arnavud piyadeler de yaylım ateşi ile karşılık verdiler. Fakat atılan kurşunlar Avusturya metrislerine değil ya havaya ya da geride bulunan Osmanlı süvarilerine gelmekteydi ki bunlar Cafer Paşa'nın askerleriydi. Bu süvariler de Avusturyalıların kendilerine saldırdıkları zannıyla tüfeklerine sarıldılar. Arnavud askerleri bu durum karşısında çareyi kaçmakta buldular. Süvarilerin devam ettirdiği yaylım ateşi Avusturya metrislerine gelmeye başladığında da bu sefer Avusturya askerleri metrisleri boşaltıp Varadin'e doğru kaçtılar. Cafer Paşa'nın emrindeki süvariler ise düşmanın üzerlerine saldıracağı zannıyla kaçtı ve bu hengamede çok sayıda Arnavud piyadesi ezilerek öldüler⁷⁹.

Varadin seferi bu şekilde cereyan ederken bu noktada Cafer Paşa'nın emrinde mühtedi bir humbaracı olan Osman Ağa'nın bu seferdeki faydalarından bahsetmek de gerekir. Varadin Kalesi'nin çok yakınlarında bulunan Avusturya birliği Cafer Paşa için tehlike arz etmekteydi. Cafer Paşa, humbaracısı Osman'ı çağırıp birliklerin olduğu mevkiye kadar humbaraları yetiştirip yetiştiremeyeceğini sorar ve aldığı olumlu cevapla memnun olur. Paşa'yı esas memnun eden ise Osman Ağa'nın atışının isabetli olmasıdır. Osman Ağa, Avusturya birliklerine ait çadıra doğru isabetli bir atış gerçekleştirmiş ve çadır etrafındaki Avusturya askerleri ile atları zarar görmüş, kalanı da kaçmıştı. Bu olaydan sonra ise Avusturya birlikleri o mahalle gelememişlerdi⁸⁰.

Varadin Seferi'nin uzaması, yağmur sebebiyle metrislerin dolması, asker ve atların çamura saplanarak zor anlar yaşanması ve tüm bu zorluklara ek olarak kış mevsiminin gelmesi işleri daha da zorlaştırmaktaydı. Bu şartlar altında düşmana mukavemet etmek çok zordu. Bu sebeplerden dolayı Osmanlı ordusu geri çekilip 8 Safer 1106/28 Eylül 1694'te⁸¹ Belgrad'a geri döndü⁸². Cafer Paşa ise Tımsıvar ve Göle kalelerinin zahire ve mevaciblerinin nakli ile görevlendirildi⁸³. Cafer Paşa ve Kırım askerleri Pançova yakasından Tımsıvar'a gidip zahire ve mevaciblerini teslim ettikten sonra Göle'ye doğru ilerlediler. Fakat son yağışlardan dolayı Moriş Nehri taşmış ve yağmur hala dinmemişti. Üstelik Varadin altında olan Erdel komutanı Graf Friedrich Veterani'nin Moriş Nehri güzergahında bulunan Arad'da bekleyerek Göle zahiresinin götürülmesini engelleyeceği haberi alındığından yirmi gün kadar daha Tımsıvar'da beklemek zorunda kalındı. Cafer Paşa'ya zahire ve mevacib nakli ile ilgili verilen emir tekrar gönderildikten sonra⁸⁴ diğer paşalar ve Kalgay aralarında görüşerek hareket etmeye karar verdiler. Osmanlı askerleri atış menzili dışında kaldıklarından düşman taburları karşısından herhangi bir çatışma ve zorluk yaşamadan geçtiler. Bir buçuk saatlik yolu geri gelip Tımsıvar'a döndüklerinde durumu sadrazama anlatıp Göle'nin zahire ve mevacibini Tımsıvar'da bıraktılar. Osmanlı ana ordusu ile Belgrad'a dönmesi emredildiğinden dokuz gün kadar Tımsıvar ormanlıklarında bekleyip ana ordu

⁷⁷ Cafer Paşa yerine vekil olarak İsmail Paşa'nın tayin tarihi 13 Muharrem 1106/3 Eylül 1694'tür. Bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 1544-1545. Ayrıca bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 214.

⁷⁸ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 215.

⁷⁹ Müellif Ali bu olaya "Çalı Bozgunu" dendiğini söylemektedir. Bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 215.

⁸⁰ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 219.

⁸¹ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 493.

⁸² Yaşanan zorluklar için bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 220-222.

⁸³ Bu görev Cafer Paşa ve beraberinde Kırım askerleri, Rumeli Beylerbeyi ile on iki beylerbeyi ve kapı halklarına Evâhir-i Rebi'ül-evvel 1106/ 8-18 Kasım tarihleri arasında verilmiştir. Bkz: BOA, A.DVNSMHHM.d.105, s. 13, hüküm no. 33. Kroniklerde verilen 8 Safer 1106/ 8 Ekim 1694 tarihi yanlış olmalıdır. Bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 223. (1. dipnot) Ayrıca bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 494.

⁸⁴ BOA, A.DVNSMHHM.d.105, s. 13, hüküm no. 34.

ile beraber Belgrad'a gittiler. Cafer Paşa Belgrad muhafazasına yeniden memur olduktan sonra ana ordu 29 Rebi'ül-evvel 1106/17 Kasım 1694'te⁸⁵ Edirne'ye hareket etti⁸⁶.

Askerî cephede olaylar bu şekilde cereyan ederken, siyasî olarak karışık günler yaşanmaktaydı. II. Ahmed'in vefatından sonra Sürmeli Ali'nin, II. Ahmed'in oğlu İbrahim'i tahtın varisi olarak göstermesine rağmen, Hazine Darbaşı Nezir Ağa gibi kişilerin desteği ile II. Mustafa hanedanının en büyüğü sıfatı ile 21 Cemâziye'l-âhir 1106/6 Şubat 1695'te tahta geçti⁸⁷. Yeni padişahın ilk ve tek gayesi Avusturya'dan intikamla kaybedilen kaleleri geri almaktı. Hatta sadrazam Sürmeli Ali'ye gönderdiği hatt-ı hümayunda “*Ba'de'l-yevm zevk u râhatı ve safâyı kendümüze harâm eylemişizdir*” diyerek seleflerinin aksine ömrünü av ve eğlence ile değil seferler ile geçireceğini ve cedit Sultan Süleyman gibi kendisinin ordu başında sefere çıkacağını net bir şekilde ifade edip sadrazam ve diğer devlet erkanının da aralarında görüşüp kararlarını bildirmesini istemişti⁸⁸. Sadrazamın başkanlığında yapılan görüşmenin neticesinde padişah ordu ile gelirse bunun maddi yükü arttıracığından padişah olmadan sefere çıkılabileceği kararlaştırıldı. Fakat II. Mustafa “*bana ağırlık ve hazîne lâzım değil mahallinde kuru ekmek yirim*” diyerek ordu ile sefere çıkacağını söyledi ve gerekli hazırlıkların hemen yapılmasını istedi⁸⁹. Bu hazırlıklar içinde Tımsıvar Kalesi'nin derhal tamir edilmesi emri vardı. Buna göre Tımsıvar Kalesi'nin tamiri için yüz kırk araba ve Belgrad'a zahire temininde kullanılmak üzere iki yüz seksen araba Eflak voyvodası tarafından Cafer Paşa için tedarik edecekti⁹⁰. Seferden kısa süre önce padişahın hocası aynı zamanda da şeyhülislam olan Feyzullah Efendi'nin etkisi ile Sadrazam Sürmeli Ali Paşa azledilerek yerine 17 Ramazan 1106/1 Mayıs 1695'te Elmas Mehmed Paşa sadrazam tayin edildi⁹¹.

Bu ortamda 1695 seferi başlamış 19 Zilkade 1106/1 Temmuz 1695'te Edirne'den hareket eden ordu önce Filibe'ye ardından 29 Zilkade 1106/11 Temmuz 1695'te Sofya'ya gelmişti. Ordu Sofya'da iken Elmas Mehmed Paşa ile Şeyhülislam Feyzullah Efendi, Cafer Paşa'ya Avusturya askerinin durumunu ve seferin hangi yönden yapılması lazım geldiğini soran birer mektup yolladılar. Cafer Paşa da bu gelen mektuplara cevap olarak düşmanın hareketi ile ilgili mütemadi olarak haber alındığı ancak seferin ne yönden yapılacağını kararının kendisini veremeyeceğini, ordu Belgrad'a geldiği zaman bir meşverette karar verilmesinin daha uygun olacağını söyleyen bir mektupla cevap verdi⁹². Padişahın başında bulunduğu ordu 28 Zilhicce 1106/9 Ağustos 1695'te Belgrad'a ulaşmıştı⁹³. Belgrad'a ulaşıldıktan birkaç gün sonra kalenin ve buradaki mühimmatın kontrolü için bir takım atış talimleri yapılmasının ardından II. Mustafa, sadrazamın vasıtasıyla Koca Cafer Paşa'yı huzuruna çağırarak “... *güzel hizmet itdin, ber-hürdâr ol, etmeğim sana halâl-hoş olsun...*” diyerek buradaki hizmetlerini Paşa'ya samur kürk giydirerek takdir etmişti⁹⁴. Ayrıca Belgrad Kalesi'nin eksikliğinin de olup olmadığını sorduktan sonra Paşa'nın Sava Nehri tarafındaki iki tabyanın tamire muhtaç olduğu cevabı üzerine buranın derhal tamir ettirilmesini emretmişti.

⁸⁵ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 501.

⁸⁶ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 223-224.

⁸⁷ Abdülkadir Özcan, “Mustafa II” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 31, s. 275.

⁸⁸ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 522-523. Ayrıca bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretname İnceleme-Metin (1106-1133 / 1695-1721)*, (haz. Mehmet Topal), Ankara 2018, s. 71. Raşid Mehmed Efendi, Çelebizâde İsmail Asım Efendi, Tarih-i Raşid ve Zeyli, (haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer), İstanbul 2013, c. 1, s. 484-485.

⁸⁹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 71.

⁹⁰ BOA. İE.HR.5-473. (Bu belge 3 Zilkade 1106/ 15 Haziran 1695 tarihlidir.)

⁹¹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 99. Ayrıca Bir başka bilgiye göre Belgrad muhafazası için asker istenmiş ve Edirne'de asker tedarik edildikten sonra kış sebebiyle askerlerin isteksizliği üzere çıkan kargaşada Sürmeli Ali Paşa etkili olamaması sebebiyle sadrazamlıktan azledilmişti. Bkz. Anonim Osmanlı Tarihi, s. 110. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın “Nusretname” sinde ise II. Mustafa'nın verdiği cülus bahşişinin yeniçerilere dağıtılmadığı için yeniçerinin isyana kalktığı bu sebeple Belgrad muhafazasına destek için gitmek istemedikleri ve yeniçeriyi Sürmeli Ali Paşa'nın kıskırttığı haberleri üzerine azledildiği belirtilmektedir. Bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 96-99.

⁹² Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 225-227.

⁹³ Raşid Mehmed, a.g.e., s. 503.

⁹⁴ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 132.

Ertesi gün yani 2 Muharrem 1107/13 Ağustos 1695'te II. Mustafa, Sadrazam Elmas Mehmed Paşa, Şeyhülislam Feyzullah Efendi, Cafer Paşa arasında toplanan meşverette sefer güzergahı tartışılmaya başlandı⁹⁵. Bu meşverette iki ayrı görüş öne sürülmüştü. Bunlardan ilki ordunun Sava Nehri'nden Zemun sahrasına geçerek Varadin'i kuşatmasıydı. Diğer görüş ise Tuna Nehri'nden Paçova'ya geçerek Tımsıvar Kalesi için devamlı tehlike arz eden Lipova, Lugoş ve Şebeş kalelerinin alınmasıydı. Varadin'in alınmasının oldukça güç olması ve vakit kaybına sebep olacağından Tımsıvar ve Belgrad'ın güvenliğinin sağlanması daha öncelikli bir konuydu. Buna göre Tımsıvar'dan hareketle Moriş Nehri geçilerek önce Lipova'ya ardından ise Bofça, Şebeş, Lugoş, Titel ve Lipova üzerine gidilmesi uygun görüldü⁹⁶. Bu kararın verilmesinde Cafer Paşa'nın teklifi ve “*Belgrad Tımsıvar'sız, Tımsıvar Belgrad'sız olmaz*” sözü etkili olmuştu⁹⁷.

II. Mustafa ordu ile Paçova'ya geçerek Lipova'ya giderken Cafer Paşa'yı ise Belgrad Kalesi neferleri ve diğer birliklere başbuğ tayin etti⁹⁸. Belgrad ve çevresi kalelerin muhafazası için yapılması gerekenler bildirilerek civar kale muhafızları ve vezirlere Cafer Paşa'nın emirlerine göre hareket etmeleri ve bölgenin güvenliğini sağlamakta yükümlü oldukları bildirilmişti⁹⁹. II. Mustafa'nın ordu ile Paçova'ya hareketinden sonra Varadin'de bulunan Avusturya askeri Belgrad'a doğru hareket ederse Sava Nehri'ni geçmelerine izin verilmeyecekti. Bir diğer olasılık olarak Avusturya ordusu Varadin'den çıkmaz ya da Tımsıvar'a ilerler ise Cafer Paşa maiyetindeki asker ve donanma ile Titel Kalesi'ni ele geçirip ardından kaleyi yıkacaktı.¹⁰⁰ Belgrad'da kararlaştırılan plana göre hareket edilip Osmanlı ordusu Tımsıvar'dan Lipova Kalesi'ne doğru ilerlemeye başladı. Fakat Habsburglar, Osmanlı ordusunun Tımsıvar civarında olduğunu öğrenmiş ve Segedin köprüsünden Tımsıvar yakasına geçmişti. Bu esnada Osmanlıların lehine olacak bir haber alındı. Cafer Paşa'nın casuslarından ve Sırp Prenslere biri olan Irig Prensi tarafından Avusturya ordusunun bu hareketi bildirilmişti.¹⁰¹ O esnada Sultan Mustafa Han Tabyası'nda bulunan Cafer Paşa, Avusturya tehlikesini bertaraf etmek için hemen topçubaşı ve humbaracıbaşından dört parça balyemez ile birkaç parça kolonborna top ve dört havanı tabya yakınına yerleştirmelerini istedi. Avusturya ordusunun Belgrad'a saldırma ihtimali de olduğundan vezirler ile Tuna kaptanına asker ve donanmanın mühimmatları ile hazır halde bulunması için haber göndererek Belgrad muhafazası için Halep Beylerbeyi Dursun Mehmed Paşa'yı yerine vekil olarak bıraktı¹⁰². Kendisi de hazırlattığı birlikler ile önce Zemun'a ardından Tisa Nehri'nden geçerek Titel'e geldi¹⁰³. Tuna donanması vasıtasıyla gemilerle taşınan askerler Titel'e iki saat uzaklıktaki sazlıkta karaya çıkartıldı. Bosna askerleri ile Fazlullah Ağa, Cafer Paşa ve yanındaki askerlerden daha önce Titel'e gelerek General Nehem'in dört-beş bin kadar askeri ile savaşmıştı. Osmanlı askerlerine mukavemet edemeyen General Nehem Varadin'e geri dönerek buradaki Habsburg birliklerine Osmanlı askerlerinin Titel'de olduğunu ve Cafer Paşa'nın da Tuna donanması ve 40.000 asker ile tam teçhizatlı olarak önce Titel'e, ardından Segedin'den geçerek Varadin'e geleceğini haber verdi¹⁰⁴. Bu gelişmeler neticesinde Cafer Paşa'nın komutasındaki birlikler 5 Safer 1107/15 Eylül 1695'te Titel Kalesi'ni muhasara etti. Kale tüm gün top ve humbara ile dövülüp ertesi gün ise tamamen Osmanlıların kontrolü altına girdi¹⁰⁵.

⁹⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 227. Ayrıca bkz: Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 132-133.

⁹⁶ Tahir Sevinç, *1695 ve 1696 Avusturya Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2010, s. 13-14.

⁹⁷ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 133.

⁹⁸ BOA, A.DVNSMHH.d.106, s. 237, hüküm no. 850. (Evâil-i Muharrem sene 1107/ 12 Ağustos-21 Ağustos 1695) Bu hüküme göre Cafer Paşa belirtilen tarihler arasında serasker olarak tayin edilmiş olmalıdır.

⁹⁹ BOA, A.DVNSMHH.d.106, s. 238, hüküm no. 852.

¹⁰⁰ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 140.

¹⁰¹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 229.

¹⁰² Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 229-230. Ayrıca bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 555. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 162.

¹⁰³ BOA, a.g.e., s. 250, hüküm no. 954.

¹⁰⁴ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 230-231.

¹⁰⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s.231. Ayrıca bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 163.

Titel Kalesi'nin kontrol altına alınması ile kalede bulunan üç-dört yüz kadar Avusturya askeri teslim oldu. Cafer Paşa tüm kılıç ve tüfeklerini vermeleri ve kalede bulunan Müslüman kadın ve çocuklara zarar vermemeleri karşılığında isteklerini kabul edip eman kağıdı vereceğini söyledi. Kaleden alınan esirler de Feyzullah ve Mustafa beyler tarafından Cafer Paşa'ya getirildi. Bu esirler arasında Cafer Paşa'yı uzun zamandır uğraştırmış olan General Stephan Brodan Stetta da vardı¹⁰⁶. Cafer Paşa, Stetta'yı uzun zamandır alt etmek istiyordu ve Titel'e doğru gelmekteki esas amacı Stetta'yı mağlup etmekti¹⁰⁷. Generali esir olarak ele geçirmek Cafer Paşa'nın öfke ve hırsını yatıştırmamıştı. Titel'den Avusturya askerinin çıkarıldığı esnada Varadin tarafından Habsburglara ait bir yardım birliği geldi ve cephaneliğe atış yaparak imha ettiler¹⁰⁸. Bu olay Cafer Paşa'yı oldukça hiddetlendirmiş ve öne sürdüğü şartların bozulduğunu söyleyerek General Stetta'yı hemen orada öldürmüştü¹⁰⁹. Osmanlı ordusu bu yardım birliğini de bertaraf ettikten sonra Avusturya askerlerinin geri alıp kullanamamaları için top ve diğer mühimmatlarını aldıktan sonra Titel Kalesi'ni ateşe verdi¹¹⁰.

Belgrad'ın güvenliği için Cafer Paşa ve maiyetindeki birlikler Titel'e doğru giderken II. Mustafa ana ordu ile Lipova'ya doğru ilerlediğinden Titel'de yaşanan gelişmelerden henüz haberdar değildi. Bu arada -Titel Kalesi'nin fethinden önce- 8 Eylül 1695'te Lipova Kalesi ele geçirilmiş Lugoş Kalesi'ne doğru ilerleyiş devam etmekteydi. Cafer Paşa ve birliklerinin henüz gelmemesi hasebiyle 10 Safer 1107/20 Eylül 1695'te, Cafer Paşa'ya eğer Titel Kalesi alınmadı ise bundan vazgeçilip Belgrad'da bırakılan askerleri de alarak orduya gelmesi emredilmişti¹¹¹. II. Mustafa aslında Avusturya askerinin Segedin tarafından geldiğini haber almış ve bu sebeple Titel'den vazgeçip Cafer Paşa'nın Belgrad'a gelmesini ve oradan orduya katılmasını istemişti. Halbuki Titel Kalesi teslim alınmış ve Cafer Paşa Belgrad'a gelmek üzere hazırlıklarını yapmıştı. Ardından da Titel Kalesi'nin alındığını padişaha bildirmiş ve Belgrad'a doğru yola çıkmıştı. II. Mustafa da Lugoş'a ilerlemek üzere Tımsıvar'a gelmişti. Padişah, Tımsıvar'da iken Cafer Paşa'ya orduya zahire ve mühimmat naklinin yapılması¹¹² ile Lipova ve Titel kalelerinden alınan esirlerin gönderilmesi görevini verdi¹¹³.

İkinci Kez Halep Beylerbeyi Olması

1695 seferi neticesinde Boğça, Lipova, Titel, Lugoş ve Şebeş kaleleri alınarak ordu zafer ile geri dönmeye hazırlanıyordu. II. Mustafa, 24 Safer 1107/4 Ekim 1695'te Demirkapı yakınında viran bir halde olan Severin palankasında konakladı. İki gün sonra kurulan ikinci divanında çeşitli tayinler yaptı. Bunlardan biri de Cafer Paşa'yı ilgilendirmekteydi. Halep beylerbeyliği ikinci kez ona tevcih edilerek, Belgrad muhafazasına da önceden Mora seraskeri olan Vezir İbrahim Paşa getirildi¹¹⁴. Cafer Paşa Belgrad'a doğru yola çıkarken burada olan haydut ve eşkıyaları bertaraf etmek için ordu-yı hümayuna mektup göndermişti. Halep beylerbeyi payesiyle Belgrad muhafazasında bulunan Cafer Paşa'ya İbrahim Paşa'nın yardım etmesi bildirildi¹¹⁵. İbrahim Paşa'dan başka Rumeli beylerbeyi olan Süleyman Paşa'ya da Belgrad'daki bu sorunun çözülmesi için kapı halkları ve bir oda yeniçeriyi Belgrad'a göndermesi ve rûz-ı Kasım'a kadar burada kalmaları istendi.¹¹⁶ Cafer Paşa'nın Halep beylerbeyi olarak aldığı ilk emirlerden bir diğeri ise Tımsıvar'ın yıllık zahiresinin naklinin yapılmasıydı¹¹⁷. Bu emirden yaklaşık on gün sonra da Tımsıvar muhafızı Mustafa Paşa'ya, Tımsıvar'ın

¹⁰⁶ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 231. Bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 231. (Üçüncü dipnot)

¹⁰⁷ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 232.

¹⁰⁸ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 163.

¹⁰⁹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 232.

¹¹⁰ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 164.

¹¹¹ BOA, A.DVNSMHH.d.106, s. 256, hüküm no. 974.

¹¹² BOA, A.DVNSMHH.d.106, s. 260, hüküm no. 1000.

¹¹³ BOA, A.DVNSMHH.d.106, s. 261, hüküm no. 1003.

¹¹⁴ BOA, A.DVNSMHH.d.106, s. 261, hüküm no. 1047 (Evâhir-i Safer 1107/ 30 Eylül-8 Ekim 1697) Silahdar, Cafer Paşa'ya bu görevin 26 Safer 1107/ 6 Ekim 1695 tarihinde tevcih edildiğini belirtmektedir. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.185-186. Ayrıca bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 236.

¹¹⁵ BOA, A.DVNSMHH.d.106, s. 273, hüküm no. 1049.

¹¹⁶ BOA, A.DVNSMHH.d.106, s. 274, hüküm no. 1052.

¹¹⁷ BOA, A.DVNSMHH.d.106, s. 279, hüküm no. 1071.

güvenliğini sağlamak üzere Cafer Paşa'nın yanına yeterli miktarda asker göndermesi istenmişti¹¹⁸. Belgrad'ın yeni muhafızı İbrahim Paşa muhtemelen Kasım ayı ortalarında geldikten üç gün sonra Cafer Paşa ve kapı halkı Halep'e doğru yola çıktılar ve Mühürdâr Ali Efendi'nin naklettiği üzere zemherî ayının başlangıcından altmış iki gün sonra Halep'e vardılar.¹¹⁹ Cafer Paşa henüz Halep'e ulaşmamışken 23 Rebi'ül-evvel 1107/1 Kasım 1695'te II. Mustafa Edirne'ye gelmiş ve hatta padişah daha Edirne'ye varmadan ikinci sefer için beylerbeylerine kapı halkı ve eyalet askerleriyle sefere hazırlanmaları emirlerini göndermeye başlamıştı¹²⁰. Emir gönderilen beylerbeyleri arasında Cafer Paşa da bulunmaktaydı. Paşa'dan kapı halkı ve eyalet askerleri ile sefere katılması istenmişti¹²¹.

Koca Cafer Paşa Halep'e geldiğinde Halep'te bazı sorunlar yaşanmaktaydı. Selefî Dursun Mehmed Paşa zamanında da yaşanan bu sorunlara bir çözüm bulunamamıştı. Bu sorunlardan en çok mustarip olanların başında rençberler gelmekteydi. Rençberler getirdikleri arpa, saman, buğday ve diğer ürünlerin pazarda satışında mağduriyet yaşamaktaydılar. Ürünlerini istemedikleri halde kendi belirledikleri fiyatın altında satmak durumunda kalmaları rençberleri ziyadesiyle zor durumda bırakmaktaydı. Bu sorunlar Cafer Paşa'ya iletilmiş ve ürünleri belirlenen fiyatın altında satın alan kişiler cezalandırılmıştı. Cafer Paşa, kimsenin hakkını yememekle beraber, hakkına tecavüz edilenlerin de daima yanındaydı. Bu özelliği sayesinde Halep halkı tarafından kısa zamanda sevilmiş ve saygı görmüştü¹²².

Cafer Paşa'ya duyulan minnet duygusunu arttıran başka vakalar da yaşanmaktaydı. Paşa, Halep halkı tarafından o kadar çok seviliyordu ki halk, o senenin Ramazan Bayramı'nı "Cafer Paşa Bayramı" olarak adlandırmıştı¹²³. Uzun zamandan beri tüccarların ve Halep halkının Kırlangıçoğulları olarak tanınan yedi kardeş yüzünden mal güvenliği yoktu. Bu yedi kardeş hırsızlıklarıyla kentte nam ve korku salmışlardı. Nihayet Halep'in batısında bulunan Atarib kasabasında yaşanan bir olay bu kardeşlerin sonunu getirecekti. Halep'e gelen bir grup tüccar Atarib'te konaklarken mal ve eşyaları çalınmıştı. Bu sebeple Cafer Paşa'ya arzuhal ile şikâyetle bulundular. Şüphelendikleri kimse olmadığından bu tüccarlara bir süre beklemeleri tavsiye edilmiş ve bu arada da şehirdeki pazarlarda gezerek mallarına rastlarsa derhal bildirmeleri söylenmişti. Nitekim söylenildiği gibi mallarını pazarda satılırken görmüşler ve Cafer Paşa'nın çavuşlarından birine durumu bildirmişlerdi. Yapılan tahkikat neticesinde malların Kırlangıçoğulları'ndan temin edildiği öğrenilmiş ve malları çalanların da bunların olduğu tespit edilmişti¹²⁴. Bu kardeşlerin evi basılıp dördü yakalanmış ve o sırada evde olmayan diğer üç kardeş de sonradan yakalanmıştı. Zincir cezasına çarptırılan kardeşler kurtulmak için Cafer Paşa'ya para teklif edince Paşa bunu öfkeyle karşılamış ve hepsinin birden öldürülmesi emrini vermişti¹²⁵.

Halep'te hal böyle iken II. Mustafa ikinci kez düzenleyeceği sefer için hazırlıklarını sürdürmekteydi. 26 Şaban 1107/31 Mart 1695'te ilkbaharda çıkılacak seferin ilanı manasına gelen Tuğ-ı hümayun Babüssaade'nin önüne dikilmişti¹²⁶. Diğer eyaletler gibi Cafer Paşa'dan da ilkbaharda çıkılacak sefer için asker temin etmesi için tekrar emir gönderilmişti¹²⁷. Bundan birkaç ay sonra da önceki sefere nazaran daha çok sayıda askere ihtiyaç olduğundan sancak ve kazalarda bulunan tüm askerlerin

¹¹⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d.106, s. 286, hüküm no. 1106.

¹¹⁹ Zemherî, 22 Aralık – 31 Ocak arasındaki çok soğuk günleri içeren bir zaman dilimidir. Mühürdâr'ın anlatımına göre 22 Şubat 1696'da Cafer Paşa Halep'e gelmiş olmalıdır. Ayrıca bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 237.

¹²⁰ Bu hükümler takribi olarak 20 Rebi'ül-evvel 1107/ 29 Ekim 1695'ten itibaren başlamaktadır. Bkz. BOA, A.DVNSMHHM.d.106, s. 270.

¹²¹ BOA, A.DVNSMHHM.d.106, s. 292, hüküm no. 1134.

¹²² Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 237-239.

¹²³ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 256.

¹²⁴ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 248-249.

¹²⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 250.

¹²⁶ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 578. Ayrıca Silahdar, seferin 10 Şaban 1107/ 15 Mart 1696'da ilan edildiğini nakleder. Bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 224.

¹²⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d.106, s. 369, hüküm no. 1412.

toplanması, gelmek istemeyen olursa cezalandırılması emri verildi¹²⁸. Kısa bir süre sonra ise ordu sefere çıkacağından Cafer Paşa'nın da bir an evvel Edirne sahrasına ulaşması istendi¹²⁹. Bu emrin gönderilmesinden yaklaşık yirmi gün sonra ise Paşa'nın kendi kapı halkı ve eyalet askerinden başka Anadolu'nun orta kolunda bulunan ve sefer için deftere kayıtlı olan tüm askeri yanına alarak, ordu Edirne'den ayrılmadan gelmesi istenmişti¹³⁰.

3 Muharrem 1108'de Belgrad'a gelen Osmanlı ordusuna diğer bölgelerden gelen askerî birlikler katılmaya başladı. Bu birliklerden olan Cafer Paşa 5 Muharrem 1108/4 Ağustos 1696'da kendisinden istenen askerlerle orduya katılmış ve bu seferde de yararlılık gösterir ise iltifat göreceği padişah tarafından söylenmişti¹³¹. Hangi güzergahtan Avusturya ordusuna karşı harekete geçileceği henüz netlik kazanmamıştı. Bunu kararlaştırmak üzere 6 Muharrem 1108/5 Ağustos 1696'da ordu meclisi toplandı. O esnada Nalkıran lakaplı II. August'un Tımişvar Kalesi'ni muhasaraya başladığı haberi geldi¹³². İlk olarak, Avusturya Tımişvar ile meşgulken Varadin'i muhasara etme fikri öne sürüldü. Bu fikrin uygun olup olmadığını anlayabilmek için Cafer Paşa'ya danışıldı. Cafer Paşa, Tımişvar Kalesi'nin Avusturya tarafından muhasara edildiğini, eğer Varadin'e doğru gidilecekse Tisa Nehri'ne köprü yapıp Bačka'ya geçilmesi gerektiği, ondan sonra da Varadin altından Tuna Nehri'ni geçebilmek için bir köprü daha bina etmek zorunda kalınacağından çok vakit kaybedileceğini söylemişti. Bu kadar vakit ve enerji kaybetmektense doğrudan Tımişvar Kalesi'ni kurtarmaya gitmenin daha makul olduğunu söyleyerek ordu erkanı ve II. Mustafa'yı ikna etmişti¹³³. Böylelikle 10 Muharrem 1108/9 Ağustos 1696'da ordu Tımişvar'a doğru harekete geçmişti. Avusturyalı komutanlar, Osmanlı ordusunun Tımişvar'ın yardımına geldiğini öğrenmiş kale ile ana ordu arasında sıkışmamak adına Tımişvar Kalesi'nden vazgeçip Titel'e gitmeye karar vermişlerdi¹³⁴.

Tuna Nehri'ne inşa edilen köprüden Pançova yakasına geçen Osmanlı ordusu, üç gün sonra Yabuka Karyesi'ne ardından Jel tarafından Segedin'e doğru ilerlerken Tisa Nehri'nde Nemçelilerle karşılaştı. 17 Muharrem 1108/16 Ağustos 1696'da Cafer Paşa kapı halkı ve eyalet askeri ile karadan düşmanın önünü keserek şahi topları ile saldırıya geçti. Bu saldırıya karşı koyamayan Avusturya birlikleri¹³⁵ altı kıta demir İngiliz topu ile kimi kalyonlarına kimi de Titel tarafına kaçtı¹³⁶. Ertesi gün Cafer Paşa Avusturyalılara taarruzunu devam ettirmekteydi. Burada Avusturya birliklerinin bir kısmı Salankamen tarafına diğer kısmı da Titel'e doğru kaçtı. Cafer Paşa'nın bu başarısı padişah tarafından ödüllendirilmiş ve tekrar yapılan görüşmede Cafer Paşa, Titel ve etrafındaki kalelerin fethinden evvel Tımişvar ve civarının Avusturya tehdidinden arındırılması gerektiğini söylemiş ve önceden alınan karar değiştirilerek yeni hedef olarak Tımişvar belirlenmişti¹³⁷.

Avusturya ordusu Tımişvar'a giden yolu kapadığından Osmanlılar Fen isimli bir köyde ordugahı kurmuş, gerekli güvenliği sağladıktan sonra savaş düzenini almıştı¹³⁸. Habsburg komutanları birkaç gün Osmanlı ordusunu bekleterek askerinin yorulmasını ve zaman kaybetmesini istemişlerdi. Fakat II.

¹²⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d.108, s. 120, hüküm no. 489. (Bu emir 1107 Şaban ayının ilk günlerine ve miladi olarak 8-15 Mart 1696 tarihine tekabül etmektedir.)

¹²⁹ II. Mustafa 26 Şaban 1107/ 31 Mart 1696'da Davutpaşa'da otağını kurdu ve 25 Ramazan 1107/ 28 Nisan 1696'da Edirne'ye gelerek ordunun toplanması için bekledi. Cafer Paşa'ya gönderilen emir için bkz. BOA, A.DVNSMHHM.d.108, s. 213, hüküm no. 903.

¹³⁰ BOA, A.DVNSMHHM.d.108, s. 252, hüküm no. 1074. (20 Şevval 1107/23 Mayıs 1696 tarihli bu hükme göre Cafer Paşa 1696 Mayıs'ında Halep'ten ayrılmış olmalıdır.)

¹³¹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 249. 15 Muharrem 1108/ 14 Ağustos 1696'da ordu Belgrad'daydı. Bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 588. Silahdar ise ordunun 5 Muharrem 1108/ 4 Ağustos 1696'da Belgrad'a geldiğini iletir. Bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 249.

¹³² Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 251.

¹³³ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 258-259.

¹³⁴ Tahir Sevinç, a.g.tez., s. 21.

¹³⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 258.

¹³⁶ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 260.

¹³⁷ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 261-262.

¹³⁸ Tahir Sevinç, a.g.tez., s. 22.

Mustafa buna müsaade etmemek için 27 Muharrem 1108/26 Ağustos 1696'da saldırıya geçti¹³⁹. Öncelikle padişah ordusunu Begay Nehri kenarındaki Çanad köyü yakınına getirdi ve top arabalarını geçirmek için Begay Nehri üzerine köprü inşa edilmesini istedi. Cafer Paşa ana ordunun Çanad'a geçtiğinden daha sonra haberi olduğundan ana ordunun arkasından gelmekteydi. Bu gecikme esasen Osmanlıların lehine olmuştu. Çünkü Cafer Paşa, Avusturya askerinin Osmanlı ordusunun köprüyü yapacağı mevkiye doğru gittiğini görmüş ve kendisi de hızla o tarafa doğru ilerleyerek ordunun sol kol tarafına dahil olmuştu. Avusturya birliklerinin sağ koldan geldiğini düşünen II. Mustafa, bu yüzden Cafer Paşa'nın ordunun sağ koluna gitmesini istemişti. Paşa, padişahın bu kararının doğruluğunu sorgulamıştı fakat karşı gelemeyeceğinden -istemese de- sağ kola doğru gitmişti. Padişahın emrini ulaştıran musahibin, ordunun sağ kolunun değil sol kolunun düşman tehdidinde olduğunu söylemesiyle II. Mustafa kararını değiştirmiş ve daha sonra gönderilen emir ile Cafer Paşa'nın sol kolda kalmasını istemişti¹⁴⁰.

Osmanlı ordusunun sol kolunda işler pek de iyi gitmemekteydi. Sol kola başbuğ tayin edilmiş olan el-Hac Mustafa Paşa bir top güllesinin tesiri ile yaralanmış ve bu sebeple savaş alanından ayrılarak çadırına gitmişti. Sağ koldan sorumlu olan Süleyman Paşa da tecrübesizliğinden ne yapacağını şaşırılmış haldeydi. Halbuki sol kol bu kadar zor durumdayken onun yardıma gelmesi gerekiyordu. Cafer Paşa bu durum üzerine sağ kol alaybeyi Hüseyin Bey ile görüşmüş ve hareket etmedikleri için azarlamış ve hatta alaybeyini kovalamıştı¹⁴¹. Cafer Paşa'nın ordunun sağ ve sol kolunu harekete geçirmesi ile akşama kadar süren çarpışmadan sonra Avusturya ordusu havanın da kararması ile beraber zor durumda kaldığından geri çekilmiş ve büyük zayıf vermişti¹⁴². Osmanlı ordusu Avusturyalıların geri çekilmesine rağmen hemen alanı terk etmemişti. Sultan tarafından Cafer Paşa'ya gönderilen emre göre Paşa düşman üzerine yürüyecekti ya da metrislerde kalarak savunmaya yardımcı olacaktı. Cafer Paşa, Avusturya askerlerinin üzerine tekrar gitmeyi uygun görmediğinden birliklerini metrislerde tutmayı tercih etti¹⁴³.

29 Muharrem 1108/28 Ağustos 1696'da Tatar kuvvetleri, Avusturya askerinin kaçarken hayvanlara el koyup ve etrafa zarar vererek gittiklerini bildirdiğinden II. Mustafa bu birliklerin arkalarından takip edilerek etkisiz hale getirilmesini istedi. Bu görev için kurulan birliğin başına Cafer Paşa getirildi¹⁴⁴. Bu birlik Begay Nehri'nden geçerek Avusturya askerini üç saat kadar takip etti. Osmanlılar etraflarını çevirmelerine rağmen düşman birliği sazlık alana girdiğinden daha fazla yaklaşmak mümkün olmadı. Bunun üzerine Cafer Paşa birliğini de alarak ana orduya katılmak üzere Tımişvar'a doğru gitti¹⁴⁵.

Cafer Paşa'nın İkinci Kez Tımişvar Muhafızlığına Tayini ve Zenta'da Şehadeti

II. Mustafa, 1 Safer 1108/30 Ağustos 1696'da Tımişvar'a gelmiş seferde yaralananlara ihsanda bulunmak ve atlarını kaybedenlere kayıplarının bedelinin verilmesi için inamat dağıttırılmış¹⁴⁶ ve seferde başarı gösteren kumandanlarına hilat giydirmişti. Ertesi gün ise Tımişvar Kalesi'ni teftiş etmek üzere ziyaret etmişti. Bu ziyaret padişahı oldukça üzümüş ve sinirlendirmişti. Çünkü kalenin burçları, top mazgalları başta olmak üzere birçok bölümü harap haldeydi. Bunun üzerine Cafer Paşa'yı çağırılmış ve kalenin bu vaziyeti ile ilgili kendisi ile görüşen padişah, savaşta şehit olan Tımişvar muhafızı Hacı Mustafa Paşa'nın kale ile ilgilenmediğinden yakınmıştı. Cafer Paşa ise suçun Mustafa Paşa'da olmadığını tamir için gerekli görülen kerestenin diğer bölgelerden getirildiğini ve savaş hali yüzünden

¹³⁹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 274.

¹⁴⁰ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 262-263.

¹⁴¹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 264.

¹⁴² Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 265-266.

¹⁴³ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 267.

¹⁴⁴ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 290. Tatar askerleri tarafından verilen bu haberden Mühürdâr Ali bahsetmemiştir. Bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 268. Ayrıca bkz. Anonim Osmanlı Tarihi, s. 122.

¹⁴⁵ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 290-291.

¹⁴⁶ Mehmet Ali Ünal, *Zafer Sabahında Padişahın Gazilere Mükâfat: 1696 Tarihli İn'amât Defteri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2023, s. 25. 1696 seferinde Cafer Paşa'nın maiyetindeki askerlere 2028 buçuk kuruş inamat verilmişti. Bkz. Ünal, a.g.e., s. 46, 59.

bu ihtiyacın karşılanamadığını söylemişti. II. Mustafa bu durumu kabul etmemiş “*Âdemden âdeme fark yoktur.*” diyerek Cafer Paşa'yı 2 Safer 1108/31 Ağustos 1696'da ikinci kez Tımsıvar muhafızlığına getirmişti. Bu yeni tayin Cafer Paşa'yı hiç memnun etmemiş ve padişaha diğer vezirlerin arasından birini Tımsıvar muhafızlığına getirmesini söylese de kendisini ikna edememişti. Kendisine kürk giydirildikten sonra daha uzaklaşmadan sırtındaki kürkü yere atıp kapıcılar kethüdasına “*Ben bu kal'aya girmem!*”¹⁴⁷ diye isyan etmiş, ardından Paşa ile görüşmek üzere gelen Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'ya “*Allahu te'aladan havf eylemez mi? Ben üç sene bu kal'ada kelb ve kedi eti yiyüp bu kadar zahmet çekdim. Etba'im durmaz, vüs'atim yok!*”¹⁴⁸ diyerek tepki göstermişti. Fakat Paşa, tüm itirazına rağmen çaresizce bu yeni görevini kabul etmek zorunda kalmıştı¹⁴⁹. Öncelikli olarak Tımsıvar zahiresi, mühimmatı ve mühimmat masrafları için kırk iki kese akçe Cafer Paşa'ya teslim edildi¹⁵⁰. Ayrıca Cafer Paşa'nın eyalet ve sancak askerleri dışında kalan Anadolu ve Rumeli eyalet askerlerinin de rûz-ı Kasımdan sonra görevli oldukları yerlere gönderilmesi emredildi¹⁵¹. Yanova, Ohri, Prizrin, Üsküb, İlbasan sancaklarına ve Rumeli valisi Süleyman Paşa'ya gönderilen fermanlarla eyalet askerlerinin Tımsıvar muhafazası için ilkbahara kadar Cafer Paşa'nın emri altına girmeleri bildirildi¹⁵².

Cafer Paşa, Tımsıvar muhafızlığına tayininin üçüncü günü kaleye gitti ve hemen kalenin tamirine başlanması için gerekli çalışmaları başlattı. Kalenin tamiri dışında kale halkından evi olmayanlara ev yapımında yardım edilmesini sağlarken kışlada kalan askerlerden olup ahalinin evini ellerinden almaya çalışanlara engel oldu¹⁵³. Cafer Paşa öncelikle iç kalede fevkanî bir tabya ve aşağısına cephaneye olarak kullanılmak üzere bir mahzen inşa ettirdi. İnşada kullanılacak kerestenin dışarıdan getirilmesi o esnada mümkün olmadığından kaledeki dizme ağaçları kullanmıştı. Kalenin dört bir yanını yenilemiş top mazgalları ile sepetlerin ve diğer yerlerin tamiri işini başlatmıştı. Fakat o sene kış çok ağır geçtiğinden tamiratta bazı müşküller yaşanmaktaydı¹⁵⁴. Hatta Segedin ve Zenta'da o sırada toplu halde gezinen Avusturya birlikleri Tımsıvar'a doğru gelmekteydi. Zemheri ayının ilk gecesi (27 Cemâziye'l-evvel 1108/ 22 Aralık 1696) bu birlikler Tımsıvar Kalesi'ne oldukça yaklaşmış ve top atışına başlamışlardı. Sabahına Tımsıvar Kalesi'nden de karşılık gelmiş ve hatta bu birliklerin üzerine doğru gidilmesi kararlaştırılmıştı. Fakat havanın soğukluğu ne Avusturya birliklerine ne de Tımsıvar askerlerine izin vermişti ve her iki taraf geri çekilmek zorunda kalmıştı¹⁵⁵.

İlkbahar geldiğinde Tımsıvar'da bulunan Guti isimli bir Macar'ın beraberindeki kırk kadar Kurz askeri ve içlerinde Cafer Paşa'nın askerlerinin de bulunduğu on kadar asker ile Avusturya ordusunun durum ve planları hakkında dil almak üzere Zenta'ya gittiler. Zenta'da bulunan Tökeli İmre ve kuvvetleri de Tımsıvar'a gidecekken yolda karşılaşmış hep birlikte Zenta'ya doğru yola çıktılar. O esnada Avusturya kuvvetleri de Tımsıvar'a doğru harekete geçmişti. Tökeli İmre ve Kurz askerlerinin de bulunduğu Osmanlı birliği tüfeksiz bir şekilde sadece kılıçlarıyla taarruza geçerek Habsburg askerini bertaraf ettiler. Bir kısmı kaçarken, kaçamayan on dört askeri esir alıp Tımsıvar'a geri dönmek üzere yola çıktılar. Bu yenilgi ile daha çok hırslanan Avusturya birliği elli kadar Osmanlı süvarisini gözlerine kestirip yok etmeyi düşünürken işler istediklerinin aksine gelişti. Bu saldırıda bir kısım Avusturya askeri ölürken sağ kalanlar da Osmanlılara esir düştü¹⁵⁶.

Sefer mevsimi geldiğinde II. Mustafa yeniden hazırlıklara başlamıştı. Sultanın arzusu Avusturya'ya karşı kesin bir galibiyet kazanmaktı. 13 Ramazan 1108/5 Nisan 1697'de vezirler ve ulema Has Oda'da

¹⁴⁷ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 274.

¹⁴⁸ Anonim Osmanlı Tarihi, s. 123-124. Cafer Paşa'nın bu tayin üzerine iki gün boyunca otağında kalıp kaleye gitmediği aktarılır. Bkz. Anonim Osmanlı Tarihi, s. 124.

¹⁴⁹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 275.

¹⁵⁰ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 293.

¹⁵¹ BOA, A.DVNSMHH.d.108, s. 387, hüküm no. 1630.

¹⁵² BOA, A.DVNSMHH.d.108, s. 387-389, hüküm no. 1633, 1650, 1652. Ayrıca bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 275.

¹⁵³ BOA, A.DVNSMHH.d.108, s. 419, hüküm no. 1720. Ayrıca bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 595.

¹⁵⁴ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 276.

¹⁵⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 276-277.

¹⁵⁶ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 278. Bu olay için bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 319-320.

padişah huzurunda toplandılar ve dualarla Hırka-i Şerif açıldı. 27 Ramazan 1108/8 Nisan 1697'de tuğ-ı hümayun çıkarılıp, otuz baş kurban kesilerek¹⁵⁷ yeni sefer ilan edilip Anadolu ve Rumeli'deki tüm eyaletlerden asker temini ile bir an evvel Belgrad'a gelinmesi istendi¹⁵⁸.

II. Mustafa, Edirne'den sefer için harekete geçtiğinde sırasıyla Filibe, Sofya ve Niş'ten geçerek Belgrad'a ulaşmıştı. Padişah Sofya'da iken, 29 Zilhicce 1108/19 Temmuz 1697'de Cafer Paşa'dan Orta Macar'da Avusturya'ya karşı isyan çıktığını haber aldığına dair bir mektup geldi¹⁵⁹. Kurzlulardan olan Borbil Yanoş ve Şarbo Mihail bu durumu Cafer Paşa'ya iletmiş Osmanlı Devleti'nin ve Tökeli İmre'nin yardımlarını istemişlerdi. Bu isyan neticesinde Orta Macar ve Erdel'de bulunan Avusturya birlikleri daha fazla dayanamayıp kaçmış ve Tökeli İmre de II. Mustafa tarafından Erdel ve bütün Orta Macar'a kral tayin edilmişti¹⁶⁰. Osmanlı ana ordusu 11 Muharrem 1109/30 Temmuz 1697'de Niş'te iken yine aynı bölgede tekrar karışıklık yaşanmış ve Cafer Paşa'dan yardım istenmişti. Cafer Paşa da padişahın Belgrad'a gelmek üzere olduğundan beklemlerini ve padişahın kararı üzerine gerekli yardımın yapılacağını söyledi. Cafer Paşa'nın bu sözü ile oldukça memnun olan Kurzlular, bu seneki seferde Osmanlı ordusuna Orta Macar'dan destek vereceklerini bildirerek padişahın Belgrad'a gelmesini beklemeye başladılar¹⁶¹.

II. Mustafa, 20 Muharrem 1109/8 Ağustos 1697'de Cafer Paşa'ya gönderdiği emir ile iki gün sonra orduyla birlikte Belgrad'a varacaklarını, Cafer Paşa'nın da orduya katılmasını istediğini ve bu sebeple Cafer Paşa'ya vekaleten Rumeli valisi Süleyman Paşa'yı tayin ettiğini bildirdi¹⁶². Padişah, 22 Muharrem 1109/10 Ağustos 1697'de orduyla Belgrad'a gelmiş ve burada bir gün arayla iki kez ordu meclisini toplamıştı¹⁶³. 24 Muharrem 1109/12 Ağustos 1697 tarihinde yapılan ilk toplantıda Sadrazam Elmas Mehmed Paşa, ordunun Pançova tarafından geçerek Tımsıvar'a ilerlemesi gerektiğini ileri sürmüştü¹⁶⁴. Fakat Mısırlı zade Vezir İbrahim Paşa, Bostancı Mahmud Paşa ve Amcazade Hüseyin Paşa'nın başı çektiği karşı grup ise Varadin'den gidilmesi gerektiğini¹⁶⁵ ve ilk iki seferde padişahı Varadin'e gidilecek diye kandırıp yine Tımsıvar tarafından gidildiğini söylediler¹⁶⁶. Hararetili tartışmaların yaşandığı bu ilk toplantıda Sadrazam Elmas Mehmed Paşa ve Şeyhülislam Feyzullah Efendi o kadar çok öfkelenmişlerdi ki Varadin yönünü diretenleri ölüm ile tehdit edecek hale gelmişlerdi¹⁶⁷. Bu toplantıdan bir netice çıkmayınca Cafer Paşa'nın fikrini almak üzere gelmesini beklediler. O gün akşam üzeri Cafer Paşa Belgrad'a geldi ve ertesi gün ikinci kez ordu meclisi toplandı¹⁶⁸. Cafer Paşa Varadin tarafından değil Bačka yakınlarından harekete geçilmesinin daha uygun olduğunu belirtti. Bu plana göre Pançova'ya geçilip geçen seneki yoldan ilerleyerek Tisa Nehri'nden Titel'e köprü ile geçilerek Titel Kalesi fethedildikten sonra oradan Bačka Ovası, Segedin, Göle, Yanova kalelerini alarak Tökeli İmre buraya kral tayin olunduktan sonra onun da desteği ile Orta Macar'da güvenliğin sağlanabileceğini söyledi. Cafer Paşa, ordunun daha sonraki hedefi Tuna

¹⁵⁷ BOA,AE.SMST.II,11/1072.

¹⁵⁸ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 370.

¹⁵⁹ Avusturyalı Komutan Graff Johann bu isyanın 10 Temmuz 1697'de patlak verdiğini Habsburg Saray Harp Şurası'na bildirmiştir. Bkz: OeStA, KA, HKR Protokollen 400 (Exp. 1697) s. 432b-433a.

¹⁶⁰ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 383-385.

¹⁶¹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 279.

¹⁶² BOA, A.DVNSMHH.d.110, s. 92, hüküm no. 390. Ayrıca bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 619.

¹⁶³ Târih-i Raşid'de önce Sadrazam'ın otağında daha sonra Padişah huzurunda olmak üzere iki kez ordu meclisi kurulduğu belirtilirken, Nusretname'de her iki toplantının da Sadrazamın otağında gerçekleştiği belirtilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Raşid Mehmed Efendi, a.g.e., s. 543-544. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 395. Aynı detayı Moritz von Angeli de vermektedir. Bkz. Moritz von Angeli, *Feldzüge gegen die Türken 1697-1698 und der Karlowitzer Friede*, Wien 1876, s. 114.

¹⁶⁴ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 395.

¹⁶⁵ Anonim Osmanlı Tarihi'nde bu tartışmada Amcazade Hüseyin Paşa; "... Üç senedir gelürsüz gidersiz, küffârdan bir karış yer aldığımız yok. Bu kadar hazine itlâf ve asâkîr-i İslam it'ab olunur, eğer mühimmât-ı levâzımınız tekmil ise münâsib olan Varadin kal'asının muhasara eylemek gerekdir..." demiş ve Sadrazam Elmas Mehmed Paşa bu söze alınarak "...Devlet-i pâdişâhide her şeyimiz hazır u amadedir..." diyerek kesin tavrını ortaya koymuştu. Bkz. Anonim Osmanlı Tarihi, s. 126.

¹⁶⁶ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 395.

¹⁶⁷ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 394-396.

¹⁶⁸ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 396.

Nehri'nin Budin'e kadar olan alanı kontrol altına alındıktan sonra Varadin Kalesi'nin zahire ve yardım yolu kesileceğinden Avusturya ordusunun Segedin tarafına gelmek zorunda olacağını ve bu şekilde Varadin'in çok daha kolay şekilde alınıp sonra Erdel'den girilerek Rukal Boğazı vasıtasıyla Eflak içine girilip Niğbolu yolundan Edirne'ye geri dönülebileceğini anlattı¹⁶⁹. Bu noktada dönemin kronikleri ortak bilgiler verse de Mühürdâr Ali Efendi'nin eserinde, Cafer Paşa'nın sefer planını farklı şekilde nakletmesi ilgi çekicidir. Mühürdâr'ın naklettiğine göre Cafer Paşa'ya göre Sirem ve Baçka tarafları öteden beri Osmanlı ordusunun net bir başarı kazanamadığı bölgelerdi. Fakat ilk iki seferde de tecrübe edildiği üzere Tımsıvar, Osmanlı ordusunun çok iyi bildiği ve savaştığı bir alandı. Varadin'de metrislerde savunma halinde bulunan Avusturya ordusunun üzerine yürümek Cafer Paşa için mantıklı bir plan değildi. Zaten Osmanlı ordusu nereye giderse gitsin düşman askerinin daima takibinde ve saldırısında idi. Bu sebeple sahrada savaşmak varken böyle mukim bir yerde savaşmak ordu için oldukça zor olabilirdi. Bunun yerine Çanad'a doğru gidip Moriş Nehri üzerine tombazlarla köprüler kurarak Tımsıvar ve Göle sahralarına geçip, buraları ele geçirdikten sonra Yanova Kalesi üzerine varılmalıydı. Yanova Kalesi Avusturya'dan alındıktan sonra Orta Macar halkı ve askeri rahatlayacak ve Osmanlı Devleti'ne güvenleri artacaktı. Bu şartlar içinde kendi krallarını tayin edeceklerinden Avusturya ordusu Osmanlı ordusuna doğru gelecek cesareti bulamayacaktı. Böylece Göle ya da Moriş Nehri yakınlarından geçen Karakiriş Nehri ya da Yanova'dan geçen Akkiriş nehirlerinden birinde olacaklarından Avusturya ordusu ne taraftan gelirse gelsin başarısız olacaktı. Osmanlı ordusunun ise bundan sonra Varad tarafına mı gideceği yoksa Erdel tarafına mı gideceği tekrar istişare olunup ona göre yeni harekât planı yapılacaktı¹⁷⁰.

Zübde-i Vekayiât müellifi Defterdar Sarı Mehmed Paşa yapılan bu toplantılarda bazı vezirlerin ve Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin Tımsıvar'a doğru gidilmesini içten içe tehlikeli bulduklarını fakat Elmas Mehmed Paşa'ya olan düşmanlıklarından dolayı aksi bir görüş belirtmediklerini aktarmaktadır. Sadrazama olan bu gizli düşmanlık bahsinden sadece *Zübde-i Vekayiât*, *Tarih-i Raşid*¹⁷¹ ve anonim bir vakanüvis notunda bahsedilmektedir¹⁷². O döneme ait olan bir risale ise Koca Cafer Paşa'nın Tımsıvar'ı direktmesindeki amacının, Paşa'nın Tımsıvar Kalesi ve etrafında yaptırdığı yapıları padişaha göstermek istemesinden kaynaklandığını anlatır¹⁷³. Dönemin diğer kaynaklarından farklı olarak 1697'de Osmanlı ordusuna katılan Boğdan birlikleri içinde bulunan Dimitri Kantemir'e göre, Koca Cafer Paşa'nın esas planı Orta Macar ve Erdel yönüne doğru ilerleyerek buradaki kaleleri alıp, yaklaşık 50 bin Macar asinin de yardımıyla da Erdel'de savunmasız kalan kentleri ele geçirerek bölgeye hakim olunmasını sağlamaktı. Onu bu plan için yönlendiren kişi ise Tökeli İmre'den başkası değildi¹⁷⁴.

Sefer güzergahı tartışmaları ile ilgili, dönemin diğer kroniklerinin naklettikleri ile Mühürdâr Ali Efendi'nin eserinde bazı farkların olduğu açıkça ortadadır. Zenta Muharebesi'ni kaybettikten sonra kronik müellifleri, Cafer Paşa'nın sefer planını eleştirmekte ve suçlu olarak Paşa'yı göstermektedirler. Ali Efendi'nin verdiği farklı bilgiler ise Cafer Paşa'yı bu suçlamalara karşı aklamak mahiyetinde olabilir. Burada hangi bilginin sahih olduğuna karar vermek oldukça zordur. Fakat son karar padişaha ait olduğundan ve mağlup olunan savaşlarda padişahı suçlamaktan ziyade başka bir sorumlunun aranması makul görülebilir. Babasının vefatından sonra Cafer Paşa'ya intisap edip Ali Efendi'nin, Paşa'ya olan vefa borcu ve gönül bağı dolayısı ile onun suçsuzluğunu ispat çabası da anlaşılabilir bir

¹⁶⁹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 397-398.

¹⁷⁰ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 281-282.

¹⁷¹ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 621. Ayrıca bkz. Raşid Mehmed, a.g.e., s. 543.

¹⁷² BOA, A.VKN.d.1700, s. 2. Bu isimli vakanüvis notunun *Zübde-i Vekayiat* ile benzerliği çalışmalarım esnasında dikkatimi çekti. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün 13 Eylül – 17 Eylül 2021 tarihlerinde düzenlemiş olduğu Milletlerarası 9. Türkoloji Kongresi'nde bu vakanüvis notu ile ilgili bir bildiri sundum. Bildiri tam metni için bkz. Dilek Seniha Cenez Ülker, "II. Mustafa'nın Son Seferi Zenta Muharebesi'ne Dair Bir Vak'anüvis Notu ve Kaynak Olarak" Değeri, 9. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildiriler Kitabı, (ed. Feryal Korkmaz), s. 275-288.

¹⁷³ Fuad Köprülü, "İlm-i nücûma ait bir risalenin Tarihi Kaynak Olarak Değeri", *Tarih Dergisi*, İstanbul 1950, c. 1, Sayı 2, s. 318-319.

¹⁷⁴ Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü*, Ankara1980, c. III, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 262-263.

durumdur. Fakat göz ardı edilmemesi gereken bir başka husus ise Cafer Paşa'nın padişah nezdindeki konumuydu. Cafer Paşa'nın aldığı istihbarat ve sahip olduğu teknik bilgi ve tecrübeler onu padişah nezdinde daha muteber kılmaktaydı. Özellikle Moritz von Angeli'nin Zenta Muharebesi'ne dair verdiği bilgiler göz önüne alındığında Cafer Paşa'nın teklif ve tavsiyelerinin aslında pek de yersiz olmadığı ortaya çıkmaktadır. Avusturya ordusunun o dönemde Orta Macar'daki isyanlar üzerine yoğunlaştığını da Avusturya Devlet Arşivi belgelerinde görmekteyiz¹⁷⁵.

Cafer Paşa'nın ordunun Paçova'dan hareketle, Tuna Nehri'nden köprülerle Titel karşısına geçilmesi; Titel Kalesi'nin fethinin ardından Segedin, Göle ve Yanova kaleleri ve etrafının ele geçirildikten sonra Orta Macar ve Erdel tarafına gidilmesi teklifi kabul edildi.¹⁷⁶ Bu karar Belgrad muhafızı olan Amcazade Hüseyin Paşa başta olmak üzere Varadin yönünü savunan paşaları memnun etmemiştir. Hatta Amcazade Hüseyin Paşa, Tımişvar kararında ısrarlı olanların bu ısrarlarını bilmeden mi yoksa kasten mi sürdürdüklerini sormuş ve Avusturya askerinin hilekâr olduğunu söyleyerek nehir geçitlerinde Osmanlı askerini birbirinden ayırarak savaştığını belirtmiştir. Avusturya askerinin Osmanlı birliklerine nehir üstüne kurulan köprülerden geçerken önce müdahale etmeyip daha sonra ordu biraz ilerlediğinde saldırdığına ya da geride kalan Osmanlı askerlerinin üzerine saldırdığına defalarca şahit olunduğunu ve hatta bunun son örneğinin ise Raba Vak'ası ismi ile de anılan 1664 St. Gotthard Savaşı olduğunu hatırlatmıştır¹⁷⁷. Eğer Padişah Belgrad'da durmayıp asker ile hareket ederse Başka'da geçişi oldukça zor birçok nehrin bulunduğunu söylemiş, bu nehirler geçilse bile toprağın savaşa elverişli olup olmadığı hakkında bir bilgiye sahip olunmadığını belirtmiştir. Bu sebeple askerinin geri çekilmesi gerektiğinde arkada kalan düşmanın Osmanlı ordusunu tüm ağırlığı ile nehri tekrar geçerken imha etme tehlikesinin bulunduğu dikkat çekmiştir. Fakat Zemun'dan geçilip seferin yönü Varadin'e çevrilir ve Varadin muhasara edilirse, ordu Tuna'dan uzaklaşmayacağı için zahire sıkıntısı yaşanmayacağına üstünde durmuştur¹⁷⁸.

Hararetili geçen ikinci toplantıda Cafer Paşa'nın sefer planı kabul edildikten bir gün sonra (29 Muharrem 1109/17 Ağustos 1697) Osmanlı ordusu Tuna Nehri'nden yapılan köprü ile Paçova'ya ilerlemeye başladı. Bu arada alınan bir habere göre Avusturya ordusunun Varadin'de savunma hattı oluşturduğu haberi geldi.¹⁷⁹ 30 Muharrem 1109/18 Ağustos 1697'de Padişah harem ve hazineyi geri dönüşte almak üzere bırakarak Belgrad'dan ayrıldı ve ertesi gün Orça Köyü'nün sağ tarafına geldi. Ana ordu 2 Safer 1109/20 Ağustos 1697'de Paçova'da iken¹⁸⁰ Cafer Paşa yanındaki üç yüz süvariden oluşan birlikle beraber ana ordudan önce harekete geçerek, Tisa Nehri'nde köprü yapmak üzere 7 Safer 1109/25 Ağustos 1697'de Küçük Kanije'ye doğru yola çıkmıştı¹⁸¹. Ali Efendi ise Paşa'nın ordudan önce Paçova'dan ilerleyerek Çanad yakınına geldiğini ve Moriş nehri üzerine köprü yapımı için gittiğini anlatmaktadır¹⁸². Ayrıca Prens Eugen, padişahın Paçova'ya doğru giderken bazı Osmanlı birliklerinin Moriş Nehri'ne doğru ilerlediği haberini almıştır¹⁸³. Buna göre Cafer Paşa'nın ana ordudan ayrıldığı kesin olmakla beraber, Ali Efendi'nin anlatımı daha doğru olmalıdır. Prens Eugen'in aldığı istihbaratta Moriş'e giden birlik Cafer Paşa'ya ait olmalıydı.

Osmanlı ordusu Paçova'dan ayrıldıktan sonra 8 Safer 1109/26 Ağustos 1697'de Logon'a geldi. Buradayken Prens Eugen'in Varadin ve Titel'e iki biner, Vilve Köprü geçidine de bin kadar askerini

¹⁷⁵ OeStA, KA, HKR Protokollen 399 (Exp. 1697), OeStA, KA, HKR Protokollen 400 (Exp. 1697), OeStA, KA, HKR Protokollen 399 (Reg. 1697). Hofkriegsrat (Saray Harp Şurası) kayıtlarında Orta Macar'daki isyanlara karşı Rabutin başta olmak üzere Caprara gibi Habsburg komutanlarına gönderilen çok sayıda emir ile ilgili kayıt bulunmaktadır.

¹⁷⁶ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 282.

¹⁷⁷ Angeli, a.g.e., s. 114.

¹⁷⁸ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 622. Ayrıca bkz. BOA, A.VKN. d.1700, s. 3.

¹⁷⁹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 400.

¹⁸⁰ BOA, A.DVNSMHHM.d.110, s.108, hüküm no.451. Alfred Arneth 19 Ağustos 1697 tarihini vermektedir. Bkz: Alfred Arneth, Prens Eugen von Savoyen (1663-1707), c. I, Wien 1858, s. 99.

¹⁸¹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 401.

¹⁸² Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 283.

¹⁸³ Angeli, ayrıca Divan-ı Hümayun baş tercümanı Mavrokortado'nun Erdel'e gelip bir isyan başlatma planı olduğundan bahsetmektedir. Bkz: Angeli, a.g.e., s. 115.

birakarak kendisinin de birlikleri ile Segedin'e ilerlediği haberi alındı¹⁸⁴. Pançova'dan ilerleyen Osmanlı ordusunun niyetinin Orta Macar ve Erdel'e doğru ilerlemek olduğunu anlayan Eugen, Segedin'deki birliklere destek olmak amacı ile Varadin ve civarında gerekli önlemleri alarak kuzeye ilerlemeye karar verdi. Bu yeni durum üzerine Osmanlı sefer planının yeniden gözden geçirilmesi gerekiyordu. Avusturya birliklerinin Varadin ve Titel'de bulunması Osmanlı ordusu Erdel'de iken Belgrad için büyük bir tehdit oluşturacağından derhal Tisa Nehri geçilerek Titel'in alınması gerekmektedir.

Osmanlı Ordusu Titel yakınlarında iken Cafer Paşa Beçkerek'teydi. Burada ele geçirdiği dillerden Avusturya ordusunun çoğunluğunun Fransa ile olan savaş için gönderildiği haberini aldı¹⁸⁵. Farişân Ağası Mustafa Ağa'nın Cafer Paşa'ya getirdiği haber de Avusturya ordusunun dikkatinin Fransa üzerinde olduğuydu¹⁸⁶. Ardından Tatar askerlerinin ele geçirdiği biri Macar ve diğeri Sırp olan iki esirden Avusturya ordusunun yaklaşık 35.000 asker ile Segedin ile Kanije Geçidi arasında olduğu bilgisini alan Cafer Paşa heyecanlanarak bu haberi hemen Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'ya gönderdi. Cafer Paşa'ya göre Tisa Nehri'nin karşı kıyısına geçilmesi oldukça tehlikeliydi. Fakat Macar ve Sırp esirlerin asker sayısında doğru söylemediklerinden emindi ve Paşa'ya göre bu bölgede yaklaşık yüz elli bin Avusturya askeri vardı¹⁸⁷. Cafer Paşa'dan haber geldiğinde Titel Kalesi'ne ilerlemek üzere Osmanlı ordusunun yarısı üstü açıklarla Tisa Nehri'nin karşı kıyısına geçmiş ve kalanı ise nehre yapılacak köprünün tamamlanmasını beklemekteydi. Köprü inşasını seyreden sadrazama, Cafer Paşa'nın mektubu iletildi. Elmas Mehmed Paşa, Cafer Paşa'yı orduya katılması için Tisa Nehri kıyısına çağırdı. Sadrazam'dan gelen bu haber karşısında dehşete kapılıp telaşlanan Cafer Paşa iki eliyle sakallarını tutarak “*Eyvah! Eyvah! Henüz kesr-i ırz-ı Devlet-i Aliyye'ye bâ'is ahvâlin eseri vuku'a geldi!*” diyerek bu karara karşı çıksa da emir üzerine Tisa Nehri kıyısına geldi. Fakat 11 Safer 1109/29 Ağustos 1697'de Cafer Paşa geldiğinde Titel Kalesi fethedilmiş ve II. Mustafa ve ana ordu ise hala Tisa Nehri kıyısında beklemekteydi¹⁸⁸. Cafer Paşa beklemeden Titel tarafına geçmiş ertesi gün de padişah ve ordunun geri kalanı gelmişti. 14 Safer 1109/1 Eylül 1697'de Titel'den ayrılarak¹⁸⁹ Vilova köprüsü geçilmiş ve Kobile Adası'na gelinmişti. Kobile'ye gelindiğinde Tatar askerlerinin gönderdiği esirler vasıtasıyla Avusturya ordusunun Segedin ve Kanije arasındaki bölgeden hareket ettiği ve Zenta yakınlarındaki Vaudemont komutasındaki birliğin Titel'e yardım için ayrılarak Karagöl tarafında dinlendiğini ve Varadin tarafından Osmanlı askerinin gelip gelmediğinin gözetlendiği bilgisi alındı¹⁹⁰.

Yeni gelen haberler üzerine Varadin'in savunmasız kalmasını fırsat olarak değerlendiren Sadrazam Elmas Mehmed Paşa şu an Kobile'de olan ordunun karşı kıyıda Zemun'a geçmesini ve Varadin önüne gidilerek kuşatılmasını teklif etti. Görüşmeler neticesinde Varadin'e gidilmesi fikri padişahın da onayından geçerek Belgrad muhafızı Amcazade Hüseyin'den Zemun tarafına köprü getirilmesi istendi¹⁹¹. Osmanlı ordusunun Tisa Nehri'ni ve bataklık olan Titel tarafından Kobile'ye geçerek Varadin'e ilerlediğini öğrenen Prens Eugen de olası bir Osmanlı saldırısına karşı korumak için Segedin'e bir birlik bırakarak hızla Varadin'e doğru harekete geçerken, Kanije'deki birliklerin başında

¹⁸⁴ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 402-403.

¹⁸⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 283.

¹⁸⁶ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 284.

¹⁸⁷ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 285.

¹⁸⁸ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretname*, s. 408. Angeli'ye göre Eugen; kendisinin ve diğer Habsburg komutanlarının Osmanlı ordusunun yaklaşması için daha en az iki günlük zamana ihtiyacı olduğunu tahmin ettiklerini imparatora sunduğu raporda belirtmişti. “... *wie Prens Eugen in seinem Berichte an den Kaiser ausdrücklich betonte, „sich Niemand eingebildet hätte, es würde dieser Streich sobald geschehen, gestalten viel von Ew. Maj. Generalen der Meinung gewesen sind, dass man wenigstens noch in die zwei Tage mit der Armee hätte Zeit gehabt...”* [Prens Eugene'nin İmparatora sunduğu raporda açıkça vurguladığı gibi, "hiç kimse bu darbenin bu kadar kısa sürede gerçekleşeceğini hayal edemezdi, çünkü Majestelerinin generallerinin çoğu ordunun en az iki günlük zamanı kaldığını düşünüyorlardı.] Bkz.: Angeli, a.g.e., s. 130.

¹⁸⁹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 409.

¹⁹⁰ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 286. Ayrıca bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 409-410.

¹⁹¹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 411.

bulunan Graf Rabutin de ana orduya katılmak üzere geleceğini bildirdi. Avusturya ordusunun hızlı davranması gerekmektedir ve askerleri sadece Osmanlı ordusu ile değil susuzlukla da savaşıyordu¹⁹².

Olağanüstü bir çaba neticesinde Avusturya ordusu hızla Segedin'den Varadin'e gelmişti. Sadrazam Elmas Mehmed Paşa bu durum karşısında II. Mustafa'yı taarruza geçmek için ikna etmeye çalışıyordu.¹⁹³ Fakat II. Mustafa daha etraflıca düşünüp sağlıklı bir karar alabilmek için uzun zamandır serhadlerde görev alıp, birkaç senedir de Avusturya seferlerine katılan Cafer Paşa'nın fikirlerini öğrenmek için beraberinde Yeniçeri Ağası Mahmud Paşa ile çağırıldı.¹⁹⁴ Cafer Paşa ve Yeniçeri Ağası Mahmud Paşa, Avusturya ile sahrada savaşılması ve Kobile'de bir köprü yapılması fikrini duyduklarında büyük bir endişeye kapıldılar. Her ikisi de köprüden geçişte uğranılacak olası bir saldırıda askerlerin telaşa düşerek birbirini ezeceğini ve buradan geçişin oldukça riskli olduğunu söylediler.¹⁹⁵

Cafer Paşa ve Mahmud Paşa'nın bu tavsiyeleri üzerine ordu etrafına arabalar çevrilip hendekler ile savunma haline geçildi ve bundan sonra ne şekilde hareket edilmesi gerektiğine dair yeni bir meşveret toplandı.¹⁹⁶ Bu meşverette bazı devlet adamları geri dönülüp Titel tarafından köprü ile Tımişvar'a gidilmesini teklif ederken kimi de yine Kobile'ye geçip Salankamen'e gidilmesini teklif etmişti. Bu ikinci teklif esasen bazı sorunları barındırmaktaydı. Çünkü Kobile tarafı kamışlık ve bataklık olduğundan buranın doldurulup ilerlenmesi neredeyse imkansızdı. Ayrıca Titel'den Tımişvar tarafına gitmek de pek mantıklı olmayacaktı. Çünkü şu an ordunun bulunduğu yer ile Titel ve Varadin eşit mesafedeydi. Osmanlı ordusu bu mevkilerden birine gitmekle uğraşırken Avusturya ordusu onlara yetişebilirdi. Bu çerçevede Avusturya ordusunun da ilerlediği göz önüne alındığında Cafer Paşa söz alıp Zenta ve Segedin arasında olan Kanije Geçidi'ne gidilebileceğini ve oradan da Tımişvar yakasına geçmenin mümkün olabileceğini belirtti. Kanije geçidi, Kobile'ye on beş saatlik mesafede iken Varadin ile on dokuz saatlik bir mesafedeydi. Bu yüzden Avusturya ordusu bölgeye yetişemeyecekti. Ayrıca Kanije Geçidi bir ada halinde olduğundan Başka yakasından düşman geldiğinde geçitte kurulmuş olan metrisler ile savunma yapıp, Beçey karşısından inşa edilecek bir köprü ile ordunun Tımişvar'a geçirilebileceğini belirtti. Meşverette Cafer Paşa'nın bu fikri uygun görüldü ve buna göre hareket edilmesi kararlaştırıldı.¹⁹⁷

Osmanlı ordusu, Cafer Paşa'nın görüşleri doğrultusunda süvarilerini geride bırakıp tüm ağırlıklarıyla harekete geçtikten bir gün sonra, gönderilmiş olan öncü birlikler Zenta Kalesi varoşunu alarak büyük miktarda ganimet ile çok sayıda esir elde ettiler ve oldukça kısa bir süre sonrasında lağımlarla Zenta surları yıkıldı.¹⁹⁸ Cafer Paşa, Silistre Beylerbeyi Çelebi Yusuf Paşa ve Uzun İbrahim Paşazâde Cici Ali Paşa ile sohbet ederken Kanije Geçidi'ne gidilecekken neden hala beklediklerini öğrenmek üzere bir çavuşu haber almak için gönderdiler. Çavuşun getirdiği haber Cafer Paşa'yı oldukça şaşırtmış ve hatta kızdırmıştı. Bu habere göre Tımişvar tarafına geçmek üzere Zenta yakasından köprü kurulmaktaydı. Cafer Paşa'ya göre iki buçuk saat kadar uzaklıktaki Kanije Geçidi'nden köprü kurmak daha doğru iken böylesine elverişsiz ve saldırıya açık bir mevkide köprü kurulması Osmanlı ordusunu felakete sürükleyecekti.¹⁹⁹

¹⁹² Angeli, a.g.e., s. 133-135. Prens Eugen'in Varadin'e gitmeden önce birlikleri arasında yaptığı düzenlemeler için bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 411-412. Ayrıca bkz. Erhan Afyoncu, "Ateşli Silahlar Çağının Büyük Savaşları: Zaferden Bozguna", Savaşın Sultanları: Osmanlı Padişahlarının Meydan Muharebeleri, c. II, Bilge Yayınları, İstanbul 2018, s. 312.

¹⁹³ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 286. Ayrıca bkz. Dimitri Kantemir, a.g.e., s. 267.

¹⁹⁴ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 287.

¹⁹⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 287. Ayrıca bkz: Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 413.

¹⁹⁶ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 288.

¹⁹⁷ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 289. Defterdar Sarı Mehmed Paşa alınan bu kararı eleştirmektedir. Ona göre Varadin savunmasız olduğu esnada Tımişvar tarafına gidilmesi büyük bir hataydı. On kadar köprü'nün geçilmesinin ardından sahraya ulaştıktan sonra burada savaşmak varken geri dönülmesi kararının alınmasında devlet ricali arasındaki düşmanlığın etkili olduğunu belirtmiştir. Bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 623.

¹⁹⁸ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 417.

¹⁹⁹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 290.

Cafer Paşa endişe ile II. Mustafa ile görüşmek üzere gitti. Ancak Ali Efendi bu görüşmede neler konuşulduğunu duymadığından eserinde aktarmamıştır. Ali Efendi'nin anlatımına göre Cafer Paşa, padişahın yanından ayrıldıktan sonra Sadrazam Elmas Mehmed ile beraber köprü inşasının başında durdu²⁰⁰. Ertesi gün ikindi vakti köprü inşası tamamlandığında önce 23 Safer 1109/10 Eylül 1697'de²⁰¹ gece karanlığında padişah ile maiyeti, Şam Beylerbeyi Bozoklu Mustafa Paşa, dümdar Osman Paşa, yeniçeriler, cebeciler ve diğer asker bölükleri Tımişvar tarafına doğru geçmeye başladı. Oldukça kalabalık ve teçhizatlı bir ordunun tamamının bir kerede karşıya geçmesi mümkün olmadığından Sadrazam Elmas Mehmed, Koca Cafer Paşa, Yeniçeri Ağası Mahmud Paşa ve diğer beylerbeyleri ile Kırım birlikleri nehrin karşı yakasında kaldılar. Kırım birliklerinin ele geçirdiği bir esirden Avusturya ordusunun hızla Segedin yönüne ilerlediği ve Pesir civarında olduğu bilgisi alındı²⁰². Üzerlerine doğru gelen Avusturya askerine mukavemet etmek üzere bir birlik gönderildi. Bu birlik içinde bulunan Boşnak Cafer Paşa zor durumda kalıp kaçarken atının düşmesi ile Macar askerlerine yakalandı ve esir olarak Prens Eugen'e götürüldü. Ölüm tehdidi ile konuşturulan Boşnak Cafer Paşa Osmanlı ordusunun Tököli İmre'nin telkinleri ile Segedin'e ilerlediğini ve şu an ise ordunun Zenta'dan Tımişvar'a doğru Tisa Nehri'nden geçtiği bir kısmının karşı kıyıda bir kısmının ise Zenta yakasında olduğunu söyledi²⁰³. Boşnak Cafer Paşa'nın kurtulan adamları Osmanlı ordusuna geri dönüp durumu anlattı ve Avusturya ordusunun üzerlerine gelmek için hazırlandığını bildirdi. Bunun üzerine Elmas Mehmed Paşa daha hızlı bir şekilde ve bir saat içinde tüm ordunun karşıya geçirilmesi için ne yapılması gerekiyorsa yapılmasını Yeniçeri Ağası Mahmud Paşa'dan istedi. Ancak bu neredeyse imkansızdı. Çünkü ağırlıklarla beraber geriye kalan asker sabaha kadar ancak Tımişvar yakasına geçebilirdi. Öğle saatlerine gelindiğinde Osmanlı ordusunda bir karmaşa hakimdi. Tüm piyadeler ve henüz karşıya geçmemiş olan süvariler ve Arnavut piyadeleri düşman askerinin geldiği zannı ile telaşa kapılıp köprüye doğru firar etmeye başlamıştı²⁰⁴. Bu kargaşada iki bine yakın asker ve bir o kadar at telef olmuştu. Silahdar'ın anlatımına göre Sadrazam Elmas Mehmed Paşa köprü başına gelip iki Arnavud piyadesini öldürdükten sonra sükûnet sağlanabilmişti²⁰⁵.

Prens Eugen, Osmanlıların bu bölgede köprü inşa edip karşı yakaya geçmelerine asla inanmamıştı. Böyle büyük bir hatayı yapacaklarına ihtimal vermemiş ve bu sebeple kendi gözleri ile görmek istemişti.²⁰⁶ Lakin Boşnak Cafer Paşa'nın söyledikleri doğrudu. Üstelik iki koyun çobanı ve iki Arnavut'un Avusturya taburuna kaçıp, Osmanlı ordusunun bir kısmının karşı tarafta, kalan kısmının ise düşman korkusundan telaşa kapılıp kaçıştığını söylediğinde Osmanlı ordusunda yaşanan bu kargaşadan faydalanmanın da tam sırasıydı²⁰⁷.

Prens Eugen komutasındaki Avusturya ordusu 24 Safer 1109/11 Eylül 1697'de tüm gücü ile Osmanlı ordusuna saldırmaya başladı. Osmanlı ordusu ise son ana kadar Avusturya ordusuna karşı savaşmıştı. Bunlardan biri de Cafer Paşa'ydı. Cafer Paşa'nın önceden yanında kalan kahveci, kilerci ve çukadarları savaş esnasında Mühürdâr Ali Efendi'ye gelip, Cafer Paşa'nın kendisini de çarpışmaya çağırıldığını iletmeleri üzerine hepsi beraber köprü başına gittiler. Fakat geldiklerinde Avusturya topları köprünün ortasındaki tonbazlardan üç ya da dört tanesini yıkmış, karşıda olanlar ya düşmanla savaşırken ölmüş

²⁰⁰ Nusretname'ye göre köprü yapımında Yeniçeri Ağası Mahud Paşa da bulunmaktaydı. Bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 418. Ayrıca Mühürdâr Ali köprü inşasının ardından karşı tarafa yapılacak geçişlerin belli bir plana göre planlandığını söylemektedir. Bu plana göre hergün belli bir grup karşıya geçecekken Cafer Paşa ise üçüncü gün köprüden geçecekti. Bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 290.

²⁰¹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 417-418.

²⁰² Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 419.

²⁰³ Angeli, a.g.e., s. 145.

²⁰⁴ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 420.

²⁰⁵ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 420-421. Silahdar burada Sadrazam Elmas Mehmed Paşa için "... *vezîr-i a'zam didikleri hîle-kâr herîf...* " olarak bahsetmektedir. Buradan hareketle Silahdar'ın, Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'ya muhalif olan kişilerden olduğu söylenebilir. Muhtemelen Sadrazam ile ilgili kanaati bu olay ile ya da Sadrazamın sefer boyunca yanlış yönlendirmelerinden kaynaklanarak değişmiş olmalıdır.

²⁰⁶ Angeli, a.g.e., s. 146.

²⁰⁷ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 422.

ya da geri kaçarken Tisa Nehri'nde boğulmuşlardı²⁰⁸. Osmanlı ordusu başta Sadrazam Elmas Mehmed Paşa olmak üzere çok değerli komutan ve devlet adamlarını kaybetmişti. Hatta II. Mustafa'nın sadaret mührü Elmas Mehmed Paşa'nın boynundan alınıp I. Leopold'a takdim etmek üzere Prens Eugen'e getirilmişti²⁰⁹. Hayatını kaybeden devlet adamlarından biri de Koca Cafer Paşa'ydı²¹⁰. II. Mustafa'nın büyük hürmet gösterdiği Koca Cafer Paşa'nın vefatı onu çok etkilemişti. Öyle ki Zenta mağlubiyetinin ertesi günü Tımışvar'a doğru yola çıkan II. Mustafa Tımışvar Kalesi'ne geldiğinde kaleyi en son tamir ettirip, yeni bölümler ekleten Koca Cafer Paşa'yı hayır ve dua ile anmış, Paşa'dan yadigar kalan Tımışvar Kalesi'ne geldiğinde oldukça hüzünlenmişti²¹¹.

Mühürdâr Ali'ye göre Paşa ile Elmas Mehmed arasında son dönemlerinde bir kırgınlık vardı. Bu kırgınlığın sebebi, Cafer Paşa'nın ikinci kez Tımışvar muhafızlığına tayininin müsebbibi olarak Elmas Mehmed Paşa'yı görmesiydi. Cafer Paşa'nın, Elmas Mehmed Paşa'ya bu tayin sebebi ile sitem ettiği sadrazamın "*Paşa baba, benim bu işten haberim yoktur.*"²¹² sözü bu tayinden Sadrazamın haberinin olmayabileceğini göstermekle beraber hitap şekli Cafer Paşa'ya verdiği kıymeti göstermektedir²¹³. Ardından Sadrazam Elmas Mehmed'in, Koca Cafer'in gönlünü almak üzere göndermiş olduğu hediyeler Cafer Paşa tarafından kabul edilmemişti. Daha sonrasında ise sadrazam, Cafer Paşa'nın gönlünü almak için kardeşi Yusuf Paşa'ya vezaret verilmesinde etkili olmuştu²¹⁴. Bunun haricinde Zenta Seferi'nde ordu Kobile Adası'nda iken Şeyhülislam Feyzullah Efendi kendisini desteklemesinin karşılığında Koca Cafer Paşa'ya sadrazamlık teklif etmişti. Cafer Paşa bu teklifi duyduğunda oldukça sinirlenerek Şeyhülislamın çadırını terk etmişti²¹⁵. Ali Efendi'nin naklettiği bu gibi örnekler Sadrazam ile Cafer Paşa arasında kırgınlığın olduğuna fakat en azından büyük bir husumetin de olmadığına işaret etmektedir. Bununla birlikte Koca Cafer Paşa'nın Temeşvar muhafızlığına ikinci kez tayin edilmesinde *Anonim Osmanlı Tarihi'* nde Elmas Mehmed Paşa ile aralarında geçen konuşma sonrasında "*... bir dahi gelüp vezîr-i a'zâmla buluşmadı...*"²¹⁶ detayı Koca Cafer'in sadrazama gönül koyduğunu göstermektedir. Dimitri Kantemir ise Koca Cafer Paşa ile Elmas Mehmed Paşa'nın Zenta Savaşı esnasında da husumetli olduğunu belirtmektedir. Buna göre sefer esnasındaki karar değişikliklerinde II. Mustafa'nın Koca Cafer Paşa'nın fikirlerini tasdik etmesinden Elmas Mehmed Paşa rahatsızdı. Çünkü sadrazamın ordu nezdindeki otoritesi sarsılıyordu. Segedin kuşatması söz konusu olduğunda Osmanlı ordusunun ihtiyaç ve hareket alanı aynı zamanda da Avusturya ordusunun durumu göz önüne alındığında Belgrad Kalesi'nin önemi tekrar ortaya çıkmıştı. Sadrazama göre o sırada Belgrad muhafızı olan Amcazade Hüseyin Paşa yerine Koca Cafer Paşa'nın getirilmesi elzemdi. Böylelikle Koca Cafer Paşa, II. Mustafa'nın yanından ayrılacak ve bu durum sadrazamın lehine olacaktı. Yine Kantemir'e göre II. Mustafa, sadrazamın Koca Cafer Paşa'yı uzaklaştırma amacını anlamış ve Koca Cafer Paşa'nın Segedin'e taarruz fikrini kabul etmekle beraber daha yararlı olacağını düşünerek seferde kalmasını istemişti²¹⁷ Bu örnekte görüldüğü üzere sadrazam ile Koca Cafer Paşa arasındaki husumetin varlığı ortadadır. Ancak Ali Efendi'nin anlatımı da göz önüne alındığında aralarında gerçekten bir husumetin olup olmadığı ile alakalı kesin bir yargıya varılamamaktadır. Nitekim Mühürdâr Ali eserinde, diğer devlet ricalinin Sadrazama karşı bir düşmanlığının olmadığını da ayrıca belirtmektedir. Bu sebeple Sadrazam Elmas Mehmed ile Koca

²⁰⁸ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 291.

²⁰⁹ Angeli, a.g.e., s. 155.

²¹⁰ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica Kr.164 Konv. 4, fol.51r.; Angeli, a.g.e., s. 154.

²¹¹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 426.

²¹² Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 292. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 124.

²¹³ Aynı şekilde II. Mustafa da Koca Cafer Paşa'ya "Baba" diye hitap etmektedir. Bu hitabında Cafer Paşa'ya beslediği yakınlık haricinde Paşa'nın o tarihte ilerlemiş yaşına duyduğu hürmeti de gösterir. Bkz. Fuad Köprülü, "İlm-i nücûma ait bir risalenin Tarihi Kaynak Olarak Değeri", Tarih Dergisi, 318. Ayrıca bkz. Selim Hilmi Özkan, "Türk Tarihinin Kırılma Noktası: Zenta Faciası", Turkish Studies, 2009, s. 1786.

²¹⁴ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 292-293.

²¹⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 293.

²¹⁶ Anonim Osmanlı Tarihi, s. 124.

²¹⁷ Dimitri Kantemir, a.g.e., s. 267.

Cafer arasındaki ilişki dönemin kaynaklarının aktarımı göz önüne alınarak biraz ihtiyatla yorumlanmalıdır.

Mühürdâr Ali eserinin son kısımlarında Cafer Paşa'nın son anlarına dair oldukça acıklı bir olaydan da bahsetmektedir. Zenta mağlubiyetinden bir gün önce Paşa biraz dinlenmek için çadırına gitmiş, ağalarına kendisinin üç günden beri köprü başında durduğunu ve bu esnada bir ihtiyacı olup olmadığını sormadıkları için hayıflanmış, “*Hoş, imdi çok ararsınız ve bulamazsınız!*” diye sözlerini bitirmişti²¹⁸. Daha sonra yanında bulunan Mühürdâr Ali'ye yüzme bilip bilmediğini sormuş, Mühürdâr Ali ise hayatında bir kere bile suya girmediğini söylemiş ve aynı soruyu Koca Cafer Paşa'ya tevcih etmişti. Cafer Paşa: “*Ben dahi dizimden yukarı suya girmiş değilim.*”²¹⁹ diye cevap vermişti. O esnada sadrazam bir adamı ile Cafer Paşa'yı Tisa Nehri'nde kurulmuş olan köprü başına çağırtmıştı. Bunun üzerine Paşa, ikinci namazını kılıp tekrar köprü başına gitmişti. Bu anlar, Mühürdâr Ali'nin Cafer Paşa'yı son kez görüşüydü. 11 Eylül 1697'de Zenta'da şehit olan Cafer Paşa'nın ardında tamir ettirdiği kaleler, bazı eşyası²²⁰ ve mühürdârı Ali'nin, Paşa'nın hayatının bir kesitini kaleme almış olduğu tarihten başka bir iz kalmamıştı.

SONUÇ:

Büyük Türk Savaşları (1683-1699) olarak adlandırılan dönemde Osmanlı Devleti ile Habsburglar arasında hem savaş alanında hem de serhadlerde yoğun mücadeleler gerçekleşti. Bu mücadeleler her iki devleti askerî durumları başta olmak üzere ekonomik ve sosyal olarak etkiledi. Özellikle 1683 yılındaki II. Viyana Kuşatması sonrası Avusturya imparatoru I. Leopold savunma halinde kalarak - Prens Eugen'den sonra bu tam tersi istikamete yöneldi- Osmanlı tehlikesini bertaraf edemese de yavaşlatma stratejisini benimsemişti. Aynı şekilde Osmanlı Devleti batıdaki en büyük rakibine karşı elde kalan toprakları korumanın dışında kaybedilen yerleri de geri alma arzusunda idi. Tüm bu stratejiler serhadler ve buradaki faaliyetlerin muhatabı olan iki devletin politikalarını etkilemişti. Bu politikalar ise serhadlerde vazifeli Paşa ve askerleri ile halkı doğrudan ilgilendiriyordu.

Ömrü boyunca çeşitli beylerbeylik ve muhafızlık vazifelerinde bulunan Cafer Paşa askerî kariyerinin en parlak dönemini Sultan II. Mustafa'nın saltanatının ilk senelerinde yaşamıştı. Habsburg serhadlerinde düşmana ve eşkıyalara adeta göz açtırmayan Koca Cafer Paşa örneği az bulunan devlet adamlarındandı. Hem düşmanın sevgi ve saygısını kazanmak hem de gözde ve aktif paşalardan biri olmak her devlet adamının sahip olabileceği özelliklerden değildi. Ayrıca Koca Cafer Paşa'nın yetenekleri ve bölgeye vâkıf olması onu batı serhaddinde özellikle Tımişvar'da ihtiyaç duyulan suretlerden biri haline getirmişti. Nitekim bölgenin kilit noktası haline gelen Tımişvar Kalesi'ne iki kere muhafız olarak görevlendirilmesi bunun bir ispatıydı. Mühürdâr Ali'nin telif ettiği *Vak'a-nâme* olmasaydı üst düzey bir serhad askerinin yaşamı ve karşılaştığı zorluklarla ilgili bilgilerimiz kısıtlı olacaktı. Böyle tecrübeli bir batı serhaddi komutanının 1697 Zenta Muharebesi'nde vefat etmesi, Osmanlı Devleti'ni değerli bir asker ve devlet adamından mahrum bırakmış oldu.

KAYNAKÇA:

ARŞİV KAYNAKLARI:

Avusturya Devlet Arşivleri (OeStA: Österreichisches Staatsarchiv)

Hanedan, Saray ve Devlet Arşivi (HHStA: Haus-, Hof- und Staatsarchiv):

Türkei I: Turcica Kr.164.

Harp Arşivi (KA: Kriegsarchiv):

Saray Harp Şurası: Hofkriegsrat Protokollen (HKR Protokollen)

HKR Protokollen 399 (Exp. 1697); 400 (Exp. 1697); 399 (Reg. 1697).

Alte Feldakten (AFA)

²¹⁸ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 294.

²¹⁹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 294.

²²⁰ Cafer Paşa'nın Belgrad Kalesi ve Ordu-yı Hümâyûnda kalan eşyalarının listesi için bkz: Ek 1 ve Ek 2.

Alte Feldakten Kr. 206: Türkenkrieg 1697.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Mühimme Defterleri (ADVNSMHM), d. 100,101,102,104,105,106,108, 110.

Vakanüvislik Kalemî Defterleri (A.VKN), d. 1700

Baş Muhasebe Kalemî Muhallefât Halifelîği (D.BŞM.MHF.), 9/9, 9/ 90.

İbnül Emin Tasnifi Belgeler (İ.E.):

Adliye: İE.ADL. 5/311.

Askeriye: İE.AS.29-1619.

Hariciye: İE. HRC. 5/ 473).

Maliye: İE.ML. 17/ 1590.

Ali Emiri Tasnifi Belgeler:

Sultan Süleyman II: AE.SSÜL.II,17/1711.

Sultan Mustafa II: AE.SMST.II.,11/1072.

Avusturya Ulusal Kütüphanesi (ÖNB: Österreichische Nationalbibliothek)

Bildarchiv und Grafiksammlung (Görüntü arşivi ve grafik koleksiyonu) Signatur: L 58928-C.

KAYNAK ESERLER VE ARAŞTIRMA ESERLERİ:

AFYONCU, Erhan, “Zenta”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. XLIV, (2013), ss. 279-281.

AFYONCU, Erhan, “Ateşli Silahlar Çağının Büyük Savaşları: Zaferden Bozguna”, *Savaşın Sultanları: Osmanlı Padişahlarının Meydan Muharebeleri*, c. II, Bilge Yayınları, İstanbul 2018, ss. 278-347.

ANGELI, Moritz von, *Feldzüge gegen die Türken 1697-1698 und der Karlowitzer Friede*, Wien 1876.

ARNETH, Alfred, *Prinz Eugen von Savoyen (1663-1707)*, c. I, Wien 1858.

BORITZKA, Jiří, “Die Türkenkriege in Ungarn in den Jahren 1684–1688: Der Kaiser und seine Verbündeten im Kampf gegen den Erbfeind” *West Bohemian Historical Review*, 2012, no. 1, ss. 91-114.

CENEZ ÜLKER, Dilek Seniha, “II. Mustafa'nın son seferi Zenta Muharebesi'ne dair bir vak'anüvis notu ve kaynak olarak değeri”, 9. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildiriler Kitabı, (ed. Feryal Korkmaz), 2022, ss. 275-288.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.

Der Löwe von Temeschwar, *Erinnerungen an Ca'fer Pascha den Alteren, aufgezeichnet von seinem Siegelbewahrer 'Ali*. (haz. Richard F. Kreutel - Karl Teply), Verlag Styria, Graz, 1981.

Die Bataille Von Senta, Ein historisches Bruchstück aus dem Jahre 1697 (nach den Originalakten), *Osterreichische Militarische Zeitschrift*, H. 7, S. 3, 1811.

DJURIC- ZAMOLO, Divna, “Belgrad” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. V, (1992), ss. 407-409.

EICKHOF, Ekkehard, *Venedig, Wien und die Osmanen: Umbruch in Südosteuropa 1645-1700*, Klet- Cotta, Stuttgart 1988.

GEZER, Ömer, *Kale ve Nefer; Habsburg Serhaddinde Osmanlı Askerî Gücü (1699-1715)*, İstanbul 2020.

GEZER, Ömer, “Tımsıvarlı Osman Ağa- Esir, Tercüman ve Yazar”, *Türkbilig*, S. 35, ss. 73-88, 2018.

İLGÜREL, Mücteba, “Elmas Mehmed Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. XI, (1995) ss. 62-63.

İLGÜREL, Mücteba, “Zenta”, *İslam Ansiklopedisi.*, c. XIII, (1986), ss. 535-538.

KANTEMİR, Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü*, c.III, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980.

KÖPRÜLÜ, Orhan F., “Hüseyn Paşa, Amcazâde”, *İslam Ansiklopedisi.*, c. V/1, (1987) ss. 646-650.

KÖPRÜLÜ, Orhan F., “İlm-i Nucuma Aid Bir Risalenin Tarihi Kaynak Olarak Ehemmiyeti”, *Tarih Dergisi*, S. 2, (1950), ss. 309-324.

MAXIM, Mihai, “Lipova”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 27, (2003) ss. 193-194.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. 2, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

Mühürdar Ali, *Vak'anâme-i Cafer Paşa*, (haz. Abdülhadi Uysal), Türkiye Yazma Eserler Kurum Başkanlığı, İstanbul 2021.

ÖZCAN, Abdülkadir, “Mustafa II” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 31, (2020) ss. 275-280.

- ÖZCAN, Abdülkadir, “Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 26, (2002), s. 263-265.
- ÖZKAN, Selim Hilmi, “Türk Tarihinin Kırılma Noktası: Zenta Faciası”, Turkish Studies, (2009), ss. 1786.
- Raşid Mehmed Efendi, Çelebizâde İsmail Asım Efendi, Tarih-i Raşid ve Zeyli, (haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer), İstanbul 2013, c. 1.
- SEVİNÇ, Tahir, 1695 ve 1696 Avusturya Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2010.
- Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106/ 1654-7 Şubat 1695), (haz. Nazire Karaçay Türkal), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012.
- Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme İnceleme-Metin (1106-1133 / 1695-1721)*, (haz. Mehmet Topal), Ankara 2018.
- TOLASA, Harun, Kendi Kalemile Tımışvarlı Osman Ağa- Bir Osmanlı Türk Sipahîsinin Hayatı ve Esirlik Hatıraları, Konya 1986.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. 3, Ankara 1988.
- ÜNAL, Mehmet Ali, Zafer Sabahında Padişahın Gazilere Mükâfat: 1696 Tarihli İn'amât Defteri, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2023.
- Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, c. II, haz. Recep Ahıskalı, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Ankara 2017.

EK1:

D.BŞM.MHF. 9-9

[1a] Sâbika Tımışvar muhafızı Vezîr Cafer Paşa'nın Belgrad'da mevcûd olan eşyâsından intihâb olunan eşyâsıdır.

Meneviş çuka ve kontoş ve ferâce semmûr kürk	2 aded
Yeşil çuka semmûr erkân kürk	2 aded
Sof kākım ferâce	3 aded
Kākım kürk, cedîd-köhne	2 aded
Elvân ma'hûd çuka, donluk	4 aded
Elvân hilâlî	3 aded
Elvân kutnî donluk	5 aded
Hil'at, bâ-post-ı semmûr	1 aded
Sîm kemer raht ma'a reşme	7 aded (Rişme 6 aded)
Sîm gülâbdân ma'a buhûrdân	1 aded
Sîm kahve tepsisi	1 aded
Sîm rikâb	5 çift
Kırmızı Londra çuka	Tahminen 13,5 zira'
Bihârî vücûdî destâr	12 aded
Altıparmak	1 cild
Fezâil-i Cihâd	1 cild
Kırmızı ve al Londrine, donluk	3 aded
Sâye çuka	24 zira'
Ağır sırmalı çuka kesme	1 aded
Sîm buhûrdân ma'a gülâbdân	1 aded

Kal'a dizdârında bulunan

Sîm üzere fağfûrî gülâbdân ma'a buhûrdân	1 aded
Kırmızı çuka semmûr kontoş kürk	1 aded
Kürklük semmûr parçaları	31 aded
Elvân merre top	10 aded
Beyaz burûce bogasi donluk	14 aded
Keşan kutnî	10 aded
Köşe destâr	31 aded
Kırmızı semmûr erkân kürk	1 aded
Elvân ma'hûd donluk	9 aded
Sîm kebîr kemer-i raht	1 aded
Cedîd Keşmir şal kuşak	4 aded
Arka şalı	2 aded
Fetvâyî alaca	17 aded
Sîm matara	1 aded
Elvân hilâlî	10 aded
Çârgül fincan	1 aded
Elvân kutnî	13 aded
Hurda yakut ve zümürüd ile müzeyyen balgamî kabzalı altın kılıç	1 aded
Kadife üzerine pirûze ile müzeyyen altın kılıç	1 aded

Ordu-yı hümâyûnda bulunan eşyâsından

Sîm kemer-i raht ma'a reşme topuz gaddâre ve kesme	7 aded
Şâtır kuşağı ve gaddâresi	6 aded
Şâtırî hışt	4 aded
Sîm kahve tepsisi	1 aded

EK 2:

D.BŞM.MHF. 9-90

Vezîr-i mükerrerem Cafer Paşa'nın ordu-yı hümâyûnda mevcûd bulunup tahrîr olunan eşyâsıdır. Fî 29 Safer sene 1109/ 16 Eylül 1697

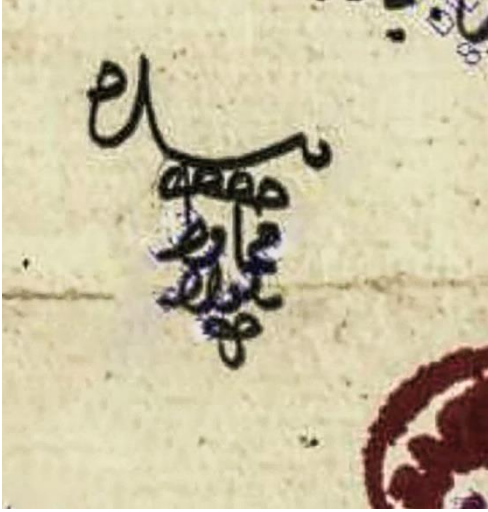
Sîm kemer-i raht ma'a reşme ve topuz ve gaddâre ve sırmalı çuka kesme	7 aded
Temür Halebkârî rikâb	7 çift
Eğer	7 aded
Yedek örtüsü ma'a cilbânkeş	7 aded
Müsta'mel Haleb kesme	2 aded
Bağdâdî kilim	2 aded
Cirid (?) döşemesi	1 aded
Som mak'ad	3 aded
Yemenî mak'ad	1 aded
Sûzenî minder mak'adı	2 aded
Harîr ihrâm	3 aded
Tuğ	3 aded
Sancak, bayrak	1 aded, 2 aded
Boğaz kontoş kürk	1 aded
Kākım ferâce	1 aded
Kākım sermedî	1 aded
Kākım beden kürk	1 aded
Sade sof ferâce	1 aded
Sof kerrâke	3 aded
Sof hafter(?)	2 aded
Sof hafter(?)	1 aded
Boğaz hervânî kürk	1 aded
Şâtır kuşağı	6 aded
Şâtır gaddâre	6 aded
Şâtır	4 aded
Haşen	4 aded
Tüfenkcilerde Tüfenk	2 aded
Yorgan	3 aded
Müsta'mel câme şuy	2 aded
Münakkaş çadır	1 aded
Sâyebân	6 aded
Küçük sâyebân	6 aded
İç ağaları çadırı	3 aded
Köhne çadır	3 aded
Köhne kiler hayme	1 aded
Deve reşme	4 aded
Hayme	2 aded
Sahan	Aded 21 kapak 13
Kevgir Kefçe	7 aded
Süzgü	2 aded
Sini	2 aded
Lengerî	7 aded
Sâgîr ve kebîr tencere	7 aded
Tuğ top	1 aded
Matbah çadırı	1 aded
Mükemmel mehterhâne	
At	7 aded
Deve	21 aded
Katır	58 aded
Saka ve mehter ve eşyâcılarda olan karakullukçu bârgîri	21 re's
Sof kırmızı yağmurluk	1 aded

Seccâde sade - münakkaş	2 aded,1 aded
Kebir çuka seccâde	1 aded
Çalar sâ'at	1 aded
Koyun sâ'ati	1 aded
Sim fincan tası	4 aded
Sim kahve tabağı	1 aded
Sagır kahve ibriği	2 aded
Küçük sini	3 aded
Nüküd	1150 guruş

EK 3:

Cafer Paşa'nın Belgrad Muhafızı olarak kullandığı imza:

(İE.AS.29-1619)

EK 4:

Zenta Savaşı'na dair Karl von Blaas'a (1815-1894) ait bir fresk tasarımı.

(Österreichische Nationalbibliothek Bildarchiv und Grafiksammlung Signatur: L 58928-C)

Die Schlacht bei Zenta. 1697. Sept. 11.

SAVAŞ VE KİMLİK: OLIVIA MANNING'İN BALKAN ÜÇLEMESİ'NDE MODERNİTE

Fulya KİNCAL*

Öz: Bu çalışma, Britanya'lı yazar Olivia Manning'in "Balkan Üçlemesi'nde anlatılan Balkan savaşının sosyal ve siyasi karmaşası ile kimlik dönüşümü arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Merkezinde ana karakterler Harriet Pringle ve Guy Pringle adlı bir çiftin yer aldığı hikâye, modern bireyin Balkan Savaşı'nın kaotik ortamında nasıl değiştiğini ve yeniden şekillendiğini göstermektedir. Anthony Giddens'in modernlik üzerine düşünceleri bağlamında yapılan bu analiz, savaşın bireyselleşmeyi ve öz farkındalığı nasıl hızlandırdığını vurgulamaktadır. Ayrıca, Guy ve Harriet'in ilişkisinin savaşın gölgesindeki evrimi, Giddens'in kişilerin karşılıklı dönüştüğü ve dönüştürdüğü ilişki kavramı kullanılarak incelenmektedir. Ana karakterlerin birbiriyle olan ilişkilerinin, kişisel gelişim ve varoluşsal mücadeleler ışığında geleneksel aşk ve bağlılık kavramlarından farklılaşarak gerçek bir yakınlık örneğine dönüşümü tartışılmaktadır. Özetle, bu çalışma, Olivia Manning'in "Balkan Üçlemesi romanının savaş ortamının bireysel kimliklere ve ilişki dinamiklerine etkisini tartışarak, günümüz dünyasında öz kimlik kavramı ve ilişkilerin karmaşıklığı hakkında ilginç içgörüler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Balkan, İlişki, Kimlik, Modernite, Savaş.

WAR AND IDENTITY: MODERNITY IN OLIVIA MANNING'S *THE BALKAN TRILOGY*

Abstract: This article analyzes the connection between identity development and the socio-political turmoil of the Balkan war as portrayed in British author Olivia Manning's *The Balkan Trilogy*. It explores how Harriet Pringle and Guy Pringle, the protagonist couple, exemplify the model of modern individual, whose identity and self-perception is in constant flux, reshaped by the chaotic environment of the Balkan war. This analysis is framed within the context of Anthony Giddens' ideas on modernity particularly highlighting how war accelerates individualization and self reflection. Furthermore, it explores the dynamics of Guy and Harriet's relationship using Giddens' concept of mutually transforming and changing love to understand how their partnership evolves over time. This study argues that their relationship serves as a microcosm of intimacy amidst pressures challenging traditional notions of love and commitment in light of personal growth and existential struggles. Taking everything into consideration, this study shows that Manning's narrative offers insights into the complexities of self identity and relationships in today's changing and uncertain world particularly in the context of war.

Key Words: Balkan, Identity, Modernity, Relationship, War.

Introduction

Modernity refers to the lack of absolute or universally accepted values, principles, or beliefs in modern society. It encompasses the changes in culture, society, economy and politics that differentiate societies before and after the shift from traditional to contemporary modern practices. This shift has had a quite impact on various aspects of human life. With the emergence of technological advancements, it has prompted an approach to understanding the world based on reason and evidence. Changes such as urbanization and industrialization have reshaped structures promoting individualism and altering family and community dynamics. The decline of influence through secularization has encouraged people to explore meaning and values beyond beliefs. Political and social movements inspired by Enlightenment ideals have driven revolutions and the formation of states. Artistic movements like modernism have embraced experimentation departing from forms to express facets of

* Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, fkincal@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7800-6141.

human experience. Globalization, facilitated by advancements in communication and transportation has fostered interconnectedness between nations and cultures. Philosophically modernity has challenged views on existence, knowledge, truth and morality ushering in ways of thinking about society. In essence modernity reshaped human thought patterns, behaviors and societal frameworks that continue to influence society.

Sociologist Anthony Giddens defines modernity as a period marked by industrialization, the rise of democracy, the formation of nation states and the rapid growth of institutions¹. Giddens emphasizes the changes in life and social structure highlighting an increase in reflexivity – the continuous evaluation of social practices due to advancements in technology and communication. Modern societies are often distinguished from traditional societies by examining advancements in technology, changes in social structures and shifts in thought patterns. Another influential perspective on modernity comes from Marshall Berman who explores modernity as a period marked by constant change across all aspects of existence². Berman talks about how the modern era is about continuous innovation, where long standing beliefs and conventional lifestyles are replaced by fresh forms of social living and individual identity. From this perspective, it seems important to point that the central issue in modernity becomes the creation of a new sense of the world which is characterized by the erosion of rigid and pre-established thoughts, ideas and behaviours.

The concept of the self in late modern life is also shaped by a lack of traditional foundations and a wide range of choices in nearly every aspect of life, and the pervasive influence of media. As traditional norms, customs, and values are questioned, challenged, and sometimes discarded, individuals in modern societies face an increasingly diverse and pluralistic range of perspectives, ideas, and worldviews. Whether considering careers, lifestyles, beliefs or relationships, there is a range of options to explore and choose from. This increase in choices is a result of the breakdown of norms and the rise of individualism. While this freedom allows for self expression and opportunity, it also places a burden on individuals to make decisions. People constantly find themselves having to choose who they want to be and how they want to live without guidance from society. This continual need for decision making contributes to the changing nature of identities in contemporary times. These factors contribute to a self that is more reflexive, fluid, and continually under construction in contrast to the more stable and predefined identities of earlier eras.

Throughout history, war has often triggered changes. As we explore the stories emerging from areas of conflict, we witness a transformation in individual identities influenced by shared experiences of hardship and resilience. Transitioning from the individual to the collective, the impact of war on a national identity becomes evident. It fosters feelings of unity and patriotism while also exposing divisions and inequalities. Furthermore, due to the intricate dance between war and diplomacy, identities of entire nations are molded by how they respond to conflicts and their roles in the arena. When examining the aftermath of war, we are faced with the legacy it leaves behind. It both destroys structures yet creates new elements in modern identity. Thus, war, as an inextricable part of modern life, shapes the identities of individuals and societies in profound and enduring ways.

War, like the factors that shape identities today, thrusts individuals into a whirlpool of uncertainty, compels them to reassess their personal beliefs, values and affiliations. The conditions of war intensify the challenges faced by identities as individuals must confront not only external chaos but also the inner struggle to define themselves amidst rapidly changing circumstances. In this manner, the upheaval and disruption caused by war serve as a catalyst for the process of forming and transforming one's identity in today's society. The transformative effects of war on individual identity have not received sufficient attention. However, it is clear that the impact of such tumultuous environments on personal identity is profound and multifaceted. The citizens of Balkan states during the World War II support this argument. In the backdrop of the Balkan conflicts, individuals are compelled to confront

¹ Giddens, Anthony. *The Consequences of Modernity*. Stanford University Press, 1990.

² Berman, Marshall. *All That Is Solid Melts into Air: The Experience of Modernity*. Simon & Schuster, 1982.

and reassess their beliefs, values, and affiliations, leading to a dynamic evolution of self. By examining conflict through works such as Olivia Manning's *The Balkan Trilogy*, it is possible gain understanding of humanity's quest for identity amidst shifting forces. Manning's trilogy illuminates our enduring ability to adapt and redefine ourselves and find purpose in adversity. Olivia Manning's novel explores the theme of modernity by discussing how individuals adapt to change amidst turmoil. Modernity, defined as a departure from existing norms and a questioning of perspectives is depicted through the experiences characters lived amid the chaos of World War II. The wartime setting intensifies the clash with modernity disrupting conventions and entrenched beliefs. Characters Harriet and Guy Pringle navigate this shifting landscape where old certainties are replaced by uncertainty and the need for new understandings.

This article analyzes Olivia Manning's *The Balkan Trilogy* to capture the concept of individuality by portraying how an ever changing world filled with choices, and directly and indirectly experienced phenomena influences one's identity. The article explores the impact of World War II on Balkan states by delving into how the themes of choice, identity and mediated experience are reflected and amplified during times of conflict. Manning's narrative takes place in the backdrop of the Balkans during the war and offers a poignant exploration of how external chaos and the need for constant adaptation shape an individual's search for identity. Through her characters' journeys, Manning provides insight into how war affects identity and decision making as much as how these themes resonate with the challenges and complexities of modern life.

Modern Self- Identity and the Concept of Love

Within the realm of sociological theory, the concept of identity is examined by considering how individuals navigate their sense of self in relation to structures. Contemporary sociologists George Herbert Mead and Peter L. Berger emphasizes the significance of understanding how people shape and adapt their identities within the changing landscape of institutions and cultural norms³. Central to this discussion is the idea that forming an identity is a process where individuals engage with their social surroundings drawing on knowledge and information to make sense of their roles and positions within society. Such perspectives highlight the dual nature of reflexivity underscoring the simultaneous influence of personal actions and societal structures on the development of self. As Peter Redman appropriately points out, "identities are in consequence inherently unstable, divided and haunted by the liminal presence of those others from whom they seek to distinguish themselves⁴. By exploring the interplay between individuals' inner processes and external social changes, sociological theories provide an exploration into the complexities of identity in today's world recognizing that emotions play a role alongside rational thinking in shaping personal and collective identities.

British sociologist Anthony Giddens offers a nuanced framework for understanding identity in society that bridges agency with larger social structures. Through his integration of sociology and psychology, Giddens delves into the relationship between personal growth and the ever evolving dynamics of social institutions. At the core of his theory lies the idea of reflexivity – a two process that involves monitoring and adjusting our actions in response to the social world as well as using knowledge to shape our understanding and navigate our place within it⁵. This theoretical approach allows Giddens to address the dynamic nature of identity in modernity, proposing a perspective that encompasses both the deeply personal aspects of self-construction and the external influences of societal change. By doing so, Giddens offers a comprehensive understanding of identity that engages with post-structuralist notions of subjectivity, thereby enriching the discourse on the formation and expression of identity in contemporary society.

³ Mead, George H. *Mind, Self, and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press, 1934. Berger, Peter L., and Thomas Luckmann. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Anchor Books, 1966.

⁴ Redman, Peter. *Identity: A Reader*. Edited by Paul de Gay, Jessica Evans and Peter Redman. London: 2000. p. 10.

⁵ Giddens, Anthony. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press, 1991.

Anthony Giddens explores the concept of self and identity in the context of late modernity. Late modernity, also known as high modernity or post-traditional society, refers to the period of rapid social, cultural, and technological changes that have occurred since the latter half of the 20th century. Giddens contends that the shift from traditional to modern societies has significant implications for the construction and experience of self and identity. As Giddens claims,

The narrative of self-identity has to be shaped, altered and reflexively sustained in relation to rapidly changing circumstances of social life, on a local and global scale. The individual must integrate information deriving from a diversity of mediated experiences with local involvements in such a way as to connect future projects with past experiences in a reasonably coherent fashion⁶.

In his analysis of how individuals shape and redefine themselves in the era, Anthony Giddens explores important themes that demonstrate the complex nature of self and identity today. What is remarkable is that people are increasingly reflective, constantly examining and reevaluating their beliefs, values and actions. This reflection is prompted by the flow of information and the erosion of norms and certainties. As individuals encounter a range of perspectives and ideas, they feel compelled to reassess their identities and life choices resulting in an evolving sense of self. Pursuing this further, Giddens defines the notion of self identity as a project⁷. This suggest that constructing identity becomes an endeavor in modern age. With the decline of fixed roles and structures, people must consistently make choices and decisions about their lives. Individuals are actively involved in crafting their life stories while navigating through an unpredictable world, thus shaping their sense of self. Giddens also emphasizes the prevalence of risk and uncertainty in modern times⁸. As traditional social structures and institutions become less stable and dependable, this era is characterized by increased levels of riskiness and unpredictability. The changing and uncertain world we live in requires individuals to develop strategies to manage risks and adapt to change. These strategies have an influence on shaping their sense of self. Due to the prevalence of uncertainty, trust gains importance in the context of identity. In an era characterized by uncertainty and risk, trust becomes an element in relationships and social life. From the perspective of this framework, systems of trust such as relying on experts, institutions and technology gains importance. Furthermore, personal trust formed through relationships and social networks plays an important role in navigating the complexities of contemporary life.

Anthony Giddens' understanding of the self is closely connected to his concept of reciprocal love particularly regarding how relationships are established and maintained in today's society⁹. According to Giddens, the self is perceived something individuals continuously work on and shape through their choices and actions¹⁰. This viewpoint stems from changes like increased individualism, the prevalence of therapy culture and the decline of traditional social structures. The contemporary self is not stable and rigid, rather adaptable and dynamic constantly evolving in response to experiences and information. This dynamic nature of the self has implications for relationships. Love relationships go beyond finding a partner who complements or fulfills one's identity (as portrayed in romantic narratives). Instead, relationships become a means for individuals to explore and cultivate their sense of self. Partners in a love relationship support each other's introspection promoting growth and development. Within this framework, relationships are seen as a shared journey towards self discovery and fulfillment. The focus lies on communication, emotional satisfaction and mutually enriching one another's lives. The significance of communication and emotional fulfillment in relationships highlights the significance of equality and mutual give and take. This differs from perspectives on love and marriage which often centered around defined roles and expectations shaped by gender and social standing. In the realm of reciprocal love evolution, both partners are viewed as equals contributing to a partnership that is continually evolving. Critics of Giddens' theory suggest that it might overstate the

⁶ Ibid, p. 215.

⁷ Giddens, Anthony. *The Consequences of Modernity*, 1990.

⁸ Giddens, Anthony. *Modernity and Self-Identity*, 1991.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

freedom of individuals in shaping their identities and relationships while underplaying the impact of economic frameworks¹¹. Additionally, the emphasis on self realization and adaptability in relationships could potentially overlook the difficulties and uncertainties associated with forms of closeness. However, Giddens highlight that confluent love therefore requires a level of self awareness and openness to change both within oneself and in the partner. It involves negotiating and adjusting the terms of the relationship as each person grows and evolves. Moreover, since individuals in today's society are viewed as developing projects, relationships based on confluent love naturally possess flexibility and dynamism. They can adapt to changes according to individual needs and desires. This stands in contrast to notions of love and marriage where the relationship is often expected to remain fixed and enduring despite personal transformations.

Similarly, Beck and Beck Gernsheim in their study *The Normal Chaos of Love* (1995) delve into the intricacies and contradictions that characterize love and intimacy in today's society¹². They argue that the pursuit of independence and personal fulfillment within relationships often leads to tensions and conflicts echoing Giddens' concept of "the pure relationship"¹³. With an emphasis on the difficulties brought about by these changes, similarly, Zygmunt Bauman introduces the notion of fluid affection. He offers a view on the fluidity and instability found in relationships by suggesting that the shift towards transient forms of connection reflects larger trends of liquidity in contemporary societies¹⁴. This perspective resonates with Giddens' analysis of love, emphasizing more strongly the fragility and uncertainty present in intimate bonds today.

As traditional social structures and responsibilities fade away, individuals are increasingly responsible for shaping and preserving their sense of self. This process involves exploring and creating our identities throughout our lives. Within relationships negotiating our identities becomes a part of connecting with others. As we grow closer to one another and build trust, we share our selves and embark on a joint journey of self discovery. This enables us to gain an understanding of ourselves and our partners fostering a bond. Additionally modern relationships require us to be self aware and strive for growth. To be authentic, reliable and capable of intimacy we must work on developing our sense of self while striking a balance between independence and open communication. This ongoing process of self improvement and identity formation contributes to development and awareness empowering us to establish connections with others. In essence, the emergence of relationships in today's society has implications for how we perceive ourselves. As individuals navigate the complexities of connections, in a manner they actively engage in negotiating their identities while exploring who they truly are. The continuous journey of exploring oneself and shaping ones identity allows individuals to establish and nurture close and reliable relationships. In the end, this leads to a comprehension of themselves and their bonds with others.

Anthony Giddens' examination of identity in the context of modern times provides insights into the evolving nature of self and society. By exploring concepts such as reflexivity and self identity, Giddens sheds light on the complexities of navigating ones identity in a transforming world¹⁵. His concept of confluent love further enhances our understanding of how personal relationships adapt to and reflect these processes of self development¹⁶. As traditional structures give way to uncertain landscapes, individuals are compelled to continuously shape and reshape their identities making choices that align with their personal desires while also responding to broader societal changes. This ongoing journey of self discovery characterized by reflection and negotiating trust within a context filled with risks and uncertainties emphasizes the interplay between agency and structural influences. Therefore, Giddens' ideas not only advances our understanding of identity in today's society but also

¹¹ Evans, M. (1999). In defence of satori: Giddens, reflexivity, and the politics of identity. *Critique of Anthropology*, 19(4), 349-368.

¹² Beck, Ulrich, and Elisabeth Beck-Gernsheim. 1995. *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press.

¹³ Giddens, A. *Modernity and Self-Identity*, 1991, p. 73.

¹⁴ Bauman, Zygmunt. *Liquid Love: On the Frailty of Human Bonds*. Cambridge: Polity Press, 2003.

¹⁵ Giddens, Anthony. *Modernity and Self-Identity*, 1991, p. 3.

¹⁶ Ibid.

underscores the vital role played by personal introspection and collective awareness in navigating the complexities and possibilities brought forth by modern times.

When we look at Anthony Giddens's ideas about identity and reciprocal evolution of love in connection with Olivia Manning's *The Balkan Trilogy*, it's clear that examining them together is not just effective but really enlightening. Giddens's theories offer a foundation for understanding how we shape our identities in the face of challenges. In parallel, Manning's vivid stories show us the struggles individuals and communities faced during the war period. Together, they delve into how chaos and inner strength influence who we're and how we relate to others. This analysis emphasizes how historical events shape identity and how can we achieve the universal search for authenticity in modern times. By examining societal interactions through the lens of both Giddens and Manning allows for a deeper understanding of the complex ways in which individuals and society influence each other, affirming the ongoing relevance of their theories in sociological discourse.

Social and Political Turmoil of Balkan War

The Balkan War is a period of political turmoil that provides an excellent opportunity to explore the intricate concept of self. This period of conflict and transformation in the Balkans reshaped the identities of those who experienced it. Olivia Manning's *The Balkan Trilogy* offers a depiction of individuals navigating the chaos of war allowing us to witness how these historical events directly influenced their sense of self. The story takes place against the backdrop of the Balkan War providing an exploration of how crises caused by war force individuals to confront and redefine their own identities. By focusing on this context, this part aims to uncover how war and conflict drive changes in personal identity showing the struggle of adaptation and resilience human spirit experiences amidst adversity. This analysis aims to shed light on how social and political upheaval during the Balkan War acts as a catalyst for reshaping one's sense of self.

By the time Germany launched its attack on the Soviet Union in June 1941, the Balkans were already deeply embroiled in the chaos of World War II. Romania and Bulgaria had aligned themselves with the Axis powers while Greece, Albania and Yugoslavia found themselves occupied by Italian forces¹⁷. The influence of factors was significant in shaping the fate of the region. The Nazi Soviet pact of August 1939 and subsequent victories by the Axis powers had an impact on setting a precedent that would endure throughout the conflict¹⁸. Despite being an area of concern for powers involved in the war, the Balkans played a role in determining its outcome. Similar to World War I where crucial battles took place in France in 1918, decisive moments of World War II occurred elsewhere. The critical change happened when Germany's attack on the Soviet Union didn't succeed. This failure made it possible for a counterattack to be launched into Eastern and Central Europe¹⁹. Additionally, British and American contributions through campaigns in North Africa, Sicily, Italy and Normandy played a role supporting victory over Nazi Germany. The destiny of the Balkans was intricately intertwined with these developments. The occupation, alliances and influence from powers in the region were reflections of the changes happening during World War II. Therefore, it is crucial to comprehend the events that took place on both the Western fronts in order to fully understand how the dynamics of the war impacted the Balkan states themselves. It is vital to truly grasp the essence of Olivia Manning's atmospheric portrayal in her narrative. This perspective emphasizes that it is essential to view the Balkans not as a setting for World War II but as a region profoundly shaped by the reverberations of conflicts, which had a lasting impact on its historical trajectory.

During World War II, Romania, the setting of the first two books of the trilogy, found itself caught up in a network of political alliances, which had a significant impact on its society. As a participant alongside the Axis powers, Romania initially received public support for its military campaigns and aimed at reclaiming territories²⁰. However, as the war progressed, the strain on society became

¹⁷ Smith, John. *The Axis Alliance and the Balkans*. New York: History Press, 2010.

¹⁸ Johnson, Emily. *Prelude to War: The Nazi-Soviet Pact and Its Implications*. London: Academic Publishing, 2012.

¹⁹ Williams, Michael. *Eastern Front Turning Points in World War II*. Chicago: University Press, 2014.

²⁰ Ibid.

apparent. The nation grappled with fears of prolonged conflict and its consequences, such as disputes and the looming threat of Soviet expansion. The effects of the war went beyond the battlefield; they seeped into every aspect of society. The alliance with Germany was primarily driven by the desire to secure Transylvania from claims. It also placed Romania in a precarious position. This led to increased tensions both domestically and with neighboring allies. Additionally this alliance made Romania susceptible to the influence and control of powers turning it into a battleground for competing interests and aggravating social and political unrest. Romania's initial alliance with the Axis powers garnered support for military campaigns but as the war progressed, concerns over prolonged conflict and Soviet expansion heightened societal tensions. Manning's story depicts how governmental decisions, such as conscription and the presence of troops intensified strains and influenced individual and communal identities. For example, Harriet witnesses the anxiety and uncertainty enveloping Bucharest amidst shifting dynamics. The emergence of the Iron Guard and shifting allegiances foster an atmosphere of unpredictability and apprehension that impacts life and national psyche.

In the final installment of the trilogy, the Pringles have fled from Romania to Greece, a country also on the brink of invasion. In Athens, they find a temporary haven and try to rebuild their lives, but they remain surrounded by the tumultuous events of war. The last book of series continues to explore their relationship dynamics against the backdrop of a world at war, delving into themes of displacement, uncertainty, and the endurance of the human spirit.

During the period from October 1940 when Italy launched its assault to April 1941 when Germany took control, Greece experienced a time of social and political turbulence that deeply impacted its citizens²¹. Following the death of Metaxas, Alexander Koryzis briefly led the country but did not restore governance. This resulted in figures and members of the Communist Party being imprisoned or forced into exile. The initial unity that arose from defending against the invasion soon gave way to divisions within Greek society particularly between Republicans and Royalists. Furthermore, the German conquest brought about an occupation with Bulgaria, Germany and Italy dividing Greece among themselves²². This situation resulted in divisions and significant challenges for the people of Greece. The Greek population faced hunger as a result of the blockade imposed on the country during that period. The conditions were particularly severe in areas leading to the emergence of resistance movements those organized by Communist groups, which had a profound impact on the political scene. In *The Balkan Trilogy*, Harriet vividly observes the anxiety of fear gripping Athens as the city prepares for occupation. She highlights the strain on soldiers returning from battle describing them as starving, frost-bitten, infested with lice, stupefied by cold who persevered because their comrades did too²³. The societal pressures and personal struggles were evident as these men, who had endured more than anyone should endure came back, to their city only to plead for food.

Olivia Manning's *The Balkan Trilogy* captures the atmosphere of war during World War II focusing on Bucharest and Athens. Through her storytelling readers are immersed in the heart of the Balkan War feeling the tension, uncertainty and constant shadow of conflict that defined the region. In Bucharest, we see a society struggling with alliances and internal conflicts stemming from decisions that deeply affect every citizen. Manning portrays a nation under strain where personal and political aspects are closely intertwined. Transitioning to Athens, the looming sense of danger and the fight for survival amid occupation and resistance highlights the resilience. By following the Pringle's journey and those around them, Manning delves into how war shapes collective identities. Her narrative does not only reshapes landscapes but also leaves a lasting impact on those who experienced it firsthand. Manning's work serves as a reflection on the chaos and change brought by war offering readers insight into identity complexities and highlighting humanity's spirit to overcome challenges. It serves as a reminder of how war can affect structures, political affiliations and the daily lives of citizens leaving lasting impacts on national identity and unity.

²¹ William H. McNeill. *The Metamorphosis of Greece Since World War*. University of Chicago Press, 1978.

²² Mazower, Mark. *Inside Hitler's Greece: The Experience of Occupation, 1941-44*. New Haven: Yale University Press, 1993.

²³ Manning, Olivia. *The Balkan Trilogy: The Great Fortune, The Spoilt City, Friends and Heroes*. London: Arrow Books, 2004.

Exploring the Interplay of Personal Growth and Historical Upheaval

The Balkan Trilogy of Olivia Manning consists of a collection of novels titled *The Fortunes of War*. Comprising three books *The Great Fortune* (1960), *The Spoilt City* (1962) and *Friends and Heroes* (1965), this series delves into the lives of Guy and Harriet Pringle, a young couple during the initial years of World War II. In *The Great Fortune* (1960), we are introduced to married Guy and Harriet Pringle as they arrive in Bucharest, Romania in 1939 amidst the outbreak of World War II. Guy serves as a lecturer at the university while Harriet navigates through the challenges of being a bride in a land amidst mounting tensions. The contrast between Guy's idealism and Harriet's practicality and caution adds depth to their story. In the second book, *The Spoilt City* (1962), we delve into the intensifying conflict as Bucharest's diverse society feels the strain caused by war and encroaching totalitarian rule. The atmosphere in Romania in the first two book shows how Guy's hopeful perspective on life faces challenges and Harriet begins to witness the harsh truths of the political environment they find themselves in. As the social and political tension increased in the society, the couple's relationship becomes strained as their differing beliefs clash with the pressures of events at the edge of war. In the third book of the trilogy, *Friends and Heroes*, the bond between Guy and Harriet Pringle is characterized much more by distance and conflicting priorities resulting in a strained and intricate relationship. Harriet often feels neglected as Guy immerses himself in his educational endeavors leaving her isolated and feeling like a secondary figure in his life. This neglect breeds discontent within Harriet, who harbors resentment towards Guy's lack of attention and tendency to prioritize others over her. Despite these challenges, Manning highlights a mutual dependence between them; while Harriet leans on Guy for support despite feeling overlooked, Guy expects unwavering support from Harriet without always considering her individual needs. Their relationship fluctuates between moments of connection and profound disconnect embodying a blend of affection and frustration. These dynamics mirror the overarching themes of instability and uncertainty prevalent throughout the trilogy indicating the complexities of sustaining a relationship amidst tumultuous times.

Set against the backdrop of the era of World War II, the trilogy follows the couple navigating through the uncertainties and chaos brought about by war. This period serves as a reflection of modernity's foundational nature. The stability of norms and cultural certainties is disrupted by the war mirroring the fluidity and unanchored essence of one's self in late modern times. As they experience countries amidst upheaval caused by war, their lives embody a negotiation and redefinition of identity akin to contemporary society's reflexive self project. Moreover, Guy and Harriet find themselves immersed in a context that abounds with a multitude of choices—a reflection of the choices individuals face in modernity. Every decision they make epitomizes the options encountered by individuals in a world no longer bound by fixed roles and expectations. This perpetual decision making amidst uncertainty and change captures the essence of how modern individuals construct and reconstruct their identity amidst an abundance of possibilities. Moreover, the experiences of the couple can be seen as a precursor to the mediated experiences that dominate the process of shaping oneself in today's society.

Guy Pringle's transformative journey in *The Balkan Trilogy* vividly depicts Giddens's idea of identity as a process of self discovery²⁴. Manning narrates how Guy's experiences across the trilogy demonstrates that individuals continuously shape and negotiate their sense of self in response to their surroundings. Through his own reflection, "A man is made by his circumstances. If you want to change him, you must change his circumstances"²⁵, Guy emphasizes Giddens' argument that our understanding of ourselves is continuously adjusted by the interactions we have in our personal environments²⁶. This perspective not only enhances our comprehension of Guy's character but also serves as an illustration of Giddens' theories on identity in the intricate landscape of contemporary society. Despite the war torn—world unfolding around him, Guy embodies a somewhat naive idealism in which "his function was not to preserve his own life but protect the lives of others"²⁷. This idealism

²⁴ Giddens, Anthony. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press, 1991.

²⁵ Manning, Olivia. *The Balkan Trilogy*, 2004.

²⁶ Giddens, Anthony. *Modernity and Self-Identity*, 1991.

²⁷ Manning, Olivia. *The Balkan Trilogy*, 1377.

aligns with Giddens' "notion of identity as a project" involving self construction and negotiation within a social context²⁸. For Guy, this project intertwines with his role as a lecturer at the university and his personal beliefs, which he tenaciously holds onto despite the encroaching war²⁹. His unwavering commitment to his principles amidst turmoil highlights the role individuals play in maintaining their identity projects constantly molding their self perception based on both internal convictions and external realities.

In *The Great Fortune* (1960), Guy's arrival in Bucharest alongside Harriet reflects his idealist nature. In the face of warfare, Guy immerses himself in his teaching role eager to impart knowledge and create a semblance of normalcy for his students. His steadfast dedication to his work despite the worsening climate embodies the idea of identity as a journey. Guy's dedication to his beliefs and his efforts to foster a sense of community among both expatriates like Clarence Lawson, Prince Yakimow, Sophie Orasanu and locals demonstrate his involvement in shaping his identity through professional and personal pursuits. As the war grows increasingly intense in *The Spoilt City* (1962), Guy's idealism faces tests. When the conflict begins to impact Bucharest, Guy remains resolute in staying and continuing his work because he believes they still have a role to play; "Because we have a job to do. While we're still useful here we must stay"³⁰. This illustrates how he constantly negotiates between convictions and the evolving social landscape. His tireless efforts to support his friends and maintain activities amidst the encroaching rule reflect his ongoing investment in shaping his own idealist identity. Despite the challenges of survival and Harriet's growing concerns, Guy refuses to compromise on his principles during wartime underscoring how complex it can be to sustain one's self under difficult conditions. In the last book *Friends and Heroes* (1965), Guy's idealism faces trials with their move to Greece as they come face to face with the harsher realities of war. In Greece, he persists in organizing events and cultural gatherings despite the worsening situation. He believes that these activities can help preserve a sense of normalcy and intellectual resistance amidst the escalating conflict. However the harsh realities of bombings, shortages and moral dilemmas of war test his perspective. In one poignant scene, a lecture is suddenly disrupted by an air raid alarm prompting everyone to seek safety in shelters³¹. This event sharply highlights the clash between Guy's aspirations and the harsh realities of their surroundings. Harriet, witnessing the suffering and devastation, often questions whether Guy's ideals can withstand the ethical complexities of wartime. The strain on their relationship and their differing reactions to their circumstances highlight the struggle between idealism and realism.

In Olivia Manning's novel, various characters play role in shaping Guy's identity, influencing his beliefs, decisions and self perception. The interactions between Clarence and Guy bring to light the conflict between holding onto established ideals and making compromises. By criticizing Harriet for filling Guy's mind with middle class values, Clarence reveals his own struggles with compromised principles. He warns Guy about the risks of sacrificing integrity to conform to societal norms. Yakimov's bond with Guy emphasizes the importance of loyalty and how personal connections impact one's sense of self. Despite Yakimov's unreliable behaviors, Guy's willingness to assist him reflects his sense of duty and empathy. Harriet observes that Guy's outgoing nature and desire to help others may also serve as a shield against forming bonds and taking on greater responsibilities. Through his interactions with David, Guy navigates a terrain of ideals and activism. David's pragmatic approach stands in contrast to Guy's views highlighting the challenges he faces in reconciling his principles with realities. Guy's dedication to aiding prisoners and marginalized communities shows his commitment to justice but also underscores the challenges he faces in navigating the risks tied to such endeavors in a politically tumultuous setting. Sasha Drucker embodies another dimension of Guy's character, his role as a guardian and mentor. Guy's actions to assist Sasha in escaping the perils of wartime Romania highlight his sense of duty and empathy. Yet Sasha's reliance on Guy also compels him to confront his boundaries and the pragmatic obstacles that come with his pursuits. Apart from his

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid, p. 533.

³⁰ Ibid., p. 734.

³¹ Ibid., 1546.

relationship with Harriet, these encounters also mold Guy's identity portraying the dance between maintaining one's ideals and responsibilities in the face of external pressures and personal limitations.

When we examine Harriet, her approach to life in Bucharest alongside her evolving self perception embodies another aspect of modern identity. Harriet's personal encounters and social interactions pave a path towards self discovery. Upon arriving in Bucharest with her husband Guy, Harriet immediately finds herself in a political environment. This initial transition challenges her notions about marriage and her role within it, setting the stage for her exploration of her identity. Living in a different culture, dealing with Guy's social and professional obligations and facing the uncertainties and dangers of residing in a city on the verge of war, Harriet finds herself reflecting on her identity. These experiences prompt her to reevaluate her place within her marriage as an individual. Although "she imagined it would always be a relationship that called for careful handling," Harriet's journey through the complexities of love, independence and partnership during war time sheds light on the process of defining oneself amidst historical chaos³². As she faces challenges, she delves into her world questioning and reshaping her views on love, responsibility and freedom. This self reflection uncovers the facets of identity suggesting that it is shaped not only by our interactions with others but also by how we adapt to life changes. Harriet's tale sheds light on resilience in the pursuit of self discovery while navigating societal norms and personal aspirations. Drawing from the knowledge and encounters she gains from her environment, Harriet starts to evaluate how she fits into this world and her relationship with her husband. Interacting with a community of expatriates and encountering the looming threat of war shape her perception of herself not as Guy's spouse but also as an individual with distinct beliefs and responses to the changing world around her.

In *The Spoilt City* (1962) as the intensity of the war grows and Bucharest faces instability, Harriet's sense of self continues to evolve. The escalating danger and moral complexities that come with living in a city on the brink of occupation force her to confront the realities of war challenging her perspectives while further molding her personal growth. The strain placed on their marriage due to Guy's dedication towards his work and friends amidst this chaos leads Harriet to question more deeply about her role as a wife and what she truly desires for herself. This period of conflict and self reflection plays a role in Harriet's journey as she strives to establish her own identity separate from her husband's influence.

In *the Friends and Heroes* (1965), Harriet's relocation to Greece marks another shift in her social surroundings requiring her to adapt once again. This displacement brings forth challenges and prompts deep contemplation about who she's as both she and Guy navigate the complexities of living in a foreign country during wartime. At this stage, Harriet has a unique understanding of herself and her place in the world. Her experiences in Greece are characterized by adaptation and survival and demonstrate the maturity and resilience she has developed. Her identity is shaped by the social upheavals around her as she responds to them resulting in a more defined and self assured individual. More specifically, Harriet Pringle's transformative journey underscores how identity formation is a evolving process influenced by circumstances and internal introspection. From being a newly—wed adjusting to life in Bucharest to becoming someone more self aware in Greece, her story shows the impact that socio—political environments can have on personal growth.

In Olivia Manning's *The Balkan Trilogy*, Harriet and Guy have contrasting responses to external forces and influences. While Guy's character is shaped by his interactions with other characters as much as his wife Harriet, Harriet remains introspective and resilient providing stability for Guy amidst the chaos. Harriet's observations of the social and political turmoil and her interaction with characters like Yakimov and Clarence do not change her ideas and thoughts. She maintains her core beliefs and identity. Instead, she offers a viewpoint on the actions of those around her including Guy navigating the war's challenges with a more stable sense of self. Manning constructs Harriet less susceptible to the external pressures and influences that affect Guy so profoundly. Her ability to reflect on her surroundings underscores her role as a stabilizing presence in the story emphasizing her strength compared to Guy's malleable nature.

³² Ibid., 151.

While *The Balkan Trilogy* series capture the chaos of war, it also delves deeply into the intricate dynamics of a marriage facing challenges. It reflects on how intimacy, understanding and companionship are negotiated in an environment full of uncertainty. In *The Great Fortune* (1960), we witness the stages of adjustment and difficulty for the newly married Pringles as they settle down in Bucharest. Guy's intense focus on work and social obligations often leaves Harriet feeling isolated which leads her to reevaluate her expectations from their marriage. A specific incident occurs when Guy decides to host a gathering for his friends and students at their home without discussing it with Harriet³³. While Harriet hopes to spend quality time with Guy and adjust to her life in a country, she finds herself unexpectedly organizing and managing a party instead. This situation clearly highlights the difference between Guy's inclination towards engagements and Harriet's desire for an intimate connection with her husband in private. Harriet began to think that "she had found no release in marriage. It had forced further back into the prison of herself and she was acutely conscious now of the passing of time, she felt she was not living..."³⁴. Although Guy's actions are not intentionally hurtful, they leave Harriet feeling excluded and invisible within her marriage emphasizing her sense of isolation amidst Guy's active social life. This situation presents a perspective on gender roles within marriage by introducing the idea of Giddens' "pure relationship" where mutual satisfaction and understanding are key³⁵. The backdrop of war torn Bucharest serves as a catalyst for the challenges they face, emphasizing the importance of negotiation and adaptability in their relationship.

The Spoilt City (1962) further intensifies the strains in the Pringles' marriage as the war escalates. Harriet's growing disillusionment with Guy's idealism, which often causes him to overlook her needs exemplifies Giddens' concept of love. Their relationship relies on satisfaction, which's increasingly at risk. However, it is also during this period that their bond is truly put to the test leading both Guy and Harriet to reassess their relationship. As Bucharest's political situation worsens and the impending war becomes more real, Harriet becomes acutely aware of the gravity of their circumstances in contrast to Guy's dedication to his work and social obligations even sometimes neglecting their personal connection. The mounting tension between them reaches its peak when Harriet voices her concerns about safety and their future urging Guy to consider leaving Bucharest. Guy, however, hesitates to let go of his responsibilities and the life they have built in the city. He dismisses Harriet's concerns and prioritizes his obligations and the needs of their friends over their personal well being. This disagreement highlights their contrasting priorities forcing both Harriet and Guy to confront their perspectives and expectations from each other and their life. It's a moment that requires them to reevaluate the terms of their relationship recognizing the importance of compromise, understanding and support as they navigate the challenges presented by their surroundings.

In *Friends and Heroes* (1965), Guy and Harriet are confronted directly with the realities of their relationship due to their experiences in Greece. The chaotic backdrop of war and continuous adaptation to environments underline their efforts to find stability and mutual support within their marriage. This stage of their journey captures the essence of a relationship as described by Giddens – where both partners actively engage in sustaining their bond through empathy, mutual assistance and a shared commitment to overcoming the challenges posed by their circumstances³⁶. From this point what it remains clear that throughout *The Balkan Trilogy*, Guy and Harriet's relationship serves as a captivating exploration of intimacy and love. Their marriage, tested by the challenges brought on by war and their personal growth, serves as a testament to the dynamics of relationships in today's world. Love is continuously negotiated and redefined with both partners making efforts to find fulfillment and understanding. This process of renegotiation reflects their shared journey towards a comprehension of what it means to be partners amidst extraordinary circumstances. They must strike a balance between Guy's nature and Harriet's practical approach working together to build a bond capable of withstanding external pressures. This period of conflict and subsequent reevaluation shows

³³ Ibid., p. 279.

³⁴ Ibid., 1443.

³⁵ Giddens, Anthony. *Modernity and Self-Identity*, 1991, p. 73.

³⁶ Ibid.

the resilience of their companionship highlighting the interplay between development, mutual support and adaptability within an unstable global landscape.

The tumultuous period of war in the novel also serves as a ground to explore Anthony Giddens' concepts of the sense of "ontological security", as characters seek stability amidst the chaos of war³⁷. Giddens' idea of security, which relates to an individual's core feeling of comfort in the world often nurtured by regularity and familiarity. The war shakes up the ontological security of the characters in the series throwing them into doubt and forcing them to confront concerns and anxiety. This turmoil is vividly captured in Harriet's realization, as she reflects on the chaos that surrounds her: "Harriet had had enough of disorder and had seen that in war there was anxiety instead of profit, and one burnt one's emotions to extract from life nothing but the waste products: insecurity and fear"³⁸. This introspective moment shows how war can profoundly impact an individual's psyche and relationships prompting a reassessment of values, priorities and self perception. The characters navigate through a world where the familiar feels unfamiliar intertwining the search for stability with the struggle to define collective identity. Harriet's insight highlights the crisis brought about by war; the shattering of a known reality and the emotional turmoil that follows urging individuals to discover meaning amidst disorder and reconstruct a sense of security from the remnants of their lives.

The upheaval and disorder caused by the war create a backdrop where the Pringle family and others must rebuild a sense of stability and normalcy at risk due to the unpredictability of their situation. Due to the lack of the feeling of security, Guy and Harriet Pringle along with their group of friends embody different interconnected struggles for identity and security. For Guy Pringle, his identity crisis revolves around the conflict between his self image and the practical realities imposed by circumstances. As a lecturer and sociable person, Guy finds a sense of security in his role as an educator and his vibrant social life in a city like Bucharest on the brink of disaster. However, the war poses challenges to maintaining this lifestyle forcing him to adapt. Despite these difficulties Guy strives to maintain his identity as a caregiver and intellectual figure by remaining committed to his students and friends despite strains on his marriage and personal safety. On the other hand, Harriet Pringle grapples with a pronounced identity crisis as she adjusts to her new life in Bucharest. At first, her sense of self is closely connected to being Guy's wife. However, as the war progresses and displacement becomes a reality she is faced with a challenge to this identity. Harriet embarks on a journey in search of her identity beyond her role as a wife. She grapples with questions about her purpose and desires in a world that has been turned upside down by conflict. Her quest for a sense of self becomes intertwined with the uncertainties of war leading her to find solace in routines and forming connections with others who are going through similar experiences.

Other characters, such as Prince Yakimov, an aristocrat who has fallen into destitution and Sasha Drucker, a refugee also exemplify the pursuit of stability in an unstable world. Yakimov desperately clings to fragments of his life while Sasha fights for survival. Their stories highlight the ways individuals strive to maintain normalcy and security in the face of threats. This collective struggle for identity and stability amidst the chaos of war underscores the resilience and adaptability of spirit as envisioned by Giddens. The journeys these characters undertake reflect a process of constructing one's narrative self; it is constantly shaped and reshaped by the intricate complexities of social life and the challenges it presents. As such, Manning captures the essence of this changing world demonstrating how people adapt and redefine themselves to find a sense of security amidst the unpredictable challenges brought by war.

In the context of modern life, individuals undergo transformations due to various factors such as changing nature of modernity, the multitude of choices available to them and their exposure to mediated experiences. The lifestyles and life plans become aspects of who we are as individuals. The experiences of Guy and Harriet Pringle in Olivia Manning's *The Balkan Trilogy* effectively highlight this complex interplay between choices, societal limitations and the continuous development of one's own identity. Throughout the series both characters encounter options that are profoundly shaped by

³⁷ Ibid., p. 31.

³⁸ Manning, Olivia. *The Balkan Trilogy*, 2004, p. 1247.

the backdrop of World War II and the prevailing social norms at that time. As the established traditions, customs and values are scrutinized, challenged or even abandoned within war—torn Balkan societies, these characters confront a diverse range of perspectives, ideas and worldviews. The absence of an universally shared foundation introduces a sense of uncertainty and ambiguity where individuals must navigate their lives based on their beliefs, values and experiences rather than relying on a single collective cultural or social framework.

The non-foundational nature of modernity has the potential to lead to increased introspection, individualism and a heightened focus on identity and self development. Guy and Harriet face a range of choices encompassing survival decisions as well as deeper dilemmas related to loyalty, morality and personal goals. The constraints imposed by the war such as displacement, danger and the breakdown of structures along with societal expectations regarding gender roles and marriage dynamics significantly shape the options available to them. Their responses to these challenges go beyond navigation; they reflect their personal autonomy. Each decision they make contributes to the story of their identities illustrating how identity is not fixed but a fluid concept constantly evolving. This dynamic process highlights the tension between the desire for self determination and the realities of limitations emphasizing how individuals shape their sense of self amidst circumstances. Drawing parallels between the Pringles' experiences and today's global uncertainties, Manning's work offers timeless insights into the challenges of forging personal and communal identities in a world marked by constant change and unpredictability. They experience the increasing diversity and fragmentation of social environments, and perspectives in modern society. As Balkan States become more complex and interconnected in edge of war, they are characterized by heightened risk and uncertainty, as traditional social structures and institutions become less stable and reliable. This uncertainty requires individuals to develop strategies for managing risk and coping with change, which in turn shapes their self—identity.

Conclusion

After delving into the concept of identity within the framework of modernity using Olivia Manning's *The Balkan Trilogy* and Anthony Giddens' theoretical perspective, it is evident that the journey of self discovery and shaping individual identity is closely intertwined with the socio — political and cultural changes that define today's world. The story of Guy and Harriet Pringle during World War II in the Balkans serves as a portrayal of how individual choices interact with forces during times of significant transformation. The modern era, characterized by a shift from values and an abundance of options presents individuals with the challenge of defining their identities amidst uncertainty. This challenge is amplified by experiences that prompt reflection on collective beliefs. Through the experiences of the Pringles, it is clear that identity is not fixed but a dynamic process influenced by events and internal reflections. Anthony Giddens' ideas further clarify this process by emphasizing how self — awareness plays a role in shaping identities. The idea of love and the concept of self as a project deeply resonate with the stories of Manning's characters who face challenges in their relationships and personal development amidst the turmoil of war. The blend of empowerment, shifts and the global influence on intimate bonds unveils the intricate tapestry of contemporary identity.

As this article highlights, the challenges and opportunities presented by modernity and war demand a reimagining of identity and selfhood. The flexibility of identity in today's society mirrors a broader shift in how people perceive themselves, others and the world at large. Insights from Manning's writings and Giddens' theories provide a nuanced view of this change highlighting the significance of adaptability, introspection and resilience in adapting to transformation.

In essence, delving into identity within the context of modernity and war shows humanity's enduring ability to navigate uncertainty, carve out directions and redefine oneself amidst evolving landscapes. Manning's *The Balkan Trilogy* alongside Giddens' sociological perspectives offer a narrative framework for understanding the complexities of identity in a world marked by change. Viewing identity formation through literature and theory allows us to understand its nature acknowledging how personal decisions intersect with societal influences. This study sheds light on the complexities of identity struggles while also highlighting the strength and innovation individuals exhibit as they navigate a world.

References

- BAUMAN, Zygmunt. *Liquid Love: On the Frailty of Human Bonds*. Cambridge: Polity Press, 2003.
- BECK, Ulrich, and Elisabeth Beck-Gernsheim. *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press, 1995.
- BERGER, Peter L., and Thomas Luckmann. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Anchor Books, 1966.
- BERMAN, Marshall. *All That Is Solid Melts into Air: The Experience of Modernity*. Simon & Schuster, 1982.
- EVANS, M. "In defence of satori: Giddens, reflexivity, and the politics of identity." *Critique of Anthropology*, 19(4), 1999, 349-368.
- GIDDENS, Anthony. *The Consequences of Modernity*. Stanford University Press, 1990.
- GIDDENS, Anthony. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press, 1991.
- JOHNSON, Emily. *Prelude to War: The Nazi-Soviet Pact and Its Implications*. London: Academic Publishing, 2012.
- MANNING, Olivia. *The Balkan Trilogy: The Great Fortune, The Spoilt City, Friends and Heroes*. London: Arrow Books, 2004.
- MAZOWER, Mark. *Inside Hitler's Greece: The Experience of Occupation, 1941-44*. New Haven: Yale University Press, 1993.
- MEAD, George H. *Mind, Self, and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press, 1934.
- REDMAN, Peter. *Identity: A Reader*. Edited by Paul de Gay, Jessica Evans and Peter Redman. Sage Publications, 2000.
- SMITH, John. "Identity and Modernity: The Role of War in Shaping Self." *Journal of Historical Sociology* 32 (4) 2019, 456-473.
- SMITH, John. 2010. *The Axis Alliance and the Balkans*. New York: History Press, 2010.
- WILLIAM H. McNeill. *The Metamorphosis of Greece Since World War*. University of Chicago Press, 1978.
- WILLIAMS, Michael. *Eastern Front Turning Points in World War II*. Chicago: University Press, 2014.

SELANIKLİ TÜCCAR ALFRED ABBOTT'UN OĞLUNUN FİDYE İÇİN KAÇIRILMASI (1907)

Ahmet YADI*

Öz: Makedonya bölgesi Osmanlı Devleti'nin son döneminde birçok karışıklığın ve asayişsizliğin yaşandığı bir yer olarak öne çıkmaktadır. Bölgede işlenen suçlar arasında insan kaçırarak fidye istemek de bulunmaktaydı. Bu kaçırma olaylarından biri 1907 yılında Selanik'te gerçekleşti. Selanik'te ticaretle meşgul olan Alfred Abbott'un oğlu Robert, bir Rum çetesi tarafından kaçırılarak fidye istendi. Polis tarafından yapılan araştırmalar sonucunda çocuğun kaçırılmış olduğu düşünüldü. Araştırmalar devam ederken çete üyeleri tarafından fidye talebini içeren bir mektup Alfred Abbott'a ulaştı. Yapılan görüşmeler neticesinde 15.000 lira karşılığında çocuk, eşkıyanın elinden kurtarıldı. Suçluların aranmasına devam edilmesine rağmen kesin olarak bir sonuç elde edilememektedir. Bu da Osmanlı devlet adamlarını zan altında bırakmaktaydı. Daha sonra gelen bir istihbarat üzerine suçluların birçoğu ele geçirildi ve yargılandı. Kendilerine çeşitli cezalar verildi ve ödenen fidyenin geri alınması için çalışmalar yürütüldü. Evlerinde aramalar yapılarak gayrimenkullerine haciz konuldu. Bu şekilde Osmanlı memurları için peşini bırakmayarak hem fidyenin geri alınması hem de firari olanların yakalanması için çalışmalarını sürdürdü. Ancak daha sonra suçlular II. Meşrutiyet'in ilanı ile çıkarılan aflu serbest kaldı. Çalışmanın amacı Robert Abbott'un kimler tarafından ve ne için kaçırıldığını ortaya koymaktır. Bu doğrultuda kaçırılma hadisesi, suçluların yakalanması ve sonrasındaki süreç ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Makedonya, Selanik, Alfred Abbott, Fidyeye.

KIDNAPPING FOR RANSOM OF THE SON OF THE SALONICA MERCHANT ALFRED ABBOTT (1907)

Abstract: The region of Macedonia stands out as a place where many conflicts and disturbances took place during the last period of the Ottoman Empire. One of the crimes committed in the region was kidnapping people and demanding ransom. One of these abductions took place in Salonica in 1907. Robert, the son of Alfred Abbott, who was engaged in trade in Salonica, was kidnapped by a Greek gang and ransom was demanded. As a result of the investigations carried out by the police, it was thought that the child had been abducted. As the investigations continued, Alfred Abbott received a letter from the gang members demanding a ransom. As a result of the negotiations, the child was rescued from the bandits for 15.000 liras. Although the search for the perpetrators continued, no conclusive results were obtained. This put Ottoman statesmen under suspicion. Subsequently, following an intelligence tip-off, many of the criminals were captured and prosecuted. Various penalties were imposed and efforts were made to recover the ransom paid. Their houses were searched and their properties were seized. In this way, Ottoman officials continued to pursue the matter, both to recover the ransom and to capture the fugitives. As a result, the criminals were released with the amnesty issued with the declaration of the Constitutional Monarchy II. The aim of the study is to reveal by whom and for what reason Robert Abbott was kidnapped. In this regard, the kidnapping incident, the capture of the criminals and the subsequent process are discussed.

Key Words: Macedonia, Salonica, Alfred Abbott, Ransom.

Giriş

Selanik, Makedonya ya da Osmanlı idari teşkilatında *Vilayet-i Selâse* olarak tabir edilen coğrafyanın Kosova ve Manastır ile birlikte üç vilayetinden biriydi. Sosyal yapı olarak bir mozaik görünümünde olan Selanik'te başta Sefaret Yahudileri olmak üzere Rum, Müslüman, Sırp, Bulgar, Ermeni, Arnavut

* Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Çarşamba İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü. ahmetyadi87@gmail.com ORCID: 0000-0002-0405-3535.

ve Çingenerler yaşamaktaydı¹. Farklı etnisiteden insanların yaşadığı Selanik, ekonomik olarak da gelişme gösterdi. Nitekim Batı'daki makineleşme sürecinin Osmanlı Devleti'ni olumsuz etkilediği yıllarda Edirne, Batı Anadolu, Lübnan ve Selanik'te fabrikaların açılmaya başlaması dış ticarete önemli katkı sağladı. Selanik'teki ekonomik yükselişin diğer bir sebebi ise deniz ticaretine elverişli olmasıydı. Bu sayede modern ticaret anlayışına sahip olduğu gibi şehirleşme adına da gelişme gösterdi².

Balkan coğrafyasında farklı etnik unsurların yaşaması bölgede siyasi emelleri olan devletlerin hak iddia etmesini beraberinde getirdi. Özellikle Berlin Antlaşması sonrası Makedonya Meselesi Osmanlı Devleti'ni uğraştıran önemli hadiselerden olmuştur³. Bölgede komitacılık yapan Bulgar, Yunan ve Sırp'lar birbirleri ve Osmanlı askerleriyle mücadeleye girişmişlerdir. Makedonya'da komitelerin faaliyet göstermesiyle birlikte fidye için adam kaçırma hadiselerinde bir artış görüldü. Bölgede dolaşan komiteler kendilerine para sağlamak adına kaçırdıkları kişilerin yakınlarından fidye istemekteydiler⁴. Aldıkları paraların büyük kısmı silah ve cephane satın almak için kullanılmaktaydı⁵. Amaçları sadece para sağlamak değildi, aynı zamanda Avrupa devletlerinin dikkatini de çekmekti. Bundan dolayı Makedonya bölgesinde özellikle İngiliz vatandaşlarının dolaşmasına pek izin verilmezdi. Ayrıca İngiliz konsolosluğu bölgenin iç kesimlerine gidenlerin karşılaşacakları tehlikelerden büyük elçiliğin sorumlu olmadığı hususunda uyarılarda bulunmaktaydı. Yabancı vatandaşların bölgede başlarına bir fenalık gelmesi halinde bundan Babıali sorumlu tutulurdu⁶. Bundan dolayı Osmanlı Devleti diğer devletlerin siyasi baskısına maruz kalmakta⁷ veya fidyenin ödenmesi hususunda zorlanmaktaydı. Mesela Bulgar çeteleri tarafından 1899'da Selanik'te Fransız maden mühendisinin ve 1901'de Amerikalı rahibe Miss Stone'un kaçırılmasıyla istenen fidyeler ödendi. Ancak ödenen bu fidyeleri elçilikler ve konsolosluklar Osmanlı hükümetinden talep ettiler⁸.

Robert Abbott'un fidye için kaçırılmasını konu edinen çalışmanın ana kaynaklarını Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgeler oluşturmaktadır. Bu arşiv belgeleri ışığında Robert'i kimlerin ne amaçla kaçırdığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak Abbott ailesi hakkında bilgiler verilerek ardından Robert'in kaçırılması, suçluların yakalanması ve cezalandırılması ve verilen fidyenin geri alınması gibi konular üzerinde durulmuştur.

1. Abbott Ailesi ve Alfred Abbott

Selanik, 18. ve 19. yüzyıllarda ticaret ağının büyümesiyle Levanten ailelerin yaşadığı Osmanlı Devleti'nin önemli şehirlerinden biri oldu. Levanten tabiri Osmanlı şehirlerine gelmiş olan İngiliz, Fransız, İtalyan, Hollandalı, Belçikalı, Avusturyalı, İspanyol, İsveçliler ve Slavlar için kullanılmaktaydı. Bunların hepsi Hristiyan'dı ve Doğu Akdeniz'e para kazanmak için geldiklerinden kendilerine Levanten denilirdi⁹. Tanzimat öncesinde önemli bir ticaret bölgesi olan Selanik'te bu gibi

¹ Turan Akıncı, *Selanik (1869-1923)*, Remzi Kitabevi, 6. Baskı, İstanbul 2023, s. 147.

² Selahattin Bayram, *Osmanlı Döneminde Selanik Limanı 1869-1912*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017, s. 39.

³ Douglas, A. Howard, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev: Tanju Günseren, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul 2023, s. 380.

⁴ *Osmanlı Avrupası'nda Bölücülük Cereyanı (Makedonya Komitacılarının Anıları)*, Derleyen ve Çevirenler: Mümin İsov ve Ergün Hasanoğlu, Selenge Yayınları, İstanbul 2021, s. 69, 76.

⁵ Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001, s. 140-141.

⁶ G. F. Abbott, *Makedonya*, Sözkese Matbaacılık, Ankara 2013, s. 42-43.

⁷ İsmail Pehlivan, *Osmanlı ve Genelkurmay Arşivleri Işığında Osmanlı'da Terör (Bulgar Komitacıları ve Balkanlardaki İhtilal Faaliyetleri)*, Karakum Yayınevi, Ankara 2019, s. 143.

⁸ Mahir Aydın, "Makedonya Meselesi ve Amerikalı Rahibenin Kaçırılması", *Osmanlı Araştırmaları XVIII*, Kitap Matbaacılık, İstanbul 1998, s. 250; "Süleyman Kâni İrtem, *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi*, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul 1999, s. 169.

⁹ Raziye Çakıcıoğlu Oban, "Levanten ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme", *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22, Konya 2007, s. 338; Akıncı, *age*, s. 177-178.

zengin Levanten aileler¹⁰ daha çok Frenk mahallesinde yaşamaktaydılar. Levanten aileler arasında yer alan Abbottlar da burada ikamet etmekteydi¹¹.

18. yüzyılda Selanik'e gelen İngiliz vatandaşı Barthelemy Edward Abbott ticaretin yanında bazı Avrupa devletlerinin Selanik konsolosluğu görevini yürütmüştür. Kendisi gibi ticaretle uğraşan oğlu George Abbott, Selanik'in zengin Rum ailelerinden Kaftancıoğullarının kızıyla evlenmişti.¹² Bu çiftin oğlu olan ve Selanikliler tarafından Jackie olarak adlandırılan John Nelson Abbott zamanında ailenin zenginliği artmıştı. Nitekim zamanla ticarete büyüyerek Selanik'in zengin ailelerinden biri haline geldiler¹³. Jackie, Abbott ailesinin yükselişinin gerçek mimarıydı. Servetinin kökeni, yerli şifacılar için vazgeçilmez bir ürün olan sülük yetiştiriciliği ve ticaretinden gelmekteydi. Aynı zamanda kendisi bölgede tefecilik yapmakta ve birçok kişinin kendisine borcu bulunmaktaydı¹⁴. Bu sayede Selanik'in zengin ailelerinden biri haline geldiler. Nitekim kendileri Selanik'ten İngiltere'ye ihracat yapan büyük bir tüccar ailesi olarak anılmaktaydı¹⁵.

Giderek zenginleşen ve uluslararası ticarete önemli konuma gelen Abbott ailesi tarafından Selanik'te ihtiyaç gereği bir depo yaptırıldı. Hatta bu depo için 15.000 sterlin harcadıkları iddia edilmektedir¹⁶. Ayrıca bölgede ekonomik olarak büyüyen Allatini ailesiyle¹⁷ de bir rekabet içine girmişlerdir. Allatini ailesinin faydalandığı haklardan yararlanmak için Abbott kardeşler İngiliz Elçiliğini devreye soktular. Ancak bu girişimlerden olumlu bir sonuç elde edemediler¹⁸. Daha sonra Abbott ailesinin bu ekonomik gücü 19. yüzyılın sonlarına doğru eridi ve aile eski ihtişamını kaybetti¹⁹.

Alfred Abbott, John Abbott'un kardeşi Robert'in oğluydu.²⁰ Selanik'te ikamet eden Abbott servet sahibi biriydi²¹. Kendisi tüccar olup aynı zamanda maden imtiyazı alarak işletmekteydi. Selanik'e bağlı Gevgeli'de ortaya çıkarılan simli kurşun madeninin işletilmesi iznini dahi almıştı²². Alfred Abbott'un evi İngiltere Konsolosluğu yakınında olup 100 metre ilerisinde ise bir polis merkezi ve karakol bulunmaktaydı²³. Bahçe içerisinde bulunan ev şehrin dışındaki bir mevkiideydi. Evin yol tarafının bazı yerlerinde parmaklık ve bazı yerlerinde de alçak duvarlar bulunmaktaydı. Alfred Abbott'un 17-18 yaşlarında sağır ve dilsiz²⁴ bir oğlu bulunmaktaydı. Babasının adını verdiği oğlu Robert, edinilen bilgilere göre gece yarısına kadar gezip dolaşan biriydi²⁵.

¹⁰ Selanik'teki Avrupalı tüccarlar ve faaliyetleri hakkında bkz. Diren Çakılcı, "Beratlı Tüccar'dan Avrupa Tüccarı'na Selanik'te "Nizâm-ı Raiyyet Arayışı", *Tarih Dergisi*, Sayı 77, 2022, ss. 165-212.

¹¹ Meropi Anastasiadou, *Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik 1830-1912*, Çev: Işık Ergüden, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul 2022, s. 153.

¹² Diren Çakılcı, *19. Yüzyılın İlk Yarısında Selanik Şehri*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Antalya 2021, s. 159.

¹³ Diren Çakılcı, "Unutulmuş Bir Seyâhat-i Hümâyûn: Sultan Abdülmecid'in Selanik Ziyareti", *Tarih Dergisi*, Sayı 65, 2017, s. 76-77.

¹⁴ Mark Mazower, *Hayaletler Şehri Selanik (Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler 1430-1950)*, Çev: Gül Çağalı Güven, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul 2013, s. 205.

¹⁵ Filiz Dıġıroġlu, "Selanik Ekonomisinde Unutulmuş Bir Alan: Tütün Üretimi, Ticareti ve Reji (1883-1912)", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı 43, 2014, s. 239.

¹⁶ Dıġıroġlu, "a.g.m", s. 239.

¹⁷ Allatini ailesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Mehmet Ali Kahraman, "XIX. Yüzyılda Selanik'te Musevi Bir Aile: Alatiniler", *History Studies*, 9/5, Aralık 2017, ss. 129-142.

¹⁸ Nurdan İpek, *Selanik ve İstanbul'da Yahudi Bankerler*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011, s. 221.

¹⁹ Mazower, *a.g.e*, s. 206-207.

²⁰ http://www.levantineheritage.com/pdf/Abbott_tree.pdf (Erişim Tarihi: 18.02.2024); Çakılcı, *a.g.t*, s. 160; Mazower, *age*, s. 311.

²¹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Babiali Evrak Odası Evrakı (BEO)*, Nr: 3048/228527, 22 Rebiülevvel 1325 (5 Mayıs 1907).

²² BOA, *BEO*, Nr: 259/19352, 5 Safer 1311 (18 Ağustos 1893); *BEO*, Nr: 604/45240, 20 Şevval 1313 (4 Nisan 1896).

²³ BOA, *BEO*, Nr: 3048/228527, 22 Rebiülevvel 1325 (5 Mayıs 1907).

²⁴ Osmanlı Devleti'ndeki engelli çocuklar için bkz. Sezai Balcı, *Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Eğitimi Sağır Dilsiz ve Körler Mektebi*, Libra Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2018.

²⁵ BOA, *BEO*, Nr: 3051/228825, 26 Rebiülevvel 1325 (9 Mayıs 1907).

2. Robert'in Kaçırılması

Robert'in kaçırılma planı çete reisi Yunan vatandaşı Kosta Coli tarafından yapılmıştı. Kosta Coli, Kireçköylü Kuyumcu Vasil, Vergi Tahsildarı Hristo, Bekçi Miço, Panayot Kantaruş, eniştesi Hristo, Muhtar Atnaş, Öremcik bahçesinde Bahçıvan Livadiçli Nikola Papa Yani ve kardeşleri Yorgi ve Atnaş, Livadyalı Bekçi Ulah Miço Yorgi, Selanikli Kel Kerim, Litohorlu Nikolaki, Kozaneli Kulacı Marko Fota, Selanikli Aleko, Kunduracı Filipa, Yarım Dudak Miço ve Alfred Abbott'un bahçıvanı Bağlıcalı Hristo'yu planına dahil etti. Bağlıcalı Hristo ve Panayot Kontaruş'un kılavuzluğunda Dimitri Marmara, Livadiçli Nikola Papa Yani ve Aleko çocuğu deniz kıyısındaki evlerinin bahçesinden kaçırılmayı tasarlamışlardır²⁶. Muhtemelen Alfred Abbott'un evinin yakınlarında keşifte bulunarak kaçırma planının detayları üzerinde durmuşlardır. Ayrıca Robert'in saat kaçta dışarı çıkıp kaçta eve geldiği konusunda araştırmalar yaparak uygun bir vakti beklemeye başladılar. Nitekim 22 Mart 1907 tarihinde Robert biraz dolaştıktan sonra eve dönmek için tramvaya bindi. Tramvaydan indikten sonra hanesinin bahçesinden içeri girdi. Bu esna da etrafta gizlenmiş olan çete mensupları Robert'i evinin önünden kaçırdı²⁷. Çocuğu, Panayot Kontaruş'un Kireçköy'deki harap ve boş hanesine götürdüler. Orada bir hafta kadar tutulduktan sonra Robert'i soğuktan korumak için oradan ayrıldılar. Çünkü yakılan ateşin bacadan çıkan dumanının şüpheye sebep olabileceğini düşündüler. Daha sonra ticaret amacıyla başka bir yerde olan Dimitri'nin boş bulunan hanesine gelerek çocuğu serbest bırakana kadar orada kaldılar²⁸.

Ailesi, Robert'in eve gelmediğini fark edince merak ederek aramaya başladı. Zaman kaybetmeden Büyükdere Karakolu ve İngiltere Konsolosluğuna haber verdiler. Diğer taraftan Abbott, oğlunu aramak için subaşısı olan Vangel'i Kelemeriye nahiyesine bağlı köylere gönderdi. Ertesi sabah polisler eve gelerek keşif yaptılar. Buradaki ayak izleri ve bazı eşyalar Robert'in kaçırılmış olduğu düşüncesini akla getirdi. Robert'in kaçırıldığı yerde bulunan iki ucu düğümlü ve kenarları çizgili mendillerin bir benzeri Bahçıvan Bağlıcalı Hristo Apostol'un odasındaki sandıkta bulundu²⁹. Bahçedeki ayak izleri, bırakılan birkaç mendil, çocuğa ait olan düğme ve evin karşısındaki ağaçlardan birinde bastonunun bulunması şüpheleri iyice arttırdı³⁰. Bundan dolayı Bahçıvan Hristo Apostol, Abbott'un ahırında ikamet eden İngiltere Konsolosluğu arabacısı Vangel, Jandarma tensikatına memur Binbaşı Grogan Bey'in arabacısı Havsalı Panayot, sebze bahçıvanı Paskal ve ortakları İstavri, Dimitri oğlu Yorgi ve Vasilikalı Militadi, Bosnalı Samed, Bağlıcalı Hristo oğlu Atnaş, Sevter, ameleden Zimbati, Hristo, Yunanlı Dimitri Kaçoli tek tek sorgulandılar. Ancak hiçbir şeyden haberleri olmadıklarını beyan ettiklerinden herhangi bir delile ulaşamadı³¹.

Çocuğun kaçırılma ihtimali üzerinde durularak şüphelenilen her şeyin araştırılması yoluna gidildi. Olayın gerçekleştiği zamanlarda Kesendire'den Selanik'e gelen portakal yüklü bir gemi sahilhaneler civarında demirlemişti. Yunan gemisinin gece yarısından sonra hareket etmesi çocuğun deniz yoluyla Yunanistan'a veya adalardan birine götürüldüğü ihtimali üzerinde durulmaktaydı. Babası Alfred Abbott, askeri bir hareketin yapılmamasından ve tahkikatın gizli yürütülmesinden yanaydı³². Ancak Selanik valisinin emri üzerine Kaymakam Sırrı, Polis Müdürü Niyazi, Sermüstantik Nail Beylerden oluşan heyet tarafından yürütülen çalışmalar da sonuçsuz kaldı³³.

Araştırmalardan istenen sonuç alınamamıştı ki bu sırada bazı kişilerin fidye uğruna çocuğu bahçeden kaçırdıkları öğrenilmiştir. Çünkü Alfred Abbott'a eşkiya tarafından *fidye-i necat*³⁴ istenilen bir mektup

²⁶ BOA, *BEO*, Nr: 3117/233701, 25 Cemaziyelahir 1325 (5 Ağustos 1907).

²⁷ BOA, *BEO*, Nr: 3017/226253, 9 Safer 1325 (24 Mart 1907).

²⁸ BOA, *BEO*, Nr: 3117/233701, 25 Cemaziyelahir 1325 (5 Ağustos 1907).

²⁹ BOA, *BEO*, Nr: 3117/233701, 25 Cemaziyelahir 1325 (5 Ağustos 1907).

³⁰ BOA, *BEO*, Nr: 3017/226253, 9 Safer 1325 (24 Mart 1907).

³¹ BOA, *BEO*, Nr: 3117/233701, 25 Cemaziyelahir 1325 (5 Ağustos 1907).; *BEO*, Nr: 3051/228825, 26 Rebiülevvel 1325 (9 Mayıs 1907); *BEO*, Nr: 3017/226253, 9 Safer 1325 (24 Mart 1907).

³² BOA, *BEO*, Nr: 3017/226253, 9 Safer 1325 (24 Mart 1907).

³³ BOA, *BEO*, Nr: 3117/233701, 25 Cemaziyelahir 1325 (5 Ağustos 1907).

³⁴ Fidyeye, bir kişiyi zor durumdan kurtarmak için ödenen bedel olarak tanımlanmaktadır. Fidyeye-i necat ise kurtuluş fidyesi olarak adlandırılıp savaş esirlerini serbest bırakmak anlamına gelmektedir (Salim Ögüt, "Fidyeye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam*

geldi³⁵. Tehdit içeren ve Robert'e kopya ettirilen mektupları Tahsildar Hristo kendi yazmıştı. Bu mektupların ulaştırılmasına Dimitri Marmara ve Kosta Coli aracılık etmişti³⁶. Çocuğun kaçırıldığı anlaşılınca babası Alfred Abbott, Selanik İngiltere Konsolosluğu tarafından suçluların yakalanması için yürütülen çalışmaların durdurulmasını istedi. Çünkü çocuğun hayatının tehlikeye düşeceğinden korkmaktaydı³⁷. Eşkiya ile Abbott ve konsolosluk arasındaki haberleşme tamdık bir kişi tarafından yapıldı. Çocuğu kaçırılanlar irtibat için Selanik'e yakın yerlere gelmekteydiler³⁸. Robert'in salıverilmesi için talep edilen fidyenin nasıl alınıp verileceğini kararlaştırmak üzere Hodentaç (Hortiatist) Dağı eteklerinde bir görüşme planlandı. Bunun üzerine İngiliz konsolosu, Alfred Abbott'un yanında güvenilir bir adamın gönderilmesi yönünde Babıalı'den bir talepte bulundu. Arabulucu adamın ifadesinden eşkiyanın Yunan vatandaşı ve Rum oldukları anlaşılmaktaydı³⁹. İngiltere Sefaretinden yapılan açıklamada Yunan eşkiyasının Selanik'te artmış olduğundan çocuğu kaçırılanların da Yunanlı olduğuna beyan edildi. Ayrıca Abbott'un eşinin Rum olması sebebiyle Rum komitesi tarafından istenen akçeyi vermemesinden dolayı çocuğun kaçırıldığı iddialar arasındaydı⁴⁰. Çocuğun sağlığından endişe edilerek talep edilen fidyenin verilmesi düşünüldü. Eşkiya ilk başta Abbott'a karşı tehditkâr bir tavır takınarak 25.000 Osmanlı lirası talep etti. Muhtemelen iki taraf arasında bir pazarlık yapılmış olacak ki fidyecilere 15.000 lira verilerek çocuk sağ salim kurtarıldı⁴¹. Çocuğun kurtarılması için talep olunan 15.000 lira eşkiyaya İngiltere Konsolosluğu tarafından verilmişti. Bu ödenen meblağın Osmanlı hükümeti tarafından ödenmesi konusunda İngiltere hükümetinin ısrarcı bir şekilde talebi olmuştur⁴². Konuyla alakalı belgelerden Osmanlı Devleti'nin bu fidyeyi ödemediği anlaşılmaktadır.

Robert'i kaçırılmasındaki tek sebebin para elde etmek olduğu görülmektedir. Kaçırılanlar için Rum çetesi denilse de işbirlikçiler içerisinde Ulah ve Türk gibi farklı milletlerden kişilerin yer alması ekonomik çıkar olarak ortak bir noktada buluştuklarını göstermektedir. Aslında Rum veya Yunan çetesi denilmesindeki en önemli sebep çete reisinin ve yanındaki önemli adamların mensup olduğu milletten ileri gelmekteydi. Benzer hadiselerde olduğu gibi burada da fidyenin Osmanlı Devleti'nden alınması için talep olmuştur. Ancak Osmanlı Devleti'nin fidyeyi ödemesi, suçu üstleneceği anlamına geleceğinden bu konuda net bir tavır sergileyerek ödemeye yanaşmamıştır. Nitekim kendisine gelebilecek suçlamaları önlemek adına da olayın araştırılmasına önem göstermiştir.

3. Suçluların Yakalanması

Çocuğun kurtarılmasının ardından bu suçu işleyenlerin peşine düşüldü. Daha önce de belirtildiği gibi Rum komitesi tarafından kaçırıldığı bilinmekteydi. Bu komitede kimlerin olduğu tespit edildikten sonra yakalanıp cezalandırılması gerekiyordu. Yapılan tahkikatta kimler olduğuna dair bir delilin çıkmaması kamuoyunda şikayetlere sebep olacağından suçluların yakalanma işi hızlandırılmalıydı⁴³. Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa göre; Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'da çete oluşturanlar Osmanlı topraklarına gelmeye devam ettikçe bu gibi eşkiyalık hadiselerinin tamamen bertaraf edilmesi

Ansiklopedisi, 13. Cilt, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 55). Şemsettin Sami ve Devellioğlu'na göre fidye-i necat haydutların elinden birini kurtarmak için verilen meblağ olarak ifade edilmektedir (Şemsettin Sami, *Kamûs-i Türkî*, Nadir Eserler Kitaplığı, İstanbul 2016, s. 984; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 2007, s. 266).

³⁵ BOA, *BEO*, Nr: 3051/228825, 26 Rebiülevvel 1325 (9 Mayıs 1907); *BEO*, Nr: 3048/228527, 22 Rebiülevvel 1325 (5 Mayıs 1907); *BEO*, Nr: 3027/226997, 24 Safer 1325 (8 Nisan 1907); *BEO*, Nr: 3117/233701, 25 Cemaziyelahir 1325 (5 Ağustos 1907).

³⁶ BOA, *BEO*, Nr: 3117/233701, 25 Cemaziyelahir 1325 (5 Ağustos 1907).

³⁷ BOA, *BEO*, Nr: 3051/228825, 26 Rebiülevvel 1325 (9 Mayıs 1907); *BEO*, Nr: 3048/228527, 22 Rebiülevvel 1325 (5 Mayıs 1907); *BEO*, Nr: 3027/226997, 24 Safer 1325 (8 Nisan 1907); *BEO*, Nr: 3117/233701, 25 Cemaziyelahir 1325 (5 Ağustos 1907).

³⁸ BOA, *BEO*, Nr: 3117/233738, 26 Cemaziyelahir 1325 (6 Ağustos 1907).

³⁹ BOA, *BEO*, Nr: 3039/227924, 10 Rebiülevvel 1325 (23 Nisan 1907).

⁴⁰ BOA, *BEO*, Nr: 3056/229176, 3 Rebiülahir 1325 (16 Mayıs 1907).

⁴¹ BOA, *BEO*, Nr: 3051/228825, 26 Rebiülevvel 1325 (9 Mayıs 1907); *BEO*, Nr: 3048/228527, 22 Rebiülevvel 1325 (5 Mayıs 1907); *BEO*, Nr: 3027/226997, 24 Safer 1325 (8 Nisan 1907); *BEO*, Nr: 3047/228455, 20 Rebiülevvel 1325 (3 Mayıs 1907).

⁴² BOA, *BEO*, Nr: 3108/233058, 12 Cemaziyelahir 1325 (23 Temmuz 1907).

⁴³ BOA, *BEO*, Nr: 3060/229463, 9 Rebiülahir 1325 (22 Mayıs 1907).

mümkün değildi. Güvenlik kuvvetlerinin yoğun çabaları sonucunda sadece iki haftalık bir zaman diliminde 100'den fazla Bulgar, 40'tan fazla Sırp ve 50'ye yakın Rum eşkiyası ortadan kaldırılmıştı⁴⁴.

Fidyenin verilip çocuğun kurtarılmasından sonra Robert'in beyan ve tariflerine göre tahkikat başlatıldı. Bahçıvan Hristo'nun mendillerinin olay yerindeki mendile benzemesi olayda bir parmağı olduğu şüphesini artırsa da kendisi delil yetersizliğinden dolayı serbest bırakılmıştı. Daha sonraki araştırmalardan da bir sonuç elde edilememesi meselenin muallakta kalmasına neden oldu⁴⁵. Aradan 4-5 ay geçtiği halde bir delile ulaşılamaması büyük bir etkiye sebep oldu ve devlet memurları emniyetsizlikle itham edildi. Mesele artık Osmanlı hükümetinin şan ve haysiyetine dokunur bir hale gelmişti. Bu meseleyi açığa kavuşturmak adına Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa daha fazla mesai harcamaya başladı⁴⁶. İlerleyen zamanlarda ise suçluların kimler olduğu ve nerede bulduklarına dair bir istihbarat geldi. Selanik Jandarma Kumandanı Cavid Bey, Merkez Kumandanı Nazım Bey ve Polis Naim Efendi muhbirin ihbarını görüşmek üzere Üsküp'teki Rumeli Müfettişliğine gittiler. Bu görüşme sonucunda Bahçıvan Hristo, Kuyumcu Vasil, Yani, Bahçıvan Kireçköylü Panayot Kontaruş, biraderi Hristo, Livadiçli Nikola Papa Yani, biraderi Atnaş, Kireçköy'de Bekçi Ulah Miço, Kireçköy tahsildarı Hristo, Kavalılar çiftliğinde Subaşı Vangel, Reji kolcusu Taşo, Kocabaşı Atnaş, Yunanlı Kosta Coli, biraderi Nikola Coli ve Yunanistan Konsolosluğu kâtabi Yunan kaymakamlarından Join hakkında yakalama kararı çıktı⁴⁷. Netice itibarıyla çocuğu kaçıran komite üyelerinin sayısının 20'den fazla olduğu öğrenildi. Bu grubun içerisinde 3 tane Yunan vatandaşı bulunmaktaydı ve bunların iadesi için Yunanistan'la diplomatik temasa geçildi⁴⁸.

Çocuğun kaçırılma hadisesinde suçlu olarak görülen kişilerden 14'ü yakalandı⁴⁹. Yakalanan kişiler ilk zamanlar suçlarını kabul etmediler. Suçluları tespit edebilmek için Robert, babası ile karakola çağırıldı. Kişiler Robert'e gösterildiğinde içlerinde bulunan Panayot Kontaruş'un kendisini kaçıranlardan biri olduğunu söyledi. Bundan dolayı heyecanlanan ve telaşa düşen Panayot inkâr etse de suçunu kabul etmek zorunda kaldı. Daha sonra teker teker Tahsildar Hristo, Nikola Papa Yani, kardeşi Atnaş, Öremcik bahçesinde çalışan Yorgi, Kireçköy Muhtarı Atnaş, Bekçi Miço'ya Panayot'un olayı itiraf ettiği söylenince onlar da suçlarını kabul ettiler. Daha sonra Yunanistan vatandaşı Kosta Coli ve bir silah çekme olayından dolayı hapiste bulunan Berber Aleko sorguya çekildikten sonra diğerleri itiraf edince onlar da işi kabullendiler⁵⁰. Bu sorgulamalarda Merkez Kaymakamı Sırrı Bey, Bidayet Savcısı Musa Kazım Bey, Sermüstantik Nail Bey, Jandarma Kumandanı Miralay Cavid Bey ve Komiser Hüsnü Naim Efendi yoğun mesai harcadılar. Hatta paraları sakladıkları yerleri dahi öğrendiler⁵¹. Fırar eden suçluların yakalanması adına gerekli çalışmalar sürdürüldü⁵². Çetenin ortaya çıkarılmasında geceli gündüzlü çalışmış olan Sırrı Bey, Musa Kazım Bey, Jandarma Kumandanı Miralay Cavid Bey, Nail Bey ve Hüsnü Naim Efendi'nin rütbe ve nişanlarla taltif edilmesi yönünde Selanik Valisi Rauf Paşa'nın bir talebi olmuştur⁵³.

4. Suçluların Cezalandırılması ve Fidyenin Geri Alınması

Robert'in kaçırılması uluslararası alanda yankı uyandırdı. Avam Kamarasında gündeme geldi ve konu hakkında görüşmeler yapıldı⁵⁴. Ayrıca kaçırılma hadisesine ve Üsküp İngiliz konsolos vekiline iki

⁴⁴ BOA, *BEO*, Nr: 3112/233360, 19 Cemaziyelahir 1325 (30 Temmuz 1907).

⁴⁵ BOA, *BEO*, Nr: 3117/233701, 25 Cemaziyelahir 1325 (5 Ağustos 1907).

⁴⁶ BOA, *BEO*, Nr: 3117/233738, 26 Cemaziyelahir 1325 (6 Ağustos 1907).

⁴⁷ BOA, *BEO*, Nr: 3117/233701, 25 Cemaziyelahir 1325 (5 Ağustos 1907).

⁴⁸ BOA, *BEO*, Nr: 3112/233360, 19 Cemaziyelahir 1325 (30 Temmuz 1907).

⁴⁹ BOA, *BEO*, Nr: 3117/233738, 26 Cemaziyelahir 1325 (6 Ağustos 1907); *Yıldız Sadaret Hususi (Y. A. HUS)*, Nr: 513/77, 21 Cemaziyelahir 1325 (1 Ağustos 1907).

⁵⁰ BOA, *BEO*, Nr: 3117/233701, 25 Cemaziyelahir 1325 (5 Ağustos 1907).

⁵¹ BOA, *BEO*, Nr: 3117/233738, 26 Cemaziyelahir 1325 (6 Ağustos 1907); *Yıldız Perakende Umum Vilayetler (Y. PRK. UM)*, Nr: 80/18, 20 Cemaziyelahir 1325 (31 Temmuz 1907).

⁵² BOA, *Y. A. HUS*, Nr: 513/77, 21 Cemaziyelahir 1325 (1 Ağustos 1907).

⁵³ BOA, *Y. PRK. UM*, Nr: 80/18, 20 Cemaziyelahir 1325 (31 Temmuz 1907).

⁵⁴ BOA, *Hariciye Nezareti Londra Sefareti (HR. SFR 3)*, Nr: 578/14, 3 Mayıs 1907; *HR. SFR 3*, Nr: 578/28, 16 Ağustos 1907.

Arnavut'un yapmış olduğu saldırıya dair The Times gazetesinde haberlere yer verildi⁵⁵. Görüşmeler sonucunda Avam Kamarasında kaçırılma hadisesine dair bir soruşturma açıldı⁵⁶. Ayrıca Osmanlı hükümeti tarafından yürütülen tahkikatta çete üyelerinden bazıları göz altına alınırken firari olanların da bir an önce yakalanması için gerekli faaliyetler sürmekteydi. Alfred Abbott ise bu işte zararının olmadığını beyan etse de İngiliz Sefareti fidyenin Osmanlı tarafından kendilerine ödenmesini istemekteydi. Osmanlı yetkilileri buna karşılık suçluların üzerlerinden çıkan paralara el koymuş ve eksik kısımların tamamlanması için de gerekli çalışmaları yürütmüştür⁵⁷.

Çocuk kaçırma meselesine karışanların cezalandırılması için bir dava açılması gerekiyordu. Ancak davanın kim tarafından açılacağına dair tartışmalar yaşandı. Çünkü fidyeden dolayı Ceza Kanunnamesinin 3. maddesi gereği şahsi hukuk davasının karara bağlanması için bir davacı gerekiyordu⁵⁸. Bundan dolayı fidyeyi İngiltere Selanik Konsolosluğu verdiği için davacı olması beklenildi. Ama bu konuda bir zorlamanın yapılması da doğru bulunmadı. Babıali tarafından ise hükümet adına bir dava vekili bulundurmaya eşkiya olaylarının mesuliyetini kabul edeceği anlamına geleceğinden dolayı uygun görülmemekteydi⁵⁹. Selanik Müddei Umumiliği davanın görülmesi için İngiltere Konsolosluğu tercümanını çağırarak ya bir vekil tayin edilmesini ya da davacı olunmasını istemişse de bu durum pek kabul görmedi⁶⁰. Çünkü İngiltere Sefareti verilen fidyeyi Babıali'den talep ettiği gibi davacı sıfatını da kabul etmemekteydi⁶¹.

Durum bu haldeyken davanın ne taraftan açılacağı kesinliği olmamasından dolayı mahkeme davaya devam edemedi. Bunun üzerine Selanik İstinaf Müddei Umumiliği nasıl bir yol izleyeceği konusunda Rumeli Müfettişliğinden talimat talebinde bulundu⁶². Yetkililer de bu meselenin bir an önce halledilerek şahsi hukuk davasının açılması gerektiğini düşünmekteydiler⁶³. Netice itibarıyla 18 Kasım 1907 tarihinde davanın görülmesine karar verildi. Ancak Yunan tercüman mahkemeye vaktinde gelmediği için dava 23 Kasım 1907 tarihine ertelendi⁶⁴. Daha sonra belirtilen tarihte davanın görülmeye başlanmasıyla birlikte Selanik İngiltere Konsolosluğu Mösyo Lam, kaçırılma hadisesinin adı suçlardan olması hasebiyle Abbott'un mahkemeye gönderilmesinin doğru olup olmadığı yönünde İngiltere Sefaretinden bilgi istedi. Kendisine verilen cevapta gitmesinde bir zarar görülmediği açıkça beyan edildi⁶⁵. Toplamda 17 kişinin davasının görülmesinin ardından 15'i farklı derecelerde kürek cezası alırken, 2 kişi ise beraat etti⁶⁶. Bu sırada Kosta Coli'nin hapse atılmasıyla kardeşi Nikola'nın Golos'ta 20-30 kişilik bir çete oluşturarak Kesendire'ye gideceği haberi alındı. Amacı ise hapiste bulunan kardeşinin tahliye edilmesini sağlamak için önemli bir kişiyi kaçırmaktı. Bu kaçırma hareketiyle Osmanlı hükümetini zor durumda bırakarak kardeşini tahliye etmeye mecbur edecekti. Osmanlı yetkilileri böyle bir olaya meydan vermemek adına gerekli tedbirleri aldı⁶⁷. Bu girişimin sonuçsuz kalmasından sonra hapiste olanlar ise II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte çıkarılan afla tahliye edildiler⁶⁸.

⁵⁵ BOA, HR. SFR 3, Nr: 578/15, 7 Mayıs 1907.

⁵⁶ BOA, HR. SFR 3, Nr: 578/17, 16 Mayıs 1907.

⁵⁷ BOA, BEO, Nr: 3116/233689, 22 Cemaziyelahir 1325 (2 Ağustos 1907); BEO, Nr: 3126/234403, 7 Recep 1325 (15 Ağustos 1907).

⁵⁸ BOA, BEO, Nr: 3158/235315, 26 Recep 1325 (4 Eylül 1907).

⁵⁹ BOA, BEO, Nr: 3131/234779, 16 Recep 1325 (25 Ağustos 1907); BEO, Nr: 3131/234778, 16 Recep 1325 (25 Ağustos 1907).

⁶⁰ BOA, BEO, Nr: 3129/234644, 13 Recep 1325 (22 Ağustos 1907).

⁶¹ BOA, BEO, Nr: 3129/234645, 13 Recep 1325 (22 Ağustos 1907); Hariciye Nezareti Tahrirât-ı Hariciye Odası (HR. TH), Nr: 352/17, 22 Ağustos 1907.

⁶² BOA, BEO, Nr: 3140/235472, 28 Recep 1325 (6 Eylül 1907).

⁶³ BOA, BEO, Nr: 3140/235473, 1 Şaban 1325 (9 Eylül 1907).

⁶⁴ BOA, BEO, Nr: 3182/238605, 5 Şevval 1325 (11 Kasım 1907).

⁶⁵ BOA, BEO, Nr: 3185/238844, 7 Şevval 1325 (13 Kasım 1907).

⁶⁶ BOA, BEO, Nr: 3205/240308, 4 Zilkade 1325 (9 Aralık 1907); HR. TH, Nr: 355/108, 9 Aralık 1907.

⁶⁷ BOA, Rumeli Müfettişliği Selanik (TFR. I. SL), Nr: 185/18406, 29 Rebiülahir 1326 (31 Mayıs 1908).

⁶⁸ BOA, Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH. MKT), Nr: 2773/91, 1 Rebiülevvel 1327 (23 Mart 1909).

Fidyenin bir an önce teslimi için zaman kaybetmeden gereğinin yapılması konusunda herkes hemfikirdi⁶⁹. Suçluların üzerlerinden çıkan paralar fidyenin tamamını karşılamaya yetmemekteydi. Verilen fidyeden 8.224 lira suçlulardan teslim alınmıştır. Geriye kalanın ise kefil suretiyle mahkumlardan alınması kararlaştırıldı⁷⁰. Bundan dolayı fidyenin geri kalanının tahsili için mahkûm olan eşkıyanın haczettirilen mallarının kıymetlerinin araştırılması yoluna gidildi. Pek kıymetli bir şeyleri olmayıp değerleri 7-8 bin kuruş civarındaydı. Paranın tamamlanabilmesi adına emlakın bir an önce satılarak işlemlerin tamamlanması istendi. Ayrıca bu durum Rumeli Müfettişliğine bildirilerek firari olanların araştırılması yönünde emir alındı⁷¹. Çete üyelerinin fidye olarak aldığı 15.000 liradan 400 lira ayrılarak bunun 200'ü sadaka adına kiliselere, 80'i esir ve yaralı götürünlere bahşiş olarak verilmişti. Bir kısmı Robert'in masrafları için harcanmış geriye kalan para ise kişiler arasında bölüşülmüştü⁷². Elde kalan paranın yarısı Tahsildar Hristo tarafından Dimitri Marmara'ya teslim edilmiştir. Diğer yarısından Tahsildar Hristo kendi hissesi olan 890 lirayı almıştır. Paranın geriye kalanı da Kuyumcu Vasil, Muhtar Atnaş, Livadiçli Nikola Papa Yani ve kardeşleriyle Yorgi adındaki arkadaşına ve Bekçi Ulah Miço'ya 691'er, Selanikli Kerim'e 400 lira verilmek üzere taksim edilmiştir. Dimitri Marmara'ya verilen paradan Kosta Coli'ye 1.000, Nikolaki Marmara, Marko, Filipa, Yarım Dudak Miço, Aleko, Bahçivan Hristo'ya 180, ve Ayaatnaş Manastırı bekçisi Nikola Coli, Revenikli Dimitri Çiro'ya 70 lira verilmiştir. Bahçivan Hristo'nun başka bir olaydan nezarete alınıp bir buçuk ay kadar tutuklu kalmasından dolayı hissesi Marko'ya bırakılmıştı. Marko, Hristo'nun eşine 100 lira vermiş, geriye kalanı ise alarak kaçmıştı. Fidyeden hisse alarak firari halde bulunan Kozaneli Marko Fota, Mermerci Nikola, Mermerci Miço Bandiri ve Selanikli Kel Kerim'in yakalanması için çalışmalar devam etti⁷³.

Fidyeye için verilen paraları geri alarak teslim etmek isteyen Osmanlı hükümeti arama faaliyetlerini sürdürdü. Kosta Coli'nin aldığı 1.000 liradan Ayasofya caddesinde Şekerci Aristidi Yanko'nun dükkanının bir yerinde gömülü olarak 581, Aleko'nun ve biraderinin hanelerinin tuğlaları altında gömülü 692, Filipa'nın odasının tavanı arasında 623, Bahçivan Hristo'nun kız kardeşinin yanında bulunan bir yastık içinde 31 Osmanlı lirası ile iki Napolyon altını ele geçirildi. Kireçköy'de Nikola Papa Yani'nin Öremcik bahçesinde gömdüğü iki yerden ve hanesinin divanhanesiyle odasının tahtaları altında toplam 1.833 lira bulundu. Bu şekilde toplanan paraların miktarı 7.578 buçuk liraydı⁷⁴. Ayrıca Marko Fota'nın kardeşinden 28 ve Mermerci Nikola'nın kardeşinden de 50 lira alındı. Daha sonra firarilerin yakınlarından fidye parası tahsil edilmeye çalışıldı⁷⁵.

Firari olduğundan yakalanamayan Marko, Nikolaki Marmara, Yarım Dudak Miço, Kel Kerim ve Livadiçli Yorgi'nin yakalanmaları için jandarma ve polis arama faaliyetlerini sürdürdü. Bunların emval-i metrukeleri koruma altına alınarak satılmalarına izin verilmemesi istenmekteydi⁷⁶. Suçluların gayrimenkullerinin başkasına satılması veya intikal ettirilmemesi için kayıtları üzerlerine şerh düşülerek koruma altına alınmasıyla ilgili Defter-i Hakani Müdüriyetine ve Polis dairelerine tebligatlar gönderildi. Ayrıca firarilerden Kel Kerim'in koyunlarıyla diğer taşınır veya taşınmazlarının kontrol altına alınması savcılığa bildirildi⁷⁷. Fidyeye olarak verilen 15.000 liranın eksik kısmı tamamlanmak üzere suçluların hayvanları ile taşınabilir eşyaları bölge kolluk kuvvetleri vasıtasıyla koruma altına alındı. Ayrıca eşyalar üzerine haciz konuldu⁷⁸.

⁶⁹ BOA, *BEO*, Nr: 3205/240327, 5 Zilkade 1325 (10 Aralık 1907).

⁷⁰ BOA, *BEO*, Nr: 3205/240308, 4 Zilkade 1325 (9 Aralık 1907); *HR. TH*, Nr: 355/108, 9 Aralık 1907.

⁷¹ BOA, *BEO*, Nr: 3205/240372, 6 Zilkade 1325 (11 Aralık 1907); *BEO*, Nr: 3224/241795, 29 Zilkade 1325 (3 Ocak 1908).

⁷² BOA, *BEO*, Nr: 3116/233679, 24 Cemaziyelahir 1325 (4 Ağustos 1907).

⁷³ BOA, *BEO*, Nr: 3117/233701, 25 Cemaziyelahir 1325 (5 Ağustos 1907).

⁷⁴ BOA, *BEO*, Nr: 3117/233701, 25 Cemaziyelahir 1325 (5 Ağustos 1907).

⁷⁵ BOA, *BEO*, Nr: 3117/233701, 25 Cemaziyelahir 1325 (5 Ağustos 1907).

⁷⁶ BOA, *BEO*, Nr: 3117/233701, 25 Cemaziyelahir 1325 (5 Ağustos 1907).

⁷⁷ BOA, *BEO*, Nr: 3116/233679, 24 Cemaziyelahir 1325 (4 Ağustos 1907).

⁷⁸ BOA, *BEO*, Nr: 3152/236368, 10 Şaban 1325 (18 Eylül 1907).

Eşkiyadan geri alınan fidye parası ne kadar ise Selanik İngiltere Konsolosluğuna makbuz karşılığında teslim edilmesi gerektiği yetkililer tarafından bildirildi⁷⁹. Bu doğrultuda yaklaşık 8.207 lira Selanik İngiltere Konsolosluğuna teslim edilmiş oldu⁸⁰. Ayrıca bu konuda hakkında Osmanlı hükümetinin hiçbir mesuliyeti olmadığı da iletildi⁸¹.

Tutuklananlar arasında Yunan vatandaşlarının olması Yunanistan Sefaretinin diplomatik girişimine sebep oldu. Gerekçesi ise Yunanlıların eski antlaşmalara aykırı olarak konsolosluğa haber verilmeden gözaltına alınmış olmasıydı. Sorun çıkarmak niyetinde olduklarının anlaşılması üzerine meselenin çözüleceği yolunda geri bildirimde bulunuldu⁸². Ayrıca birkaç suçlu da Yunanistan'a firar etmişti. Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında İade-i Mücrimin Antlaşması bulunmamaktaydı. Bu meselenin önemine binaen gerekli adli evraklar Atina Sefaretine gönderildi. Bu şekilde suçluların teslimi veya tutuklanması Yunanistan hükümetinden talep edildi⁸³. Yapılan girişim neticesinde Yunanistan hükümeti zanlı olan üç kişiden ikisini gözaltına aldı. Ancak bu durum antlaşmalara uygun olmadığından işin diplomatik yolla çözülmesi yoluna gidildi⁸⁴. Yakalanan kişiler Nikola Teohori ve Dimitri Petridi adında kişilerdi. Bunun üzerine Robert'i kaçırılardan zanlı olarak tutuklanan iki Yunanlı'nın tutuklanma belgelerinin konsoloshaneye verilmesinin ardından hükümete iade edilmek şartıyla konsolosluğa teslimi kararlaştırıldı. Ayrıca Yunanistan'ın Manastır ve Selanik Konsolosluklarına da tebliğ edildi. Neticesinde Konsolosluk Mukavelenamesinin 24. maddesi gereğince gerekli muamelelerin yapılması istendi. Ayrıca üzerlerinde para olup olmadığı kontrol edilerek eğer varsa Atina Sefaretine teslimi talep edildi⁸⁵. Çünkü Nikola Teohori 2.000 ve Dimitri Petridi ise 880 lira fidyeden hisse almışlardı⁸⁶. Yunan hükümetinin yaptığı araştırmalarda üzerlerinde herhangi bir para çıkmadığı bilgisi geldi. Paralar ve diğer üçüncü kişi hakkında araştırmaların devam ettiği herhangi bir bilgiye ulaşıldığı anda iletileceği bildirildi⁸⁷. Bu esnada Marko Çıkarıdi'nin ise Tırhala'da yakalanarak Atina'ya sevk edildiği Tırhala Şehbenderliğinden bildirildi. Yapılan arama sonucunda bu kişinin üzerinde de para bulunmamıştı⁸⁸.

Olaya karışanlardan Mermerci Litohorlu Dimitri'nin Kıbrıs'ta olduğu öğrenildi. Dimitri, Kıbrıs'ta doktor olan kardeşi Nikola ile Ebe Mariya'nın yanına firar etmişti. Kendisi *kolu bükülü kesik dudak* olarak anılmaktaydı. Yakalanması için Selanik vilayetinden Kıbrıs zabıtasına gerekli bilgiler ve belgeler gönderildi. Ancak zabitanın yaptığı araştırmalarda Dimitri ile ilgili bir bilgiye ulaşılamadı⁸⁹. Eşkiyadan Miço ise İskenderiye'de yakalanmıştı. Üzerinden 4 Osmanlı lirası ve altın köstek çıkmıştır. Yakalandığına dair Selanik vilayetine yazı yazılmışsa da cevap gelmediğinden eşyaların kendisine verildiği Mısır Hidivliğinden bildirildi⁹⁰.

Robert'in kaçırılmasından yaklaşık iki yıl sonra bu sefer Abbott'un Langaza'daki İstanova Çiftliğine 10-15 kişilik bir eşkiya çetesi saldırıda bulundu. Bunlar Rumca konuşan kişiler olup Hristo Kahya'nın çobanını yakalayarak kâhyanın oğlunu sordular. Bulamayınca çiftliğin 2 hanesini yakarak oradan

⁷⁹ BOA, *BEO*, Nr: 3266/244912, 7 Safer 1326 (11 Mart 1908).

⁸⁰ BOA, *BEO*, Nr: 3274/245525, 16 Safer 1326 (20 Mart 1908); *BEO*, Nr: 3278/245845, 23 Safer 1326 (27 Mart 1908).

⁸¹ BOA, *BEO*, Nr: 3289/246663, 8 Rebiülevvel 1326 (10 Nisan 1908); *BEO*, Nr: 3378/253326, 21 Recep 1326 (19 Ağustos 1908).

⁸² BOA, *BEO*, Nr: 3117/233738, 26 Cemaziyelahir 1325 (6 Ağustos 1907).

⁸³ BOA, *BEO*, Nr: 3132/234835, 17 Recep 1325 (26 Ağustos 1907); *BEO*, Nr: 3123/234174, 3 Recep 1325 (12 Ağustos 1907).

⁸⁴ BOA, *BEO*, Nr: 3118/233777, 27 Cemaziyelahir 1325 (2 Ağustos 1907); *BEO*, Nr: 3230/242200, 12 Zilhicce 1325 (16 Ocak 1908).

⁸⁵ BOA, *BEO*, Nr: 3124/234238, 5 Recep 1325 (14 Ağustos 1907); *BEO*, Nr: 3234/242546, 21 Zilhicce 1325 (25 Ocak 1908).

⁸⁶ BOA, *BEO*, Nr: 3245/243312, 6 Muharrem 1326 (9 Şubat 1908).

⁸⁷ BOA, *BEO*, Nr: 3262/244639, 2 Safer 1326 (6 Mart 1908).

⁸⁸ BOA, *Rumeli Müfettişliği Sadaret (TFR. I. A)*, Nr: 39/3845, 21 Recep 1326 (19 Ağustos 1908).

⁸⁹ BOA, *DH. MKT*, Nr: 1195/68, 22 Recep 1325 (31 Ağustos 1907); *Dahiliye Nezareti Şifre Kalemî (DH. ŞFR)*, Nr: 386/73, 13 Ağustos 1323 (26 Ağustos 1907).

⁹⁰ BOA, *DH. MKT*, Nr: 2866/67, 16 Cemaziyelahir 1327 (5 Temmuz 1909); *DH. MKT*, Nr: 2815/62, 27 Rebiülahir 1327 (18 Mayıs 1909).

uzaklaştılar. Daha sonra bunların civar köylerden bir Rum eşkıyası olduğu öğrenildi. Siyasi bir amaçlarının olduğu düşünülmeyip onlara yardım ettiği düşünülen Todori gözaltına alındı⁹¹. Gerekçe olarak Kireçköylü Todori'nin Hristo'nun çobanıyla olaydan birkaç gün evvel tartıştığı ve bunun üzerine eşkıyaya kılavuzluk ettiği gösterildi. Olay gece gerçekleştiği için kimse duruma şahit olmamıştır. Kişilerin mahkumiyetlerini gerektirecek yeterli delil olmamasından dolayı suçları ispatlanamamıştır⁹².

Sonuç

19. yüzyılda milliyetçilik fikrinin yayılmasıyla Balkanlarda ayrılıkçı faaliyetler baş göstermeye başlamıştır. Nitekim Yunanistan, Sırbistan, Romanya, Karadağ bağımsızlık ve Bulgaristan ise özerklik elde etmişti. Nüfus itibarıyla farklı etnik unsurların yer aldığı Makedonya, Balkan devletlerinin üzerinde hak iddia ettiği bir bölgeydi. Bundan dolayı Bulgarlar çete ve komite faaliyetleriyle Makedonya'yı kendi topraklarına katmak için faaliyet göstermiştir. Bulgarlar kadar olmasa da Yunan ve Sırp çetelerinin de bölgede faaliyet gösterdiği bilinmektedir.

Abbott ailesinin bir üyesi olan Robert Abbott'un kaçırılması da Rum çetesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Robert'in kaçırılması babasının Selanik'teki varlıklı ailelerden olan Abbottlara mensup olmasından ileri gelmekteydi. Çünkü Makedonya'da faaliyet gösteren çetelerin ekonomik kazanç elde etmek için başvurduğu yollardan biri insan kaçırmaktı. Bazen bu insan kaçırmaya olayları siyasi bir hareket olsa da burada sadece ekonomik sebeplere bağlı olarak yapıldığı görülmektedir. Diğer yandan Rum çetesi olarak zikredilmesinde kaçırma planını düzenleyenlerin ve çetenin çoğunluğunun Rum olmasından ileri gelmektedir. Osmanlı Arşiv vesikalarının da Rum çetesi olarak belirtmesi bunu desteklemektedir. Çete içerisinde farklı milletten veya meslek gruplarından insanların varlığı ekonomik çıkar ilişkisi ile bağlantılıdır. Alınan fidyeden kendilerine bir pay verileceği önceden vaat edilmiş olmalı ki onlar da bu kaçırma hadisenin bir parçası olmuşlardır. Aslında ekonomik sebeplere bağlı bir kaçırma hadisesi olsa da Robert'in İngiliz vatandaşı ve aynı zamanda önemli bir tüccar ailesine mensup olması yurt içinde ve yurt dışında ses getirmesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti de bu gibi hadiselerde suçunun olmadığını ortaya koymak için çete üyelerinin yakalanması ve cezalandırılmasının yanı sıra fidyenin geri alınarak teslim edilmesi için yoğun bir çaba sarf ettiği görülmüştür. Makedonya eşkıyalık tarihinin farklı bir boyutunu ele alan bu çalışma alana önemli katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

1-Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Babiali Evrak Odası Evrakı (BEO), Nr: 259/19352, 604/45240, 3017/226253, 3027/226997, 3039/227924, 3047/228455, 3048/228527, 3051/228825, 3056/229176, 3108/233058, 3112/233360, 3116/233679, 3116/233689, 3117/233701, 3117/233738, 3118/233777, 3123/234174, 3124/234238, 3126/234403, 3129/234644, 3129/234645, 3131/234778, 3131/234779, 3132/234835, 3140/235472, 3140/235473, 3152/236368, 3158/235315, 3182/238605, 3185/238844, 3205/240308, 3205/240327, 3224/241795, 3230/242200, 3234/242546, 3245/243312, 3262/244639, 3266/244912, 3274/245525, 3278/245845, 3289/246663, 3378/253326.

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT), Nr: 1195/68, 2745/67, 2773/91, 2815/62, 2866/67.

Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH. ŞFR), Nr: 386/73.

Hariciye Nezareti Londra Sefareti (HR. SFR.3), Nr: 578/14, 578/15, 578/17, 578/28.

Hariciye Nezareti Tahrirât-ı Hariciye Odası (HR. TH), Nr: 352/17, 355/108.

Rumeli Müfettişliği Sadaret (TFR. I. A), Nr: 39/3845.

Rumeli Müfettişliği Selanik (TFR. I. SL), Nr: 185/18406.

Yıldız Perakende Umum Vilayetler (Y. PRK. UM), Nr: 80/18.

Yıldız Sadaret Hususî (Y. A. HUS), Nr: 513/77.

2-Araştırma Eserler

ABBOTT G. F., *Makedonya*, Sözkese Matbaacılık, Ankara 2013.

⁹¹ BOA, *DH. MKT*, Nr: 2745/67, 29 Muharrem 1327 (20 Şubat 1909).

⁹² BOA, *DH. MKT*, Nr: 2773/91, 1 Rebiülevvel 1327 (23 Mart 1909).

- ADANIR Fikret, *Makedonya Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001.
- AKINCI Turan, *Selanik (1869-1923)*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2023.
- ANASASSIADOU Meropi, *Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik 1830-1912*, Çev: Işık Ergüden, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul 2022.
- AYDIN Mahir, "Makedonya Meselesi ve Amerikalı Rahibinin Kaçırılması", *Osmanlı Araştırmaları XVIII*, Kitap Matbaacılık, İstanbul 1998, ss. 239-258.
- BALCI Sezai, *Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Eğitimi Sağır Dilsiz ve Körler Mektebi*, Libra Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2018.
- BAYRAM Selahattin, *Osmanlı Döneminde Selanik Limanı 1869-1912*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017.
- ÇAKICIOĞLU OBAN Raziye, "Levanten ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme", *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22, Konya 2007, ss. 337-356.
- ÇAKILCI Diren, "Beratlı Tüccar'dan Avrupa Tüccarı'na Selanik'te "Nizâm-ı Raiyyet Arayışı", *Tarih Dergisi*, Sayı 77, 2022, ss. 165-212.
- ÇAKILCI Diren, "Unutulmuş Bir Seyâhat-i Hümâyûn: Sultan Abdülmecid'in Selanik Ziyareti", *Tarih Dergisi*, Sayı 65, 2017, ss. 63-98.
- ÇAKILCI Diren, *19. Yüzyılın İlk Yarısında Selanik Şehri*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Antalya 2021.
- DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 2007.
- DIĞIROĞLU Filiz, "Selanik Ekonomisinde Unutulmuş Bir Alan: Tütün Üretimi, Ticareti ve Reji (1883-1912)", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı 43, 2014, ss. 227-272.
- HOWARD Douglas, A., *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev: Tanju Günsere, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul 2023.
- İPEK Nurdan, *Selanik ve İstanbul'da Yahudi Bankerler*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.
- İRTEM Süleyman Kâni, *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi*, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul 1999.
- KAHRAMAN Mehmet Ali, "XIX. Yüzyılda Selanik'te Musevi Bir Aile: Alatiniler", *History Studies*, 9/5, Aralık 2017, ss. 129-142.
- MAZOWER Mark, *Hayaletler Şehri Selanik (Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler 1430-1950)*, Çev: Gül Çağalı Güven, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul 2013.
- Osmanlı Avrupası'nda Bölücülük Cereyanı (Makedonya Komitacılarının Anıları)*, Derleyen ve Çevirenler: Mümin İsov ve Ergün Hasanoğlu, Selenge Yayınları, İstanbul 2021.
- ÖĞÜT Salim, "Fidyeye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 13. Cilt, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, ss. 55-57.
- PEHLİVAN İsmail, *Osmanlı ve Genelkurmay Arşivleri Işığında Osmanlı'da Terör (Bulgar Komitacıları ve Balkanlardaki İhtilal Faaliyetleri)*, Karakum Yayınevi, Ankara 2019.
- ŞEMSETTİN SAMİ, *Kamûs-i Türkî*, Nadir Eserler Kitaplığı, İstanbul 2016.

3- Elektronik Kaynaklar

http://www.levantineheritage.com/pdf/Abbott_tree.pdf (Erişim Tarihi: 18.02.2024).

İNÖZ (ENEZ) KALESİ'NDE KALEBEND CEZASININ TATBİKİ (XVIII. YÜZYIL SON ÇEYREĞİ)

Emin ÜNSAL*

Öz: Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nde kalebend cezasının kökeni, uygulama alanları, hukukî temelleri ve toplumsal etkileri, XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Enez (İnöz) Kalesi örneği üzerinden incelenmektedir. İnöz Kalesi'ne gönderilen suçluların hangi suçları işleyerek buraya gönderildikleri açıklanmaya çalışılmaktadır. Osmanlı hukuk sistemi içerisinde özel bir yeri bulunan kalebend cezası, suçluların suçlarına uygun şekilde cezalandırılarak toplumdan izole edildiği bir ceza biçimidir. Kalebend cezası ile aynı zamanda, suçluların potansiyel tehlikeleri önlemek amacıyla toplumdan tecrit edilmesi sağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin hukuk sistemi içerisinde özel bir yer tutan kalebend, suçluların sürgüne gönderilip ceza olarak kale surları içinde ikamete tâbi tutulduğu bir ceza türüdür. Bu ceza biçimi, suç işleyen bireylerin toplumdan izole edilerek, kale surları içerisinde yaşamalarını ve hisardan dışarı çıkmalarına izin verilmemesini temel alır. Bu cezaya çarptırılan suçlular, kale surları içerisinde serbest biçimde gezebilmektedirler. Bu yönüyle bir anlamda açık ceza evi hükümlüsü olarak kalebendi tanımlamak mümkündür. Makalede, Osmanlı hukuk sisteminin işleyişi ve toplum düzeni açısından kalebend cezasının rolü, Osmanlı arşiv belgelerinin sunduğu bilgiler muvâcehesinde detaylı bir şekilde ele alınmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Ceza Hukuku, Suç, Kalebend, İnöz, İnöz Kalesi.

IMPOSITION OF KALEBEND PENALTY IN THE INOZ (ENEZ) FORTRESS (LAST QUARTER OF THE 18TH CENTURY)

Abstract: This study analyses the origin, practice, legal basis and social effects of the penalty of kalebend (confinement in a fortress) in the Ottoman Empire using the example of Inoz Fortress in the last quarter of the eighteenth century. An assessment was made of the crimes committed by the convicts in the fortress of Inoz. Kalebend, which has a special place in the Ottoman legal system, is a form of punishment in which criminals were punished according to their crimes and isolated from society. The isolation of criminals from the rest of society was a way of preventing potential danger. Although this form of punishment was based on isolating offenders from society, making them stay within the walls of the fortress and not allowing them to leave, criminals sentenced to this punishment could move freely within the fortress walls. In this sense, a kalebend can be defined as a convict in an open prison. In this article, the role of the punishment of kalebend in terms of the functioning of the Ottoman legal system and social order is discussed in detail in the light of the information provided by Ottoman archival documents.

Key Words: Ottoman Penal Law, Crime, Kalebend, Inoz, Inoz Fortress.

Giriş

Orta ve Yeniçağ'ın en önemli savunma yapıları olan kaleler, şehirlerin, önemli geçitlerin, liman ve boğazların muhafazası amacıyla yapılmış muhkem yapılardır. Daha çok, düşman saldırılarının gelebileceği yollar üzerinde, askerî önem taşıyan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda inşa edilen kaleler umumiyetle kalın duvarlı, burçlu ve mazgallı yapıdır¹. Konumuzu teşkil eden İnöz Kalesi'nin yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, duvarlarındaki devşirme yapı malzemeleri Bizans öncesi yapıldığına işaret etmektedir. Kale kuzeybatı-güneydoğu istikâmetinde ve denize doğru iki sur duvarı olarak uzanmaktadır. Duvarların deniz tarafında, köşeli büyük burçlar inşa edilmiş ancak bunlardan

* Dr. Arş. Gör., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Edirne-Türkiye, e-posta: eminunsal06@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9952-1559.

¹ Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri, (Yay. Haz. Ersin Kırca, Vahdettin Atik), Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 144, İstanbul 2016, s. 9.

yalnızca batıdaki burç günümüze ulaşmıştır. Kalenin batıdaki duvarının yönü Meriç nehrini de görece şekilde ayarlanmış, böylece nehir yönünden gelecek saldırılara karşı bir önlem alınmıştır².

1456 yılının Ocak ayında İnöz'ü fetheden Fatih Sultan Mehmed, İnöz Ayasofyası olarak bilinen kasabadaki en büyük kiliseyi camiye çevirmiş, kalenin idaresini de Murad Bey'e bırakarak Edirne'ye dönmüştür³. Fethinden itibaren müstahkem bir yapı olarak varlığını devam ettiren İnöz Kalesi, diğer birçok kale gibi yalnız savunma amaçlı kullanılan bir yapı olarak değil aynı zamanda da suç işleyenlerin kalebend edildikleri bir kale olmuştur.

1. Osmanlı Ceza Hukukunda Kalebend

Kalebend, Arapça kökenli "kal'a" ve Farsça kökenli "bend" kelimelerinden türeyen bir terkiptir. Sözlük anlamı itibarıyla "kaleye bağlanmış, kalede hapsedilmiş kimse" olarak ifade edilebilir. Kalebend cezasının hangi devlette ve ne zaman ortaya çıktığı net olarak bilinmemektedir. Ancak, Moğollar ve Selçuklularda bu ceza türünün uygulandığına dair kayıtlar bulunmaktadır⁴.

Osmanlı Devleti, birçok medeniyeti ve kültürü bünyesinde barındırmış ve diğer alanlarda olduğu gibi hukuk alanında da kendine özgü normlar oluşturmuştur. Osmanlı hukuk sisteminin temel prensiplerini; *toplum düzenini sağlama, adaleti tesis etme, can, mal, namus güvenliğini ve inanç hürriyetini temin etmeye yönelik normlar bütünü* olarak tanımlayıp özetlemek mümkündür.

Osmanlı hukuk sistemi içerisinde özel bir yeri bulunan kalebend, suçluların sürgüne gönderilip ceza olarak kale surları içinde ikâmete tâbi tutuldukları bir ceza türüdür. Bu ceza biçimi, suç işleyen bireylerin toplumdan izole edilerek, kale surları içerisinde yaşamalarını ve hisardan dışarı çıkmalarına izin verilmemesini temel almaktadır. Bu cezaya çarptırılan suçlular, kale surları içerisinde serbest biçimde gezebilmektedirler. Bu yönüyle kalebendi bir anlamda açık cezaevi hükümlüsü olarak tanımlamak mümkündür. Kalebend, sadece bir adli ceza olarak değil, aynı zamanda toplumun düzenini sağlama ve suçluların toplumdan tecrit edilerek potansiyel tehlikelerin önlenmesi amacıyla taşıyan bir hukukî ve sosyal mekanizmayı ifade etmektedir⁵.

Osmanlı Devleti'nin adli ve yönetim politikalarını daha anlamlı bir zemine oturtabilmemiz için sosyal kontrol mekanizmasının işleyiş biçimini mikro örnekler üzerinden irdelememiz gerektiği muhakkaktır. Osmanlı hukuk sisteminde bir tür sosyal kontrol mekanizması olarak işletilen kalebend cezası, Osmanlı idarî, hukukî ve sosyal tarihine daha net bir görünüm kazandıracak biçimde açıklık getirmektedir.

Osmanlı hukuk tarihine ışık tutan arşiv belgeleri ve mahkeme kayıtlarındaki verilerden yola çıkılarak ulaşılan bulgular, kalebend cezasının XVII. yüzyılda ortaya çıktığını ve XVIII. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazandığını ortaya koymaktadır. Osmanlı hukuk normlarına göre kalebend cezası hükümünü doğuran fiiller; yaralama, gasp, adam kaçırma, hırsızlık, yol kesicilik, eşkıyalık, fitne, fesat, rüşvet, sahte belge düzenleme, tahrik, zina, ev basma, halkın işlerine müdahale ve şeriata uymama gibi yüz kızartıcı nitelik taşıyan suçlardan oluşmaktadır⁶.

Osmanlı hukuk sisteminin işleyişine göre, kalebend cezasını gerektiren bir fiili işleyen kişiyi, mağdur olan taraf adli makamlara bildirerek hukukî süreci başlatmış olurdu. Eğer suçlu devlet memuruysa, mensup olduğu kurumun amiri, kadı, nâib gibi suçlunun ikâmet mahallinin yöneticileri, gayrimüslim vatandaşların bağlı buldukları cemaatin liderleri veya halktan kimseler şikâyete konu olan fiili Divan-ı Hümayun'a bildirirlerdi. Bu doğrultuda ulaştırılan şikâyetler incelemeye konu edilir ve hukukî açıdan delilleri ile birlikte suç sübuta ererse Divan-ı Hümayun tarafından cezai müeyyidenin

² İsmail Hakkı Kurtuluş, Edirne İl Sınırları İçindeki Kalelerin Tespit ve Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2020, s. 534-583.

³ Tevârih-i Âl-i Osman, Aşıkpaşazâde Tarihi, haz. Ayşenur Kala, Kamer Yayınları, İstanbul 2013, s. 246-247.

⁴ Kalebend cezasının tarihsel kökeni ve Osmanlı hukuk sistemi içindeki yeri hakkında ayrıntılı değerlendirme için bkz. İsmail Altınöz, "Osmanlı Devleti'nde Kalebendlik Cezasının İnfazına Dair Notlar", İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 1, Ocak 2021, s. 269-288.

⁵ Ömer İşbilir, "Kalebend", DİA, C. Ek-2, Ankara 2019, s. 5-7.

⁶ H. Neşe Erim, Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Osmanlı Toplumunda Kalebend Cezası: Trend ve Değişim, Birinci İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri 1: Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İstanbul, 7-8 Eylül 2007, İstanbul 2010, s. 613-617; Ömer İşbilir, a.g.m., s. 5.

uygulanmasına yönelik karar alınırdı. Eğer bir devlet memuruna ceza verilirse, suçlu kişinin işinden atılması veya rütbesinin alınması şeklinde sonuçlanabilirdi. Sadrazam, vezir vs. gibi üst düzey devlet görevlileri için ise kararlar doğrudan kendilerine iletilir, belirli yerlere gitmeleri istenirdi. Suçlu kişilere önce uyarı yapılır, ardından tekrar aynı suç işlenirse yakalanıp ceza yerine gönderilirdi. Kaleye gönderilen suçluların serbest bırakılması için Divan-ı Hümayun'un onayı ve bazı şartlar gerekliydi. Mahkûmların iyi haline dair belgeler ve istekler, salıverilme işlemi için kullanılırdı. Talep edilen durumlar dikkate alınarak mahkûmların serbest bırakılması sağlanabilirdi. Salıverilme şartları arasında “*kendi halinde olma*”⁷ en yaygın olanıydı. Ayrıca, İstanbul'da ikamet etmemek, emirlere uymak, ahaliye zarar vermemek gibi şartlar da bulunurdu⁸.

2. Enez (İnöz) Kalesi'ne Kalebend Olunanlar

İncelediğimiz dönemde İnöz Kalesi'ne dair arşiv vesikalarından edindiğimiz bilgilere göre kalenin 4 adet tabyası bulunmaktadır. Bunlardan; Boğaz tabyasında yönleri batı ve lodosa bakan 5 adet, Meriç'e nazır liman tabyasında yönleri karayele bakan ve falyaları açılmış 2 adet, yine yönü batıya bakan ve bu iki tabyanın arasında 1 adet ve Dalyan gölü tabyasında ağzı kırılmış 1 adet olmak üzere çeşitli ölçülerde toplam 9 adet tunç top mevcuttur. Bunların dışında cebehânesinde de yaklaşık 1 ton 581 kg barut-ı siyah ve farklı ebatlarda 470 adet gülle bulunmaktadır. Kale içerisindeki 35 Müslüman hânesinin 22'si duâgû⁹ hanesi olarak görülmektedir¹⁰.

Elbette işledikleri suçlara göre İnöz Kalesi'ne kalebend olunan pek çok kişinin bir hikâyesi vardır. Çalışmamızın hacmiyle doğru orantılı olarak İnöz Kalesi'yle ilgili oldukça detaylı bilgilere mahfuz kalebend defterlerinin dışında, literatür ve diğer Osmanlı arşiv vesikalarından tespit ettiğimiz şahıslardan ve olaylardan bilgiler vermeye çalışacağız. Bu konuyla ilgili olarak, XVIII. yüzyılın son çeyreğinde yolu İnöz Kalesi'nde kesişen, kalebend cezasına çarptırılanlar ve olaylardan bahsedeceğiz.

İncelememize konu olan bulgular, İnöz Kalesi'ne kalebend olunanların profillerine bakıldığında, sadece sivil vatandaşların bu cezaya çarptırılmadığını, ellerindeki yetkiyi ve kamu gücünü süstîmal eden devlet görevlilerinin de kalebend olunma hükümlerine tâbi tutularak cezalandırıldığını ortaya koymaktadır. Tekirdağ Kazası'na bağlı Karaevli mevkiinde, kanunlara aykırı biçimde zahîre (hubûbat) satışı yapıldığı tespit edilmiştir. Olayla ilgili başlatılan tahkikat, bölgedeki kamu görevlilerinin karıştığı geniş kapsamlı bir yolsuzluk faaliyetinin ortaya çıkarıldığı, oldukça ilginç veriler içeren bir sürece dönüşmüştür. Arşiv belgesinden anlaşıldığına göre, usulsüz biçimde zahîre satan dokuz kişi zabıtlar tarafından yakalanmıştır. Ancak bunlar içerisinde servet sahibi olduğu anlaşılan kişilerden toplam 1.200 kuruş rüşvet alınmış ve serbest bırakılmışlardır. Rüşvetin 800 kuruşunu kadı, 400 kuruşunu ise ayan, müftü ve yeniçeri zabiti aralarında bölüşmüşlerdir. İşin taşeron kısmında olan beş altı garîban ise operasyonun başarılı bir biçimde sonlandırıldığını göstermek için tutuklanarak İstanbul'a sevk edilmişlerdir. İstanbul'a gönderilen bu şahısların yaşanan durumu anlatmaları ve olayın tüm yönleriyle araştırılması neticesinde ulaşılan bulgulara dayanılarak, adı rüşvete karışan kamu görevlilerinin tutuklanarak İnöz Kalesi'nde kalebend olunmaları için gerekli çalışmalar başlatılmıştır¹¹.

Kalebend cezasına çarptırılanlar arasında din adamlarının olduğu da görülmektedir. Gümülcine'ye bağlı Ferecik Kazası'na tâbi Balık Köyü'nde ikâmet eden Papayanni isimli bir papaz eskiden beri

⁷ Suçlu karakteri olarak en sık belirtilen durum ise kendi halinde olmamaktır. Anlaşıldığı üzere, “*kendi halinde olmak*” devletin ideal birey tanımlamasında yer alan özelliklerin başında gelmektedir. Kendi halinde olup işi gücüyle meşgul olmak, umur-ı mukataaya, umur-ı vakfa karışmamak beklenen haldir. Nitekim hükümlerde suçlar belirtilmeden önce “*kendi halinde olmayıp*” ifadesi sıklıkla kullanılmıştır. Şahin Alemdaroğlu, 20 Numaralı Kalebend Defteri (1780-1782) Değerlendirme ve Metin, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018, s. 141.

⁸ Uğur Koca, “Boğazkesen Kalesi Kalebendleri (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, 67. sayı, İstanbul, 2018, s. 128-129.

⁹ Duâgû: Osmanlı devlet teşkilâtında ve tarikat hiyerarşisinde bir unvandır. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet İpşirli, “Duâgû”, DİA, C. 9, İstanbul 1994, s. 541-542.

¹⁰ BOA, TSMA-E., nr. 389/15, (3 Şaban 1214/31 Aralık 1799).

¹¹ BOA, AE.SABH.I., nr. 309/20768, (24 Cemaziyelevvel 1193/9 Haziran 1779).

kendi halinde olmayıp, çeşitli yalanlarla elindeki *kocabaşılık*¹² asasıyla halk arasında tezvîratta bulunarak toplumsal huzuru bozucu nitelikte eylemlerde bulunmuş ve cezası için *ıslah-ı nefis* edinceye kadar İnöz Kalesi'ne sürgüne gönderilmiştir¹³.

Bahsedilen bu olaylar, İnöz Kalesi'nde kalebend cezasına çarptırılan mahkûmların yakın çevreden olduğunu göstermektedir. Kaleye gönderilenlerin suç mahalleri ağırlıklı olarak Edirne ve çevresinden ve Yanbolu, Evreşe, Çirmen, Niğbolu, Gümülcine ve Yanya gibi Balkan şehirlerinden olmuştur¹⁴.

Ancak İnöz'e konum olarak yakın sayılabilecek coğrafyadaki şehirlerin aksine kalebend olunanlar arasında münferit bir olaya rastlanılmıştır. 1780 yılında, Osmanlı Devleti'nin kuzeydoğu sınırlarındaki en önemli istihkâm üslerinden biri olan Soğucak Kalesi'nde bir yangın çıkmıştır. Kaledeki 9.500 kuruşluk mühimmat ve askerî malzemelerin tamamen yanıp kül olduğu anlaşılmaktadır. Yangında ihmâli olduğu ileri sürülen Cebecibaşı¹⁵ vekili Ahmed, bir kusurunun olmadığını ve kendisine iftira atıldığını beyan etse de kalebend cezasından kurtulamamıştır¹⁶. Suçlu görülen kişiler, yeniçeri, cebeci, bostancı vb. bir askerî sınıfa mensupsa haklarında şikâyet olsun veya olmasın bağlı buldukları birimin zabıt veya amirinin arzıyla mahkûmiyetlerine karar verilir. Bunların kalebend edileceği yere götürülmesi işi de yine ilgili ocakların görevlilerince gerçekleştirilirdi¹⁷. Esasında bu kadar büyük çaplı bir yangında görev ihmâli bulunan bir cebecinin daha ağır bir cezaî yaptırıma maruz kalması gerekirdi. Ancak bu durum, Cebecibaşı vekili Ahmed'in görev ihmâli konusunda net bir kaniya varılamamasından kaynaklanıyor olmalıdır¹⁸.

Hubûbat üzerine yaşanan bir diğer münferit olayda, İnöz Kalesi'nde kalebend cezasına çarptırılan İbrailli Süleyman'ın İstanbul'da devlet adına zahîre tüccarlığı yapan mübaşir Halil Ağa'nın şikâyeti üzerine kalebend olduğu anlaşılmaktadır. Aydos (Burgaz) sakinlerinden olan İbrailli Süleyman, Varna taraflarından zahîre tedarîği yapılırken mübaşirlerin görevlerini engelleyecek fiiller işlediği için İnöz Kalesi'nde kalebend cezası hükmü verilmiştir¹⁹.

Usûlsüz alım-satımların önüne geçilmesinde caydırıcı bir hukuk normu olarak kalebend cezasının uygulandığına dair İnöz özelinde örnekler de mevcuttur. Mayıs 1781 tarihli, İnöz kadısına ve gümrük eminine hitâben kaleme alınmış bir hükümden anlaşıldığına göre, Midilli adasından İstanbul'a gitmesi gereken zeytinyağı gemilerinin İnöz limanında durakladığı ve burada usûlsüz bir biçimde zeytinyağı satışı yapıldığı tespit edilmiştir. Bu tür bir satışın yapılmasına göz yuman kişilerin ilgili makamlara bildirilerek cezalandırılmaları ve kalebend edilmeleri istenmiştir²⁰.

Yüz kızartıcı nitelikteki suçların bir daha tekrarlanmamasına yönelik cezaî bir yaptırım olan kalebend kapsamındaki hükümlülerin, cezalarının affolunması için rica ve istirham mahiyeti taşıyan mektuplar kaleme aldıkları da görülmektedir. İnöz Kalesi'nde kalebend olarak bulunan Bergoslu Uzun İmam, alım-satım ve diğer kamu görevlilerinin işlerine karışmak gibi daha önce işlediği fiillerden büyük pişmanlık duyduğunu, bundan sonra camiden eve evden camiye gitmek suretiyle kendi görev ve sorumluluk alanının dışına çıkmayacağını beyan ederek kalebend cezasının kaldırılmasını talep etmiştir²¹. İlgili af taleplerinde mahkûmun hastalanması, kötü duruma düşmesi, borçlu olması ya da

¹² Kocabaşı, Osmanlı toplumunda belirli bölgelerdeki Hıristiyan tebaanın önde gelen, tanınmış, bazı hâllerde kendilerine danışılan bir nevî ihtiyar heyetini oluşturan sivil temsilcilerin başı durumundaki kimseleri ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. "Kocabaşı", DİA, C. 26, Ankara 2002, s. 140-141.

¹³ BOA, C.ADL., nr. 79/4789, (7 Rabiulahir 1193/24 Nisan 1779).

¹⁴ İnöz Kalesi'ne kalebend olunan suçluların profilleri ve suç mahallerinin ayrıntıları için bkz. Melahat Kara, 18 Numaralı Kalebend Defterine Göre (s. 147-290) H. 1190-1191/M. 1176-1777 Yılları Arasında Osmanlı Devleti'nde Suç, Suçlu ve Cezalar (Değerlendirme-Metin), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

¹⁵ Cebeci, Osmanlı ordusunun merkezi kuvvetlerini oluşturan kapıkulu ocaklarından biridir. Cebecibaşı, cebeci ocağının kumandanıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yasemin Kılıçarslan, "Cebeci", DİA, C. 7, İstanbul 1993, s. 182-183.

¹⁶ BOA, C.AS., nr. 810/34427, (21 Safer 1194/27 Şubat 1780).

¹⁷ Ömer İşbilir, a.g.m., s. 5-7.

¹⁸ BOA, C.AS., nr. 810/34427, (21 Safer 1194/27 Şubat 1780).

¹⁹ BOA, AE.SABH.I., nr. 142/9550, (10 Şevval 1194/9 Ekim 1780).

²⁰ BOA, C.İKTS. nr. 20/976, (Evahir-i Cemaziyelevvel 1195/Mayıs 1781).

²¹ BOA, AE.SABH.I., nr. 111/7545, (15 Safer 1195/10 Şubat 1781).

ıslah olduğuna kanaat getirilmesi gibi sebeplerin de ileri sürüldüğü dikkat çekmektedir. Yine eşinin ya da çocuklarının muhtaç durumda kalmaları, sefaletе düşmeleri de öne sürülebilirdi. Mahkûmların dilekçelerinde beyan edilen durumların doğru olup olmadığı İstanbul'dan gönderilen bir görevli tarafından tahkik edilmesi istenebilirdi. Bunların dışında mübarek aylar ve günler mahkûmların affı için vesile teşkil eder, bu dönemlerde yapılan başvurulara genellikle olumlu cevap verilir²².

Kamu görevlilerinin karıştıkları ve İnöz Kalesi'nde kalebend cezasına çarptırıldıkları bir diğer münferit olayın seyri ise şöyle olmuştur. Akçakızanlık Voyvodası Halil Efendi ve Zihneli Vezir Hasan Paşa tarafından kurgulanan plan doğrultusunda Akçakızanlık serdarı Serturnai İsmail Ağa ile bir ittifak kurulmuştur. Bu kişiler kendi aralarında anlaşarak halktan usûlsüz olarak barut-ı siyah, fişenk ve Sekban askerinin de toplanacağını bahane ederek, 20 keseyi aşkın bir meblağ toplamışlardır. Çirmen mutasarrıfı Vezir Ali Paşa tarafına kaçtıkları anlaşılan firarilerin yaptıkları bu usûlsüzlüğün ve sûstimalin anlaşılması üzerine, bu olaya ismi karışan sorumlulardan halktan toplanan paranın tahsil edilmesi ve İnöz Kalesi'ne kalebend olunarak sürgün edilmeleri hükmü verilmiştir²³.

İnöz Kalesi'ne kalebend olunanlara verilen cezaların türü bazen değişebilir ve başka yerlere gönderilebilirlerdi. Örneğin, 1784 yılında Keşan sakinlerinden Ömer Efendi, ayanlık çekişmesi nedeniyle İnöz Kalesi'ne kalebend olunur. Ancak daha sonra bu kişi hakkında yazılan hükme göre, Ömer Efendi İnöz'e yakın olması hasebiyle Keşan'da ayan olmak isteyen müslim ve gayrimüslim reayadan bazı kişileri kışkırtmaya ve beldenin nizamını bozmaya yönelik faaliyetlerine devam etmiştir. Verilen hükme göre, Ömer Efendi'nin bundan sonra fitne ve fesatlıktan uzak olmayacağından bahsedilerek, bu kişinin Bozcaada Kalesi'ne *nefy (sürgün)* olunmasına karar verilir. Yaklaşık 3 ay sonra verilen hükümde ise, Hâce Hatice adında bir kadın arzuhalinde, Bozcaada Kalesi'ne nefy edilen Ömer Efendi'nin halinin değiştiği, kendisine ve üç evladına merhameten bu kişinin af ve ıtlakını istediği ifade edilmiştir. Ömer Efendi bundan sonra kaza işlerinden gizli ya da aşikâr bir işe teşebbüs ederse adamakıllı cezalandırılmak şartıyla ıtlak olunduğuna dair ferman yazılmıştır²⁴.

Ağustos 1789'da başka bir ayanlık iddiasıyla ilgili verilen hükümde, Silivri kazasında ayanlık sevdasında olan ve beldede asayiş bozan İbiş Ağa'nın elinde beş-altı bin keyl buğday olduğu halde, kapan rayıcı olan 130'ar paraya vermekten imtina ettiği belirtilmektedir. Bu sebeple İnöz Kalesi dizdarına yazılan hükümde, İbiş Ağa'nın bu suçta istinaden kaleye gönderildiğine ve emr-i şerif olmadan ıtlak ve firarından kaçınması istenmiştir. Ayrıca İnöz'e kalebend olarak geldiğinin İstanbul'a bildirilmesi talep edilmiştir²⁵.

Edirne Bostancıbaşı Mehmed Ağa tarafından 24 Ocak 1794 tarihinde gönderilen bir tahriratta, Ocak Kethüdası Osman ustanın Bölükbaşı olan Devocioğlu'nun yanına, III. Selim döneminde Balkanları kasıp kavuran *Dağlı Eşkiası* gelip gitmekte ve asilerin yararına olacak şekilde katılım sağlanmaktaydı. Bu yüzden kamu kaynaklarının eşkiya gruplarına aktarılması, onlarla birlikte hareket edilmesi ve ustalardan beklenen yararlılığın görülememesi gerekçe gösterilerek Hacı Üveysöğlü Halil ve Osman ustalar İnöz Kalesi'nde kalebend cezasına çarptırılmışlardır²⁶.

Bunların dışında, İstanbul'un et ihtiyacının karşılanması, devlet yönetiminin iase ve lojistik anlamda öncelikli olarak yoğunlaştığı en önemli konulardandı²⁷. Çiftçinin elinden İstanbul ahalisinin mutfağına kadar uzanan tedarik zincirinin kusursuz bir biçimde işletilmesi, kaçınılması mümkün olmayan zaruretlerin başında gelmekteydi. İstanbul halkının ihtiyaç duyduğu kesimlik hayvanların temin edilmesinde, celeb adı verilen et tüccarı etkin bir rol üstlenmekteydi. İstanbul ve Edirne civarındaki

²² Ömer İşbilir, a.g.m., s. 5-7.

²³ BOA, AE.SSLM.III, nr. 165/9924, (7 Zilhicce 1208/6 Temmuz 1794).

²⁴ Hale Sezgin, 21 Numaralı Kalebend Defterine Göre H.1196-1199 / M.1782-1784 Yılları Arasında Osmanlı Devleti'nde Suçlar, Suçlular ve Cezalar (Değerlendirme ve Metin), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2022, s. 222.

²⁵ Ramazan Uz, 24 Numaralı Kalebend Defterine (H. 1203-1205 / M. 1788-1790) Göre Osmanlı Devleti'nde Suçlar, Suçlular ve Cezalar (Değerlendirme ve Metin), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017, s. 266-267.

²⁶ BOA, C.AS., nr. 266/11031, (21 Cemaziyelahir 1208/24 Ocak 1794).

²⁷ İstanbul'un iasesi ile ilgili kapsamlı bir araştırma için bk. Ahmet Uzun, İstanbul'un İaşesinde Devletin Rolü (1783-1857), Ankara 2006.

kışlaklardan et getirilirken, Bergos mahkemesinin ilâmında belirtilen koşullara uymadıkları anlaşılan Arnavut kökenli celeblerden Korteş, Uzun Ali, Dalkılıç Salih ve Yakub'un Bergos mahkemesi tarafından verilen ilâmdaki şartlar uyarınca koyun vermeyi kabul etmedikleri anlaşıldığından İnöz Kalesi'ne kalebend olunmaları hususunda Edirne Bostancıbaşı ve Avcıbaşı²⁸ hitâben bir hüküm çıkarılmıştır. İlgili kişilerin cezaya çarptırılması esnasında hükme Avcıbaşının beyanlarının esas alındığı anlaşılmaktadır²⁹.

Eğer suç, İnöz sınırları dâhilinde veya çevresinde işlenirse, suçun içeriğine göre mahkûmlar İnöz dışına gönderilirlerdi. Hafif suç olarak nitelendirilebilecek olanlar incelediğimiz vesikalarda genellikle Dimetoka Kalesi'ne, daha ağır suç işleyenler ise genellikle fizikî şartlarından dolayı Limni adasına gönderilmişlerdir. Bu hafif suçlardan biri olan, *halkın devlet görevlilerine itaatsizlik* niteliği taşıyan eylemleri de kalebend cezasıyla önlenmeye çalışılmıştır. Zira Havâs-ı Hümâyün³⁰ koruları arasında olan İnöz korusu sakinlerinden sekiz kişi, bölgedeki zabıtlere itaatsizlik etmişler, korudaki düzenin ve halkın refah durumunun bozulmasına sebebiyet vermişlerdir. Koruda maddî zarara neden olan bu eylemleri ve faillerini İnöz kadısı isimleri ile birlikte ilâm düzenleyerek yetkili makamlara bildirmiştir. İlâmdan anlaşıldığına göre Mavromasoğlu Yorgaki, Kovalcioğlu Andonaki ve Aleksioğlu Yannaki isimli şahısların İnöz'den Dimetoka Kalesi'ne sürülerek kalebend cezasına çarptırılmaları hükme bağlanmıştır³¹.

Kalebend cezasının, henüz suç sübuta ermeden önce caydırıcı bir unsur olarak tekd ve tehdit mahiyetinde de kullanıldığına dair örnekler bulunmaktadır. Tersane-i Amire'nin kereste ihtiyaçlarının karşılanması, tüm Karadeniz hattını ilgilendiren mahiyette büyük bir konu teşkil etmiştir. Bu bağlamda, Karadeniz'in Rumeli sahilinde Varna yakınlarında olan Prevadi kazası ayanları, Tersane-i Amire için hisselerine düşen kerestenin kesilip gönderilmesini yavaşlatmakta, hatta bu tutumları sevkıyatı durdurma noktasına getirmektedir. Eğer ayanlar, birkaç gün daha bu tutumlarını değiştirip sevkıyatı hızlandırmazlarsa, İnöz Kalesi'ne kalebend edilecekleri kendilerine bildirilmiştir³².

24 Nisan 1798 tarihli bir arşiv vesikasından anlaşıldığına göre, İnöz Kalesi'nde kalebend cezasına çarptırılan mahkûmlar arasında gayr-i müslim reayadan olan, *Tirnova Metropolit Rahib Manyos* haksız şikâyetle İnöz Kalesi'nde kalebend cezasına çarptırılmıştır. Yerine de eski *Varna Metropolit Rahip Glotyos* görevlendirilmiştir. Bu cezanın gerekçesi, rahib Manyos'un kendi görev ve sorumluluk alanı dışında kalan devlet işlerinde etkin bir rol almak istemesi olmuştur. Tirnova hâkimi ve voyvodası ise metropolitin başkalarının cebir ve şiddeti ile suça konu olan fiilleri işlediğini dile getiren birer mazhar yazmış ve İstanbul'a göndermişlerdir. Tirnova reayasından önde gelen kimseler de metropolit rahib Manyos'un suçsuz olduğuna şefaet etmişler ve İnöz Kalesi'nde infaz edilen kalebend hükmünün kaldırılmasını talep etmişlerdir. Haksız şikâyet üzerine kalebend edilen metropolit rahip Manyos serbest bırakılmış, rahiplik görevi de Glotyos'dan alınarak iade edilmiştir³³. Metropolitin affedildiği ve hükmün kaldırıldığını tevsiik etmesi bakımından bu vesika kayda değerdir.

Yüz kızartıcı suçlar kategorisinde olan hırsızlık suçunun da, kalebend cezası kapsamında değerlendirildiği vakidir. Gümölcine taraflarında olan Yenice-i Karasu tütün gümrüğünden, tüccarın İzmir'deki ortaklarına gönderilmek üzere İnözlü bir Rum'un kayığına tütün yüklemişlerdir. Bir müddet sonra tütün sandıkları açılıp çalındığından, bu işlere karışan tüccar Mekkri (Fethiye) Delioğlan'ın İnöz Kalesi'ne kalebend olunması ve hırsızlık suçunda parmağı olan İnözlü Anastas oğlu

²⁸ Avcıbaşı, Osmanlı askeri yapılanmasında Sekban adı verilen askeri sınıfın 33. Bölüğünün kumandanıdır. Ayrıntı için bk. Abdülkadir Özcan, "Sekban", DİA, C. 36 İstanbul 2009, s. 327.

²⁹ BOA, AE.SSLM.III, nr. 157/9409, (3 Şaban 1208/6 Mart 1794).

³⁰ Havâs-ı Hümâyün, padişaha ve ailesine ait en yüksek getirili dirlikleri ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Fatma Acun, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması", Türkler, C. 9, Ankara 2002, s. 902.

³¹ BOA, C..SM., nr. 17/874, (15 Zilhicce 1208/14 Temmuz 1794).

³² BOA, C.ZB., nr. 5/229, (5 Safer 1212/30 Temmuz 1797).

³³ BOA, C.ADL., nr. 56/3395, (15 Cemaziyelevvel 1212/5 Kasım 1797); C.ADL., nr. 11/707, (8 Cemaziyelevvel 1212/29 Ekim 1797).

Polizos'un da cezalandırılarak kalebend olunması ve tüm tüccara ibret olacak biçimde ticarî faaliyetlerinin engellenmeleri hükme bağlanmıştır³⁴.

İnöz Kalesi'ne kalebend edilen mahkûmların geçimlerini ne şekilde sağladıkları ya da kendilerine ne kadar tahsisat ayrıldığına dair arşiv vesikalarında açık bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak rahat yaşadıklarını söylemek de oldukça güçtür. Salıverilmeleri için yazdıkları dilekçelerde ve yerel idarecilerin arz ve ilâmlarında sefil bir şekilde dilenci gibi yaşadıklarından ve borçlarından bahsedilmesi bunlara yeteri kadar ödenek verilmediğini göstermektedir. Bazı yerlerde mahkûmlara bir parça ekmek, akşamları çorba ve bazı günlerde pilav ayrıca kurban bayramlarında da bir miktar et verildiğine dair kayıtlardan hareketle, kalebend olanlara da benzer yiyeceklerin verildiği söylenebilir. Diğer mahkûmiyetlerde olduğu gibi kalebend cezasında da belirli bir mahkûmiyet süresi bulunmamaktaydı. Arşiv vesikalarında ağırlıklı olarak "*ıslah-ı nefis oluncaya kadar*" gibi muğlak bir ifade yer almaktadır. Mesela benzer suçları işleyen iki mahkûmdan biri iki buçuk ay diğeri iki buçuk yıl kalebend olabiliirdi. Çünkü suçlar için tayin edilmiş belirli süreler bulunmamaktaydı³⁵.

Sonuç

Sonuç olarak bu çalışma, incelenen Enez (İnöz) Kalesi örneği üzerinden, Osmanlı hukuk sisteminin işleyişinin mikro düzeyde mercek altına alınmasını sağlamıştır. Aynı zamanda sosyal kontrol mekanizmalarının nasıl işlediğini de göstermiştir. XVIII. yüzyılın son çeyreğinde işlenen suçlar, İnöz Kalesi'ne kalebend olunan suçlu profilleri ve suç-ceza mahalleri hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Verilen kalebend cezalarında din ve sosyal statü ayrımı yapıldığı söylenemez. Bununla birlikte İnöz Kalesi'ne kalebend olunanların, özellikle belirli bir bölgeden gelmeleri söz konusu değildir. Ağırlıklı olarak kaleye, Edirne ve çevresi, Balkanlar ve Batı Anadolu'dan kalebend cezası verilenler gönderilmektedir. Ancak İnöz Kalesi'ne mesafe bakımından istisna teşkil eden bir durum olarak, Kuzey Kafkasya'da, denize girinti yapan Anapa burnunun hemen altında yer alan Soğucak Kalesi'nden dahi suçlu bulunup kalebend olanlar buraya gönderilmişlerdir.

Kalebend cezasının, suç işleyen bireyleri toplumdan izole ederek, suç tekrarını engelleme amacı taşıdığı görülmüştür. Bu ceza biçiminde, sadece sivil vatandaşları değil, aynı zamanda din adamları ve devlet görevlilerini de içine alarak, Osmanlı Devleti'nde adaletin eşitliği ve toplum düzeninin korunması amacının güdüldüğü İnöz Kalesi örneği üzerinden ortaya koyulmuştur.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları

- BOA, AE.SABH.I., nr. 309/20768, (24 Cemaziyelevvel 1193/9 Haziran 1779).
BOA, C.ADL., nr. 79/4789, (7 Rabiulahir 1193/24 Nisan 1779).
BOA, C.AS., nr. 810/34427, (21 Safer 1194/27 Şubat 1780).
BOA, AE.SABH.I., nr. 142/9550, (10 Şevval 1194/9 Ekim 1780).
BOA, C.İKTS. nr. 20/976, (Evahir-i Cemaziyelevvel 1195/Mayıs 1781).
BOA, AE.SABH.I., nr. 111/7545, (15 Safer 1195/10 Şubat 1781).
BOA, AE.SSLM.III, nr. 165/9924, (7 Zilhicce 1208/6 Temmuz 1794).
BOA, C.AS., nr. 266/11031, (21 Cemaziyelahir 1208/24 Ocak 1794).
BOA, C..SM., nr. 17/874, (15 Zilhicce 1208/14 Temmuz 1794).
BOA, C.ZB., nr. 5/229, (5 Safer 1212/30 Temmuz 1797).
BOA, C.ADL., nr. 56/3395, (15 Cemaziyelevvel 1212/5 Kasım 1797).
BOA, C.ADL., nr. 11/707, (8 Cemaziyelevvel 1212/29 Ekim 1797).
BOA, C.ZB., nr. 9/444, (20 Cemaziyelahir 1214/19 Kasım 1799).
BOA, AE.SSLM.III, nr. 157/9409, (3 Şaban 1208/6 Mart 1794).
BOA, TSMA-E., nr. 389/15, (3 Şaban 1214/31 Aralık 1799).

2. Araştırma Eserleri

- ACUN, Fatma, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Timar Sistemi ve Uygulaması", Türkler, C. 9, Ankara 2002, s. 899-908.

³⁴ BOA, C.ZB., nr. 9/444, (20 Cemaziyelahir 1214/19 Kasım 1799).

³⁵ Ömer İşbilir, a.g.m., s. 5-7.

- ALEMDAROĞLU, Şahin, 20 Numaralı Kalebend Defteri (1780-1782) Değerlendirme ve Metin, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018, s. 141.
- ALTINÖZ, İsmail, "Osmanlı Devleti'nde Kalebendlik Cezasının İnfazına Dair Notlar", İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 1, Ocak 2021, s. 269-288.
- Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri, (Yay. Haz. Ersin Kırca, Vahdettin Atık), Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 144, İstanbul 2016.
- BAYTİMUR, Süha Oğuz, "Osmanlı Devletinde Kalabend ve Sürgün Cezalarının Uygulamaları ile Mahkumların Serbest Bırakılmaları (1789-1839)", II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri C. I, ed. Prof. Dr. Fethi Gedikli, İstanbul 2016, s. 831-852.
- ERİM, H. Neşe, Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Osmanlı Toplumunda Kalebend Cezası: Trend ve Değişim, Birinci İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri 1: Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İstanbul, 7-8 Eylül 2007, İstanbul 2010, s. 613-617.
- İPŞİRLİ, Mehmet, "Duâgû", DİA, C. 9, İstanbul 1994, s. 541-542.
- İŞBİLİR, Ömer, "Kalebend", DİA, C. Ek-2, Ankara 2019, s. 5-7.
- KARA, Melahat, 18 Numaralı Kalebend Defterine Göre (s. 147-290) H. 1190-1191/M. 1176-1777 Yılları Arasında Osmanlı Devleti'nde Suç, Suçlu ve Cezalar (Değerlendirme-Metin), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.
- KILIÇARSLAN, Yasemin, "Cebeci", DİA, C. 7, İstanbul 1993, s. 182-183.
- KOCA, Uğur, "Boğazkesen Kalesi Kalebendleri (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, 67. sayı, İstanbul, 2018, s. 128-129.
- ___, "Kocabaşı", DİA, C. 26, Ankara 2002, s. 140-141.
- KURTULUŞ, İsmail Hakkı, Edirne İl Sınırları İçindeki Kalelerin Tespit ve Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2020.
- SEZGİN, Hale, 21 Numaralı Kalebend Defterine Göre H.1196-1199 / M.1782-1784 Yılları Arasında Osmanlı Devleti'nde Suçlar, Suçlular ve Cezalar (Değerlendirme ve Metin), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2022.
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Sekban", DİA, C. 36 İstanbul 2009, s. 327.
- Tevârih-i Âl-i Osman, Aşıkpaşazâde Tarihi, haz. Ayşenur Kala, Kamer Yayınları, İstanbul 2013.
- UZ, Ramazan, 24 Numaralı Kalebend Defterine (H. 1203-1205 / M. 1788-1790) Göre Osmanlı Devleti'nde Suçlar, Suçlular ve Cezalar (Değerlendirme ve Metin), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017.
- UZUN, Ahmet, İstanbul'un İaşesinde Devletin Rolü (1783-1857), Ankara 2006.

TRAKYA PAŞAELİ GAZETESİNDE YAYIMLANAN EDİRNE ŞİİRLERİ

Ayşe Nur ÖZDEMİR*

Öz: Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra kurulan cemiyetlerden biri olan Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Trakya'nın Türklere ait olduğunu kanıtlamak, yaşanabilecek olası bir işgal karşısında teşkilatlanmak ve kamuoyu oluşturmak adına harekete geçer. Bu bağlamda cemiyet tarafından ilk sayısı 2 Aralık 1918'de yayımlanan *Trakya Paşaeli* gazetesinin söz konusu amaçlar çerçevesinde yayınlar yaptığı görülmüştür. Dolayısıyla daha ziyade siyasi, askerî ve tarihî yazılara yer verilen gazetede bununla birlikte edebî içerikler de bulunmaktadır. Vatan sevgisini esas alan, azınlıkların Osmanlı Devleti'ne karşı almış olduğu tavrı eleştiren, geçmiş günlere duyulan özlemin ifadesi olan, İzmir gibi ülkenin farklı yerlerinde gerçekleşen işgalleri protesto eden, kaybedileceği düşünülen toprakların yarattığı kederi yansıtan ve nihayet güzel günlerin geleceğine olan inancı dile getiren bu şiirler, gazetenin ilk sayısından son sayısına kadar görülmektedir. Söz konusu gazetede en çok ismi görülen şair İskeçeli Mehmet Sıtkı olmakla birlikte Rifat Celal, Eşref, Osman Nuri gibi farklı şairlerin şiirlerine de yer verilmiştir. Çalışmamızda ilk önce *Trakya Paşaeli* gazetesindeki edebî içeriklerden özellikle Edirne üzerine yazılan şiirler tarihî gelişmeler de göz önünde bulundurularak ve şairlerin ruh hâli ile dönem koşulları arasında nedensellik kurularak ele alınacaktır. Aynı zamanda bugüne kadar Edirne ile ilgili yapılan çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Trakya Paşaeli*, Trakya, Edirne, İskeçeli Mehmet Sıtkı, Türk Şiiri.

POEMS ON EDİRNE PUBLISHED IN TRAKYA PAŞAELİ NEWSPAPER

Abstract: The Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, one of the associations founded immediately after the signing of the Armistice of Mudros following the end of the First World War, took action to declare that Trakya owned by the Turks, to organize against a possible invasion and to create a social sensitivity. In this context, it can be seen that *Trakya Paşaeli* newspaper of the association, whose first issue was published on December 2, 1918, released its issues within the framework of these purposes. Therefore, the newspaper, which published essays mostly on political and historical matters, at the same time has included literary content. These poems which ground on patriotism, criticize the attitude of minorities against the Ottoman Empire, express longing for the past days, protest the occupations in different parts of the country such as İzmir, reflect the grief caused by the lands thought to be lost, and finally manifest the belief that good days are on the horizon, appears from the first issue of the newspaper to the last one. Although the poet whose name is most frequently seen in the newspaper mentioned is İskeçeli Mehmet Sıtkı, it is seen that the poems of different poets such as Rifat Celal, Eşref, Osman Nuri are also included. In our study, first of all, the literary contents of *Trakya Paşaeli* newspaper, particularly the poems written about Edirne, will be handled by taking into account historical developments and by establishing causality between the mood of the poets and the conditions of the period. At the same time, this study will contribute to the studies done so far on Edirne.

Key Words: *Trakya Paşaeli*, Thrace, Edirne, İskeçeli Mehmet Sıtkı, Turkish Poetry.

Giriş

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra mevcut duruma tepkinin somut göstergelerinden biri olan Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 1 Aralık 1918'de kurulur. Cemiyetin öncelikli amacı Batı ve Doğu Trakya'da yaşayan Türklerin haklarını savunmaktır¹. Zira Osmanlı hükümeti, ülkenin kaderini İtilaf devletlerine teslim etmiş ve anlaşma hükmüncü silahlı

* Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: aysenurozdemir@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1555-7824.

¹ Cemiyet ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bk. Zekâi Güner, *Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul 1992.

birakarak ülkenin işgal edilmesine boyun eğmiştir. Bulgar ve Yunan devletlerinin serbest hareketleri ve Türkleri hedef alan saldırıları karşısında, devletten umudu kesen bölge halkı, saldırıların haksızlığını duyurmak, Trakya'nın yeniden işgal edilmesini engellemek ve kamuoyu oluşturmak adına harekete geçer ve cemiyetin kurulmasıyla bu bağlamda *Trakya Paşaeli* gazetesi çıkarılmaya başlanır². Böylece cemiyetin resmî yayın organı olarak çıkarılan *Trakya Paşaeli*'nin ilk sayısı 2 Aralık 1918'de yayımlanır. Bu sayıda, "Trakya-Paşaeli Müdâfaa Heyet-i Osmaniyesi'nin Programıdır" başlıklı yazıda "Cemiyetin gayesi; Cemiyet-i Akvâm nazariyesinin müessisi olan Wilson prensiplerine riayetle memleketin hakk-ı hâkimiyet ve tamamiyetini kanûn dairesinde müdâfaa ve istihsâldir." şeklindeki 4. madde ile ortaya konulur³. Dolayısıyla gazetenin içeriğinin de aslında cemiyetin amacına hizmet edecek şekilde Trakya'nın Türklere ait olduğunu kanıtlamak, Türk hak ve hâkimiyetini Wilson ilkelerine göre sürdürmek amacını taşıyan yayınlardan oluşacağı görülür⁴. Wilson ilkelerinin 12. maddesinde nüfus çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bölgelerde Türk egemenliğinin güvence altına alınacağı bildirildiğinden cemiyetin de öncelikli amacı bölgede Türk nüfusunun ağırlıklı olduğunu kanıtlamak olur. Başta bölgesel çıkarlar için hareket eden cemiyet ve dolayısıyla *Trakya Paşaeli* gazetesi özellikle İzmir'in işgali, Anadolu'da yaşanan gelişmeler ve Sivas Kongresi sonrasında âdeta Millî Mücadele'nin bölgesel sözcüsü hâline gelir⁵.

Batı Trakya, 29 Eylül 1913 tarihinde yapılan İstanbul Antlaşması ile Osmanlı'dan ayrılmış ve Bulgaristan'a bırakılmıştır⁶. Ancak Birinci Dünya Savaşı sonunda Bulgaristan'ın yenik devletler arasında yer alması, Yunanların da Trakya'da hak iddia etmesi, iki devlet arasında çekişmeye sahne olur. 27 Kasım 1919'da imzalanan Neuilly Anlaşması ile Batı Trakya'nın güney kesimleri müttefik devletler tarafından işgal edilirken dağlık bölgesi ise Bulgarlara bırakılır. Bulgarlar, Gümülcine, İskeçe, Dedeağaç, Sofolu, Dimetoka ve Karaağaç'ı boşaltır⁷. 4 Kasım 1918'de Fransızlar tarafından işgal edilen Uzunköprü-Sirkeci demiryolu ise Ocak ayı ortalarında Yunanlara bırakılır⁸. Böylece Doğu Trakya'nın Anadolu ile iletişimi kesilir ve huzursuz günleri başlamış olur. Daha önce Balkan Savaşları sonrasında Batı Trakya'nın işgali ve hatta Edirne'nin elden çıkması hadiselerini göz önünde bulundurarak olası bir işgale karşı örgütlenebilmek amacıyla kurulan cemiyetin varlığının önemi bu gelişmelerden sonra daha da anlam kazanır. Trakya'yı oluşturan asıl unsurun Türk olduğunu kanıtlamak, özellikle bölgede Türklere karşı başlayan yağma, tecavüz vb. olayları duyurmak, protesto etmek amacına dönük yazıların yanı sıra cemiyetin faaliyetleri hakkında bilgi veren yazıların da kaleme alındığı *Trakya Paşaeli* gazetesinde edebî içeriklere de yer verildiği görülür. Bu zamana kadar gazetede yayımlanan yazıları içerik itibarıyla değerlendiren, fihristini veren çalışmalar⁹ olmakla birlikte gazetede edebî içeriklere yönelik bir inceleme yapılmadığı tarafımızdan tespit edilmiştir. Gazetede edebî içerikler büyük oranda ikinci sayfada, sağ üst köşede verilmiştir. Söz konusu bölümde en çok ismi görülen kişi ise İskeçeli Mehmet Sıtkı'dır. Onu, Rifat Celal ve Eşref takip eder. Gazetede gündemin etkisiyle, yaşanan siyasi ve askerî gelişmeler ışığında Osmanlı'nın geçmiş şanlı günlerine özlemi dile getiren, vatan sevgisini işleyen veya işgalleri protesto eden şiirler yayımlandığı gibi Edirne'nin tarihî dokusunu yansıtan, nehirlerini ele alan, şairlerin yakınları veya meşhur kişiler için

² Bölgedeki işgallerle ilgili ayrıntılı bir çalışma için bk. Özgür Mert, "İşgalden Kurtuluşa: Doğu Trakya", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2016, S. 58, ss. 123-176.

³ *Trakya Paşaeli*, 2 Kânunuevvel 334-1918, S. 1, s. 1.

⁴ "Trakya Daima Osmanlıdır", "Trakya Tarihi", "Türk Trakya-Bulgar Trakya", "Traklar Kimlerdir?", "Türk Trakya-Rum Trakya", "Trakya Garben, Şarken, Baştan Başa İliklerine Kadar Türk'tür, Müslümandır", "Edirne Osmanlıdır", "Trakya Trakyalıdır" gibi yazılar bu çerçevede kaleme alınanlardan bazılarıdır. Bununla birlikte cemiyet, Trakya'nın işgalinden sonra ve Mustafa Kemal Atatürk'ün de direktifleriyle tutumunu değiştirir. Vatanın bütünlüğü fikrine zarar veren, Wilson ilkelerine göre Türk hâkimiyetini sürdürmek veya bir devletin mandasını kabul ederek Batı ve Doğu Trakya Devleti kurmak gibi düşüncelerden vazgeçilir (Ayrıntılı bilgi için bk. Güner, *age.*, s. 81; Özgür Mert, *agm.*, s. 147).

⁵ Hakan Şallı, "Bölgesel Kurtuluştan Millî Mücadele'ye Edirne'nin Sesi: Trakya Paşaeli Gazetesi", *Karadeniz Araştırmaları*, XVIII/72, s. 887-888.

⁶ Zekâi Güner, *age.*, s. 85.

⁷ Zekâi Güner, *age.*, s. 95-99.

⁸ Zekâi Güner, *age.*, s. 47-48.

⁹ Söz konusu çalışmalardan birisi için bk. Hakan Şallı, "Bölgesel Kurtuluştan Millî Mücadele'ye Edirne'nin Sesi: Trakya Paşaeli Gazetesi", *Karadeniz Araştırmaları*, XVIII/72, ss. 875-904.

yazdığı şiirlerin de olduğu görülür¹⁰. Bu çalışmada *Trakya Paşaeli* gazetesinde yayımlanan edebî içeriklerden Edirne üzerine yazılan şiirler ele alınacaktır.

Trakya Paşaeli'nin fiziksel ya da dijital olarak tüm nüshalarına ulaşılmasa da 47 sayısının yayımlandığı tespit edilmiştir. İmtiyaz sahibi ve mesul müdürü Mehmet Şeref (Aykut) Bey'dir. Gazete, 30,5 x 46 cm ebatlarında, 4 sütun ve 2 sayfa olarak basılmış olmakla birlikte 41. sayının 4 sayfa olarak yayımlandığı görülür. İlk sayının ilk sayfasında gazetenin adının büyük puntolarla en üstte ortalanmış şekilde belirtildiği, hemen altında "Trakya Müdâfaa Heyetinin Nâşir-i Efkârı" klişesinin bulunduğu görülür. Sonraki sayılarda ise gazetenin adının hemen altında bulunan klişenin kaldırıldığı ve "Haftalık Gazete" ibaresinin eklendiği dikkatleri çeker. İlk sayfanın sağ üst kısmında yayının numarası, imtiyaz sahibi ve mesul müdürünün ismi, abonelik için seneliği 50 kuruş ve nüshasının 40 para olduğu; sol üst kısmında ise tarihi, idarehane ve telgraf için adresi ve yine nüshasının 40 para olduğu belirtilmiştir. Gazetenin 1, 3, 5-23, 25 numaralı sayıları Millî Kütüphanede bulunmaktadır. Beyazıt Devlet Kütüphanesi Hakkı Tarık Us Koleksiyonunda gazetenin 1 ve 2. sayıdan sonra direkt 14. sayıya geçtiği; 16, 20-27, 29, 31-32, 34, 36-38, 40-41, 43-47 numaralı sayıları ile devam ettiği görülmüştür. Atıf Efendi Yazma Eserler Kütüphanesi ve Süleymaniye Kütüphanesinde ise 1, 5-25, 27. sayıları mevcuttur. Dolayısıyla gazetenin 4, 28, 30, 33, 35, 39, 42. sayıları eksiktir¹¹. Eksik sayılar veya yayının 47. sayı sonrası devam edip etmediği ile ilgili net bir bilgi sahibi olamayışımızın nedeni Edirne'nin 25 Temmuz 1920 tarihinde Yunanlar tarafından işgal edilmesi sonrası I. Kolordu ve Edirne Vilayeti dosyalarının ve cemiyete ait evrakların, gazete nüshalarının yok olmasından kaynaklanmaktadır¹².

1. Edirne'nin Nehirleri: Tunca, Arda ve Meriç

Tarih boyunca idari, kültürel ve ticari anlamda bir merkez olan Edirne, Osmanlı Devleti'ne başkentlik etmesinin, işgaller karşısında bir "serhad" görevi üstlenmesinin sonucu olarak asıl kültürel kimliğine bu devirde kavuşmuştur. Camileri, köprüleri, çarşıları, kervansarayları, şifahaneleri, külliyesi ve bu yapıların burcunda âdeta kutlu bir yıldız gibi yükselen Mimar Sinan'ın "ustalık eseri" Selimiye Camii ile tabii güzelliklerini tarihî doku ile bütünleştirmiştir. Tüm bu tabii güzelliklerin ilmek ilmek işlenerek yıllar içerisinde inşa edilen yapılarla görkemli bir beldeye dönüşmesi, Edirne'de doğan, yaşayan, buradan yolu geçen veya son nefesini burada veren birçok şairin/yazarın şehirle bağ kurmasını sağlamış ve onların şehirle kurduğu bağı eserlerine yansıtması da kaçınılmaz olmuştur¹³.

¹⁰ Gazetede yayımlanan tüm edebî içeriklere yer vermemiz bu çalışmanın kapsamını açacağı için Edirne üzerine yazılan şiirlere odaklanılmıştır. Bununla birlikte çalışmamıza başladıktan sonra gazetede en sık edebî içerik üreten isim olan İskeçeli Mehmet Sıtkı'ya dair yaptığımız araştırma sırasında, danışmanlığımı Ömer Faruk Akün'ün yaptığı Fatma Fusun Kırdoğru tarafından hazırlanan *Mütâreke Devri Türk Basımında Millî İzturâb ve Millî Mücadele ile İlgili Şiirler* başlıklı yüksek lisans tezi tespit edilmiştir. Bu titiz çalışmada *Trakya Paşaeli* gazetesindeki "Millî Mücadele" konulu şiirlerin Latin harflerine aktarıldığı görülmüştür.

¹¹ Son dönemde özellikle süreli yayınların ve nadir eserlerin dijital platforma aktarılması sayesinde tüm bu taramalar çevrim içi olarak veya gazetenin kütüphanelerden dijital bir şekilde temin edilmesi suretiyle gerçekleştirilmiştir. Özellikle Millî Kütüphane Süreli Yayınlar Kataloğunda bulunan nüshanın son derece temiz ve kusursuz olduğunu belirtmek isteriz. Çalışmamızı hazırlarken Atıf Efendi Yazma Eserler Kütüphanesinde bulunan nüsha, Süleymaniye Kütüphanesine aktarıldığı için gazetenin mevcut sayıları oradan temin edilmiştir. Gazetenin dijitalleştirilmesinde emek veren ve nüshalara kısa sürede ulaşmamızı sağlayan, eksik sayılarla ilgili sorularımıza cevap veren tüm kütüphane çalışanlarına teşekkür ederiz.

¹² Zekâi Güner, *age.*, s. v; Özgür Mert, *agm.*, s. 162.

¹³ Edirne'yi eserlerine konu edinen yazarlar/şairler hakkında yapılan bazı çalışmalar için bk. Uluğ Turanlıoğlu, *Şiirimizde Edirne*, Edirne 1963; Rıdvan Canım, *Edirne Şiirleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995; Esat Can, "M. Niyazi Akıncıoğlu ve Edirne'ye Dair Şiirleri", *I. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Edirne Valiliği Yayınları, Edirne 2003, ss. 297-309; Yüksel Topaloğlu, "Ahmet Kutsi Tecer ve Arif Nihat Asya'nın Şiirlerinde Edirne", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2007, C. 9, S. 1, ss. 192-211; Recep Duymaz, "Mehmed Âkif Ersoy'un Edirne Yılları", *Mehmed Âkif Ersoy*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2011; Müberra Gürgendereli, *Osmanlı Dönemi Şiirinde Edirne*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2018; Salih Koralp Güreşir, "Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Edirne", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2019, C. 20, S. 37, ss. 1047-1073; Müberra Gürgendereli, "Şairlerin Gözünden Tarihte Edirne Kışları ve Nehir Taşkınları", *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, Aralık 2021, C. 5, S. 4, ss. 1732-1750; Abdullah Uçman, "Safiye Erol'un Edirne İntibaları", *Prof. Dr. S. Mahmut Kaşgarlı Armağanı*, Paradigma Akademi, Çanakkale 2021, ss. 361-370; Yüksel Topaloğlu, Ayşe Nur Özdemir, "Safiye Erol'un Romanlarında Edirne", *Edirne Araştırmaları*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2023, ss. 454-473.

Bölgede siyasi ve coğrafi açıdan önem arz eden Edirne’de huzur, Balkan Savaşları ile kesintiye uğrar. 26 Mart 1913’te Bulgarlar tarafından işgal edilen şehir, 21 Temmuz 1913’te kurtarılır¹⁴. Bununla birlikte Batı Trakya, 29 Eylül 1913 tarihli İstanbul Antlaşması ile Bulgarlara bırakılmıştır. Dolayısıyla Balkanlardaki Türk hâkimiyeti büyük ölçüde kaybedilirken, böylesi acı tecrübeler edinen bölge halkı, Birinci Dünya Savaşı sonrasında yine bir işgalle karşı karşıya kalmaktan, Doğu Trakya topraklarının da Osmanlı’dan kopmasından endişe duymaktadır. Nitekim daha önce Bulgarlara bırakılan Batı Trakya’da Yunanların hak iddia etmesi ve İtilaf devletlerinin de desteğini arkasına almasıyla Ekim 1919’dan Mayıs 1920’ye kadar müttefik devletler tarafından başlatılan işgal, 1920’den sonra da Yunanistan tarafından sürdürülmüştür¹⁵. Aynı şekilde Edirne de Temmuz 1920’de Yunanlar tarafından işgal edilecektir.

Bu bağlamda siyasi ve askerî gelişmelerin ışığında ve yansımaları sonucunda yani işgallerin yaşandığı dönemde *Trakya Paşaeli* gazetesinin kimi sayılarında Edirne’nin merkeze alındığı şiirlere yer verildiği görülür. Edirne’nin tarihî ve tabii güzelliklerini çoğu zaman kasvetli, kederli, karamsar bir ruh hâliyle iç içe geçmiş şekilde ve geri planda memleket meselelerine dair duyarlılığın sezdirildiği bir tarzda yansıtan bu şiirler, daha ziyade İskeçeli Mehmet Sıtkı tarafından kaleme alınır. Mehmet Sıtkı, İskeçe’de doğmakla birlikte eğitim ve memuriyet hayatı dolayısıyla çeşitli şehirlerde bulunmuştur. Mehmet Sıtkı, 1910 yılında “edebiyat muallimlikleri müsabakası” sınavını geçmesinin ardından Edirne Sultanisine tayin edilir. Böylece şairin hayatında “Edirne” safhası başlar. Mehmet Sıtkı bu süreçte Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ne de katılır; Yunanların hakkında idam kararı çıkartması sonrasında ise Bulgaristan’a geçer¹⁶. Siyasi faaliyetlerinin de etkisini hesaba katmakla birlikte Mehmet Sıtkı’nın, cemiyetin resmî yayın organı olan *Trakya Paşaeli* gazetesinde ismine en çok rastlanan kişilerden biri olması, cemiyetteki rolü itibarıyla son derece doğaldır. Bunun yanı sıra onun bir Edirne/Trakya âşığı olduğu, bu seveda ile hemhâl olduğu da kaleme aldığı şiirlerden anlaşılabilir. Bu şiirlerde son derece hüzünlü, millî endişelerin tayin ettiği bir atmosfer hâkimdir. Kendisi de Batı Trakyalı olan şairin, özellikle doğduğu toprakların elden çıkmış olmasının yarattığı melal duygusunun ve aynı sonu Doğu Trakya’nın da yaşayacağı endişesinin şiirlerin muhtevasına yansıdığı görülür.

Bu şiirlerde millî şuurun tecessüm ettiği, Türklüğün ve vatan endişesinin farkında olan bir ses hâkimdir. Türkcülüğün ve Türklük bilincinin bilhassa dönemin tarihî koşulları sebebiyle teyakkuz ettiği söz konusu dönemde, Fransız ihtilalinin yaymış olduğu milliyetçilik akımının da uzun vadeli bir sonucu olarak çok uluslu yapıya sahip olan Osmanlı’da art arda yaşanan isyanlar ve toprak kayıpları, hem aydınların hem de halkın tarih ve vatanseverlik anlayışlarındaki bilinç eşliğinin yükselmesine yol açmıştır. Söz konusu dönemin millî şuurunun neşet ettiği iki mühim kaynak olan Yahya Kemal ve Ziya Gökalp’ın Türkcülük anlayışları bu bağlamda dikkate değerdir. Türkiye Türklerinin tarihini Malazgirt’le başlatan Yahya Kemal, Anadolu’nun, Türkiye coğrafyasındaki Türkleri çeşitli medeniyetlerin birikimiyle ve İslam felsefesinin bireşiminde yoğurarak yeni bir millet ortaya çıkardığını belirtir. Bu tür bir milliyetçiliğin temelinde toprak, tarih ve kültür iç içe geçmiştir. Bu bağlamda Malazgirt Savaşı, Rumeli ve İstanbul’un fethi üç önemli hadisedir. Bu üç önemli hadise sonrasında bu coğrafya üzerinde yüzyıllar içerisinde Türklük, İslam ve uğruna şehitler verilen toprak gibi birçok unsurun kaynaşmasıyla, ortak kültür etrafında Türk milleti oluşmuş, coğrafya da bir kutsiyet taşıyan vatana dönüşmüştür. Anadolu, Rumeli ve İstanbul’un fethi ile bütünlüklü bir Türk vatanı ortaya çıkmıştır¹⁷. Ancak Yahya Kemal’de vatan olmanın coğrafi karşılığı olan bu bütünlük, Rumeli’nin elden çıkmasıyla, toprak kayıplarıyla bozulur. Vatanın önemli bir parçası artık düşmanın elindedir. İşte bu vatan topraklarından doğarak akan, Rumeli’nin can suyu olan nehirler, tüm vatanın bir simgesi olarak Mehmet Sıtkı’nın Edirne şiirlerinin merkezindedir. Bu şiirler âdeta kaybedilen topraklardan haber getirmek suretiyle Türklük bilincindeki vatan kavramını diri tutmak ister gibidir.

¹⁴ M. Tayyib Gökbilgin, “Edirne”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 427.

¹⁵ Machiel Kiel, “İskeçe”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 555.

¹⁶ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, “Sıtkı”, *Son Asır Türk Şairleri*, Cüz: 7, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 1679.

¹⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001, s. 45-62.

Edirne sevgisinin ifadesi olan şiirlerden ilki, 12. sayıda yer alır; şairin kardeşi Nuri'ye ithaf ettiği “Kamer ve Tunca”dır. Tunca'yı bir akşam vakti fonunda tasvir eden şair, ay ışığının nehre yansımalarını şairane hayallerle ifade eder. Vatanın can suyu olan Tunca'nın sularının nereye aktığını, nereden gelip nereye gittiğini sorar. Hem onun İslam âlemine akan bir ruh olduğunu, Türklükle iç içe geçen maneviyatı tüm cihana duyurduğunu belirtir hem de bu nehrin vatan topraklarıyla buluştuğu kıyıların, geçtiği yerlerin de vatan topraklarını işaretlediğini ima eder. Şiir ne kadar geçmişe hitap eden tonuyla bir tür keder duygusu içerse de günün koşullarına seslenen yönüyle de vatan sevgisini ve geçmişin görkemli günleriyle pekiştirilen millî duyguları telkin etmektedir.

*“Sâhilleri dâmânını bûs ettiği yurdun,
Âgûş-i vesî‘inde ne pür-şân otururdun?..
Her feşfeşe-i nâzını dünyâya duyururdun,
Bigâne nazarlar sanıyorlar ki uyurdun?
Bidâr-ı emelsin, ebedî hâkim-i cânsın;”¹⁸*

Meriç'in kollarından biri olan Tunca, Balkanlardan (bugünkü Bulgaristan'dan) doğar ve Edirne'ye doğru akar. Bu akış güzergâhı, vatanın sınırlarını âleme duyurduğu gibi İslam âlemine doğru akış olarak değerlendirilir. Vatanın can damarı olan bu nehir, onu sularıyla katetmekte, “ruhu yerinden koparan” Arda ile Meriç'in sevdalarının kutsal güzelliğinde saklı olan, “cihanın şiiri”ni ifşa etmektedir. Özellikle geçmiş zaman kipinin tercih edildiği mısralarda Osmanlı'nın Balkanlardaki hâkimiyetinin görkemi hatırlatılır.

Şairin Edirne temalı ikinci şiiri, 14. sayıda “Kamer ve Arda 2” adını taşımaktadır. Şair, bu şiiri de kardeşi Nuri'ye ithaf etmiştir. Şiire verilen numara, hâliyle bu şiirlerin bir seri hâlinde yayımlanacağı izlenimini uyandırır. Nitekim şair, nehir teması etrafında gelişen bu seriye diğer sayılarda da devam edecektir¹⁹. Tıpkı Tunca gibi Balkanlardan doğarak Edirne'de akan ve Meriç'le buluşan Arda'nın da akşam saatlerinde tasvir edildiği görülür. Güneşin çöküşüyle ilişkilendirilen akşam saatleri aslında memleketin içinde bulunduğu durumu, geçmişteki muazzam bir yapının çözüldüğünden duyulan üzüntüyü de ima etmektedir. Menşei kaybedilen topraklarda bulunan bu nehirden şairin beklentisi vardır. Vatanın ufuklarına sularının çarptığı bu nehir, çaresizlik içindeki millete bir mefkûreyi hatırlatır. Tarihteki şanlı günlerin bir simgesine dönüştürülen ay artık yorgundur, tarihin eski zamanlarındaki parlak, ışıklı ve zinde günlerini geride bıraktığı gibi kederli bir çehreye bürünmüştür:

*“Emvâcına yüzler süren âfâk-ı vatandan,
Bir yâd-ı semâvî getir ey şanlı nehir sen!
Bekler dil-i biçâre bu mefkûreyi senden;...”²⁰*

Şairin 15. sayıda bu defa “Kamer ve Meriç 3” başlığıyla yine kardeşi Nuri'ye ithaf ettiği bir diğer şiiri yayımlanır. Meriç'in kış mevsiminde tasvir edildiği bu şiirde, vatan bülbüllerin boşa figan ettiği cennete benzetilir ve tıpkı önceki şiirlerde olduğu gibi Meriç de mazideki hâliyle hatırlatılır. Bu şiirde şairin kurmaca anlatıcısının içinde bulunduğu melankolik ruh hâli, vatan için yakılan ağıttaki hüznün tabiat unsurlarına aksettirilmiştir. Hem nehir hem ay hem de feryat figan eden bülbül bu hüznün ortağıdır.

*“Ay dondu, güneş söndü; ne bir girye ne bir ses?
Yalnız Meriç'in dalgası söyler bize mecrûh,
Mâzîmizin elvâhına bir mersiye-i rûh...”²¹*

¹⁸ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Kamer ve Tunca”, *Trakya Paşaeli*, 17 Şubat 335-1919, S. 12, s. 2.

¹⁹ Bununla birlikte bu seride bazı şiirlere numara verilmediği ya da atlandığı görülür. *Trakya Paşaeli*'nin art arda yayımlanan sayılarında bu seriye yer verildiği için bu şiirlerin eksik sayılarına başka gazete veya dergilerde yer verildiğini düşünmekteyiz. Zira İskeçeli Mehmet Sıtkı, dönemin muhtelif yayım organlarında şiirlerini yayımlamıştır. Kendisi üzerine yapılacak etraflı bir çalışma ile söz konusu şiirlerin de ortaya konulacağı düşüncesindeyiz.

²⁰ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Kamer ve Arda 2”, *Trakya Paşaeli*, 3 Mart 335-1919, S. 14, s. 2.

Serinin devamında tekrar Tunca'ya dönen şair, oğullarına armağan ettiği “Kamer, Tunca, Ben” başlıklı şiirinde Tunca'yı da kış mevsiminde ele alır. Bu şiirde de elem, hüznün, geçmişe duyulan özlem, kaybedilenler için tutulan matem öne çıkmaktadır. Kendisi de hüznü olan Tunca'dan “sîne-yi mecrûhunu” açmasını istemekte, orada dinginlik aramaktadır. Tunca, onun feryadına sessiz bir hüznü, acısını paylaştığını ima edecek şekilde düzenlenmiş bir tabiat dekoruyla ve unsurlarıyla karşılık verir. Tıpkı Arda'dan “bir yâd-ı semâvî” getirmesini istediği gibi Tunca'dan da aynı dilekte bulunur:

“Ben çok geceler Tunca 'ya dil-haste, bakarken:

Teşrîk-i melâl eyledim öksüz gibi candan;

Mâzilerin âlâmı hayâtımda yanarken:

Bir yâd-ı semâvî getir ey Tunca vatandan!..”²²

Gazetenin 17. sayısında yayımlanan “Arda, Tunca, Ben 6” başlıklı şiirde yine hüznü bir hava hâkimdir. Tunca ve Arda önceki şiirlerde olduğu gibi gece vakti, karanlık çöktüğünde yıkımı ve ölümü işaret eden benzetmelerle, bir felaketi çağrıştırırcasına tasvir edilmiştir. Tunca'nın âdeta ölüm rengi saçan kumları meçhule sürüklediğini düşünen şair, yine de bu manzarayı izlerken bile ruhunun yüceltiğini belirtir. Arda'nın derinden duyulan dalgalarının sesi de içinde bulunulan şartların vahametinden dolayı ah ve inlemeden farksız değildir. Her iki nehir de kötümser bir ruh hâline sebep olsa da köprünün üzerinde, mazinin mamur günlerini özlerken belki de vatanın bir teşbihi olan sevgilisinin yolunu gözleyen şair, ümidini yitirmemiştir:

“Ben çok geceler köprünün üstünde emel-dûr,

Pür-hasret-i mâzî, reh-i cânâna bakındım;

Lâkin yine bir şu 'le-i ümmîd ile mağrûr,

Âmâlîme fikrimle ve hissimle yakındım...”²³

Şairin tabiat aracılığıyla kendi duygu ve düşüncelerinden bahsettiği ve bunları vatan sevgisiyle nakışladığı bir diğer şiir 18. sayıda yayımlanan “Meriç, Kamer, Ben -7-”dir. Şairin yine tabiatı olumsuz benzetmelerle bir simgeler âlemine dönüştürdüğü bu şiirde de karamsar ruh hâlinin daha iyi yansıtılabilmesi için tabiatı bir vasıta olarak kullandığı görülür. Hem içinde bulunulan tarihî atmosfer hem de milletin içinde bulunduğu ruh hâli âdeta tabiata da işlemiştir. Başta Meriç olmak üzere tabiatla hasbihal ederken tabiatı da matem havasında kişiselleştirir. Öyle ki şair, şiirin daha girişinde ruhunda açılan derin bir yaranın yarattığı ümitsizliğin kanadığından dem vurmaktadır. Ümitsizlik kesifleştikçe ruh hâli de ister istemez çevresini algılamasına bile sirayet eder. Meriç'in kalbi, yine üstünde yansıyan aya dönüşmektedir. Dolayısıyla bulaşıcı bir fenomene dönüşen kederli olma hâli, Meriç'e hatta tüm tabiata tesir etmektedir. Şair bunun kendi kuruntusundan ibaret olduğunu düşünerek göğün aydınlığına odaklanır ve gökyüzünün Meriç'in ruhunu içtiğini düşünür. “Aydınlık” ve “gökyüzü” gibi bağımsızlığı çağrıştıran kelime seçimleri de yine vatan için duyulan kaygıların tezahürüdür. Bundan dolayı önceki şiirlerinde Tunca ve Arda'nın, vatandan bir “yâd-ı semâvî” getirmelerini temenni eden şair, bu şiirde ise Meriç'ten esen gizli bir rüzgârın vatandan bir “hande-i rü'yâ” getirdiğini belirtir:

“Gûyâ Meriç 'in rûhunu içmiş de semâvât,

Rûh-ı şebi mezç eylemiş a 'mâkına birden;

Bir gâze-i ibhâma bürünmüştü hayâlât,

Bir bâd-ı hafînin per-i nâlânı gelirken;..

²¹ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Kamer ve Meriç 3”, *Trakya Paşaeli*, 10 Mart 335-1919, S. 15, s. 2.

²² İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Kamer, Tunca, Ben”, *Trakya Paşaeli*, 17 Mart 335-1919, S. 16, s. 2.

²³ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Arda, Tunca Ben 6”, *Trakya Paşaeli*, 24 Mart 335-1919, S. 17, s. 2.

Bir bâd-ı hafî var ki muhîâtıma candan:

Bir hande-i rü'yâ getirir semt-i vatandan...'²⁴

Şair, aynı başlıkla kaleme aldığı bir diğer şiirini 19. sayıda eşine²⁵, 20. sayıda da kardeşi Ağâh'a²⁶ armağan eder. Tıpkı “Meriç, Kamer, Ben -7-”de olduğu gibi şairin kederli ruh hâlinin yine kamere ve Meriç'e yansıdığı, tabiat unsurlarının geçmişe ve kayıplara yakılan ağıtı dile getirdiği görülür. Bir “hüzünlü gece”de gönü hasta olan şair, bu sefer kamer ile dert ortağıdır; içinde bulunduğu yeis, yine tabiatta yankılanmaktadır. Kardeşine armağan ettiği “Meriç Kamer, Ben 10”da ise şairin memleket derdiyle korkuları ve kederi daha da artmış olsa bile diğer taraftan kurtuluş umudu ve iyimserlikle bu dengelenmiştir:

“Ehvâl, birer şekl-i temessülde girîzân,

Deycûru tutan bir yed-i ifrît üzerimde;

Bin kâfile-i zulmet olur kalbime rîzân

Sandım ki cehennem duruyor reh-güzerimde;'²⁷

Şairin özellikle şiirin sonuna doğru tabiatı da derdine ortak ettiği karamsar ruh hâlinden bir rüyadan uyanır gibi sıyrıldığı ve vatanın neşeli hâline ilişkin umutlarını tazelediği de görülür:

“Bir haşyet-i hissiyye o dem beynimi sardı,

Âvâre nigâhımda derin, pek acı bir sem,

Timsâl-ı fecî'yle muhîtim de karardı,

Bîdâr-ı hayâl oldu nazar; bir de ne görsem?:

Handân-ı emel titredi ufkumda kamerden,

Nâzân u hurâmân, mütebessim, sarı bir nûr,

Sevdâlı nigâhıyla hayâlim öpüşürken:

Âğuşunu açtı vatanım şevk ile, mağrûr...'²⁸

Mehmet Sıtkı'nın Edirne nehirleri üzerine yazdığı şiirlerinde dikkat çeken ve her şiirinde tekrarlayan birtakım tematik ve ortak motifler söz konusudur. Keder duyguları ve melankolisi etrafında bir imge/hayal/benzetme evreni kuran şair, duygularını, endişelerini ve vatan sevgisini ifade etmek için bu evrene belli unsurları simgesel işlevler izafe ederek yerleştirmiştir. İlk şiirden itibaren tekrarlayan bir imge/hayal olan “kamer”, ortak bir unsur olarak özellikle dikkatleri çeker. İkinci unsur ise “nehir”dir. Şairin anlatıcı sesiyle birleşen bunun gibi ve diğer tabiat unsurları sürekli kederi terennüm etmekte ve mazinin görkemini hatırlatmaktadır. Bu nedenle de zaman dilimi olarak ayın ortaya çıktığı ve karamsarlığa da işaret eden saatler seçilir. Şair, dış âlemden aldığı unsurlarla iç dünyasını ve vatan sevgisini harmanlamak suretiyle bir tablo çizer. Akşamın hüznü, günün bitmesiyle şairin ruhuna çöken melal, “kamer”in dekora eklenmesini ve umudun çağrıştırılmasını âdeta zaruri kılar. Ülkenin içinde bulunduğu durum nedeniyle kederli olan şair, tüm bu karanlığın içerisinde ay ışığından sızan bir parça ışığa ve vatanın mamur zamanlarındaki ruha ümidini bağlar. Karanlık bir tablo ile tezat kuran kamerin varlığı ondaki inancın, umudun devamını sağlar²⁹.

²⁴ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Meriç, Kamer, Ben -7-”, *Trakya Paşaeli*, 31 Mart 335-1919, S. 18, s. 2.

²⁵ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Meriç, Kamer, Ben, 9”, *Trakya Paşaeli*, 7 Nisan 335-1919, S. 19, s. 2.

²⁶ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Meriç, Kamer, Ben 10”, *Trakya Paşaeli*, 15 Nisan 335-1919, S. 20, s. 2.

²⁷ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Meriç, Kamer, Ben 10”, *Trakya Paşaeli*, 15 Nisan 335-1919, S. 20, s. 2.

²⁸ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Meriç, Kamer, Ben 10”, s. 2.

²⁹ Ayın bu şiirlerde bu kadar öne çıkarılması ister istemez akıllara Ahmet Haşim'i getirir. Ancak ilgili şiirlerde tek başına bireysel kaygılar ve tabiatla birleşen bir iç âlem yoktur; Mehmet Sıtkı tarih bilinciyle teçhiz edilmiş bir milliyetçiliği de tabiat unsurlarına yansıtır. Haşim, ayı ve tabiatı şiirlerinde bir teselli unsuru olarak, iç dünyasıyla bütünleştirerek kullanmıştır ve ay

Yine nehir teması çerçevesinde şiir yazan bir diğer isim Rifat Celal'dir. İskeçeli Mehmet Sıtkı'ya ithaf ettiği "Meriç Kenarında" başlıklı şiirinde, tabiata dair izlenimleri görülür. Meriç "akan bir şiir"e, gökyüzü "büyüleyici sine"ye teşbih edilir ki bu güzel manzara söğüt ağaçlarını büyüleyerek Mecnun gibi delirmelerine ve secde eder gibi titremelerine neden olur. İki şairin de şiirsel tutumları birleşmektedir aslında; ikisi de odağına tabiatı alan bir estetik tutum eşliğinde vatanla ilgili endişelerini, tarihin görkemli günlerini şiirlerinin içeriğine katmışlardır. Zira ruhu gelecek için titreyen şaire, tabiat şanlı ve mutlu mazisini hatırlatır. O da gelecek güzel günler için umutludur ve Edirne'ye seslenerek "daimî surette" kendileriyle olacağına inancını dile getirir:

*"Bizimsin sermedî sûrette sen ey belde mesrûr ol
Livâ-yı düde-i Osman'la yüksel hür ve mağrûr ol
Muazzam âbidâtınla cihan-mahsûd ü mebrûr ol
Yücel! Beynelmedâin dâimâ mes'ûd ü ma'mûr ol"*³⁰

15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesiyle birlikte Edirne temalı şiirlerden uzaklaşan şairler, gündemdeki gelişmelerin etkisiyle ve millî endişelerin sevkiyle İzmir işgalini protesto eden şiirler kaleme alırlar. İskeçeli Mehmet'in gazetesinin ilk sayısında yayımlanan "Nevhât" başlıklı seri şiirlerine İzmir'in işgalinden sonra devam ettiği görülür. Bir süre vatan sevgisini ve millî endişelerini işlediği şiirler kaleme aldıktan sonra gazetesinin 45. sayısında "Arda, Ben -13-" başlıklı şiirini yayımlayarak Edirne nehirlerini merkeze alan, estetik endişelerin de öne çıktığı serisine son kez döner. Ancak bu şiirde de muhtemel ki vatanın içinde bulunduğu durumdan dolayı millî endişelerin, maneviyatın daha ağır bastığı görülür. Zira memleketin muhtelif yörelerindeki olumsuz gelişmelerle birlikte Balkan Savaşlarına kadar saf bir Türk beldesi olan Kırcaali, savaştan sonra Bulgarlara bırakılmıştır. Uzun bir aradan sonra bu şiirle tekrar Arda'nın huzuruna gelen şiirin anlatıcısı, onunla hasbihal eder ve dört ay boyunca gurbette olduğunu ve bu ayrılığın sevinç yaratmadığını belirtir. Arda'nın geçtiği topraklar olan "Sultanyeri" ve "Kırcaali"de feryat eden Müslümanlara, öksüz çocuklara selam gönderir. Arda'nın sağır ufuklara haykırmasını isteyen şair, böylece bu feryadı, duayı ahiretin birliklerinin duymasını temenni eder. Kendi feryadı ise mahşer sabahına kalmayacaktır:

*"Kalmaz sabâh-ı mahşere feryâdı şâirin,
Bir ufk-ı nev-resîde olur matla'-ı zuhûr;
Gökten yağar kavâfil-i hicrâna şî'r-i nûr.*

*Ma'nâlı gözlerinde yanar leyl-i sâhirin
Eşbâhı neşve-rîz edecek lem'a-ı hayât;
Ümmîd, emel; bu şeydir muammâ-yı kâinât?..."*³¹

2. Edirne'nin Mabedi: Sultan Selim Camii

Trakya Paşaeli gazetesinde kutsal mekânlar, özellikle Sultan Selim Camii üzerine yazılan şiirlere de rastlanır. Kamerle ilgili seri şiirlerdeki manevi ruhu tamamlayan söz konusu şiirler de yine bir seri hâlinde İskeçeli Mehmet Sıtkı tarafından kaleme alınmış ve yayımlanmıştır. Bu serinin ilk şiirinde yine "kamer" bir unsur ya da olumlu çağrışımları bulunan, maneviyatı pekiştiren bir motif olarak yerini almıştır. Bu bağlamda şairin karşısında duran Selimiye'den ufuklara bir ışık yayılmakta ve her "şerefe"de bir münacat şiiri okunmaktadır. Yer ve gök etkisinde bulunan ışık ve kutsi ses, geçmişin elemelerini nakletmekle görevlidir; yine maziden maneviyat devşirmekle görevlendirilmiş tüm bu şiirsel levhanın, elemli temenninin aksi etrafa yayılmaktadır. Bu acı levhayı Selimiye'nin içerisine

umuttan, kurtuluştan ziyade hüznü ve melankoli telkin eden bir dosttur. İskeçeli Mehmet Sıtkı'nın şiirlerinde ise karşıt bir işleve sahiptir; ümidin sembolü gibidir.

³⁰ Rifat Celal, "Meriç Kenarında", *Trakya Paşaeli*, 14 Mayıs 335-1919, S. 24, s. 2.

³¹ İskeçeli Mehmet Sıtkı, "Arda, Ben -13-", *Trakya Paşaeli*, 1 Kânunuevvel 335-1919, S. 45, s. 2.

girerek tasvir etmeye devam eden şair, yine olumlu bir şekilde şiirine taşıdığı kamerin gökyüzünde vatanın bekleliğini yaptığını söyleyerek şiirini sonlandırır:

*“Hâlin bize söyleser acı elvâhını minber,
Mihrâbına sâcid ser-i mü'min ve muvahhid,
Bir sırr-ı semâvî mi, ufuklar mı muhaddid?*

*Mechûl;... Fakat hüzn-i masâbîh ile inler.
Varlık;... buna şâhidse ma'âlî-i cihândır,
Yüksekte kamer işte nigezbân-ı vatandır... ”³²*

İlgili seride “Talihli Şehzade Cemâleddin Efendi”ye ithaf ettiği ikinci şiir “Sultan Selim Camii -2-” başlığını taşır. Mehmet Sıtkı, Selimiye’de yapılan ibadeti, ruhani atmosferi tasvir ederek başladığı şiirini, Selimiye’ye övgüler düzerek devam ettirir. Türk-İslam kültürünün, başarılarla dolu tarihinin, cesaretinin önemli bir simgesi, müşahhas bir örneği olan Selimiye, dört asırdır varlığını sürdürmektedir:

*“Yaşarsın dört asırdır milletin hiss-i büleğinde
Muallâ, münşerih;.. Ey sakf-ı rûhânîsi nûrânûr!
Mehâsinler mutarrâ, zevk-i vahdet var hırâmında
Nasıl olsun huzûr-ı âsitânından gönül mehcûr... ”³³*

Şiirin sonunda şehzadeye seslenen şair, onun nezdinde neslini, atalarını ve onların kahramanlıklarını över:

*“Siz ey Şehzâde!.. Ey nesl-i nezîh-i âsumân-pâye!
Mübârek ceddinizden müntakildir yükselen sâye;
Koşarsa çok mudur milletle şehrâyîne nâmahdûd
Tulû‘-ı nûr-ı hüsnünle bugün bir şâir-i mes‘ûd;... ”³⁴*

Şairin büyük oğluna ithaf ettiği “Sultan Selim Camii -3-” başlıklı şiirinde Selimiye’nin manevi yönünün, tarihî değerinin ve dinî kimliğinin önceki şiirlere göre daha da vurgulandığı görülür. Selimiye’de dua eden, eğilen başlardan yükselen “Lâ ilâhe illallah” nağmesi, kubbelerde tutuşarak inanan herkesin kalbinde ulvi hisleri harekete geçirir ve bir hayat ateşi yakar. Bu kutsal mekândan yayılan altın pırıltıların gizli nağmesi, vatan şiiri ise bir sonsuz haber ile Hakk’ın ve Selim’in yani inanç ve ceddin sesini iman telkin etmek için günün nesillerine ulaştırır. Şair, şiirin sonunda oğlu nezdinde tüm millete seslenerek buna inanmasını söylemekle birlikte geçmişinden güç alarak tekrar o günlerdeki gibi olmasını salık verir:

*“Zehebî şu‘lelerin nağme-i mahfîsi gelir,
Bir peyâm-ı ebediyyetle saçar şi‘r-i vatan,
Bu da Hakk’ın ve Selîm’in sesidir oğlum! İnan;... ”³⁵*

Bu serinin son şiiri olan “Sultan Selim, Ben -4-”, 25. sayıda yayımlanır. Mehmet Sıtkı, gazetenin 24. sayısında kendisine “Merîç Kenarında” başlıklı şiiri ithaf eden Rifat Celal’e 25. sayıda bu şiirle karşılık verir. Bahse konu metin, İzmir’in işgalinden sonra gazetede yayımlanan ilk şiirdir. Sonraki

³² İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Sultan Selim Camii, Ben, Kamer -1-”, *Trakya Paşaeli*, 24 Nisan 335-1919, S. 21, s. 2.

³³ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Sultan Selim Camii -2-”, *Trakya Paşaeli*, 30 Nisan 335-1919, S. 22, s. 1.

³⁴ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Sultan Selim Camii -2-”, s. 1.

³⁵ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Sultan Selim Camii -3-”, *Trakya Paşaeli*, 7 [Mayıs] 335-1919, S. 23, s. 2.

sayılarda İzmir işgalini protesto eden şiirler art arda yayımlanır. Yine hazin, karamsarlık çağrıştıran bir gece vakti başlayan bu şiirde, rüzgârın etkisiyle yıldızların öldüğü, asırların eliyle mehtabın donduğu bir manzara söz konusudur. Tüm bu hayaller, zımni şekilde vatanın içinde bulunduğu hercümence işaret eder. Bu elemli manzarada Selim'in boşluğu aydınlatan, matemini umuda çeviren ve şiirdeki anlatıcıya güç veren sesi yükselir. İlgili şiirde duygu bakımından ikircikli bir ton vardır; umut ve karamsarlık arasında bir sarkaç ritminde gelgitler görülmektedir. Selimiye'den yükselen bu ses, âdeta gecenin ruhuna bir teselli vaadidir. Bu ulvi sesi, üzüntünün verdiği zevkle tanıyan anlatıcı, vatan namına bir mersiye okunduğunu dile getirir:

*“O nasıl ses ki bugün yâd-ı hayâlisini ben
Gecenin rûhuna bir va'd-i tesellî sanırım;
Zevk-i ye'simle o ulvî sesi çoktan tanırım;*

*Zevk-i ye'sin buruşuk mâtemi, çehremde gülen:
Bir çocuk hande-i şermi ile ve dûrâ-dûr
Bir tahassüsle vatan nâmına mersiyye okur...”³⁶*

Selimiye Camii'nin merkeze alındığı şiirlerde manevi bir ortam, geçmişin ruhundan ve rehberliğinden yararlanmaya yönelik imalar, vatan sevgisiyle yan yana gelen millî endişeler ortaktır. Tarihin görkemli zamanlarına atıflar yapan ve Türk büyüklerinin huzurunda kendine gelme iradesinin bir beyanı olan bu şiirlerde fonda sezdirilen olumsuz tarihî olayların ortasında dik durabilmek için işaret edilen kaynak, imanla mücadele etmekle ve mazi bilinci geliştirmekle ilişkilendirilmiştir. Selimiye bu ikisini de buluşturan bir mabet olmakla birlikte zor günlerde bir millete vatan sevgisini anımsatacak bir temsilî değere de sahiptir.

3. Trakya İçin Yazılan Şiirler

Bölgesel bir gazete olan *Trakya Paşaeli*'nde “Trakya” temalı şiirler de yayımlanmıştır. Bu minvalde yazan isim yine İskeçeli Mehmet Sıtkı'dır. Bugün Yunanistan sınırları içerisinde kalan, Batı Trakya'da Dedeağaç, Gümülcine gibi Edirne'ye yakınlığıyla öne çıkan, uzun yıllar Osmanlı hâkimiyetinde olan İskeçe, Türklerin yoğun olarak bulunduğu bir yerleşim birimidir. İskeçe'de doğan, yazdığı şiirlerin altına “İskeçeli” şeklinde imza atan Mehmet Sıtkı'nın doğduğu ve önce Bulgarların sonra da İtilaf devletlerinin kontrolüne geçen bu beldeye ve bölgeye olan sevgisini şiirlerine de yoğun şekilde yansıttığı görülür. “Trakya!”³⁷, “İskeçe!.. Resminin Karşısında”³⁸, “Trakya Karşısında”³⁹, “Trakya Aşk 3 İskeçe'm!”⁴⁰, “Hazan İçinde İskeçe'm”⁴¹, “[Trakya'm]”⁴² başlıklarını taşıyan bu şiirler, bu derin sevgi ve hatta özlemin somut göstergesidir. Batı Trakya'nın Ekim 1919'da müttefik devletler tarafından işgal edilmesinin izleri, gazetenin 43. sayısından itibaren edebî içeriklerde de görülebilir. Karamsarlık olarak ilgili metinlere de gölgesi düşen tarihî gelişmeler, şiirdeki ümitsiz anlatıcının da sesinin tonunu belirlemiştir.

“Trakya” başlıklı ilk şiirinde vatanına sevdalı olduğunu dile getiren şair, onu güzel bir kadın gibi tasvir eder; sevgiyi ifade etmenin döneme özgü motiflerinden biri olan vatanla sevgili özdeşliğini yineler.

³⁶ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Sultan Selim, Ben -4-”, *Trakya Paşaeli*, 21 Mayıs 335-1919, S. 25, s. 2.

³⁷ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Trakya!..”, *Trakya Paşaeli*, 15 Temmuz 335-1919, S. 32, s. 2.

³⁸ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “İskeçe!.. Resminin Karşısında”, *Trakya Paşaeli*, 10 Eylül 335-1919, S. 37, s. 2.

³⁹ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Trakya Karşısında -Yine O Dert-, Ey Düşman-ı Vatan”, *Trakya Paşaeli*, 2 Teşrinievvel 335-1919, S. 40, s. 2.

⁴⁰ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Trakya Aşk 3 İskeçe'm!””, *Trakya Paşaeli*, 11 Teşrinievvel 335-1919, S. 41, s. 1.

⁴¹ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Hazan İçinde İskeçe'm”, *Trakya Paşaeli*, 24 Teşrinisani 335-1919, S. 44, s. 2. Bu şiir, nüshanın zarar görmüş olması sebebiyle okunamamıştır.

⁴² İskeçeli Mehmet Sıtkı, “[Trakya'm]”, *Trakya Paşaeli*, 5 Kânunusani 336-1920, S. 47 s. 2. Bu şiirin künyesi Fatma Füsün Kıroğlu'nun yüksek lisans tezinden alınmış ve elimizdeki nüshanın başlığa denk gelecek şekilde zarar görmesinden dolayı şiirin ismi teyit edilememiştir.

Saçlarında akşamın ruhu gizli olan bu kadının gözlerinde semanın rengi, bağrında ise kamer uyur; vatan hem şaire hem de tabiata kucağını açmıştır. Vatan sevgisinin mecazı olan bu semavi güzellik, ruha neşe getirir. Ancak şairin gözyaşları biteviye akmaktadır; çünkü bu semavi güzellikten mahrum kalma ihtimali doğmuştur:

“Yerle gök ma’kes-i hayâlin iken,

Neye evrâkı soldu ezhârın?

Neye ölgün hayâl-i pür-zârın?”⁴³

Gazetenin 37. sayısında yayımlanan “İskeçe!.. Resminin Karşısında” başlıklı şiirde, doğduğu topraklardan ayrı düşen şair, onun hayaliyle günlerce didindiğini, üzüntülere, ayrılıklara mahkûm âdeta keder kuyusunun derinliklerinde kaldığını belirtir. Yine burada tıpkı sevgiliden ayrı düşen bir âşğın ona olan özlemiyle koşut, samimi bir bağlılık ve sevgi söz konusudur. İskeçe için yazılan bu şiirdeki anlatıcının, vatanına, ana yurduna kavuşmaktan başka bir arzusu yoktur:

“Günlerce taharrî-i hayâtın, o da bir derd

Günlerce senin zevk-i visâlinle, münevver:

Bir an yaşamak; rûh-ı garîbim bunu ister

Rûhum bunu ister bunu;.. Ey hüsn-i mücerred!..”⁴⁴

“Trakya Aşkı 3 İskeçe’ m!” başlıklı şiirine “Güzellik sana nispetle çirkin(dir)” ibaresini not düşen şair, İskeçe’yi yine bir sevgiliye teşbih eder. Vatan sevgisinin her şeyin üstünde olduğu bu şiirlerde, vatanın güzel bir kadın şeklinde tasavvur edildiği dikkatleri çeker. Modern Türk edebiyatında vatanın güzel bir kadına, sevgiliye ve anneye benzetilmesi ilk defa Namık Kemal’in “Vâveylâ”sında görülür. Bu da aslında Batı edebiyatının ve özellikle de Fransız şiirinin tesirinin bir sonucudur. Vatanın güzel bir kadın ve özellikle de bir anne olarak tasvir edilmesi Fransız şiirinde öteden beri mevcuttur⁴⁵. Türk edebiyatında Namık Kemal’den tevarüs eden bu motifin, vatan sevgisini türlü şekillerde dile getiren ve bu sevgiyi canlı tutmak isteyen İskeçeli Mehmet tarafından da kullanıldığı görülür.

Bu sevgi, özlem ve kederin en yüksek noktaya ulaştığı şiirlerden biri “Trakya Karşısında”, bir diğeri ise “[Trakya’ m]”dır. Vatandan ayrı düşmenin acısının dile getirildiği bu şiirlerde tabiat da yine bu karamsar ruh hâlinin bir ifade aracı gibidir. Bu hüznü muhitte çok gece gün doğmamış, dağlar susmuş, sadece sessiz bir çığlık ile ağlama sesleri duyulmaktadır. Şair vatandan ayrı düştüğü için semaya haykırmakta, Allah’tan yardım istemekte ve göğe yükselen feryadına bir karşılık beklemektedir:

“Âfâka yükselen mütezallim figânıma

Gökten ne bir sadâ-yı teellüm ne bir şifâ?

Boynum büküldü, öksüzüm, âvâreyim, yazık

Bir ferd-i âferîde miyim ben vatan-cüdâ?”⁴⁶

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı’nın ardından olası bir işgale karşı örgütlenmeyi sağlayabilmek, Trakya’daki Türklerin haklarını savunmak, korumak ve Trakya’da ağırlıklı nüfusu Türklerin oluşturduğunu kanıtlamak amacıyla kurulan Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin resmî yayın organı olan *Trakya Paşaeli* gazetesinde söz konusu amaçlar çerçevesinde askerî, siyasi, tarihî ve fikrî birçok yazının yayımlandığı görülür. Batı Trakya’nın daha önce elden çıkması ve yaşanan işgaller mevcut

⁴³ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Trakya!..”, *Trakya Paşaeli*, 15 Temmuz 335-1919, S. 32, s. 2.

⁴⁴ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “İskeçe!.. Resminin Karşısında”, *Trakya Paşaeli*, 10 Eylül 335-1919, S. 37, s. 2.

⁴⁵ Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 902, 1034.

⁴⁶ İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Trakya Karşısında -Yine O Dert-, Ey Düşman-ı Vatan”, *Trakya Paşaeli*, 2 Teşrinievvel 335-1919, S. 40, s. 2.

duruma en hızlı şekilde cevap verilmesine neden olmuş ve ilgili cemiyet, sadece Doğu Trakya'nın değil Batı Trakya'nın da haklarının savunuculuğunu üstlenmiştir. Bununla birlikte gazetede edebî içeriklere de yer verilir. Yayımlanan edebî içeriklerin çoğunun İskeçeli Mehmet Sıtkı'ya ait olduğu görülür. Edirne üzerine yazılan şiirlerle sınırladığımız bu çalışmada, Edirne'nin, nehirleri gibi tabii ve Selimiye gibi tarihî güzelliklerinin merkeze alındığı görülür. Bu şiirlere akseden haletiruhiye ve duygular ile dönemin koşulları arasında doğrudan bağ vardır. Yaşanan askerî ve siyasi gelişmeler gazetede yayımlanan şiirlerin de hem duygusal hem de psikolojik rengini belirlemiştir.

İskeçeli Mehmet Sıtkı'nın şiirlerini üç grup hâlinde değerlendirmek mümkündür. Edirne'nin nehirlerini merkeze aldığı ilk grup Türklüğün, Selimiye Camii'ni merkeze aldığı ikinci grup mazi romantizmiyle bütünleşen bir akidevi/İslami sembolizasyonun ve Trakya'nın öne çıktığı üçüncü grup ise hem vatan sevgisinin hem de inancın kaynaştığı bir bağlılığın ifadesidir. Şair özellikle Selimiye Camii'ni merkeze aldığı seride maneviyat pekiştiren ve mazi bilincini canlı tutmayı amaçlayan telkinlerde bulunmaktadır. Tarihin yüceltildiği bu şiirlerde, mazi örnek gösterilerek bir an önce toparlanma, vatan toprağına sahip çıkma çağrısı yapılır. Bu şiirler âdeta atalar huzurunda ya da şahitliğinde kendine gelme iradesi için bir kaynak arayışının dizelere dökülmüş şeklidir. Üçüncü grup olan Trakya için yazılan şiirlere baktığımızda ise saf bir vatan sevgisi görülmektedir. Tıpkı vatani sevgiliye benzeten Namık Kemal gibi bu şiirlerde de özellikle vatanın bir bölümü olan Trakya için taşınan endişeler dile getirilirken ilgili toprakların da güzel bir kadına/sevgiliye benzetildiği görülür. Şiirlerde bireysel olmaktan ziyade vatan sevgisinden ve kaybedileceği düşünülen toprakların yarattığı kaygılardan kaynaklanan bir karamsarlık dikkatleri çeker. Şiirlerde öne çıkan bir diğer özellik melankoli ve karamsarlığın ortak bir ton olması ve tabiata yansması, hatta şiirdeki anlatıcının duygularına katılması ya da onları ifade etmeye soyunmasıdır. İmzalanan antlaşma sonrası ülkenin çeşitli bölgelerinde yaşanan işgaller, daha önce kaybedilen Batı Trakya toprakları ve aynı kaderi Doğu Trakya'nın da yaşayacak olması ihtimali, düşüncesi şiirlerdeki ümitsiz anlatıcının ruh hâlini belirler. Tüm şiirlere sirayet eden bu haletiruhiye, ortak öz, şiirlerin çerçevesini oluşturur. Bu ruh hâlinin hemen hemen her şiire yansımakla birlikte Rifat Celal'in şiirinde değiştiği, Osmanlı soyunun yüceltildiği, mazinin şaniyla gurur duyulduğu görülür. Âdeta bir dua ile biten bu şiirde Edirne'nin vatandan ayrılmayacağına olan inanç şüphesiz ve tamdır. Bu şiirler tam manasıyla olmasa bile gazetenin içeriğindeki diğer yazılarla birlikte değerlendirildiğinde söz konusu dönemdeki gelişmeleri takip edebilmeyi sağlaması açısından tarihî bir değer de taşımaktadır.

Kaynakça

- BANARLI Nihad Sâmî, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.
- CAN Esat, "M. Niyazi Akıncıoğlu ve Edirne'ye Dair Şiirleri", *I. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Edirne Valiliği Yayınları, Edirne 2003, ss. 297-309.
- CANIM Rıdvan, *Edirne Şiirleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.
- DUYMAZ Recep, "Mehmed Âkif Ersoy'un Edirne Yılları", *Mehmed Âkif Ersoy*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2011.
- GÖKBİLGİN M. Tayyib, "Edirne", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, ss. 425-431.
- GÜNER Zekâî, *Trakya-Paşaeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faâliyetleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul 1992.
- GÜREŞİR Salih Koralp, "Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Edirne", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2019, C. 20, S. 37, ss. 1047-1073.
- GÜRGENDERELİ Müberra, *Osmanlı Dönemi Şiirinde Edirne*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2018.
- GÜRGENDERELİ Müberra, "Şairlerin Gözünden Tarihte Edirne Kışları ve Nehir Taşkınları", *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, Aralık 2021, C. 5, S. 4, ss. 1732-1750.
- İNAL İbnülemin Mahmud Kemal, "Sıdkı", *Son Asır Türk Şiirleri*, Cüz: 7, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, ss. 1679-1681.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, "Kamer ve Tunca", *Trakya Paşaeli*, 17 Şubat 335-1919, S. 12, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, "Kamer ve Arda 2", *Trakya Paşaeli*, 3 Mart 335-1919, S. 14, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, "Kamer ve Meriç 3", *Trakya Paşaeli*, 10 Mart 335-1919, S. 15, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, "Kamer, Tunca, Ben", *Trakya Paşaeli*, 17 Mart 335-1919, S. 16, s. 2.

- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Arda, Tunca Ben 6”, *Trakya Paşaeli*, 24 Mart 335-1919, S. 17, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Meriç, Kamer, Ben -7-”, *Trakya Paşaeli*, 31 Mart 335-1919, S. 18, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Meriç, Kamer, Ben, 9”, *Trakya Paşaeli*, 7 Nisan 335-1919, S. 19, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Meriç, Kamer, Ben 10”, *Trakya Paşaeli*, 15 Nisan 335-1919, S. 20, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Sultan Selim Camii, Ben, Kamer -1-”, *Trakya Paşaeli*, 24 Nisan 335-1919, S. 21, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Sultan Selim Camii -2-”, *Trakya Paşaeli*, 30 Nisan 335-1919, S. 22, s. 1.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Sultan Selim Camii -3-”, *Trakya Paşaeli*, 7 [Mayıs] 335-1919, S. 23, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Sultan Selim, Ben -4-”, *Trakya Paşaeli*, 21 Mayıs 335-1919, S. 25, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Trakya!..”, *Trakya Paşaeli*, 15 Temmuz 335-1919, S. 32, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “İskeçe!.. Resminin Karşısında”, *Trakya Paşaeli*, 10 Eylül 335-1919, S. 37, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Trakya Karşısında -Yine O Dert-, Ey Düşman-ı Vatan”, *Trakya Paşaeli*, 2 Teşrinievvel 335-1919, S. 40, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Trakya Aşkı 3 İskeçe’ml”, *Trakya Paşaeli*, 11 Teşrinievvel 335-1919, S. 41, s. 1.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Hazan İçinde İskeçe’ml”, *Trakya Paşaeli*, 24 Teşrinisani 335-1919, S. 44, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Arda, Ben -13-”, *Trakya Paşaeli*, 1 Kânunuevvel 335-1919, S. 45, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Trakya’ml”, *Trakya Paşaeli*, 5 Kânunusani 336-1920, S. 47 s. 2.
- KIEL Machiel, “İskeçe”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, ss. 553-555.
- KIROĞLU Fatma Füsün, *Mütâreke Devri Türk Basınında Millî İzturâb ve Millî Mücadele ile İlgili Şiirler*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1992.
- MERT Özgür, “İşgalden Kurtuluşa: Doğu Trakya”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 58, (2016), ss. 123-176.
- Rifat Celal, “Meriç Kenarında”, *Trakya Paşaeli*, 14 Mayıs 335-1919, S. 24, s. 2.
- ŞALLI Hakan, “Bölgesel Kurtuluştan Millî Mücadele’ye Edirne’nin Sesi: Trakya Paşaeli Gazetesi”, *Karadeniz Araştırmaları*, XVIII/72, ss. 875-904.
- TANPINAR Ahmet Hamdi, *Yahya Kemal*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001.
- TOPALOĞLU Yüksel, “Ahmet Kutsi Tecer ve Arif Nihat Asya’nın Şiirlerinde Edirne”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2007, C. 9, S. 1, ss. 192-211.
- TOPALOĞLU Yüksel ve ÖZDEMİR Ayşe Nur, “Safiye Erol’un Romanlarında Edirne”, *Edirne Araştırmaları*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2023, ss. 454-473.
- Trakya Paşaeli*, 2 Kânunuevvel 334-1918, S. 1.
- TURANLIOĞLU Uluğ, *Şiirimizde Edirne*, Edirne 1963.
- UÇMAN Abdullah, “Safiye Erol’un Edirne İntibaları”, *Prof. Dr. S. Mahmut Kaşgarlı Armağanı*, Paradigma Akademi, Çanakkale 2021, ss. 361-370.

EK 1:

Trakya Paşaeli Gazetesindeki Edebî İçerikler

- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Nevhât 1”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 2 Kânunuevvel 334-1918, S. 1, s. 2
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Nevhât 2”, *Trakya Paşaeli*, Çarşamba 11 Kânunuevvel 334-1918, S. 2, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Nevhât 3”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 16 Kânunuevvel 334-1918, S. 3, s. 2.
- Eşref, “Meşrûtiyetten Evvel: Sihâm-ı İkâz”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 30 Kânunuevvel 334-1918, S. 5, s. 2.
- Eşref, “Meşrûtiyetten Evvel: Sihâm-ı İkâz”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 6 Kânunusani 335-1919, S. 6, s. 2 (Tarih, Milli Kütüphanede bulunan nüshada 334-1918, Atıf Efendi'deki nüshada ise 335-1919 şeklinde geçmektedir. Ocak ayına geçildiği için 335-1919 olmalıdır.).
- Eşref, “Meşrûtiyetten Evvel: Sihâm-ı İkâz”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 13 Kânunusani 335-1919, S. 7, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Nevhât 4 Mersiye”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 20 Kânunusani 335-1919, S. 8, s. 2.
- Eşref, “Meşrûtiyetten Sonra: Ra'd-ı Kazâ”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 27 Kânunusani 335-1919, S. 9, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Kamer ve Tunca”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 17 Şubat 335-1919, S. 12, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Kamer ve Arda 2”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 3 Mart 335-1919, S. 14, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Kamer ve Meriç 3”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 10 Mart 335-1919, S. 15, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Kamer, Tunca, Ben”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 17 Mart 335-1919, S. 16, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Arda, Tunca, Ben 6”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 24 Mart 335-1919, S. 17, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Meriç, Kamer, Ben -7-”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 31 Mart 335-1919, S.18, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Meriç, Kamer, Ben 9”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 7 Nisan 335-1919, S. 19, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Meriç, Kamer, Ben 10”, *Trakya Paşaeli*, Salı 15 Nisan 335-1919, S. 20, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Sultan Selim Camii, Ben, Kamer -1-”, *Trakya Paşaeli*, Perşembe 24 Nisan 335-1919, S. 21, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Sultan Selim Camii -2-”, *Trakya Paşaeli*, Çarşamba 30 Nisan 335-1919, S. 22, s. 1.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Sultan Selim Camii -3-”, *Trakya Paşaeli*, Çarşamba 7 [Mayıs] 335-1919, S. 23, s. 2 (Tüm nüshalarda Nisan şeklinde verildiği görülmüştür).
- Rifat Celal, “Meriç Kenarında”, *Trakya Paşaeli*, Çarşamba 14 Mayıs 335-1919, S. 24, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Sultan Selim, Ben -4-”, *Trakya Paşaeli*, Çarşamba 21 Mayıs 335-1919, S. 25, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Nevhât 5, İzmir!.. Sana...”, *Trakya Paşaeli*, Cuma, 30 Mayıs 335-1919, S. 26, s. 1.
- Rifat Celal, “-Piyer Loti İçin-”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 9 Haziran 335-1919, S. 27, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “İzmir! Sana...”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 9 Haziran 335-1919, S. 27, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Yine İzmir”, *Trakya Paşaeli*, Salı 17 Haziran 335-1919, S. 29, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Münacaat – Bayram Münasebetiyle”, *Trakya Paşaeli*, Salı 8 Temmuz 335-1919, S. 31, s. 1.
- Rifat Celal, “Kahbe”, *Trakya Paşaeli*, Salı 8 Temmuz 335-1919, S. 31, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Trakya!..”, *Trakya Paşaeli*, Salı 15 Temmuz 335-1919, S. 32, s. 2.
- Osman Nuri, “Kıymetli İzmir'imiz için”, *Trakya Paşaeli*, Salı 29 Temmuz 335-1919, S. 34, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Vatan Uğrunda Yollar ve İnsanlar”, *Trakya Paşaeli*, Salı 29 Temmuz 335-1919, S. 34, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Vatanımın Karşısında”, *Trakya Paşaeli*, Salı 2 Eylül 335-1919, S. 36, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “İskeçe!.. Resminin Karşısında”, *Trakya Paşaeli*, Çarşamba 10 Eylül 335-1919, S. 37, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Mezâmir-i Vatan 1 Firâk-ı Irâk'tan Sonra”, *Trakya Paşaeli*, Çarşamba 17 Eylül 335-1919, S. 38, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Trakya Karşısında -Yine O Dert-, Ey Düşman-ı Vatan”, *Trakya Paşaeli*, Perşembe 2 Teşrinievvel 335-1919, S. 40, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Trakya Aşkı 3 İskeçe'm!”, *Trakya Paşaeli*, Cumartesi 11 Teşrinievvel 335-1919, S. 41, s. 1.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Bir Temenni”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 10 Teşrinisani 335-1919, S. 43, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Hazan İçinde İskeçe'm”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 24 Teşrinisani 335-1919, S. 44, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Arda, Ben -13-”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 1 Kânunuevvel 335-1919, S. 45, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “Uyu! Vatanım!..”, *Trakya Paşaeli*, Salı 9 Kânunuevvel 335-1919, S. 46, s. 2.
- İskeçeli Mehmet Sıtkı, “[Trakya'm]”, *Trakya Paşaeli*, Pazartesi 5 Kânunusani 336-1920, S. 47, s. 2.

EK 2:

Kamer ve Tunca⁴⁷-Kardeşim Nuri'ye-

Altınla bürünmüş gibisin tâb-ı kamerden,
Gel söyle güzel Tunca!.. Mürûrun nerelerden;
Nûrun akıyor bence güneş doğduğu yerden,
Aksin duyulur meşcerelerden, derelerden;
Sen âlem-i İslâm'a bugün rûh-ı revânsın!..

Sâhilleri dâmânını bûs ettiği yurdun,
Âgûş-i vesî'inde ne pür-şân otururdun?..
Her feşfeşe-i nâzını dünyâya duyururdun,
Bîgâne nazarlar sanıyorlar ki uyurdun?
Bidâr-ı emelsin, ebedî hâkim-i cânsın;

Yıldızlarının fevk-i hayâlinde semâ-per,
Bir belde-i hulyâ yaratan şû'lesi ister,
Benden ona âvâre –semâvât ile hem-ser–
Bir girye-i hissiyye, ebed-beste ve muğber,
Ben şâir-i dil-haste ve sen şî'r-i cihânsın...

Her leyle-i zalmâda kamerler erinirken,
Bir nûr-ı müzâb uçmada âfâk üzerinden,
Arda'yla Meriç'tir koparan rûhu yerinden,
Onlar iki hem-şîre-i hissin ki derinden;
Sevdâlarının hüsn-i harîminde nihânsın;..

Cûşundaki ma'nâ-yi teellüm ne zamandan?
Bir beste-i hicrân oku, gel! Eski vatandan;...

İskeçeli: Mehmet Sıtkı

⁴⁷ Edirne temalı şiirlerin ve gazetede ki tüm edebî içeriklerin künyeleri ekte verildiği için burada tekrar gösterilmeyecektir.

Kamer ve Arda

2

-Yine Kardeşim Nuri'ye-

Göklerde mesâ fecr-i hakîkî yaratırken,
Sînenden uçar ufka şuaât-ı tahassüs;
Mahmûr-ı te'ab çok zamân âvâre yatırken,
Her lem'a-i hüsnün aya olmuş idi bir süs...

Dil-beste, perişân, sarı saçlarla mutarrâ,
“Ay” göklerin âzürde, verem bir kıızıdır; bak!
Eb'âd-ı hayâlâta doğar rûhu alır da,
İster yine bir atş-ı tahassüsle sararmak;..

“Ay” hasta; asırlarca bu altın kanadından,
Nûr aldı ve şark ufkuna âsârı açıldı;
Âh Arda, melek Arda, güzel Arda! Adından:
Târîhe münevver, ebedî lem'a saçıldı;..

Bir dilber iken arz-ı behîmiyyete cândan,
“Ay” sustu, fakat susmadı her mevce-i âhın,
“Ay” küstü, fakat sönmedi hiç nûr-ı nigâhın;

Emvâcına yüzler süren âfâk-ı vatandan,
Bir yâd-ı semâvî getir ey şanlı nehir sen!
Bekler dil-i bîçâre bu mefkûreyi senden;...

İskeçeli: Mehmet Sıtkı

Kamer ve Meriç

3

-Kardeşim Nuri'ye-

Ay dondu;... Şitâ camlara buzdan çiçek ördü,
Coşkun Meriç'in sînesi elmas gibi parlar;
Bir bîkr-i zer-efser yatağından onu gördü,
Sandım ki hayâlin sarı bir goncası ağlar...

Enzâr-ı teessürle çöken vech-i kamerde,
Bir hüzn-i samûtun ezelfî rûhu erirdi,
Ay koştı ve coşkun Meriç'in koynuna girdi;
Bülbüllerin âvâre figân ettiği yerde...

Bülbüllerin âvâre figân ettiği firdevs,
Kalbimde emeller yaşatan cüz' -i vatandır,
Mahrûm-ı hayâlâtıdır aşkım ne zamandır?..

Ay dondu, güneş söndü; ne bir girye ne bir ses?
Yalnız Meriç'in dalgası söyler bize mecrûh,
Mâzîmizin elvâhına bir mersiye-i rûh...

İskeçeli: Mehmet Sıtkı

Kamer, Tunca, Ben

-Oğlum Zâhir'le Mahir'e-

Bir leyl-i şitâ, leyl-i elem; Tunca, kamer, ben,
Üç râz-ı hakîkî müteessir, müteellim.
Haykırdım o hicrân-zede rûhumla derinden:
- Aç sîne-i mecrûhunu Tunca sana geldim!...

Feryâdına bir hüzn-i samût oldu mukâbil,
Ay titredi, a'sârı gören rûhu kapandı;
Âvâre ve mahrûm-ı emel inledi sâhil,

Kalbimde onun aks-i yetimânesi yandı...

Sâkin, bu şeb-âlûd güzellikte serâir,

Bir kuşçağızın zezeme-i ye'sini saklar:

Mâzileri yutmuş bu teessürlere dâir:

Bir başka emel, başka heves, başka elem var.

Ben çok geceler Tunca'ya dil-haste, bakarken:

Teşrik-i melâl eyledim öksüz gibi candan;

Mâzilerin âlâmı hayâtımda yanarken:

Bir yâd-ı semâvî getir ey Tunca vatandan!..

İskeçeli: Mehmet Sıtkı

Arda, Tunca, Ben*

6

Sâhilde ölüm rengi saçan kumları yerden,

Her sâniye meçhûle sürükler gibi Tunca,

Bir fikret-i ma'sûm ile ben ba'zı giderken:

Rûhum yücelir vakf-ı temâşâsı olunca;

Gâhî duyulur Arda'nın âvâzı derinden,

Emvâcını pür-girye selâmlar şeb-i sâkin;

Bir farkı bulunmaz sanırım âh u enînden,

Bî-his, mütereddîd yine sâhilde mesâkin...

Ben çok geceler köprünün üstünde emel-dûr,

Pür-hasret-i mâzî, reh-i cânâna bakındım;

Lâkin yine bir şu'le-i ümmîd ile mağrûr,

Âmâlîme fikrimle ve hissimle yakındım...

Ey makberelerden tutuşan girye-i hûnîn,

Zannım o kızıl şu'le de bir vâldenindir?

İn anne! Bu pehnâ-yı hazân-besteye sen in!?

Elbette zafer yurda şitâb eyleyenindir...

İskeçeli: Mehmet Sıtkı

* Bu nâçîz manzûmem, otuz yıllık hamûle-i sa'yini i'tilâ-yı vatana tahsîs eden üstâdımız Şeref'e bir takdime-i hürmettir.

Meriç, Kamer, Ben**

-7-

Rûhumda derin bir yaranın ye'si kanarken,

Karşımda homurdandı Meriç geçmişe dâir;

Göğsünde perîşân kamerin nûru yanarken:

Makhûr-ı elem titredi sâhilde makâbir;..

Yüksekte kamer, ben yine hulyâ-zede, bitâb;

Gök incili bir tâc-ı müzehheb gibi nevvâr;

Solgun Meriç üstünde bu şeb sine-i mehtâb,

Bir sayha-i ikâz ile bilmem ne sayıklar?..

Gûyâ Meriç'in rûhunu içmiş de semâvât,

Rûh-ı şebi mezç eylemiş a'mâkına birden;

Bir gâze-i ibhâma bürünmüştü hayâlât,

Bir bâd-ı hafinin per-i nâlânı gelirken;..

Bir bâd-ı hafî var ki muhîtâtıma candan:

Bir hande-i rû'yâ getirir semt-i vatandan...

İskeçeli: Mehmet Sıtkı

** Konya Vali-i esbâkı üstâd ve âşinâ-yı kadîm ve fâzılıım Sâmih Rifat Beyefendi'ye

Meriç, Kamer, Ben

9

-Zâhir'le Mahir'in Annesine-

Bir leyl-i hazîn, sâkit ü nâim yine her yer,
Dil-haste; ... ve mehtâb ile ben sîne-be-sîne,
Teşrik-i melâl eyledim; âzürde, mükedder,
Benzerdi çıkan her nefesim âh u enîne;

Bir leyl-i münâcât kamer pembe, yeşil cev-f-i muhîât,
Bir gaşy-i tahassür beni hulyâlara boğdu;
Zulmetler ölürken azalan şî'r-i mesâfât,
Boşlukların 'umkunda güneşler gibi doğdu;

Titrer kamer altında perîşîde kanatlar,
Bir hüsn-i ebed-zindeye meftûn gibi kuşlar,
Bir refref-i cûyâ ile gökten yere atlar,
Hayret saçır efkâra bu ma'nâlı uçuşlar;

Sâkin Meriç'in pembe kamer rûhunu yutmuş,
Kudsî vatanın aşkını koynunda uyutmuş;

İskeçeli: Mehmet Sıtkı

Meriç, Kamer, Ben

10

-Kardeşim Agâh'a-

Sâat on iki; bir şeb-i zalmâ-yı elemde,
Oldum yine Tunca'yla hem-âgûş-i hayâlât;
Gül çehrelerin mâil-i hâb olduğu demde,
Dolmuştu bütün rûhuma giryende muhâlât...

Ehvâl, birer şekl-i temessülde girizân,

Deycûru tutan bir yed-i ifrît üzerimde;
Bin kâfile-i zulmet olur kalbime rîzân
Sandım ki cehennem duruyor reh-güzerimde;

Bir haşyet-i hissiyye o dem beynimi sardı,
Âvâre nigâhımda derin, pek acı bir sem,
Timsâl-ı fecî'îyle muhîtim de karardı,
Bîdâr-ı hayâl oldu nazar; bir de ne görsem?:

Handân-ı emel titredi ufkumda kamerden,
Nâzân u hırâmân, mütebessim, sarı bir nûr,
Sevdâlı nigâhıyla hayâlim öpüşürken:
Âgûşunu açtı vatanım şevk ile, mağrûr...

İskeçeli: Mehmet Sıtkı

Sultan Selim Camii, Ben, Kamer

-Evlatlarımız Nihat ve Reşat Kardeşlere-

-1-

Hulyâlı ve mübhem o bakışlarla kevâkib,
Târ-ı şeb-i hissimde açar kırmızı yollar,
Yerden uzanır göklere mahmûl-i nevâib
Gufrân u tahammül dileyen hâreli kollar...

Karşımda "Selîmiyye"den âfâka çıkan nûr,
Her "şerfe"de bir şi'r-i münâcât okuyan ses:
Mâzilerin âlâmını nakletmeye me'mûr,
Yer, gök bu temennî-i elem-besteye ma'kes;...

Hâlin bize söyler acı elvâhımı minber,
Mîhrâbına sâcid ser-i mü'min ve muvahhid,
Bir sırr-ı semâvî mi, ufuklar mı muhaddid?

Mechûl;... Fakat hüzn-i masâbîh ile inler.

Varlık;... buna şâhidse ma‘âlî-i cihândır,

Yüksekte kamer işte nıgehbân-ı vatandır...

İskeçeli: Mehmet Sıtkı

Sultan Selim Camii

-2-

-Şehzâde-i civân-baht Cemâleddin Efendi Hazretlerine-

Derin bir fecr-i lâhûtî uyurken ufk-ı hârrında,

Yakın bir boşluğun manzûr idi cevvinde bin ‘âbid

Temennîler, duâlar, şehkalar vardı cidârında

Günâh u ma‘siyet âfil, ümîd-i mağfîret vârid...

Yaşarsın dört asırdır milletin hiss-i büleğinde

Muallâ, münşerih;.. Ey sakf-ı rûhânîsi nûrânûr!

Mehâsinler mutarrâ, zevk-i vahdet var hırâmında

Nasıl olsun huzûr-ı âsitânından gönül mehcûr...

Eğildim bârgâh-ı Kibriyâ-pâyende çok günler

Temâşâ eyledim mâzîyi istikbâli bir yerde,

Masâbîhin münevver; münkirânın varsa görsünler

Fürûzan bir hakîkattir ki titrer şâm-ı esmerde:

Siz ey Şehzâde!.. Ey nesl-i nezîh-i âsumân-pâye!

Mübârek ceddinizden müntakildir yükselen sâye;

Koşarsa çok mudur milletle şehriyîne nâmahdûd

Tulû‘-ı nûr-ı hüsnünle bugün bir şâir-i mes‘ûd;...

İskeçeli: Mehmet Sıtkı

Sultan Selim Camii***

3

-Büyük oğlum Zâhir'e-

Duyulur bir ebedî zemzeme-i hârr u elîm,
Bu derin kubbede Hakk'ın leb-i gufrânından;
Şimdi kandillerin üstünde yanan leyl-i yetîm,
Uyutur gölgeleri ra'şeli elhânından;...

Mâtem-i ye'si ölen seslere mihrâb-ı sükûn,
Şu büyük kubbede bir gizli emel var ki verir,
Mütehâşî dil-i gamgînime öksüz, solgun,
Bir tesellâ-yı hafâ-beste, hazîn bir tekbîr;..

Eğilen başlara iklîl-i semâvî gibidir,
Kubbelerden tutuşan zemzeme-i tehlîlât,
Kalb-i mü'minde yanar nâire-i hiss ü hayât;..

Zehebî şu'lelerin nağme-i mahfîsi gelir,
Bir peyâm-ı ebediyyetle saçar şi'r-i vatan,
Bu da Hakk'ın ve Selîm'in sesidir oğlum! İnan;...

İskeçeli: Mehmet Sıtkı

*** Evvelki nüshamızda Fikret merhûmun bir mısraıyla tevârüd vâki olmuş; intihâle haml edilmeyeceğini kari'lerimin nezâketinden ümîd ederim.

- Meriç Kenarında -

Sıtkı Bey Kardeşime

Bedî bir güzellik münteşir eb'âd-ı sahrâya
Tebessümler nüfûz etmiş sanırsın cism-i eşyâya
Açar âgûş-ı ârâmın bütün ervâh-ı şeydâya
Çemenler, zehrelerle mevc-zen her yerde bir sâyê.

Meriç bir şi'r-i seyyâl-i semâ ber-sînedir sehâr
Ki mecnûn-bîdler pür-lerze eyler secdeler îsâr
Onun ka'r-ı samûtu sanki bir matmûre-i a'sâr
Eder girdâblar mâzîye dâir bin meâl izhâr.

Çiçek zannetme ey şâir bu rengâreng ezhârı
Mefâhir-sâz-ı vicdân bir serîrin la'l-i şehvârı
Birin cüz'-i mahâsin rûhudur ki şanlı edvârı.
Bize îmâ ile tahfif eder âlâm-ı idbârı

Bana ey mâzi-i mes'ûdumu ihtâr eden sahrâ
Neden gülşen-bahâr-ı hüsnün olmuş ye's-i müstevlî
Senin rûhun da mı rûhum gibi lerezende-i ferdâ
Dokundun kalbime ey sahn-ı nekbet dîde-i heycâ.

Bizimsin sermedî sûrette sen ey belde mesrûr ol
Livâ-yı dûde-i Osman'la yüksel hür ve mağrûr ol
Muazzam âbidâtınla cihan-mahsûd ü mebrûr ol
Yücel! Beynelmedâin dâimâ mes'ûd ü ma'mûr ol

Rifat Celal

Sultan Selim, Ben

-4-

-Rifat Celal Beyefendi Üstadımıza-

Cevf-i zulmette bu son leyl-i hazîn, leyl-i harâb,
Samt-ı eb'âda açar bir ebedî bâl-i siyâh;
Yed-i a'sâr ile donmuş gibi reng-i mehtâb,
Eski rûhuyla eder hiss ü hayâlâtı penâh;

Odamın velvelesiz rûhuna olmuş hemrenk,

Sanki bir ra'ş-e-i âsıfla ölen yıldızlar;
Şeb-i hissimde fakat kalb-i Selim'in yüksek,
Mâtemî boşluğu tenvîr eden âvâzı uçar;..

O nasıl ses ki bugün yâd-ı hayâlîsini ben
Gecenin rûhuna bir va'd-i tesellî sanırım;
Zevk-i ye'simle o ulvî sesi çoktan tanırım;

Zevk-i ye'sin buruşuk mâtemi, çehremde gülen:
Bir çocuk hande-i şermi ile ve dûrâ-dûr
Bir tahassüsle vatan nâmına mersiyye okur...

İskeçeli: Mehmet Sıtkı

Trakya!...

-Sana sevdalıyım güzel vatanım-

Gizlidir saçlarında rûh-ı mesâ;
Târ-ı azlâli karşısında benim,
Dinmiyor bir dakika giryelerim;
Uyumuş gözlerinde reng-i semâ...

Sonra koynunda in'ikâs-ı kamer,
İki râz-âşinâyâ oldu mesîr;
O semâvî güzelliğin, yer yer:
Rûha bir neşve-i bedîi gelir;

Reng-i şi'rîsi bitmeyen sînen
Bir hayâlî nazîri yâsemenin,
Hâle-pirâ kamerde aks-i tenin;

Yerle gök ma'kes-i hayâlin iken,

Neye evrâkı soldu ezhârın?

Neye ölgün hayâl-i pür-zârın?

İskeçeli: Mehmet Sıtkı

İskeçe!...

Resminin Karşısında

-Üstâd-ı Ebedî Süleyman Nazif Beyefendi'ye-

Sevdâlı nigâhındaki sâfiyyet-i ma'nâ,

Hâlâ o güzel rûhunu takrîre müekkel;

Hâlâ o nazarlardaki bin fikr-i muhayyel:

Takrîre müekkel o güzel rûhunu hâlâ...

Müdhiş halecânlar beni öldürmede her gün

Öldürmede her gün beni müdhiş halecânlar

Rûhum yine bir meyl-i telâkî ile ağlar?

Kâfi, ebediyyen bana yalnız o görünsün?

Hüsnumdeki ulviyyet ufûl etti diyorsun,

Fikrimce hayâlimdeki ma'nâları bâkî;

Sâfiyyet-i aşkımla eder her gece rûhun

Bir mahşer-i hûnîn-i teessürde telâkî;...

Günlerce senin derd-i hayâlinle didindim,

Günlerce teessürlere, hicranlara mahkûm;

Gayyâ-yı kûdûrun ne kadar ka'rına indim

Hicrinle boğulmaktı ümîdim; sana ma'lûm...

Günlerce taharrî-i hayâtın, o da bir derd

Günlerce senin zevk-i visâlinle, münevver:

Bir an yaşamak; rûh-ı garîbim bunu ister

Rûhum bunu ister bunu;.. Ey hüsn-i mücerred!..

İskeçeli: Mehmet Sıtkı

Trakya Karşısında

-Yine O Dert-

-Nûr-ı aynım Tıbbiyeli Reşad Ali'ye-

Gel gel, berâber ağlayalım ey rahîm ana!

“Ancak bu yerde sensin olan rûha âşinâ”

“Ey sen! Sen ey penâh-ı dil-âzürde, ey vatan!”

Ey kalbimin melîkesi ey hüsn-i zî-fenâ!

Gün doğmamış muhît-i hazînde çok gece!

Ay kehkeşân içinde yetimâne gam-gezâ;..

Susmuş cibâl-i ‘âbide, yalnız mukadderât,

Bir tınnet-i samût ile pür-savt-ı ibtikâ...

Âfâka yükselen mütezallim figânıma

Gökten ne bir sadâ-yı teellüm ne bir şifâ?

Boynum büküldü, öksüzüm, âvâreyim, yazık

Bir ferd-i âferîde miyim ben vatan-cüdâ?

Ey Düşmân-ı Vatan

Bir münkesir bakışla müheyyâ-yı intikâm

Geçmişti çok gecem sana mevkûf-ı gayz u kîn;

Zulmün ridâ-yı kahrını bîhiss ü ihtirâm

Tırnaklarımla yırtmaya ben eyledim yemîn...

İskeçeli: Mehmet Sıtkı

Trakya Aşkı

3

İskeçe'm!

-Çirkin sana nisbetle güzellik-

Melûl u muhtazır âfâk içinde ra'se-nümâ,
Sabâhı bekleyen azlâli saçların yuttu;
Remîde kalb-i teessür leyâl-i nâ'ime-zâ,
O gîsuvân-ı latîfnde âşiyân tuttu...

Geceyle saçların enzâra ihtisâs-âmîz;
İki hem-şîre-i teessürdür;
Nazarlarındaki berg-i siyâh-ı ye's-engîz:
İçinde inleyen âvâre kalbimi öldür.

Ve o hiç gülmesin bu me'yûsa
Mütegâfil, pür-infiâl u haşîn,
Yükselen bir teevvüh-i nermîn,

İle rûhumda inlesin; lâkin:
Giryersiz münşerih, fakat sâkin,
İbtisâmınla pembe bir bûse...

İskeçeli: Mehmet Sıtkı

Arda, Ben

-13-

Geldim huzûr-ı azmine biçâre Arda! Ben;
Dört aylık iğtirâbımı zannetme pür-sürûr
Benden selâmlar götür ey zâde-i dühûr!
“Sultanyeri”yle, “Kırcaali”de figân eden:

Âvâre Müslümânlara; öksüz çocuklara.
Ağlat revân-ı sâkit ü hüsrân-füzûdunu;
Haykır sağır ufuklara bir müttekâ ara,
Duysun bütün ketîbe-i ukbâ dürûdunu!..

Kalmaz sabâh-ı mahşere feryâdı şâirin,
Bir ufk-ı nev-resîde olur matla‘-ı zuhûr;
Gökten yağar kavâfil-i hicrâna şi‘r-i nûr.

Ma‘nâlı gözlerinde yanar leyl-i sâhirin
Eşbâhı neşve-rîz edecek lem‘a-ı hayât;
Ümmîd, emel; bu şeydir muammâ-yı kâinât?...

İskeçeli: Mehmet Sıtkı

[Trakya'm]

-Doktor Ali Bey Kardeşimize-

Haste-i hicrân u gamsın giryeden
Ağla vâveylâ-yı rûhun yitmesin;
Anladım feryâd u hüsrânın neden?
Mâcerâlar kalbini incitmesin...
Giryenin göklerde aks-i âhı var

İnliyor elhân-ı hissinden zemîn,
Müsterîh ol herkesin Allâh'ı var,
Sen biraz dur rûh-ı âlem inlesin...

Mâtemin vicdâna hüsrânlar verir,
Ufk-ı me'yûsunda ferdâ müşmeiz;
Leyle-i hicrâna benzer bir deniz:

Bir cihân-ı pür-teevvühdan gelir
Söyle ey râz-âşinâ hüsn-i yetîm!
Ben de feryâdınla her gün inledim.

İskeçeli: Mehmet Sıtkı

ERKEN SÖNEN GÜNEŞ İŐİĐİ: ŐAIR PETYA DUBAROVA'NIN HÜZÜNLÜ HİKAYESİ

İsmail Orkun ATASOY*
Emin ATASOY**

Öz: Bulgar edebiyatının en yetenekli, en genç ve en ünlü temsilcilerinden biri olan Petya Dubarova Türkiye'de pek tanınmayan bir şairdir. Bu nedenle bu araştırmanın öncelikli amacı Bulgar yazarı Türk okuyucularına ve bilim dünyasına tanıtmaktır. Haksızlıklar ve adaletsizlik karşısında dik durduğu için Petya dünyayı çok erken terk etmiş. Muhteşem yeteneğini sonuna kadar ortaya çıkarmadan ve belki de en güzel şiirlerini kaleme almadan daha 17 yaşında intihar ederek yaşama veda etmiştir. Bu çalışmada Dubarova'nın renkli ve hüznünlü hayat hikâyesi büyüteç altına alınmış, ayrıca hem "Öğrenci Petya"nın hem de "Şair Petya"nın portresi resmedilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın özeğinde Petya'nın öz yaşamı, romantik aşkları, öğrencilik yılları, yaşadığı kişisel sorunlar ve yazarlık yeteneği yer almaktadır. Petya Dubarova Bulgaristan'ın unutulamayan, henüz çocuk yaşta olağanüstü yeteneğiyle dikkat çeken şairlerinden biridir. Onun şiirsel kalıtı genellikle çocuksu arılığı, ergenlik yürekliliğini, felsefi sorgulamaları ve müthiş yaratıcılığı yansıtmaktadır. Dubarova geride yüzlerce yanıtsız soru bırakarak, çok genç yaşta yaşamına son vererek bizlerden ayrılmıştır. Kısa yaşamında bizi şaşırtmayı başarmış, muazzam yeteneğinden yalnızca küçük bir ipucu vermiştir bizlere. Yaşamında da ölümünden sonra da bu genç yetenek tam olarak kavranamamış ve çevresindeki gizemli bulut da bir türlü çözülememiştir. Türk okuyucuları çocuk yaştaki bu yazarı pek bilmedikleri için hüznünlü yaşam serüvenini ve şair olarak başarılarını bir makalede irdelemenin yararlı olacağı düşünülmüştür. Bu araştırmanın, Bulgar edebiyatı alanında ülkemizde önemli bir yayın boşluğunu doldurması umut edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Petya Dubarova, Bulgaristan Edebiyatı, Bulgar Şiiri, Yazar, İntihar.

SUNLIGHT FADING EARLY: THE SAD STORY OF PETYA DUBAROVA

Abstract: As one of the most talented, youngest, and renowned writers of Bulgaria, Petya Dubarova is a poet relatively unknown in Türkiye. Therefore, the primary purpose of this study is to introduce the Bulgarian author to the Turkish readers and the academic world. Petya departed this world way too prematurely because she confronted and resisted against the injustice and unfairness. Without revealing her amazing talent to the fullest and perhaps without writing her most beautiful poems, she bid farewell to the world by committing suicide at the age of 17. The present study focused on the colorful and sad life story of Dubarova, and the portrait of both the "Student Petya" and "Poet Petya" was depicted. The crux of this study includes Petya's personal life, her romantic affairs, her years as a student, her personal problems and her talent as a writer. Petya Dubarova is one of Bulgaria's most memorable and mystifying talented juvenile poets. Her poetic legacy often reflects childlike innocence, adolescent chivalry, philosophical inquiry and unearthly creativity. Dubarova departed this world, leaving behind hundreds of unanswered questions and ending her life at a very young age. She really managed to mystify us in her very short span of life and more importantly, demonstrated us only a small hint of her enormous talent. This young talent failed to be fully appreciated during her life or after her death, and the mystery around her could not be identified. Since Turkish readers are mostly unfamiliar with this tender-age writer, we are of the opinion that it will be worth of while to investigate her sad life adventure and her achievements as a poet in an article. It is believed that this study will fill an important scientific publication gap in Turkey in the field of Bulgarian literature.

Key Words: Petya Dubarova, Bulgarian Literature, Bulgarian Poetry, Author, Suicide.

* Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Genel Dilbilim ABD, e-mail: iorkunatasoy@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1263-2681.

** Prof. Dr. Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, e-mail: eatasoy@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6073-6461.

Giriş

Çok genç yaşta hayatını kaybeden Petya Dubarova, Bulgaristan edebiyatının en sıra dışı, en yetenekli, en narin ve en yeni sanat sesi olarak kabul edilmektedir. Bulgar medyasında kimileri onu “erken sönen güneş ışığı”, kimileri “bizi aydınlatan ışık”, kimileri “bir martının sesi”, kimileri ise “asi ruhlu bir isyankâr” olarak görmüşlerdir. Ne yaşlıları ve arkadaşları ne öğretmenleri ve okul idarecileri ne de siyasetçiler ve sanatçılar tarafından pek anlaşılabilen çocuk yaşta şair, kısacık hayatında binlerce kişiyi şaşırtmayı başarmıştır. Yaşamında da ölümünden sonra da bu genç yetenek tam olarak idrak edilememiş ve çevresindeki gizemli bulut da bir türlü çözülememiştir.

Bu çalışmada hem “öğrenci Petya” hem “sosyalist düzenin çocuğu Petya” hem de “sanatçı ve şair Petya”nın portresi resmedilmeye çalışılmıştır.

Makalenin kaleme alınmasının dört temel nedeni vardır:

- Petya Dubarova'nın inişli - çıkışlı, renkli ve hüzünlü yaşam hikayesini Türk okuyucularına aktarmak.
- Petya Dubarova'nın sanatsal yeteneğini Türk okuyucularına ve bilim dünyasına tanıtmak.
- Petya Dubarova'nın şair ustalığını ve sanatçı yeteneğini ortaya koymak.
- Bulgar edebiyatının en yetenekli ve en genç temsilcilerinden biri olan Petya Dubarova'nın yaşam kesitini irdeleyerek o zamanki sosyalist döneme ve Bulgar siyasi geleneklerine ışık tutmak.

1. Yetenekli Çocuğun Yaşam Hikâyesi

Petya Stoykova Dubarova, Bulgaristan'ın güneydoğusunda yer alan Burgaz şehrinde 25 Nisan 1962 tarihinde dünyaya geldi ve 4 Aralık 1979 tarihindeki ölümüne kadar yaşamını bu Karadeniz sahil kentinde sürdürdü. Annesi Maria ortaokulda sıradan bir edebiyat öğretmenidir, babası Stoyko ise Burgaz radyatör fabrikasında vardiya amiridir. Annesinin küçük Petya'nın kişiliği, karakteri ve etik değerlerinin biçimlenmesinde, ayrıca onun şair olarak yetişmesinde ve sanat dünyasına kazandırılmasında büyük rolü vardır. Petya Dubarova “İvan Vazov” okulunda okuyan çok sayıda sosyalist öğrenciden biridir. “İvan Vazov” okulunda sekizinci sınıfa kadar okuyan Petya, daha sonra Burgaz kentinin en prestijli okullarından biri olan Geo Milev İngiliz Dili Lisesi'nde okumaya devam etmiştir. Bir başka deyişle yaşadığı şehir ve mahallede; ebeveyninin mesleklerinde; akraba, komşu ve arkadaş çevresinde sıra dışı hiçbir şey yoktur. Ama çocuğun olağandışılığı ve mucizevi yeteneklere sahip olduğu çok geçmeden anlaşılmıştır. Küçük Petya, 2,5 yaşında tüm harfleri öğrenmiş olup 3 yaşında okumaya ve 5 yaşında da kütüphaneden tek başına kitaplar almaya başlamıştır. Yetenekli çocuk, birinci sınıftayken şiir yazmaya başlamıştır. Yedi yaşında kaleme aldığı iki beyitlik “Denizdeki Fırtına” (Буря в морето) onun yayımlanmış ilk şiiridir. Petya “Eylülcü Çocuk” (Септемврийче) gazetesindeki ilk şiiri çıktığında her çocuk gibi sevinmek yerine, bazı küçük düzeltmeler yapıldığını görünce hıçkırarak hıçkırarak ağlamıştır. Burgaz kentinde öğrenciyken Petya'nın en büyük hayallerinin başında en az 1-2 yabancı dil öğrenmek ve bir gün Moskova Üniversitesi'nde edebiyat okumak gelmektedir¹.

Akranlarından hem daha farklı olan hem de daha hızlı gelişen çocuklar genellikle yanlış anlaşılmakta, bazen dışlanmakta ve bazen ise yetenekleri küçümsenmekte veya fark edilmemektedir. Petya'nın öğretmenleri onu sık sık başkalarının şiirlerini kopyalayıp kendisininmiş gibi sunmakla suçlamışlar bu da çocukta onarılmayan travmalara yol açmıştır. Okuldayken bir gün Petya'nın sınıf öğretmeni ona doğru dönerek hem çok kaba hem de acımasız bir biçimde “Bu kadar yetenekli olamazsın!” demiş. Küçük kızın gözleri dolmuş ve ağlamaya başlamış. Daha sonra yazdığı her şiirin kendisine ait olduğuna yemin etse de “şiir yetkisi” öğretmen ikna olmamış. Bir başka deyişle; küçümsenmesi,

¹ Petya Dubarova'nın renkli hayatı ile ilgili bakınız: Kalina Zahova, “Petya Dubarova”, *Reçnik na Bilgarskata Literatura Sled Osvojenieto*, Ministerstvo na Obrazovaniето i Naukata, Fond Nauçni İzsledvaniya, BAN – Institut za Literatura, Sofya, 2018 – 2024; Simona Dimitrova, “Petya Dubarova Dnes Şteşe da Stane na 60 Godini. Versiite za smırta i”, *Vestnik 24 Časa*, Sofya, 25.04.2022.

aşağılanması ve yeteneğinin keşfedilmemesi küçük Petya'nın çocuk yaşta karşılaştığı ilk sosyal ve psikolojik sorunlar olmuştur².

Resim 1: Küçük Petya annesiyle ve babasıyla birlikte³

Burgaz kentindeki Geo Milev İngiliz Dili Lisesi'nde öğrenciyken Petya, birçok kez kendi yazdığı yapıtları öğrenciler ve öğretmenler önünde okumuştur. Dil, şiir ve edebiyat ile ilgili birçok söyleşi, konferans ve toplantıda aktif görev almıştır. Bu dönemde “Pink Floyd” ve “Beatles” gibi batılı müzik gruplarının şarkı sözlerini Bulgarcaya tercüme etmiş ve bazı günler de gitarı ile arkadaşlarına bu şarkıları söylemiştir. Ama bu yetenekli kızın çok az sayıda arkadaşı olmuş, bu bağlamda onu anlayabilecek ve onun duygularını paylaşacak sırdaş sayısı da az olmuştur. Yalnızlık, anlaşılama ve mutsuzluk onu tüm yaşamı boyunca üç gölge gibi takip etmiştir.

Lisedeki öğrenciler genelde Petya'yı farklı, havalı ve garip bulmuşlardır. Onun içine kapanık olması, anlaşılamaz olması, farklı bir karaktere sahip olması ve ulaşılamaz gibi görülmesi çok sayıda arkadaşının olmamasının en önemli nedenleridir. Lise yıllarında sıklıkla görüştüğü arkadaşların başında Jana ve Vladimir gelmektedir. Petya ve Vladimir neredeyse birbirinden hiç ayrılamazlar öyle ki bu durum hem sınıf arkadaşlarının hem de öğretmenlerinin tepkisine neden olur. Lise döneminde Petya, bugün bir oyuncu olan ve Krastyo Lafazanov'un eşi olan Elena Nacheva ile arkadaş olmuştur. İki genç kız arasındaki dostluk derin, güçlü, samimi ama aynı zamanda ilginç ve benzersizdir. Elena Nacheva adeta Petya'nın sırdaşı ve okulda tek güvendiği kişi olmuştur. Kızlar farklı sınıflarda okudukları için mektuplaşarak iletişim kurmaya karar vermişlerdir. Bugün bu mektuplar sayesinde Petya'nın yaşantıları, duyguları ve fobileri hakkında, duygun tininin gelgitleri hakkında, yaşama ve insanlara ilişkin değerlendirmeleri hakkında çok daha fazla şey bilinmektedir.

² Pepa Miluşeva, “Koy Otkradna Obitsite na Samoubilata se Petya Dubarova? Podryazani Krile”, *Blitz BG*, Sofya, 09. 12. 2005 (<https://blitz.bg/article/1360>).

³ <https://museumdubarova.com/galeria/petya-dubarova.html>.

Resim 2: Ünlü şair Hristo Fotev ve Petya Dubarova birlikte poz vermişler⁴

Burgazlı ünlü şair Hristo Fotev, Petya'nın yeteneğini keşfeden ilk kişilerden biri olarak kabul edilmektedir. Hristo Fotev'in hocalık yaptığı bir edebiyat kulübüne küçük Petya da katılmış ve etkin görev almıştır. Daha o zaman usta ozan Fotev, sıra dışı bir kızla çalıştığını fark etmiş, Petya'nın etrafındaki dünyaya yönelik farklı bakış açılarını ve eleştirel gözlemlerini hemen hissetmiştir. Onun küçük yüreğindeki fırtınaları ve çocuk yaşta olmasına karşın yetişkinlerden daha çok duyarlı olduğunu ilk o keşfetmiştir. Özverili ve sistemli çalışmalara bir de çocuğun sıra dışı yeteneği eklenince ilk yazınsal meyveler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Çocukluk dönemindeki Petya'nın en büyük özelliklerinden birisi yılmadan, sıkılmadan, yorulmadan ve bitkinlik hissetmeden bir gün içinde çok sayıda şiir yazmasıdır. Kimi zaman günde 5-6 şiir yazdığı olmuştur. Şiir dilini ustalıkla kullanışı ve sözcüklere adeta onlarla dans edermişçesine egemen olması okurları hayrete düşürmüştür.

Annesi onun çocukluk dönemi için şu ilginç tespitleri yapmıştır:

“Petya, özgür ruhlu bir kuştur. Gitar çalıyor ve güzel şarkı söylüyordu. Farklı çocuklarla iletişim kuruyordu. Farklı ve çılgın olmayı seviyordu, diğerleri de onu taklit ediyordu. Sık sık şunu söylüyordu: ‘Kim benimle bir araya gelirse benim gibi çılgın olur.’”⁵

Petya'nın çok farklı bir çocuk olduğu denli, duyarlı ve çalışkan bir öğrenci olduğu daha küçük yaşlarında belliydi. Ancak daha sonraki yıllarda bu farklılık kendini ifade edememe ve başkaları tarafından doğru anlaşılama olarak onun yaşamını derinden etkileyecektir. Petya, daha 10-12 yaşlarındayken annesi Maria Dubarova mucize çocuğun şiirlerini “Eylülcü Çocuk” (Септемвриче) ve “Halk Gençliği” (Народна Младеш) adlı çocuklara ve gençlere yönelik gazetelere göndermeye başlamıştır. Böylece Petya'nın ilk şiirleri de bu gazetelerde yayımlanmıştır. Çocuk gazetelerinin şaşkınlık yaşayan yayımcıları bunların gerçekten bir çocuk tarafından yazılıp yazılmadığından şüphe ettikleri için bazı şiirleri yayımlamayı reddetmişlerdir. Daha sonra 12 yaşındaki Petya, “Septemvriiche” gazetesinin yayımcılarından şiirlerinin yetişkinlere yönelik olması nedeniyle artık onları basamayacaklarını belirten bir mektup almıştır. Yayımcılar nazik bir diile Petya'ya “Anadili” (Родна Реч) ve “Gençlik” (Младеш) dergilerine şiirlerini göndermesini salık vermişlerdir. Petya, 14 yaşındayken “Eylül Çocuğu” gazetesinin bazı yayımcılarıyla şahsen tanışmış ve onlar da ona, şiirleri nedeniyle çağdaş ve hatta unutulmuş ozanların kitaplarını uzun süre araştırıp onun gönderdiği sıra dışı şiirlerin başka yazarlardan “çalınıp çalınmadığını” uzun süre araştırdıklarını itiraf etmişlerdir. Bir başka deyişle bu küçük yaştaki çocuğun bu kadar olgun ve böylesine yüksek kaliteli şiirler

⁴ https://lupa.bg/news/sled-44-godini-razkrita-li-e-tainata-na-samoubiystvoto-na-petya-dubarova_232883news.html.

⁵ Romyana Emanuilidu, “Mariya Dubarova: Doşil e Momentit za Premiçanata İstina”, *Vestnik Slovo*, Sofya, Yuli 2000.

yazabileceğine kendileri de inanmadıklarını itiraf etmişlerdir⁶. Bu dönemde Petya'nın manevi akıl hocaları olarak Hristo Fotev ve Grigor Lenkov genç kızın elinden tutan yazarlar olarak dikkat çekmektedirler. Bu nedenle bu iki ünlü Bulgar yazarın Petya Dubarova'nın hem yazar olarak yetişmesinde hem de ozan olarak ustalaşmasında büyük yardımları ve etkileri olmuştur. Petya'nın yazar olmasında büyük desteği olan Grigor Lenkov onun hem akıl hocası hem sırdaşı hem edebiyat ve yazar koçu hem de en yakın yoldaşı ve haldaşı olmuştur. Petya ondan çok etkilenmiş ve *"yurdumuzda birkaç değerli, temiz ve muhteşem insan arasında yer aldığı"*nun altını çizerek ona hayranlığını belirtmiştir. Grigor Lenkov'un 1977 yılındaki ani ölümü Petya'yı derinden yaralamış ve üzmüştür⁷.

2. Petya'yı Derinden Etkileyen İki Aşk: İsveçli Per ve Yazar Deyan Enev

1978 yılında Samokov kentinde Georgi Dyulgerov "Trampa" adlı filmin çekimlerini başlatmış ve oyuncu olarak Petya Dubarova'yı da çekimlere davet etmiştir. Ne film yöneticileri ne de Petya'nın ailesi o film çekimlerinin genç yazarın yaşamını kökten etkileyip derinden değiştireceğini tahmin edemezlerdi. Film çekimi esnasında, 1978 yılının kış aylarında Petya İsveç'ten turist olarak Bulgaristan'a gelen Per adlı bir gençle tanışmış ve ona yıldırım aşkıyla bağlanmıştır. Daha sonra kendi anılarını yazarken Petya, bu yakışıklı İsveçliyi *"uzak, parlak, çekici, nazik"* olarak betimleyecektir. "Trampa" adlı filmin çekimleri devam ederken bir akşam İsveçli Per ile Petya, Borovets kış turizm merkezindeki bir diskotekte tamamen tesadüfen karşılaşmışlardır. Uzun boylu Per o gecenin en yakışıklı ve en dikkat çekici erkeğiymiş. Bir ara Per, utangaç Petya'yı dansa davet etmiş ve ikisi arasında beklenmeyen bir sevgi etkileşimi oluşmuştur. Dansın sonunda sarışın, mavi gözlü, uzun boylu İsveçli 16 yaşındaki Petya'yı nazikçe öpmüştür. Utangaç kızın kısa yaşamındaki belki de ilk ve son öpücük. Aslında ikili arasında bu ilk görüşme onların son görüşmesi olacaktır. Aylar boyunca İsveçli Per ile Petya mektuplaşarak iletişim kurmuştur. Petya Per'in mektuplarını dört gözle beklemiş ve ona karşı hissettiği derin duygular giderek artmıştır. Belli bir zaman sonra bu mektuplaşmalardan sıkılan Per mektuplara cevap vermemeye başlamıştır. Karşılık bulamadığı aşkı nedeniyle Petya hem büyük bir düş kırıklığı yaşamış hem de yaşama küsmüştür. Bulgar kızın çocuksu kalbi kırılmış ve gururu incinmiştir.⁸ Genç yazar, ilk aşk yarasını ve ilk derin psikolojik travmasını çok zor atlatmıştır. Per ile yaşadığı derin düş kırıklığı, Petya'nın intihar etme nedenlerinden biri olarak bugün de gösterilmeye devam etmektedir. Sonuç olarak, "Trampa" filminin ilk gösterisinden önce Petya canına kıymış ama bunu İsveçli Per hiçbir zaman öğrenememiştir. Tıpkı siyah saçlı, beyaz yüzlü Bulgar kızın neden ölümü seçtiğinin ve neden ayrılığı kabullenemediğinin bir türlü öğrenilememesi gibi. Çocuk yaşta beklenmeyen bir aşk başlamadan bitmiştir; hem de en acı veren şekliyle, en trajik finaliyle.

Petya ile okul arkadaşı Elena arasındaki mektuplaşmalar genç ozanın öz yaşamı ve aşk dünyası hakkında çok önemli bilgiler ve ipuçları vermektedir. 18 Aralık 1978 tarihinde arkadaşı Elena'ya yazdığı mektubunda Petya içtenlikle şunu paylaşmıştır:

Özel yaşantılarımı sana anlatmadığım veya gizlediğim hissine kapılmaman için sana Per hakkında bir şeyler anlatmak istiyorum. Bu gizemli hikâye hakkında bazı ipuçları vermek istiyorum sana. Onunla ilgili her şey aslında çok basit ve oldukça güzeldi. Onunla Borovets kış turizm merkezindeki diskoda tanıştık - aniden geldi ve beni dansa davet etti. Gürültülü disko kulübü yabancılarla doluydu. "Trampa" filminde görev alan küçük bir arkadaş grubuyla, birkaç erkek ve kızla birlikteydim. Diskoda bulunan çok sayıda güzel kıza karşın Per'in beni seçmiş ve beğenmiş olması beni çok gururlandırdı. Aslında disko kulübün en yakışıklısı oydu – herkes de bunu biliyordu. Birlikte dans etmeye başladığımızda, bir anda ondan çok hoşlandığımı ve bütün gece onunla dans ederek zaman geçirmek istediğimi anladım. Ne olduğunu anlayamadım ama bir anda sanki rüyadaymışım gibi beni nazikçe öptüğünü hissettim. Kafam tamamen karışmıştı. Sonra arkadaşlarım bana ikimizin de çok güzel olduğumuzu, birbirimize çok yakıştığımızı ve herkesin bize baktığını söylediler. Ama eminim ki o eğlence mekânının en çok arzu edilen

⁶ Penço Kovaçev, "Zagadıçnoto Predsmirtno Pismo na Petya Dubarova", *BG Voice*, Sofya, 19. 03. 2013, (<https://bgvoice.com/zagaduchnoto-predsmirtno-pismo-na-petia-dubarova>)

⁷ Bakınız: <https://dictionarylit-bg.eu/>

⁸ Daha detaylı bilgi için bakınız: Emanuilidu, a.g.e.; Kovaçev, a.g.e.

erkeği Per olduğu için, özellikle de kız arkadaşlarım durmadan ona bakıyorlardı. Ve tam da sıkı sıkıya sarıldığımız bir anda romantik dans sona erdi. Per ile birlikte dışarı çıktık. Gökyüzünde sayısız yıldız vardı... Dudakları çok hassas ve son derece sıcaktı. Daha sonra ertesi sabah, beni bekleyen bir işim olduğu için oradan ayrıldım ve aniden Burgaz'a doğru yola çıktım. Onu bir daha görememiştım, arayamamıştım bile. Sonra – mektuplaşmalar başladı. Ve şimdi-o sessiz. Büyük bir olay da değil aslında! Ben onun için ölmedim! Ama ne olacağını zamanla göreceğiz. İşin sonu budur! Sevgilerle-Petya⁹.

Petya'nın okul arkadaşı Elena'ya yazdığı mektuptan deneyimsiz bir ergen kızın ilk aşkı ve ilk öpücüğü nasıl gördüğü, nasıl hissettiği, hangi duyguları yaşadığı gayet net anlaşılmaktadır. Aslında 16 yaşındaki Petya, âşık olduğunu kendisine dahi itiraf etmek istememektedir. Per'in kendi yaşamında önemli bir yere sahip olduğunu ve onu hiçbir zaman unutamadığını itiraf edemediği gibi. “*Büyük bir olay da değil aslında! Ben onun için ölmedim!*” demesi aslında tam tersine göstergedir. Kendisi kabullenmek istemese de Petya delice âşıktır ve Per'in sessizliği için bir gün öleceğini, canını ilk aşkına feda edeceğini tabi ki o zaman bilemezdi. Ama yalnızca bir yıl sonra tam da bu oldu. Deli gibi âşık olan Petya, çok özlediği Per'den son mektubu 1979 yeni yıl gecesinin öngününde almıştır. Kim bilir, zavallı kız belki de her gün özlediği mektupları postacıdan umutla beklemekte, her gece rüyalarında hayal ettiği o ilk aşkı görmekte ve belki de her sabah gözyaşları ile ıslanmış bir yastıkla uyanmaktaydı. Doğal olarak tüm bunları bilemeyiz, yalnızca tahmin edebiliriz. Per'e yazmış olduğu mektuplardaki tutkulu sözcükleri ve duygu yüklü anlatımları bilemediğimiz gibi.

Petya, 1979 yılının bahar tatilinde “Rodna Reç” dergisinin düzenlediği üç günlük bir edebiyat seminerine katılmış ve burada birçok arkadaş edinmiştir. Bu seminerde hemen hemen kendisiyle yaşıt genç bir yazar olan Deyan Enev ile tanışmıştır. Petya; gencin yeteneğinden, yazarlık becerilerinden ve ona karşı gösterilen sıcak ilgiden çok etkilenmiştir. Birçok Bulgar uzman, Deyan Enev'in Petya'nın ikinci aşkı olduğunu savunmaktadır. 1979 yılının yaz aylarında Deyan, Burgaz kentinde "Ernst Telman" caddesinde bulunan Petya'nın evini ziyaret etmiş ve birlikte eğlenceli zaman geçirmişlerdir. Güzün askere gitmiş ve yaklaşık 60 gün sonra da Petya'nın öldüğünü öğrenmiştir. Petya'nın ikinci aşkı da çok kısa sürmüş ve sonuçsuz/karşılıksız kalmıştır¹⁰.

3. Görünmez Kaza, Sabotaj Suçlaması ve Altüst Olan Yaşam

Sosyalist ülkelerde yaşamayanlar bilmez ki Romanya'dan Polonya'ya, Ukrayna'dan Bulgaristan'a, Küba'dan Çin'e kadar tüm komünizm rejimi ile yönetilen devletlerde lise ve üniversite öğrencileri için her yaz döneminde zorunlu çalışma kampları düzenlenmektedir. Bazen iki hafta bazen ise bir ay süren bu kamplar düzenlenirken ne ebeveynlerin rızası alınır ne de öğrencilerin. Sosyalist ülkelerin iktisadi gücünü ve yaşam kalitesini Batı kapitalist ülkelerinin seviyesine çıkarmak için komünist iktidarlar ucuz öğrenci iş gücüne başvurmuş ve bunu pervasızca kullanmıştır. Planlı ve dizgesel biçimde milyonlarca öğrenci ve genç, bazen tarım faaliyetlerinde ve fabrikalarda; bazen ulaşım altyapı çalışmalarında; bazen de meyvecilik, sebzeçilik veya orman etkinliklerinde parasız çalıştırılmıştır. Çocuklara iş düzensizliği öğretme, sosyalist öğretileri benimsetme, komünizm ve ateizm ile ilgili edebi yapıtları tartışma, spor ve sanat etkinliklerine katılım, ulusal ekonomiye para kazandırma ve komünist ideolojiyi yayma bu çalışma kamplarının öncelikli göreviydi.

Bulgaristan Komünist Partisi, devlet yetkilileri, yerel siyasi yönetim ve “komsomol” adı verilen komünist gençlik kolları bu kamp organizasyonlarını planlayan ve uygulayan sorumlular veya baş aktörlerdir. Düşük kaliteli yemekler ve kötü beslenme koşulları, sömürülen emek ve ücretsiz işçilik, hijyenik olmayan sağlıksız bir dış ortam, 10-15 kişilik uyku odaları ve zorunlu çalıştırma bu kampların en büyük özelliklerinin başında gelmektedir. Bazen ilk aşklar ve ilk müzik deneyimleri, bazen ilk sosyalist düş kırıklıkları ve ilk dayak atmalar bu kamplarda görülmektedir. İlk öpücüğü ya da ilk sanat ödülünü almak kadar ilk sarhoşluk ya da ilk intihar girişimi de bu kamplarda mümkündür. Bu tartışmalı çalışma kampları binlerce Bulgar gencinin yaşamını altüst ettiği gibi Petya Dubarova'nın yaşamını da derinden etkilemiştir. Burgaz bira fabrikasında çalıştırılan yüzlerce öğrenciden biri olan

⁹ Kovaçev, a.g.e.

¹⁰ Daha detaylı bilgi için bakınız: Angelova, a.g.e.; Kovaçev, a.g.e.

Petya, 1979 yılının yaz aylarında “sosyalist mülkiyetin yok edilmesi” suçlamasına maruz kalmış, okulda disiplin cezası almış ve tüm bu yaşananları kabullenemediği için de intihar etmiştir. Kişisel özgürlüklere, insan haklarına ve bireysel farklılıklara pek de izin vermeyen sosyalist yönetim, sosyalist çalışma kamplarında binlerce öğrencinin yaşamını zehir etmiş ve Petya gibi bazı gençleri de ölüme sürüklemiştir. O zamanki Bulgaristan koşullarında (1970’li – 1980’li yıllar) komünizme direnenlerin ve sosyalist kalıplara uymayan öğrencilerin veya parti propagandasını ve baskıcı devlet mekanizmasını sorgulayan kişilerin sonu genelde ya tutuklanma veya cezalandırılma ya da hapis veya ölüm ile sonuçlanmıştır. Gençcik Petya bunun en iyi örneklerinden biridir.

Resim 3: Petya Dubarova'nın lise yıllarında çekilmiş bir fotoğrafı¹¹

1979 yılının yaz ayları Petya için hem gezip-görmeleri, eğlenceleri ve müzik dolu romantik geceleri hem de zorunlu bir çalışma kampı yaşamını kapsamaktaydı. Petya'nın bu kısa yaşam kesitinde olumlu ve olumsuz yaşantılar, mutluluklar ve travmalar, güzel ve çirkin anılar adeta iç içe girmişlerdi. Bir yandan şiirler, müzikler, kutlamalar, yeni arkadaşlıklar ve çılgın eğlenceler; öte yandan katı kurallar, yoğun çalışma temposu ve bitmeyen sosyalist buyurular. 1979 yılının yaz aylarında Petya ve arkadaşı Elena, Burgaz'daki öğrenci çalışma kampında kamp sorumlusu tarafından yazı işleri bölümünde görevlendirilmişlerdir. Liseli kızların öncelikli görevleri, sosyalist çalışma kampının başarılarını ve ayrıca kültürel ve siyasi etkinliklerini “Komsomol” gazetesinde yazılarla duyurmaktır. Elena ve Petya'ya bir ayrıcalık yapılmış ve kamp müdürünün odasına yerleşmelerine izin verilmiştir. Kendi özel odalarına sahip olan bu iki lise öğrencisi kendi müzik aletlerini (eski bir kasetçalar) evden getirerek sık sık Batı müziği dinlemeye başlamışlardır. Petya en çok Rod Steward'ın “I am sailing” (Yelken açıyorum) şarkısını sevdiği için bazen günde 10-15 kez bu şarkıyı dinlemekteydi. Tüm bunlar elbette kamp yöneticilerinin kulağına gizli bir bilgi olarak ulaştırılmış ve sonuçta Batı müziği dinleyen ve sosyalist kurallara uymayan öğrenciler cezalandırılmıştır.

Kamp sorumlusunun odasından kovulan iki kız hemen Burgaz'daki bira ve meşrubat fabrikasında çalışmaya gönderilmiştir. Gündüzleri sıradan işçi olarak fabrikada çalışmakta, geceleri ise yakındaki bir okulda uyumaktadırlar. Petya ve Elena, 14 yataklı yatakhane uyarlanmış bir sınıfın köşesine yerleştirilmiştir. Evlerinden bir sürü kitap ve defter getirerek kalabalık odanın bir bölümüne kendi özel

¹¹ <https://museumdubarova.com/galeria/petya-dubarova.html>.

köşelerini yapmışlardır. Lise öğrencilerinin uydukları yatakhane geceleri saat 22.30'da elektrikler kesilmesine karşın iki kız arkadaş bahçedeki lambaların ışığında kitap okumayı sürdürmüşlerdir. Gündüzleri ise mola verdiklerinde Petya, kâğıt ve kaleme sarılarak bir şeyler yazmakta, not almakta ve kişisel günlüğüne yeni ilaveler yapmaktadır.

Petya ve Elena'nın yer aldıkları çalışma grubu bir şiir resitali hazırlamaya başlamış. Bu sosyalist kültür şölenini düzenleyen komsomol sekreteri Petya ve Elena'yı da etkinliğe dahil etmiştir. Ancak Petya, komünist coşkuyla ateşli şiir okuyamadığı için buradan da atılmış. Kendi şiirleri olan gencecik bir kız, hem şiir okumayı beceremediği için hem de izlenice yöneticilerinin ve parti sorumlularının gözüne girmeyi başaramadığı için bir daha cezalandırılmıştır. Bulgaristan Komünist Partisi'nin fabrikada görev alan gençlik kolları sorumlusu (комсомолски секретар), bu konuda gayet açık ve net konuşmuştur: “*Nasıl olur da şair arkadaşlarının şiirleriyle dalga geçersin ve fırından ekmek ister gibi şiir okursun? Senin şiir okumalarında heyecan göremiyorum, coşku hissedemiyorum...*” Sonuçta sosyalist heyecanı yakalayamayan Petya, buradan da atılmış ve “sözlü uyarı” cezası almıştır. Oysa 15 Eylül'deki yeni eğitim öğretim yılının açılışına yalnızca birkaç hafta vardır. Atılmalar ve cezalar giderek artmakta, kötümserlik ve karamsarlık giderek egemen olmakta, tüm bunlar ise onun duygulu yüreğini ve çocuksu ruhunu yaralamaktadır. Burgaz'daki çalışma kampı ve Burgaz bira fabrikasındaki yaşantıları ile ilgili Petya herkesten sakladığı bir günlük tutmaya başlamış. Çalışma kampının sonu yaklaştıkça bu günlükteki yazılar giderek daha kasvetli, hüzünlü ve karamsar olmaya başlamıştır. Karanlık ve hüzünlü sosyalist gölge Petya'nın üzerine adeta bir kâbus gibi çökmüştür.

Burgaz bira fabrikasındaki hiç beklenmeyen bir kaza Petya'nın yaşamını altüst etmiştir. 1970'li yılların “Burgasko Pivo” adlı içecek ve bira fabrikası çok eski ve demode Alman makineleriyle çalıştığı için iş yerinde makine bozulmaları ve iş aksamaları sıklıkla yaşanmaktadır. Bir gün makinelerden birinin sayaç cihazı hasar görmüş ve bundan Petya sorumlu tutulmuştur. Okulda soruşturmanın başlaması nedeniyle hem fabrika işletmesinde hem de lisede büyük bir skandal yaşanmış. Fabrika yönetimi, Petya'yı sabotaj yapmakla suçlamış ve okuduğu lisede “sosyalist mülkiyete zarar vermek” nedeniyle davranış notunun düşürülmesine karar verilmiştir¹².

Kimileri Petya'nın o sıkıcı tekdüze işten kurtulmak için makineyi bilerek bozduğunu savlanmıştır. Onun gibi hassas, narin ve duygusal bir kız için bu yıkıcı kararlar hem beklenmedik bir yaşam tecrübesi olmuş hem de üzücü ve geri dönülmez sonuçlara yol açmıştır. Daha bir yıl önce saçlarını toplayıp örmediği ve önlüğünün altından kırmızı bir bluz görüldüğü için Petya küçük bir ceza daha almıştı.¹³ Oysa Petya, örnek öğrenci olmayı ve Moskova'da edebiyat okumayı düşlüyormuş. Ancak 1970'li yılların Bulgaristan'ında Sovyetler Birliği'ne okumaya gitmek için örnek sosyalist öğrenci olmak ve bununla birlikte ceza almamış ve hiç soruşturma geçirmemiş olmak gerekiyormuş. Basit bir makine bozulması, körpeçik öğrencinin yaşamını altüst ederek onun yaşamdan soğumasına neden olmuştur. Çünkü Petya mükemmel bir öğrenci, yetenekli bir şair, akıllı bir kız olarak bilinirdi. Cezalar, soruşturmalar ve davranış hiç de ona göre değildi. Oysa yaşananlar ne büyük bir utanç ve büyük bir düş kırıklığıydı onun için, tıpkı davranış notunun kırılması gibi. Yazık, hem de çok yazık etmişlerdi körpeçik bir kıza! Annesi Mariya Dubarova'ya göre Petya'yı üzen ve dehşete düşüren asıl olay onun davranış notunun düşürülmesi değil, kendi öğretmenlerinin ona inanmamasıydı.¹⁴ Üç Aralık akşamı Petya, evde yalnızken yaşamına son vermek için büyük dozda uyku hapi yutmuştur. Genç kızın intihar girişimi büyük olasılıkla adaletsizlik karşısında kendini çaresiz ve güçsüz hissetmesinin bir sonucudur.

Burgaz hastanesinde görevli nöbetçi sağlık ekibi gece boyunca kızı kurtarmak için mücadele vermiş ama başaramamış. Yıllar sonra Petya'nın annesi Maria, sitem edercesine, bütün gece doktorların birbirlerine av hikâyeleri anlatmalarını üzüntüyle dinlediğini itiraf etmiştir. Acılı anne hastane sorumlusu doktor Binev'e konsültasyon için başka doktorları araması gerekip gerekmediğini sorduğunda ise şu yanıtı almıştır: “*Kapımdan uzaklaşmanız ve işime karışmamanız gerekir!*” Dr. Binev yıllar sonra alzaymır hastalığından hayatını kaybetmiş. Petya'nın çalıştığı ve sözde zarar verdiği

¹² Daha detaylı bilgi için bakınız: Zahova, a.g.e.; Dimitrova, a.g.e.

¹³ Miluşeva, a.g.e.

¹⁴ Emanuilidu, a.g.e.

“Burgasko Pivo” fabrikası ise uzun zaman önce yıkılmış ve yerine çağcıl bir alışveriş merkezi açılmıştır. Yaşam böyle bir şey, Petya'sız da sürmektedir. Petya'nın ölümünün ardından İngiliz Dili Lisesi'nde öğrenim gören öğrencilerin öfkesi okul yönetimine ve özellikle bayan müdür Sonya Bahçevanova ve müdür yardımcısı İrina Berberova'ya yönelmiştir.¹⁵ Genç Petya için üzüntülerini bildirmek ve öğretmenlere yönelik suçlamaları göstermek için neredeyse bir ay boyunca her öğrenci kendi yakasına beyaz kurdele takmıştır. Baskıcı sosyalist dönemde gerçekleştirilen bu sessiz ama onurlu protesto o döneme göre oldukça etkileyici olmuş, dahası hiç kimse öğrencilerin beyaz kurdelelerini çıkarmaya cesaret edememiştir.¹⁶ Petya'nın anne ve babası yaşamları boyunca doktor hatalarından dolayı kızlarının kurtulamadığını savlamışlardır. Bu savların doğru olup olmadığını söylemek çok güç. Ayrıca Bulgaristan gibi otoriter bir sosyalist ülkede hem de 1970'li yıllarda bunu doğrulamak da, kanıtlamak da çok güçtür.

4. Gizemli İntihar

3 Aralık tarihini 4 Aralık 1979 tarihine bağlayan gece çok sayıda uyku ilacı alan Petya Dubarova, 18 yaşını tamamlamaya beş ay kala kendi yaşamını sonlandırma girişiminde bulunmuştur. Annesi, Petya'yı baygın bir biçimde kendi odasında bulmuş ve hemen onu şehir hastanesine götürmüştür. Acil servisteki nöbetçi doktorlar hayatta kalması için epey uğraş verseler de Petya genç yaşta yaşama veda etmiştir. Petya'nın cansız bedeni gözleri açık, beyaz bir elbise ve saçında işlemeli güzel bir taçla Burgaz kent mezarlığında toprağa gömülmüş. Yetenekli kızın intihar haberi tüm Burgaz kentini hem derinden üzerek toplumsal şok etkisi yaratmış, hem de öfkelenirmiş ve isyan ettirmişti. Burgazlı genç kızın trajik ölümünün ardından büyük bir intihar girişimi dalgası tüm Bulgaristan'ı kasıp kavurmuş. Oysa intiharlar sosyalist siyasetçiler ve hükümet yetkilileri için uygunsuz ve tabu bir konuydu, çünkü mutlu komünizme hazırlanan bir sosyalist bireyin kendi canını alma hakkı yoktu. Komünizm utkusunu görmeden yaşamını sonlandırma hakkı olmadığı gibi.

Daha 18 yaşını doldurmamış olan Petya, Burgaz kentindeki evinde çok sayıda uyku ilacı olarak intihar etmiş¹⁷. Ölümünden sonra baş ucundaki günlük defterde 11 sözcükten oluşan bir ölüm notu bulunmuştur:

Aldatılmış (Измамена),

Gençlik (Младост),

Bağışlanma (Прошка),

Düş (Сън),

Anı (Спомен),

Büyük Evin Duvarlarının Arkasında (Зад стените на голямата къща)

Sır (Тайна)

Bugüne kadar hiç kimse aralarında bağlantı olmayan bu sözcüklerin şifrelediği mesajı çözememiştir. Yüreğinden ve düşüncelerinden neler geçmiş de bu sihirli sözcükleri yazmış? Körpecik yaşta, daha 18 yaşını doldurmadan, yaşama veda ederek ailesine, akrabalarına, dostlarına ve okuyucularına hangi mesajları vermek istemiştir? Neden yaşamına son verirken tam olarak bu sözcükleri seçmiştir? Neden herkesin göreceği ve okuyacağı bir biçimde bu notu geride bırakmıştır? Bu dünyadan ayrılırken yüzlerce yanıtsız soru bırakan çocuk yaştaki ozan beklenmedik bir zamanda beklenmedik bir ölüm seçeneğiyle. Şahsen ben yukarıdaki bağlantısız sözcükleri okurken ilk gözüme çarpan ayrıntı veya benim algıladığım ilk genel ileti şu olmuştur: Genç yaşta aldatılma ve bunun geride bıraktığı travmalar. Yüksek duvarlar arkasında yaşananları bir türlü öğrenemeyeceğiz. Petya'nın da vurguladığı gibi bunlar ebedi olarak “sır” olarak kalacak. Bu gençlik sırrını, bu büyülü gizemi ozan kendi

¹⁵ Emanuilidu, a.g.e.

¹⁶ Kovaçev, a.g.e.

¹⁷ Daha detaylı bilgi için bakınız: Dimitrova, a.g.e.; Miluşeva, a.g.e.

bedeniyle birlikte mezara götürmüştür. Geride ise yine onun belirttiği gibi unutulmayan “anılar” ve çok beklediği, çok arzuladığı “bağışlanma” beklentisi kalmıştır.

Yaşamı boyunca Dubarova, Hristo Fotev’i hem bir abi ve dost hem de bir ruh kardeşi ve sanat hocası olarak kabul etmiştir. Bulgaristan’ın ünlü romantik ozanı Hristo Fotev, Petya’nın ani ölümünden sonra, üzüntü ve acıdan donmuş yüreği ile en duyarlı tepkiyi gösteren yazarlardan biri olarak şu kısa metni yazmıştır: “*Kendisi özgür bir kuştu ve bizlerin de öyle olduğumuza ve kendisine benzediğimize inanıyordu. Kanatlarımıza inanmamızı bıraktığımızdan kuşkulandığı anda bizden uzaklaşıp uçup gitti.*” Bu yalın sözcükle Fotev, hem kendince genç ozanın ölümünü açıklamaya çalışmaktadır hem de Petya’nın duyarlı şair yapısına ışık tutmaktadır¹⁸.

Resim 4: Öğrencilik yıllarında 16 yaşındaki Petya Dubarova¹⁹

Petya Dubarova’nın şaşırtıcı, ürkütücü ve gizemli ölümünün ardından intiharın nedenleri hakkında tüm Bulgaristan’da çeşitli söylentiler dolaşmaya başlamıştır. Bu söylentilerden birisi ozanın yaz aylarındaki sosyalist çalışma kamplarından birinde (бригада) beceriksiz bir sabotaj suçlaması nedeniyle intihar ettiği. Lisedeki komünist parti sorumlularının suçlaması, bir fabrikadaki otomatik hattın planlı ve bilinçli olarak Petya tarafından bozulmuş olmasından ibarettir. Bu haksız suçlamayı kabul etmeyen Petya, bir süre sonra yaşamına son vermiş. Küçük yaşlı büyük yazarın intiharı aslında bizlere onun Penyo Penev, Dimitar Boyadzhiev, Peyo Yavorov, Andrey Germanov, Veselin Andreev, Rosen Bosev ve Hristo Benkovski gibi birçok ünlü Bulgar ozanın yazgısını paylaştığına işaret etmektedir²⁰.

Petya, küçük yaşlardan itibaren yazar olduğunun ve büyük bir şey, farklı bir şey yapmak gerektiğinin bilinciyle yaşamıştır. Petya, kendi duygu ve düşüncelerini kaleme aldığı yazılarından birinde şöyle bir görüş belirtmiştir: “*İçimdeki maviyi ve yorulmak bilmez mutluluğumu insanlara verebilmek için seve*

¹⁸ Dimço Raykov, “Bunt İli Lyubivna Mika – Kakvo Nakara Petya Dubarova da Nagılta Sinotvorni?”, *Vestnik 24 Çasa*, Sofya, 07. 10. 2019.

¹⁹ <https://museumdubarova.com/galeria/petya-dubarova.html>.

²⁰ Emanuilidu, a.g.e.

seve binlerce parlak damlacıklara parçalanıp ayrılırdım..."²¹ Ne kadar yüce ne kadar hümanist bir görüş ve bunu yalnızca 16 yaşında masum bir kız söyleyebiliyor. Aslında Petya gibi insanların önlerine aşılmaz bir engel örüldüğünde onlar kendilerini köşeye sıkıştırılmış bir çıkmazda görüyorlar. Yazgılarının insanlar için büyük değişimler yapacakları düşüncesiyle yaşıyorlar ve önlerine aşamayacakları engeller örüldüğünde yaşamlarının anlamsızlaştığını düşünüyorlar! Köşeye sıkıştırmalar, toplumsal cezalar, duygudaşlık yoksunluğu ve aşılamayan engeller Petya'nın intihar etmesinin bir başka önemli nedenidir.

Aslında Petya Dubarova'nın daha 17 yaşında intihar etmesinin nedenleriyle ilgili 4-5 temel varsayım vardır. Bunlar şöyle özetlenebilir:

- Otoriter sosyalist hükümetin ve Bulgaristan Komünist Partisi'nin baskıcı ve özgürlük karşıtı uygulamalarına isyan etmesi.
- İsveç kökenli Per ile yaşadığı talihsiz aşk sonrasında yaşadığı düş kırıklığı.
- Genç ozanın toplumsal uyumsuzluk, dışlanmışlık, anlaşılmazlık, yalnızlık ve çaresizlik yaşamaması.
- Lise yıllarında bira fabrikasında yaşadığı kaza ve bunun sonucunda okul yönetiminden almış olduğu disiplin cezaları.

Bulgaristan Komünist Partisi'nden ve ülkedeki baskıcı totaliter sosyalist dizgeden nefret eden sıradan bir Bulgaristan yurttaşı, kişisel düşüncelerini açık bir biçimde yazarak Petya Dubarova'nın ölümü ile ilgili aşağıdaki tespitlerde bulunmuştur:

Komünist suçlularının yapabileceği tek şey budur! Petya Dubarova'nın orak, çekiç ve beş köşeli yıldız gibi Bulgaristan sosyalist sembollerini alkışlamaması ve övmemesi nedeniyle komünistlerin hedef tahtasında yer almış ve cezalandırılmıştır. Kendi beceriksizliklerini örtmek istercesine onun okul sicilini olumsuz görüşlerle ve düzence soruşturmalarıyla karartmaya çalışmışlardır. Yetenekli ve eşsiz bir şair olan Dubarova, bu tanırsız adamların her zaman manevi ve siyasi saldırılarına ve parti baskılarına maruz kalmıştır! Petya'nın babası, kızının intihar ettiği o talihsiz gecede, Petya'nın hastaneye kaldırılırken kulaklarında altın küpeler olduğunu, onu eve geri getirdiklerinde ise bu küpelerin olmadığını fark etmiştir. Zaten açgözlü komünistlerden hırsızlık ve yalandan başka bir şey beklenemez. Genç kızın hayatını kurtaramayan komünist doktorların beceriksizliği ise bambaşka bir utanç konusudur. Petya'nın ani ölümü yalnızca ebeveynleri için değil, sınıf arkadaşları ve akrabaları için de acımasız bir darbe olmuştur! Protesto gösterisi olarak Petya'nın okuduğu okuldaki öğrenciler günlerce derse girmemişler ve lise duvarlarına "katiller" gibi yazılar yazmışlardır. Tüm bunlar Allahsız komünist çetelerin Bulgar halkını yalnızca fiziksel değil, zihinsel ve ruhsal olarak da öldürüp yok ettiklerinin bir kanıtıdır!²²

Yukarıdaki metin kesiti kaynakçada da gösterilmiş olan açık erişimli bir internet sitesinden alınmış ve tercüme edilmiştir. Bu kısa metin, sıradan bir Bulgaristan yurttaşının Petya Dubarova'nın ölümüyle ilgili görüşlerini ve duygularını yansıtmaktadır. Buna benzer daha yüzlerce yazının ve tespitin olması, halkın o dönemdeki komünist hükümete ve sosyalist sisteme olan hoşnutsuzluğunu ve toplumsal isyanını gösterdiği gibi 1945-1990 döneminde Bulgaristan'da uygulanan baskıcı politikaları ve insan hakları ihlallerini de göz önüne sermektedir.

Yetenekli Petya, kendi yurttaşları ve kendi yöneticileri tarafından adım adım yalnızlığa ve ölüme itilmiştir. Daha gerçekçi olmak gerekirse, kendi vatani ve kendi yakın çevresi onun sonunu hazırlamış da denebilir. Gençecik Petya, baskıcı sisteme kafa tutan ve aynı sistem tarafından cezalandırılan Bulgaristan'daki binlerce masum insandan yalnızca biriydi. Onun sıra dışı ve farklı bir kişi olduğunu, onun duyarlı ve nazik bir birey olduğunu ne öğretmenleri ne çevredeki akrabaları ne de sosyalist

²¹ Emanuilidu, a.g.e.

²² Daha detaylı bilgi için bakınız: <https://forum.gong.bg/viewtopic.php?t=154903>.

yöneticiler bir türlü anlayamadılar. İşte bu anlamama, ona ulaşamama, onunla duygudaşlık kuramama durumu trajik intiharın bir başka önemli nedenidir.

Petya'nın annesi olan Maria Dubarova'ya göre lise döneminde kızı çok yalnız ve mutsuzdu, toplum tarafından yanlış anlaşılıyordu ve sistem onu hem terbiye etmek hem de cezalandırmak istedi. Bu cezanın bedelini kızı yaşamı ile ödemiştir. Aslında yalnızlık ve mutsuzluk, acı ve ıstırap Petya'nın hem ruhsal dünyasında hem de şiir dünyasında merkezi bir yere sahiptir. Petya, küçük yaştan itibaren büyük bir titizlikle her gün yaşadığı olayları ve hissettiği duyguları günlük defterine yazarak iç dünyasını gizlice paylaşmaya çalışmıştır. Yazıya döktüğü bu en içten itiraflar sayesinde ki biz onun minicik yüreğinde kopan o duygu ve düşünce fırtınalarına tamamlık edebiliyor, dünyaya nasıl baktığını ve yaşama nasıl yaklaştığını bir nebze de olsa öğrenebiliyoruz. Örneğin günlüğünün bir yerinde Petya şunları yazmış:

Benimle ilgili en paradoksal şey, acı çekmenin bana mutluluk getirmesidir. Acı çekmenin olumlu ve harika bir yönü vardır, yüce bir özelliği vardır. Acı çekmeyi nasıl hayal ediyorum – ışıltı ışıltı yanan neon ışıklar, hüzünlü ve sakin iki müthiş güzel göz, biraz iyilik, biraz nezaket, biraz yakarış, onları tanımak zor, neon ışıklarından siyah görünüyorlar, belki de kahverengidirler, ama mavi – asla değil! Hüzünlü ve acıklı bir onaylama, oysa asla onaylama değil, yalnızca yaşanılanları kabullenme! Ve dirseklerine kadar çıplak, uzun bir bira bardağını tutan iki el. Bu acı verici bir durumdur ve ben acıyı gördüm. Bana çok yakındı - yan masadaydı. Ve onu böyle arzuladım ki!..²³

Dünyanın hangi ülkesinde olursanız olun yukarıdaki görüşler ve duygular 17 yaşında bir kızın yazacağı normal şeyler olarak kabul edilemez. Bu durum, küçük yaşına karşın, acının mutluluk getirmesinden söz etmesi, daha da acıklısı acıyı arzulaması ve bilinçli olarak onu istemesi, Petya'nın karmaşık ruh halini yansıttığı gibi, yüreğinde dalgalanan fırtınalara da işaret etmektedir. Neon ışıkları altında, elinde bira bardağı olan bir ergen kız yan masadaki acıyla söyleşmekte ve bundan büyük bir keyif almaktadır. Yaşananları kabullenmiş ve gelecekte yaşanacakları iyi hesap etmiş güzel gözleri olan yalnız bir genç kız.

Kısa yaşamının sonlarına doğru Petya iyi olduğuna, sağlıklı olduğuna ve mutlu olduğuna kendisini inandırmaya çalışmaktadır. Günlük defterinde bu konuyla ilgili aşağıdaki düşünce ve duyguları paylaşmıştır: *“İnsan hiçbir şey ifade etmez! Hiçbir şey! Yaşamı boyunca büyür, mücadele eder, bir şeyler yaratır; ancak her zaman basit yaşamsal varoluşu çerçevesinde - onun ötesine bir türlü geçemez. Keşke her insan bir güneş, bir gezegen olsa...”*²⁴

Nedenini bilmiyorum, her zaman son derece mutlu oldum. Mutlu olmak, âşık olmak ya da bir şeyleri başarmak için belirli bir nedene ihtiyaç duyanlardan nefret ediyorum... Bazen mutluluğum o kadar acı vericiydi ki, hayatta kalabilmek için onunla çok savaştım, var olmak için, onun gücünün altında ezilmemek için savaştım...²⁵

Gencecik Petya bazen mutlu, bazen mutsuz, bazen çok sayıda arkadaşı var, bazen çok yalnız, bazen insanlar onun için çok önemli, bazen ise çok önemsiz. Kafası karışık bir ergendir Petya, gerçeği ve doğruyu aramaktan usanmayan bir Don Kişot adeta. Aşk, mutluluğu, yaşamın anlamını arayan, anlaşılmayan bir garip ergendir Petya. Okuduğu lisedeki müdürü ve müdür yardımcısı dahi ona güvenmemiş, ondaki yeteneği görememiş ve ona destek olamamış. Lise müdürü Sonya Bahçevanova, Petya'nın yazmış olduğu bir edebiyat ödevinin sonuna kişisel yorumunu ekleyerek şöyle bir öğütte bulunmuştur: *“Kendini farklı ve özgün görüyorsun. Yükseklerden uçmaya çalışıyorsun...”*²⁶ Annesi yaşındaki bir edebiyat öğretmeninin dahi ona ulaşamadığı, onu keşfedemediği ve onu anlamadığı bu tespitlerden zaten anlaşılabilir. Petya, anlaşılmayan ve ulaşılmayan birisi olarak kısa yaşamına veda etmiştir. Yetişkinler dahi yükseklerde uçan özgür kuşa ulaşamamışlar, öğretmenler dahi onun

²³ <https://www.flagman.bg/article/91393>.

²⁴ <https://www.flagman.bg/article/91393>.

²⁵ <https://www.flagman.bg/article/91393>.

²⁶ Emanuilidu, a.g.e.

yazdıklarını kavrayıp sağlıklı yorumlayamamışlar.... Bugün, ölümünden neredeyse yarım yüzyıl sonra, bizler ona ulaşmaya ve yapıtlarını anlamaya çalışıyoruz. Ama hâlâ “ulaştık ve anladık” diyemiyoruz.

Petya'nın günlük defterinde şöyle bir kesit yer almaktadır: “Körlük içinde yaşamak istemiyorum... Her şey o kadar ahlaksız ve bozulmuş ki, içeride bir yerlerde, yaşamın derinliklerinden çürük kokuları geliyor. Ama aynı zamanda değerli, temiz ve olağanüstü insanların da olduğuna inanmak istiyorum. Böyle insanlar varsa da, onlar talihsiz ve mutsuzdur.”²⁷

Derin yaşam ikilemleri, güven ile güvensizlikler, başarı ve başarısızlıklar, mutluluk ile mutsuzluklar, baskılar ve özgürlükler arasındaki gelgitler Petya'yı yaşam boyu düşündürecek ve ölümüne kadar takip edecektir. Yazar bir yandan körlük ve karanlık içinde yaşamak istiyor, diğer yandan da aydınlık ve özgürlük onu ürkütüyor. Bir yandan iyi ve mutlu insanların olduğuna inanıyor, diğer yandan da mutlu insanların dahi talihsiz olduklarını görüyor. Müthiş bir çıkmaz, çözümü olmayan bir ikilem, yanıt bulamamış felsefi sorular ve tüm bunlar 17 yaşındaki genç bir kızın daima meşgul olan kafasında. Yanıtsız sorular, bitmeyen arayışlar, felsefi sorgulamalar ve çıkmaza götüren ikilemler Petya'nın intihar etmesinin bir başka nedeni olabilir.

Resim 5: Burgaz kentinde yer alan Petya Dubarova'nın mezarı²⁸

Dubarova'nın ölümünden neredeyse yarım yüzyıl geçmesine karşın, genç ozan ülkesinde bir türlü unutulmamıştır. Onun adına şiir yarışmaları ve kongreler düzenlenmektedir. Onun adına sokak ve okul isimleri verilmektedir. Burgaz kentindeki Gladston Sokağı 68 numaralı evde doğup büyüyen Petya, ölümünden sonra binlerce ziyaretçinin akınına uğramıştır. 7 Ağustos 1995 tarihinde bu ev “Petya Dubarova Ev Müzesi” olarak faaliyete geçmiştir. 5 Kasım 2010 tarihinde Petya Dubarova'nın heykeli onun çok sevdiği ve sık sık dolaştığı Burgaz Deniz Parkı'nda açılmıştır. Bu güzel 3 metre yüksekliğindeki bronz heykel denize bakan genç kıza tasvir etmektedir. Radostin Damaskov ve Vladimir Milov tarafından yapılan bu heykel Petya'nın doğum ve ölüm günlerinde çiçeklerle süslenmektedir.

²⁷ <https://www.flagman.bg/article/91393>

²⁸ <https://museumdubarova.com/galeria/petya-dubarova.html>.

Neredeyse yarım yüzyıl yerli ve yabancı turistler, öğrenciler ve gençler, sıradan Bulgaristan yurttaşları akın akın "Petya Dubarova Ev Müzesi"ni ziyaret etmektedirler. Müzenin içinde yer alan ziyaretçi defterine binlerce kişi ona mektup yazmış, ona ulaşmaya çalışmış ve çok duygulu notlar bırakmışlar. Örneğin Loveç (Lofça) kentinden gelen Roman Yordanov ona şu kısa ama içten iletiyi bırakmıştır: "Eğer doğuştan kör olsaydım ve birisi bana birkaç şiirinizi okumuş olsaydı, size açıkça söylüyorum sevgili Petya, hiçbir zaman kör olmadığım izlenimine kapılırdım."²⁹

Svilengrad'dan Boryana Kalaidjieva ziyaretçi defterine Petya'ya duygu dolu bir başka ileti bırakmıştır:

Sen gerçekten varsın Petya! Her zaman da vardın. Bir güneş ışığı gibi, bir dalganın sesi gibi, bir martının çığlığı gibi... Sen her insanın ruhunda ve kalbinde varsın ve gün gelir o senin varlığını hissetmeye başlar. Bir efsane olarak ve bir gerçek olarak sen varsın. Sonra insan olduğunu, nefes aldığını, yaşadığını, sevdiğini idrak etmeye başlar. Teşekkür ederim Petya! Hem senin hem de şiirlerin sayesinde kendimi keşfettim³⁰.

Sıradan Bulgar yurttaşlarının yazmış oldukları bu duygu dolu kısa metinler, hem geniş halk kitlelerinin genç şaire olan sevgisini ve saygısını yansıtmakta hem de daha yüzlerce yıl boyunca bu sıra dışı edebiyatçının konuşulacağını, anılacağını ve tartışılacağını göstermektedir.

Resim 6: Burgas kentindeki Petya Dubarova Ev Müzesi giriş bölümü³¹

5. Petya Dubarova'nın Şiir Ustalığı

1970'li yıllarda ortaya çıkan Dubarova'nın edebi eserleri farklılığı, sadeliği ve özgünlüğü ile dikkat çekmekteydi. Aslında genç sanatçı yalnızca şiirler kaleme almıyordu, aynı zamanda denemeler, masallar, şarkı sözleri ve öyküler de yazıyordu. Dubarova'nın kaleme aldığı şiirler, zamanın ötesinde erken doğmuş şiirlerdir, geniş halk kitleleri tarafından pek anlaşılmayan ve sosyalist yöneticilere hitap etmeyen modern şiirlerdir.³² Genç Petya baskıya, yalana, adaletsizliğe, ikiyüzlülüğe, haksızlığa katlanmak istemeyenlerin sesi olmuştur. Dahası köhnemiş sosyalist kalıpları yıkan ve baskıcı devlet otoritesine başkaldıran "yeni nesil" bir bakışın temsilcisi olmuştur. XXI. yüzyılın penceresinden bakıldığında, Petya Dubarova'nın Bulgaristan'ın yetiştirdiği en yetenekli, en sevilen, en tartışılan ve en popüler şairlerinden biri olduğu görülmektedir. Dubarova, kısa ömrüne karşın arkasında 200'e

²⁹ Emanuilidu, a.g.e.

³⁰ Emanuilidu, a.g.e.

³¹ <https://museumdubarova.com/galeria/petya-dubarova.html>.

³² Petya Dubarova'nın Türkçeye tercime edilmiş şiirleri ile ilgili bakınız: Atasoy, A. Emin (2014) *Antologiya na Bılgarskata Poeziya ot 60-te Godini na XIX. Vek do Dnes*, Universitetsko İzdatelstvo Sveti Kliment Ohridski, Sofya, 2014.

yakın şiir, 50-60 düzyazı türünde yapıt ve birçok sanatçıya da unutulmayan şarkı sözleri bırakmıştır. Genç ozan dünyaca ünlü olan "Beatles", "Pink Floyd", "Bee Jays" ve "Smokey" gibi müzik gruplarına ait olan çok sayıda şarkı sözünü Bulgarcaya tercüme ederek kültürel miras olarak gelecek kuşaklara bırakmıştır³³.

Petya'nın trajik ölümünden sonra onun yazınsal yapıtlarından yola çıkarak birçok kitap ve müzik albümü yayımlanmış. Besteci Tonço Rusev, Petya'nın şiirlerinden en çok sayıda şarkı besteleyen Bulgar müzisyen olmuştur. Petya'nın şiirlerinden yola çıkarak Stefan Diomov da Bulgar sanatına harika şarkılar kazandırmıştır. Georgi Konstantinov Petya'nın ölümünden sonra ilk şiir koleksiyonunu toplamış ve yayımlamış. Genç kızın ölümünden sonra "Petya Dubarova için Sonat" yazan ünlü yazar Veselin Andreev, onu yaşamının bir parçası yapmıştır. Yordanka Kuzmanova ise Petya'nın şiirlerini bir araya toplayarak özel bir plak yayımlamıştır. Petya ile İngiliz Lisesi'nde arkadaş olan Elena Nacheva-Lafazanova, birbirlerine yazdıkları şiir ve mektuplardan yola çıkarak "Nestnarka" oyununu yazmış ve sahneye koymuştur³⁴.

Yakın tarihte 2021 yılında Aleksandır Kotsev tarafından "Petya na Moyata Petya" adlı filmin çekimleri tamamlanmış ve 21 Ocak 2022 tarihinden itibaren Bulgaristan sinema salonlarında yerini almıştır. Sosyalist eğitim sitemine sert eleştiriler yönelten bu film Petya Dubarova ile ilgili bugüne kadar yapılmış en güzel, en çarpıcı ve en başarılı sinema senaryolarından biri olarak kabul edilmektedir. 1984 yılında Vanya Kostova, Stefan Diomov, Stefan Marinov, Peyo Pantelev ve onların arkadaşları Burgaz'daki Ordu Evi'nde Petya için bir tiyatro gösterisi düzenlemişlerdir. Çok sayıda insan ve uzun kuyruklar oluşunca düzenleyiciler kapıları kilitlemek zorunda kalmışlardır. Yoğun ilgiden dolayı akşam saat 22:00'dan sonra dışarıda bekleyenlerin de görebilmesi için tiyatro gösterisi yinelenmiştir.

Petya Dubarova'nın şairlik yeteneğini Venda Raykova şöyle değerlendirmiştir:

Tanrının verdiği sıradışı bir yeteneğe sahipti. Genç ergenlik yaşına karşın şaşırtıcı derecede olgundu. Kendi kuşağının heyecanlarını, içgörülerini ve kaygılarını bir odak noktasında toplamayı ve irdelemeyi başarmıştı. O; sevgiden, ışıktan ve müzikten örülmüş küçük bir sözcük büyücüsüydü. 12 yaşındaki Petya, sözlerinin kehanet niteliğinde olacağından kuşkulandıktan "Yaşamım küçük bir roket" diye yazmıştır.³⁵

Gerçekten de Petya sosyalist gençler kuşağının başkaldırı sesiydi, Karadeniz kıyılarının deniz tutkunuydu, yaşamın anlamını çözmeye çalışan meraklı ve değişik bir kızdı. Dubarova'nın şiiri, onun daha mutlu, daha içtenlikli, daha güler yüzlü, daha adanmış bir dünyada, önkoşulsuz ve sınırsız hoşgörü bakışını yansıtmaktadır. Onun kaleme aldığı tek şiir kitabı "Ben ve Deniz" (*Аз и морето*) ölümünden sonra 1980 yılında yayımlanmış ve birkaç yıl sonra ozanın tüm yazınsal çalışmalarını, mektuplarını ve kişisel günlüğünü toplayan "*Büyülerin En Mavis'i*" (*Най-сильното вълшебство*) kitabı 1987 yılında Bulgaristan'daki okuyuculara ulaşmıştır.

Kendisi de şair olan Ahmet Emin Atasoy, Petya Dubarova'nın şiir ustalığını ve yazarlık yeteneğini şöyle açıklamaktadır:

Ender görülen bir kolaylıkla söylenivermiş izlenimi veren, ancak şaşırtıcı imge ve benzetmelerin geniş yer aldığı bu şiirler, geçen yüzyılın 70'li yıllarında çok değişik bir sanat zevki geliştirmeye çalışan bir yeni kuşağın doğduğunun müjdeleyicisiydi. Yepyeni bir sezi, taze bir Balkan havası, gencecik bir ruh, farklı bir eda vardı bu şiirlerde. Dubarova'nın şiirleri, pastel renkler, duygusal kesitler ve romantizmle doluydu. Dünyaya farklı açılardan bakılıyor ve her şey sanki çok değişik biçimde algıyordu. Park, yol, bahçe, deniz, okul gibi en bildik nesnelere bile kafalardaki o kalıplaşmış hallerini terk edip masalsi öğelerle donatılıyor ve en romantik

³³ Daha detaylı bilgi için bakınız: <https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=282&WorkID=12677&Level=2;https://dictionarylit-bg.eu/>.

³⁴ Emanuilidu, a.g.e.

³⁵ Dimço Raykov, "Bunt İli Lyubivna Mika – Kakvo Nakara Petya Dubarova da Nagilta Snotvorni?", *Vestnik 24 Çasa*, Sofya, 07.10.2019.

renklere bürünüyorlardı. Güzelliğin, arılığın ve dürüstlüğün kuralları egemendi bu dizelerde. Tıpkı lekesiz bir çocuk dünyasında egemen olan güzelliğin kuralları gibi. Ve bu pırıl pırıl yeni dünya, kötülüklerle, çirkinliklerle, acımasızlıklarla yıpranmış ve kokuşmuş bir eski dünyaya meydan okurcasına çıkıyordu ortaya bu duygu dolu dizelerde. Saçtıkları iyimserliğin yanında şaşırtıcı bir kararlılık da taşıyordu onlar³⁶.

Petya'nın şiirlerini dikkatle okuyan bir okuyucu hem genç bir kızın kaleminden çıktıklarına hem de hayata bu kadar karamsar bakmasına güçlük inanmaktadır. Birçok edebiyat uzmanı onu Elisaveta Bagryana ve Margarita Petkova gibi ünlü Bulgar kadın şairlere benzetseler de aslında Dubarova kimseye benzemeyen özgün bir şairdir. Petya'nın şiirlerinde yaşam ve ölüm, yaşamın anlamı ve anlamsızlığı, deniz ve doğa, gençlik ve yaşlılık, iyilik ve kötülük gibi temalar sıklıkla ele alınmaktadır. Şiirlerinde insan-çevre etkileşimini ve doğa öğelerini sık sık kullandığı için Galina Vılçeva – Dimitrova'ya göre Petya Dubarova Bulgaristan'ın Ömer Hayyam'ıdır.³⁷ Onun şiirlerinde hem kırmızı, mavi, sarı, yeşil gibi çeşitli renkler hem tarla, ay, horoz, güneş, yunus, gökyüzü, kıyı, bulut, ayçiçeği, ateş, arı ve vişne ağacı gibi doğa öğeleri hem de deniz kıyısı, gemi, deniz dalgası, liman, plaj, deniz feneri, martı, yosun ve balık ağları gibi deniz öğeleri kapsamlı bir biçimde yer almaktadır. Deniz öğeleri, çeşitli renkler, metaforlar ve benzetmeler; ayrıca doğa öğeleri ve hayvanlar Petya'nın kaleme aldığı şiirlerin ortak benzer özelliğidir³⁸.

Karadeniz kıyısında yaşayan Petya, denizi o kadar seviyor ki damarlarındaki kanı dahi “mavi akan kan” olarak görmektedir ve onun en büyük hayali bütün denizin sığabileceği bir evde yaşamaktır. Bu nedenle Bulgaristan edebiyat uzmanları Petya'yı “denizlerin şairi” ve “sonsuzluğun yazarı” olarak tanımlamaktadırlar. Petya'nın yayımlanmış ilk şiirinin “Denizdeki fırtına” (Буря в морето) deniz ile ilgili olması hiç de tesadüf değildir. Özetle, deniz ve denizle ilgili konuların Dubarova'nın yazar olarak yaşamında hem öncelikli hem de ayrıcalıklı bir yeri vardır. Bu nedenle yazarın denizin mavisine ayrı bir tutku ve bağlılığı vardır. Aslında “mavi” yazarın en çok sevdiği renktir, şiirlerinde “mavi rüya”, “mavi deniz”, “mavi saçlar”, “mavi gece”, “mavi kan”, “mavi mutluluk”, “mavi serinlik” ve “mavi sessizlik” gibi benzetmelerin sıklıkla yer alması bunu kanıtlamaktadır³⁹.

Petya'nın yazınsal yapıtlarını yakından tanıyan ve onun yazarlık becerilerine hayran olan ünlü yazar Veselin Andreev, genç kızın edebiyat başarılarıyla ilgili şu tespiti yapmıştır:

Petya Dubarova'nın yazınsal yapıtlarında şaşırtıcı ve muhteşem bir olgunluk öne çıkmaktadır. On üç ile on yedi yaşları arasındaki genç bir kızın, yetişkin ozanların dahi güç ulaştıkları bilge bir insan anlayışına, insan yaşamının anlamına kolaylıkla nasıl ulaşabildiği gerçekten şaşırtıcıdır... Onun yeteneği büyük, sıra dışı ve büyüktür. Bu kız, en basit öğelerde ve olaylarda dahi şiiri görmeyi ve her şeyi şiire dönüştürmeyi başarmıştır⁴⁰.

Veselin Andreev'in kaleme aldığı ve 1985 yılında Hristo G. Danov yayınevi tarafından basılan “Petya Dubarova için Sonat” (Соната за Петя Дубарова) bu genç ozan ile ilgili yazılmış olan en kapsamlı, en başarılı ve en duygulu kitaplardan biridir. Bu nedenle Andreev, hem Petya'yı en iyi tanıyan hem de onun çocuksu ruhunu ve şair yeteneğini en iyi hisseden Bulgar yazarlardan biridir.⁴¹

³⁶ A. Emin Atasoy, *Antologiya na Bılgarskata Poeziya ot 60-te Godini na XIX. Vek do Dnes*, Universitetsko İzdatelstvo Sveti Kliment Ohridski, Sofya, 2014.

³⁷ Bakınız: Galina Vılçeva – Dimitrova, “*Spomen i Distantiya v Poeziyata na Petya Dubarova*”, Elektronno Spisanie Literaturen Svyat, Broy: 47, Sofya, Yıneari – 2013.

³⁸ Petya Dubarova'nın şiirlerini okumak ve incelemek için bakınız: Kalina Zahova “*Petya Dubarova. Reçnik na Bılgarskata Literatura Sled Osvojoğenieta*”, Ministerstvo na Obrazovanieta i Naukata, Fond Nauçni İzsledvaniya, BAN – İnstitut za Literatura, Sofya, 2018 – 2024.

³⁹ Krasimira Çakırova, “*Sinesteziyata v Tvorçestvoto na Petya Dubarova*”, Sbornik Dokladi. Tvorçestvoto na Petya Dubarova, Plovdiv, 2002, s. 58 – 72.

⁴⁰ Plamen Penev, “*Petya Dubarova: Tvorçeska Genealogiya i Çoveška Ekzistentsiya, Sıstnost na Çoveškiya Ezik (Teoritiçno – Kritiçeski Etyud)*”, Yubiley na Nauçna Konferentsiya Posvetena na Tvorçestvoto na Petya Dubarova, Burgaz, 31. 05. 2012 – 01. 06. 2012.

⁴¹ Veselin Andreev, “*Sonata za Petya Dubarova*”, İzdatelstvo “Hristo G. Danov”, Plovdiv, 1985.

“İyilik” (Доброга) şiiri Petya'nın yazmış olduğu en güçlü, en romantik, en güzel şiirlerinden biridir. Bu şiirde yazar kendini bazen “iyi ve beyaz”, bazen “bal kadar temiz ve aydınlık”, bazen de “cam parçacıkları gibi çevresine iyilik ve sağlık saçan” bir peri kız olarak görmektedir. “Zaman” (Време) şiirinde hem yaşamın anlamından hem boşa giden zamandan hem de ölümle yüzleşmekten söz eden Petya özel sözcüklerle aslında hayatına son vereceğinin ipuçlarını vermiştir. “Belki çok yakında o korkunç gün yaşanacak ve ölüm gözleri kapatacak”, “Boşuna yaşanmış gençlik”, “Burası izlerimin durduğu yerdir, oysa sizlere anlatacak o kadar çok şeyim vardı” gibi tespitler ve tümceler yazarın genç yaşta intihar edeceğinin sinyallerini vermiş olsa da, o dönemde kimse bunu tahmin dahi etmemiştir.

Resim 7: Petya Dubarova'nın kaleme aldığı “Kırlangıç” (Лястовица) kitabının kapak kısmı⁴²

Kaleme aldığı şiirlerinde Petya bazen can çekişen denizi, bazen günahkar ayı, bazen neon ışıklı lunaparkı, bazen zehirlenen yunusları, bazen ölmüş deniz dalgalarını, bazen kötülüklerle zehirlenen insanı, bazen küçük sırları, bazen mavi kıyıları ve kale gemileri ele almıştır. Petya'nın özgün şiirleri müthiş benzetmeler, felsefi sorgulamalar, çarpıcı metaforlar, ilginç doğa öğeleri ve sıra dışı yansımalar içermektedir⁴³. Örneğin “On Beş Yaşındakilere” (На Петнадесетгодишните) şiirinde yazar kendisini bazen “kırmızı aslana”, bazen “tomurcuk açan vişne ağacına”, bazen “hızla büyüyen bir üzüm asmasına”, bazen “ağaçtan bir anda kopan gözyaşına” benzetmiştir. Balta girmemiş ormanlardan denizin derinliklerine, üzüm bağlarından vişne ağaçlarına değin değişik coğrafi mekânlarda kendini gören Petya, bu sıra dışı şiirde hem “Kızıl derili bir kadının mavi kanını taşıyorum” hem de “çok yürekli, yüz renkli ve farklıyım ben” diye haykırmaktadır⁴⁴. Sonuç olarak, “On Beş Yaşındakilere” şiirinde Petya'nın hem yaşam dolu gençlik ruhu hem de ergenlik özgüveni ve mücadeleci ruhu çok açık bir biçimde hissedilmektedir.

⁴² <https://ortograph.com/books/ljastovitsa>.

⁴³ Bakınız: Atasoy, a.g.e.

⁴⁴ Petya Dubarova'nın şiirlerini okumak ve incelemek için bakınız: Zahova, a.g.e.

Petya'nın şiirlerinde dönemin kalıplarına sığmayan isyankâr bir ruh, ayrıca sosyalist edebiyat gelenekleri dışında sıra dışı bir söylem bulunmaktadır. İçten, duygulu, özgün ve yaşamı sorgulayan şiirler, okunması kolay ama anlaşılması güç şiirler. Benzetmeler, renkler ve metaforlar Petya'nın neredeyse her şiirinde yer almaktadır. Örneğin "Geceleyin Kent" başlıklı şiirinde "ay tıpkı kuş kanadı örneğidir" ve "yıldız sanki bir göz bebeğidir" diye yazmıştır genç şair. "İlkbahar" başlıklı şiirinde Petya, "bozuk yürekli bir çan", "zırhlı kış günleri", "ağır kadife renginde şirin gözlerimiz" ve "sıkılğan dudaklar" gibi birçok benzetme ve metafor kullanmıştır. "Sunu" başlıklı şiirinde de bu kez farklı benzetmeler ve metaforlar kullanmıştır: "Atacağız korku leşini camdan", "kızarıırken ayın günahkâr yüzü" ve "cömert güneş göz kırpınca"⁴⁵.

SUNU⁴⁶

Yazan: Petya Dubarova

Çeviri : Ahmet Emin Atasoy

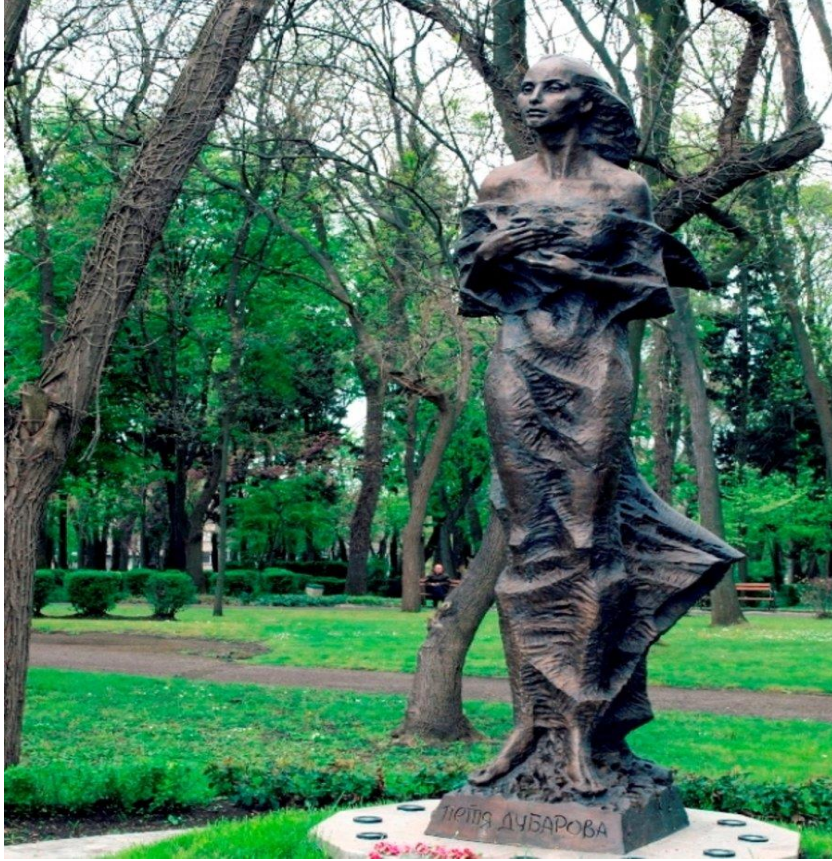
Geceler soğuşun sığıdığı anda
uyku, sarhoş sendelerken tavanda,
kızarıırken ayın günahkâr yüzü,
sarkarken üstüme korktuğum öcü,
asılmış gecenin sivri yerine,
el uzatıyorum senin eline –
sen ki -bilmediğim beklenen kişi-
gizemli ve evcil, susuz ve vahşi,
salt ondokuz yıllık bir ömür sürmüş
ama çok şey tatmış ve çok şey görmüş,
özgür, tek sahibi kendi kendinin
ama bana koşan, gerçekten benim,
savrulmuş, ağlamış, günahkâr olmuş,
ama şefkatini bana korumuş.
Tuttuğunda mertçe benim elimden
bilirim, en güçlü olacaksın sen!
Gel! Arıtacağız ay'ı günahdan!
Atacağız korku leşini camdan,
öteceğiz gemi sirenlerinde
denizli dost Burgas gecelerinde.
Ay gerisin geri gittiği zaman
cömert güneş göz kırpınca ufuktan
sen neşeyle çıkacaksın önüme,
girmek için en gerçekçi günüme!

Petya Dubarova'nın şiirsel mirası genellikle çocuksu saflığı, ergenlik yürekliliğini, felsefi sorgulamaları ve müthiş yaratıcılığı yansıtmaktadır. Onun duygu dolu ve içten şiirlerinde "güneşli kız" ile mavi deniz, Burgaz sokakları ile yaz günleri, doğa öğeleri ile aşk temaları yan yana yer almaktadır. Ayrıca onun kaleme aldığı şiirlerde bazen "mutluluk getiren acı", bazen "çürümüş kokularla dolu yaşam derinlikleri", bazen "yaşam muhasebesi" gibi temalar sıklıkla sorgulanmış ve tartışılmıştır. Tüm bu felsefi arayışlar genç şairin iç dünyasını, yaşama ve insan ilişkilerine olan bakışını yansıttığı gibi, onu anlama ve onun çevresindeki büyüyü çözmeye bakımından da bizlere yardımcı olmaktadır⁴⁷.

⁴⁵ Petya Dubarova'nın şiirlerini okumak ve incelemek için bakınız: Zahova, a.g.e.

⁴⁶ Atasoy, a.g.e.

⁴⁷ <https://dictionarylit-bg.eu/>.

Resim 8: Petya Dubarova'nın Burgaz kentindeki üç metrelik bronz heykeli⁴⁸

Sonuç

Belki de 30-35 yıl öncesine kadar Bulgaristan medyasında ve geniş halk kitleleri arasında Petya Dubarova ne İvan Vazov kadar sevilen, ne Nikola Vaptsarov kadar tartışılan, ne Hristo Botev kadar yüceltilen, ne de Peyo Yavorov kadar alkışlanan bir Bulgar şair asla olmamıştır. Sosyalist dönemin sonuna kadar (1990 yılı) Bulgaristan'daki büyük şairler arasında yerini bir türlü bulamayan Petya, ancak ülkedeki demokrasi dönemine geçişle birlikte (1990 sonrası) değeri anlaşılmiş ve adeta yeniden keşfedilmiştir. Bugün Dubarova, Bulgaristan edebiyatının en sıra dışı, en yetenekli, en narin ve en yeni sesi olarak kabul edilmektedir. Bulgar medyasında kimileri onu “erken sönen güneş ışığı”, kimileri “bizi aydınlatan ışık”, kimileri “bir martının sesi”, kimileri ise “asi ruhlu bir isyankâr”, olarak görmüşlerdir. Ancak hangi karşılaştırmalar ve benzetmeler yapılırsa yapılsın Petya, hem Bulgaristan edebiyatında ayrıcalıklı konumunu pekiştirmeye hem de en sevilen şairlerden biri olarak önümüzdeki yıllarda da yerini korumaya devam edecektir. Haksızlıklar ve adaletsizlik karşısında dik durduğu için Petya dünyaya çok erken yaşta veda etmiştir, muhteşem yeteneğini sonuna kadar ortaya çıkarmadan ve belki de en güzel şiirlerini kaleme almadan önce bizleri terk etmiştir.

Petya Dubarova Bulgaristan'ın unutulamayan, anlaşılamayan çocuk yaştaki yetenekli yazarlarından biridir. Geride yüzlerce yanıtsız soru bırakarak, çok genç yaşta yaşamına son vererek ailesinden, yurdundan ve gezegenimizden ayrılmıştır. Kısacık hayatında bizi şaşırtmayı başarmış, daha da önemlisi muazzam yeteneğinden yalnızca küçük bir ipucu vermiştir bizlere. Yaşamında da ölümünden sonra da bu genç yetenek tam olarak idrak edilememiş ve çevresindeki gizemli bulut da bir türlü çözülememiştir. Potansiyelini tam olarak ortaya çıkarmadan ve en iyi şiirlerini kâğıda henüz dökmeden önce bizlerle vedalaşıp yavru bir kırlangıç gibi ansızın uçup gitmiştir.

⁴⁸ <https://opoznai.bg/view/pametnik-na-petia-dubarova-burgas>.

Dubarova'nın kısacık yaşamı birçok ders ve öğreti ile dolu, ama bunların arasında en önemlisi şudur: Tanrı, bazı insanları büyük yeteneklerle ve mucizevi özelliklerle donatmış olsa da, çevrelerindeki olgunlaşmamış, bencil ve sığ insanların kıskançlığı, kötülüğü ve huysuzluğu onları yaşamdan soğutmaktadır. Petya Dubarova bizi çok genç yaşta ve ansızın terk etmiştir ama benzersiz ve ölümsüz yapıtları gelecek kuşaklar için esin kaynağı olmayı sürdürecektir. Kendisi biyolojik olarak öldü ama edebiyat alanında bıraktığı kültürel miras ölümsüzdür. Bu nedenle onun ergenlik yaşlarda yazmış olduğu şiirler ölüm ile ölümsüzlüğü birleştirmeyi başarmıştır.

Kimilerine göre Dubarova “Bulgar şiirinin ölümsüz kahramanıdır”, kimilerine göre “yetenekli mucize çocuk”, kimilerine göre ise “yaşadığı döneme uyum sağlayamayan ve hiçbir zaman anlayamayan dahi kız”. Aslında güler yüzlü Petya çocuksu duyarlılığın, keşfedilemeyen bir sanatsal yeteneğin ve ergenlik masumiyetinin karmaşık bir birleşimidir. XX. yüzyıl Bulgaristan edebiyatında onun kadar masum ve sevimli, güzel ve yetenekli, arı ve iyi niyetli başka bir şair yoktur. Bu nedenle Petya, büyük Bulgar yazarlar arasında yalnızca en genç ozan olarak değil; en masum, en beyaz, en sıra dışı, en yetenekli ve sesini bir türlü duyuramamış bir sanatçı olarak da bilinmektedir. Ancak ölümünden yıllar sonra sanatsal değerinin ve özellikle şiir alanındaki büyük ustalığının anlaşılması, onun gecikmiş bir “sözcük sihribazı” olduğunu doğrular niteliktedir.

Kaynakça

- ANDREEV, Veselin, “Sonata za Petya Dubarova”, İzdatelstvo “Hristo G. Danov”, Plovdiv, 1985.
- ANGELOVA, Vesela, “10 Lyubopitni Fakti za Petya Dubarova”, *Meloman BG*, Sofya, 25.04.2023,
- ATASOY, A. Emin, *Antologiya na Bulgarskata Poeziya ot 60-te Godini na XIX. Vek do Dnes*, Universitetsko İzdatelstvo Sveti Kliment Ohridski, Sofya, 2014.
- ÇAKIROVA, Krasimira, “Sinesteziyata v Tvorçestvoto na Petya Dubarova”, *Sbornik Dokladi. Tvorçestvoto na Petya Dubarova*, Plovdiv, 2002, s. 58 – 72.
- DIMITROVA, Simona, “Petya Dubarova Dnes Şteşe da Stane na 60 Godini. Versiite za smırta i”, *Vestnik 24 Çasa*, Sofya, 25. 04. 2022.
- EMANUILIDU, Romyana, “Mariya Dubarova: Doşil e Momentit za Premilçanata İstina”, *Vestnik Slovo*, Sofya, Yuli 2000.
- KOVAÇEV, Peço, “Zagadıçnoto Predsmırtno Pismo na Petya Dubarova”, *BG Voice*, Sofya, 19.03.2013 (<https://bgvoice.com/zagaduchnoto-predsmurtno-pismo-na-petia-dubarova>) .
- MILUŞEVA, Pepa, “Koy Otkradna Obitsite na Samoubilata se Petya Dubarova? Podryazani Krile”, *Blitz BG*, Sofya, 09. 12. 2005, (<https://blitz.bg/article/1360>).
- PENEV, Plamen, “Petya Dubarova: Tvorçeska Genealogiya i Çoveşka Ekzistentsiya, Sıştnost na Çoveşkiya Ezik (Teoritıçno – Kritıçeski Etyud”, *Yubileyna Nauçna Konferentsiya Posvetena na Tvorçestvoto na Petya Dubarova*, 31. 05. 2012 – 01. 06. 2012, Burgaz, 2012.
- RAYKOV, Dimço, “Bunt İli Lyubıvna Mıka – Kakvo Nakara Petya Dubarova da Nagılta Smotvorni?”, *Vestnik 24 Çasa*, Sofya, 07.10.2019.
- VILÇEVA – DİMİTROVA, Galina, “Spomen i Dıstantsiya v Poeziyata na Petya Dubarova”, *Elektronno Spisanie Literaturen Svyat*, Broy: 47, Yanuari – 2013, Sofya, 2013.
- ZAHOVA, Kalina, “Petya Dubarova”, *Reçnik na Bulgarskata Literatura Sled Osvoboğenieto*, Ministerstvo na Obrazovanieto i Naukata, Fond Nauçni İzsledvaniya, BAN – İstitut za Literatura, Sofya, 2018 – 2024 .

Elektronik Kaynaklar

- <https://bgvoice.com/zagaduchnoto-predsmurtno-pismo-na-petia-dubarova> (20.12.2023).
- <https://blitz.bg/article/1360> (20.12.2023).
- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_grave_of_Petya_Dubarova1.jpg (20.12.2023).
- <https://dictionarylit-bg.eu/> (10.12.2023).
- <https://forum.gong.bg/viewtopic.php?t=154903> (20.12.2023).
- https://lupa.bg/news/sled-44-godini-razkrita-li-e-tainata-na-samoubiystvoto-na-petya-dubarova_232883news.html (20.12.2023).
- <https://museumdubarova.com/> (20.12.2023).

<https://opoznai.bg/view/pametnik-na-petia-dubarova-burgas> (10.12.2023).

<https://ortograph.com/books/ljastovitsa> (10.12.2023).

<https://www.168chasa.bg/article/7552320> (10.12.2023).

<https://www.24chasa.bg/bulgaria/article/7687397> (10.12.2023).

<https://www.flagman.bg/article/91393> (20.12.2023).

<https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=282&WorkID=12677&Level=2> (20.12.2023).

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

1. Yayınlanması istenen makalenin Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi Yönetim Kurulu tarafından belirlenen yazım kuralları çerçevesinde yazılmış olması şarttır. Eserdeki imlâ ve bilgi hatalarını düzeltmek yazarın sorumluluğundadır.
2. Yayınlanması için gönderilen makaleler Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi Editör Kurulu tarafından incelenmek üzere hakemlere gönderilir.
3. Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi Editör Kurulu hakemlerden gelen raporları inceleyerek makalenin yayınlanıp yayınlanmayacağına karar verir. Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi Editör Kurulu hakem raporlarından bağımsız olarak makaleyi yayınlamama hakkını saklı tutar.
4. Hakemler tarafından düzeltme istenen makaleler yazarlarına geri gönderilir. İstenen sürede geri dönmeyen yazarların Editör Kuruluna ulaştırılmayan çalışmaları yayından düşürülür.
5. Editör Kurulunda onaylanan çerçeve dâhilinde düzeltmesi yapılan makaleler Yönetim Kurulu'na sevk edilir.
6. Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi Yönetim Kurulunca yayınlanması onaylanan makaleler yayınlanmak üzere sıraya alınır.
7. Yazar, Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi Editör Kurulu tarafından kendisine tebliğ edilen (makale düzeltme süresi, yazım kuralları vs.) hususlarını zamanında yerine getirmek zorundadır. Aksi takdirde makale basım süreci durdurulur.

YAZIM KURALLARI

Yayın dili: Derginin yazım dili **Türkçedir**. Bununla birlikte **Almanca, Fransızca, İngilizce ve Rusça** yazılar da yayımlanabilir.

Yazım kuralları: Dergimize gönderilecek yazıların aşağıdaki biçimsel özellikleri taşıması yayım birliği açısından zorunludur.

Türkçe Başlık: İçerikle uyumlu, **10-12** sözcüğü geçmeyecek biçimde büyük koyu harflerle, yazılmalı ve sayfa ortasında yer almalıdır.

İngilizce Başlık: İçerikle uyumlu, **10-12** sözcüğü geçmeyecek biçimde büyük koyu harflerle Türkçe Öz'ün altında, **11** punto, önce ve sonra **3 nk** boşluk bırakılacak şekilde sağ ve sol **1 cm** içeride yazılmalıdır.

Yazar adı ve adresi: Yazar(lar)ın adı (**küçük**) ve soyadı (**büyük**), başlığın altında **ortalanmış** olarak **11** puntuyla yazılmalı; unvanı, çalıştığı kurum, haberleşme ve e-posta adresleri ise normal karakterde harflerle dipnot olarak belirtilmelidir.

Öz (Abstract) ve anahtar sözcükler (Key Words): Türkçe ya da yabancı dillerdeki makaleler **120-150** sözcük arasında öz içermelidir. **Türkçe ve İngilizce özet** ilk sayfada önce Türkçe özet ardından İngilizce özet gelecek şekilde sıralanmalıdır. Öz (Abstract) **10 punto**, tek satır, sağdan ve soldan **1 cm** içeride yer almalıdır. Öz bölümü, yazar adının hemen altından **3 nk** boşluk bırakılarak başlamalıdır. Özet ve Abstract'ın altında **3-10** sözcük arasında büyük harfle başlayan anahtar sözcükler bulunmalıdır. Özet başlığı **10 punto koyu** yazılmalı ve "**Öz: Metin**"-"**Abstract: Metin**" şeklinde olmalıdır.

Örnek:

1530-1611 YILLARI ARASI KESRİYE ŞEHİRİ'NDE NÜFUS VE EKONOMİ*

Onur KABAK **

Öz: Bugün Yunanistan'ın kuzeyinde bulunan Kesriye (Kastoria), XIV. yüzyılda Balkanlarda gerçekleşen hızlı Osmanlı fütühatının sonucunda, 1385 yılında fethedilerek Osmanlı idari yapılanması içerisine dahil olmuştur. Rumeli Eyaletinin sol kol kazaları içerisinde olan Kesriye ile ilgili olarak bu çalışmada daha ziyade 1530-1611 yılları arasında şehrin nüfus ve ekonomisi ele alınmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda ilk olarak tahrir defterlerinden faydalanılarak şehirdeki toplam nüfus, bu nüfusun yıllar içerisindeki değişimi, toplam nüfus içerisinde Müslüman ve Hıristiyan kesimin dağılımının ne olduğu gibi konular ele alınacaktır. İkinci olarak ise vergi kalemlerinden yola çıkarak şehir halkının ana ekonomik faaliyetinin tespitine çalışılacaktır. Son olarak şehirdeki mesleki iş kollarının ne olduğu ortaya konularak Osmanlı klasik döneminde Kesriye şehrinin bir görüntüsü ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kesriye, Nüfus, Ekonomi, Meslek, Tahrir.

DEMOGRAPHIC AND ECONOMIC STRUCTURE OF KESRIYE BETWEEN 1530 AND 1611

Abstract: Kesriye (present day Kastoria in Northern Greece) was incorporated into the Ottoman administrative system after 1385 as part of the rapid Ottoman conquest in the Balkans during the XIV. century. This study will cover the population and economy of the city which was among the Via Egnatia districts of the Rumeli Province, focusing on the period between 1530 and 1611. In this respect, total population of the city, temporal change of the demographic structure, ratio of Muslims to non-Muslims and similar issues will be highlighted in line with Ottoman land surveys (tahrir defterleri). A second concern is to detect the main economic activities of the urban population by analysing different tax genres. Lastly, occupational branches of the city will be portrayed to present a general overview of Kesriye during Ottoman classical age.

Key Words: Kesriye, Population, Economy, Occupation, Tahrir.

120

Ana metin: Yazı Microsoft Word yazılım programı ile boyutları 17 / 24 cm olan sayfa üzerinde Times New Roman 11 punto ile tek satır aralıklı ve üstten 2,5 cm, alttan 2,5 cm, soldan 2,5 cm, sağdan 2,5 cm kenar boşlukları ve 20 sayfayı geçmeyecek biçimde tek sütun halinde hazırlanarak teslim edilmelidir. Paragraflar 0 cm girinti ile başlamalıdır. **Anametin, özet bölümünün** hemen altından 3 nk boşluk bırakılarak başlamalıdır.

Bölüm başlıkları: Yazıda yer alan konu başlıkları Giriş, Sonuç ve Kaynakça hariç, numaralandırılarak koyu ve sol marjdan başlamak üzere yazılmalıdır.

Şekil ve Tablolar: Şekil adı, şeklin altında, tablo başlığı tablonun üzerinde yer almalıdır. Şekil ve tablo numaraları 1, 2, 3, ... gibi verilmelidir.

* Bu çalışma Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamlanan Kuzey Yunanistan'da Osmanlı Klasik Döneminde Üç Şehir (Yanya, Kesriye, Serfice) adlı yüksek lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

** Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Tarih Bölümü, email: onurkabak@selcuk.edu.tr

Alıntı ve Göndermeler: Chicago usulünde (klasik usulde) sayfa altı numaralandırılmış dipnot şeklinde yapılmalıdır. Özetleme biçiminde yapılan alıntı ve aktarmalarda sayfa numarası belirtilmez; sayfa numarası ya da numaraları, yalnızca doğrudan alıntılarda tam olarak verilir. 3 satırı geçen alıntılara, ana metne göre sadece soldan 1 cm girinti verilmelidir. Dipnotlarda ise kaynak ilk kez kullanıldığında isim soyisim, eser adı, varsa cilt ve sayı, varsa çeviren adı, yayınevi, basım yeri, basım tarihi ve söz konusu bilginin alındığı sayfa numarası şeklinde yapılmalıdır. Aynı eser bir çok defa kullanılacak ise yazar soyadı, a.g.e (adı geçen eser)-a.g.m. (adı geçen makale), ilgili sayfa numarası şeklinde dipnot düşülmelidir. (Örn: Kayapınar, a.g.e., s. 356).

Ana Başlık Boyutu	11 pt, ortalanmış, kalın
Kağıt Boyutu	17 x 24 cm
Ana Metin Üst Kenar Boşluk	2,5 cm
Alt Kenar Boşluk	2,5 cm
Sol Kenar Boşluk	2,5 cm
Sağ Kenar Boşluk	2,5 cm
İlk satır girinti	0 cm
Yazı Tipi	Times New Roman
Yazı Tipi Stili	Normal
Normal Metin Boyutu	11 pt
Paragraf Aralığı	3 nk
Satır Aralığı	Tek
Dipnot Metni Boyutu	9 pt
Alıntı Metni Boyutu	10 pt
Alıntı Kenar Boşlukları	Soldan 1 cm
Öz Yazı Tipi	Times New Roman
Öz Yazı Tipi Stili	Normal
Öz Kenar Boşlukları	Sağdan- Soldan 1 cm
Öz Metin Boyutu	10 pt
Öz Başlığı	10 pt, İki Yana Yaslı, Kalın

Örnekler:

Kitap:

Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu-Klasik Çağ, 1300-1600, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, 11. bs., s. 115.

Sonraki atıflarda: İnalçık, a.g.e., s. 123.

Yazarın birden fazla eseri olması halinde, sonraki dipnotlarda: İnalçık, Klasik Çağ, s. 123.

Makale:

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütalea”, Belleten, c. III/ sy. 9 [veya III/9] (1939), s. 101.

-Kaynakça: Makalelerde kullanılan kaynak ve araştırmalar makale sonunda bu başlık altında gösterilmelidir. Kaynakça, bu başlık altında **9 punto** yazılmalıdır. Sadece metin içinde atıfta bulunulan kaynaklar yer almalı ve yazarların soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir:

İNALCIK Halil, Osmanlı İmparatorluğu-Klasik Çağ, 1300-1600, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, “Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütalea”, Belleten, c. III/ sy. 9 [veya III/9] (1939), ss. 99-106.

Çeviriyazı Metinlerde Uyulacak Esaslar

Çeviriyazı bir metnin Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi yayınları arasında yer almadan önce aşağıdaki hususlara riayet edilerek hazırlanmış olması veya bunlara göre düzeltilmiş olması gerekmektedir.

a) Tanzimat sonrası matbu metinlerde:

1. Bu tür metinlerde ilmî transkripsiyon değil transliterasyon veya başka bir deyişle “hafifletilmiş transkripsiyon” uygulanır.

Bundan sonra kullanılacak olan “transkripsiyon” kavramı Türkçede kullanılmayan harfler de dâhil bütün harfleri aynen bir başka alfabe ile yansıtmayı; transliterasyon ise daha çok kelimenin bütünlüğünü koruyarak herhangi bir sadeleştirme yapmadan aktarmayı anlatmaktadır.

2. Uzun bütün heceler â, û, î harfleriyle yazılmalıdır. Ör. hâkimiyet; rûberû; cerîde ... Kalın okunması gereken ve anlam karışıklığına da yol açabilecek kelimelerde bulunan uzun a sesi için, bu durumu önlemek üzere “â” şeklindeki imlâ tercih edilebilir. Ör. Gâzî; mukâyese; tekâbül , kânûn...

Bu durum, benzer yazılışa sahip Arapça ve Farsça kelimelerdeki okuma yanlışlarını da önleyecektir. Ör. “Yasa” anlamındaki “kânûn” ile “Ocak ayı” anlamındaki “İkincikânûn” (Kânûnisânî) kelimelerinde olduğu gibi...

3. Kelimelerin orijinal sesleri korunmalı, transkripsiyondaki hafifletme işlemi imlâ ile sınırlı kalmalıdır. Ör. Aptûlhak Hamit (–) → Abdûlhak Hâmîd (+)

4. Arapça terkiplerin yazımında İSAM DİA’nde ve MEB. İslâm Ansiklopedisi’nde benimsenen yazım kuralları uygulanmalıdır. Ör. Muhîtü’l-Maârif; Muînü’d-devle ...

5. Farsça terkiplerde terkip tiresi her seferinde yazılmalıdır. Ör. Devlet-i Aliyye; hüsn-i muâmele, müdür-i umûmî ... Farsça terkiplerdeki terkip –i’si “-ü” şeklinde yazılmamalıdır. Ör. müdür-ü umûmî (–); hüsn-ü muâmele (–); umûr-u mâliye (–) → umûr-ı mâliye (+) ...

“Ve” kelimesine karşılık gelen “ü”ler ise aynen korunur ve kendisinden önceki ve sonraki kelimeye bitleştirilmeden yazılır.

6. Osmanlıca matbu metinlerde Batı sahasına ait şahıs ve şehir adları genellikle okunduğu gibi yazılmaktadır. Tanzimat sonrasına ait bir metnin çeviriyazısında bu tür kelimeler orijinal dildeki imlâsına uygun yazılmalıdır.

Ör. “Mısır’da kalan Fransızların umûr-ı mâliye müdür-i umûmîsi Posiyelk’a gönderdiği mektup (...)” (–).

“Mısır’da kalan Fransızların umûr-ı mâliye müdür-i umûmîsi Poussielque’a gönderdiği mektup (...)” (+)

Türkçede yaygın olarak kullanılan yabancı yer ve şahıs adlarında ise Türkçe kullanımı esas alınır.

7. Masdar-ı ca’liler -günümüz Türkçesinde sık kullanıldığı için tek y ile yazılanlar hariç- çift y ile yazılmalıdır. Ör. Osmâniyye; Cülûsiyye; şahsiyye ... Sık kullanılanlara ör. Bahriye; Mülkiye...

8. Nisbet –i’si ile biten kelimelerin sonuna Türkçe olarak ismin –e hâli geldiğinde masdar-ı ca’lilerle karışmaması için “î” şeklinde yazılmalı fakat bu imlâ masdar-ı ca’lilerde kullanılmamalıdır:

Ör. “Âmâl-i millîye uygun olarak ...” (Burada millî kelimesinin sonundaki –ye, ismin –i hâlini gösterir).

“Âmâl-i milliyeye uygun olarak ...” (“Âmâl-i Milliyeye” imlâsı yanlıştır).

9. Osmanlıca matbu eserlerde vurgulanmak istenen kelimeler ve özel adlar çoğunlukla parantez içine alınarak vurgulanır. Oysa bugün bunun yerine çift tırnak içine alarak vurgulama tercih edilmektedir. Bu bakımdan;

a) Sadece vurgulanması gereken bir (veya birkaç) kelime varsa parantez yerine tırnak içinde yazılmalıdır.

Ör. “(...) nâm-ı âlîleri (Nizâm-ı Cedîd) tesmiye olundu.” (-)

“(…) nâm-ı âlîleri “Nizâm-ı Cedîd” tesmiye olundu.” (+)

b) Vurgulanmak istenen bir kitap adı ise sadece italik yazılması vurgu için yeterlidir.

Ör. “Tameşvarî (Hadîkatü’ş-Şu‘arâ) / “Hadîkatü’ş-Şu‘arâ” nâm eser-i bî-hemtâsında (...)” (-).

“TameşvarîHadîkatü’ş-Şu‘arânâm eser-i bî-hemtâsında (...)” (+).

c) Osmanlı alfabesinde büyük – küçük harf ayrımı olmadığı için şahıs, kurum veya yer adı cinsinden özel isimlerde ayrıca tırnak içine almak biçiminde özel bir vurguya gerek yoktur; baş harflerinin büyük yazılması yeterlidir.

Ör. “Şeyhülislâm’üstâdı (Münîr Efendi) da çağırılıp meydâna getirildi.” (-)

“Şeyhülislâm’üstâdıMünîr Efendi de çağırılıp meydâna getirildi.” (+)

Dolayısıyla bu gibi durumlarda Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış metinlerde kullanılan parantezler hiç kullanılmamalıdır. Elbette açıklama ve ek bilgi mahiyetindeki cümle veya kelime gruplarında parantez kullanılacaktır.

10. Ana metin içinde geçen Türkçe dışındaki dillerden iktibas edilmiş cümlelerin, metin içine tercüme aktarılmalı, gerekiyorsa dipnotlarda orijinal yazılışları kaynak bilgisinden önce verilmelidir.

11. Günümüz Türkçesinde kullanılmayan Farsça kelimelerin imlâsında, günümüzde kullanılanlarda olduğu gibi Türkçe telâffuz esas alınmalıdır.

Ör. nohoft (-) → nühüft (+); dovvom (-) → düvvüm (+) ...

12. Osmanlı Türkçesiyle basılı bir metinde geçen her tür Arapça kelimenin yazımında da yaygın Türkçe telâffuz esas alınmalıdır. Ör. Rasûl (-) → Resûl; a’yân → âyân ...

13. Arapça kelimelere mahsus bir ses olan ayn harfî, anlam karışıklığına veya okuma hatasına sebep olmadıkça imlâyâ yansıtılmamalıdır.

14. Tanzimat sonrası matbu metinlerde transkripsiyon değil transliterasyon esas alınacağı için isimleşmiş veya çok kullanıldığı için âdetâ birleşmiş Arapça, Farsça terkiplerde kullanılacak apostrof ve tire işaretleri kaldırılmalıdır.

Ör. Abdü’l-Hamîd (-) → Abdülhamîd (+)

Kânûn-i sâni (-) → Kânûnisâni (+); Teşrîn-i sâni (-) → Teşrînisâni (+); Rebîü’l-evvel → Rebülevvel

Cemâziye’l-âhir → Cemâziyelâhir; Zi’l-ka’de → Zilkâde

Şeyhü’l-İslâm (-) → Şeyhülislâm (+) vb.

15. Türkçe kelimelerin -özellikle fiil kökenli kelimelerin- sonlarında Osmanlı metinlerinde genellikle b harfî ve diğer bazı kelimelerde c ve d harfleri kullanılırsa da çeviriyazı çalışmalarında p, ç, t şeklindeki sert-sessiz harfler kullanılmalıdır. Yine özellikle fiil kökenli kelimelerde Eski Türkçeye ait telaffuzun Anadolu sahasındaki bir devamı olarak Osmanlı imlâsına yansıyan “ü” sesleri “i”, “ı” sesleri ses uyumuna göre düzeltilmeli; kapalı e harfî de denen ve genellikle “i” harfîyle yazılan ses ise “e” harfîyle yazılmalıdır.

Ör. idüb (-) → edip (+); konub (-) → konup (+); bitüb (-) → bitip (+); içün (-) → için (+); ağac

(-) → ağaç (+); yiğid → (-) yiğit (+); geçid (-) → geçit (+) ...

b) Tanzimat sonrası yazma Arşiv belgelerinde:

Bu tür metinlerde ilmî transkripsiyon usûlü uygulanır.

c) Tanzimat öncesi matbû veya yazma metinlerde:

Bu tür eserlerin çeviriyazıları hazırlanırken İSAM, DİA ve MEB İslâm Ansiklopedisi'nde uygulanan ilmî transkripsiyon usûlü kullanılmış olmalıdır. Bu iki ansiklopedi arasında herhangi bir uyumsuzluk olursa DİA esas alınır. Kuruma Tanzimat öncesi bir metnin yayını teklif edilirken transkripsiyon alfabesine mahsus harfler bir liste hâlinde eserin başında gösterilmeli; metin boyunca da özellikle Türkçede bulunmayan harflerin yazımında bu alfabe esas alınmalıdır.

d) Rusça, Bulgarca, Yunanca vb. alfabeti farklı dillerde transliterasyon kullanılmalı, kelimelerin aktarımı Türkçe telaffuza göre olmalıdır.¹

¹Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi yayın İlkeleri, Belleten Dergisi ve Humanitas Dergisi yayın ilkeleri çerçevesinde hazırlanmıştır.

ABAD / JABS

JOURNAL OF ANATOLIA AND BALKAN STUDIES
ALTI AYDA BİR ÇIKAR / PERIODICAL PUBLISHED EVERY SIX MONTHS

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

TEKİRDAĞ 2024